

M.V.D. STAAL.



TOT ARBEID GEROEPEN



W. KIRCHNER.
AMSTERDAM

TOT ARBEID GEROEPEN

TOT ARBEID GEROEPEN

DOOR

M. VAN DER STAAL

Noch leeft en werckt hy die de macht
Der duysternissen heeft:
Noch leeft en werckt hy oock, die kracht
Om overwinnen geeft:
Noch dorst de Menschen-moorder al nae bloedt
Noch blijft de Mensch-behouder even goedt.
Wat noodt, of ons een stercke vijandt moet,
Als een veel stercker vriendt ons hulpe doet?

(CAMPHUYSEN.)



AMSTERDAM — W. KIRCHNER

EERSTE GEDEELTE.

VOORBEREIDING.

I.

DRIE VRIENDEN.

„Wat 'k je zeg, Verheul, je doet dwaas, met je zooveel moeite voor dien graad te geven. Dat schrijft maar dag-in dag-uit, bestudeert 't eene boek na 't andere, loopt bij den professor den drempel plat — alléén om den roem, een dissertatie geschreven te hebben.”

De toegesprokene keek op van zijn schrijftafel. Hij kènde Bolsen en wist, dat die, als hij eenmaal aan 't doorslaan was, niet meer was tegen te houden. Doch nú was er zulk een uitdagende toon in diens stem, dat hij 't noodig oordeelde, tegen de zoeven verkondigde meening in te gaan.

„Ja, ik weet 't wel,” antwoordde hij kalm, maar niet zonder spot, „een promotie op stellingen is ook vrij wat gemakkelijker, niet? En veel minder tijdroovend. Maar ik verkies niet op zoo'n minwaardige manier mijn graad te halen.”

„Nou, nou! Als ik m'n candidaats achter den rug heb, promoveer ik op stellingen, dáár kun je op aan. Noem jij 't maar minderwaardig, 't let mij niets. Als ik m'n graad maar heb! Dat jaar, dat 'k anders voor 't schrijven van 'n dissertatie noodig had, zal me, als 't goed loopt, 'n aardig duitje voordeel kunnen opleveren.”

„Maar je vergeet, Bolsen, dat je door die studie zoo'n macht kennis opdoet”

„Die 'k evengoed kan opdoen zònder 'n dissertatie-studie. Wat

dòe je nu eigenlijk met zoo'n ding? De menigte begrijpt er geen jota van en je professoren hoef je niets meer te leeren; die weten 't allemaal wel."

„'n Dissertatie 'n waardeloos ding?" verontwaardigde nu Verheul. „Je gaat geheel tegen beter weten in. Je weet heel goed, dat de promotie van je broer met z'n „Gratie in de Middeleeuwen" een meesterstuk was. Ze spraken er allemaal met lof over en"

„En is ie nu béter advocaat dan een ander, die niet zooveel omhaal heeft gemaakt? Verdient ie nu misschien dubbel zooveel geld als anders was gebeurd? Kùn je begrijpe! Als je de menschen door d'r processen weet heen te helpen, dàn ben je de man. Anders niet."

Verheul luisterde blijkbaar met tegenzin naar deze woorden. Dat iemand, die de studie toch moest liefhebben, nu zóó kon spreken! Doch 't was waar ook: 't was Bolsen maar. 't Beste was het, 't gesprek af te breken, althans niet meer te antwoorden.

„'k Zeg je geen woord meer," zei hij. „Studeer jij zooals je zèlf wilt. Als je mij dan maar met rust laat."

„Wàt 'n ruzietoon sla je ineens aan! M'n grootste vijand zou 't niet scherper kunnen zeggen. En nu ben 'k nog wel gekomen om je te halen!"

„Ik met je mee? Geen sprake van! 'k Ben pas bij den prof geweest, en wat we bespraken, kan ik prachtig gebruiken in m'n"

„Praat maar uit. In je dissertatie wilde je immers zeggen," spotte Bolsen, die begreep, waarom Verheul den zin niet voltooide. „Maar dat ding laat je vandaag vast rusten, wàt 'k je zeg! Je mòet mee. Je kunt een mensch helpen redden. Ja, ja," vervolgde hij, toen zijn vriend ongeloovig glimlachend het hoofd schudde, „'t is zoo; 'k zal 't je uitleggen, boekenwurm, en tien tegen één, dat je dan àlles in d'n steek laat . . . Kruisman doet morgen z'n candidaats en nu moet ie vandaag lucht happen. Anders werkt ie zich suf en is ie morgen geen mensch gelijk."

„Had me dat eer gezegd!” stooft Verheul op. „Dan waren we al lang op weg geweest. We gaan dadelijk. Help me even opruimen: zet Buys naast Groen daar. Toe, zie mij niet zoo treiterend aan.”

„Maar merk je wel, dat 'k gelijk had?” lachte Bolsen. „Je hebt nu al meer haast dan ik.”

„Zanik niet, zeg. Voor Kruis”

„Laat je je dissertatie en tien proffen waaien, is 't niet?” sarde de jongste student.

Verheul antwoordde niet. Hij was in het vertrek naast zijn studeerkamer gegaan, om van kleeren te wisselen. Veel spoediger dan Bolsen verwachten kon, was hij terug, geheel gereed om uit te gaan.

„'k Laat de zaak zoo maar liggen,” zei hij. „'k Vind 't wel weer, als 'k terugkom. Ga je nu mee?”

„Wát 'n haast! Laat mij nu de langzaamste eens wezen. Je zult zien, dat 'k ook de verstandigste ben, want ik heb 'n kostelijk plannetje. Je moet wat geld bij je steken.”

„Wat nú weer?”

„We moeten Kruisman immers van zijn boeken afhouden vandaag. En dat krijgen wij nóóit gedaan, als we 'm niet voorstellen om van middag eens een uitstapje te maken. We moesten naar Zandvoort gaan. Je weet, van de duinen en de zee is ie 'n aartsliefhebber.”

„Al goed, 'k weet 't al. Ga maar vast vooruit. Ik kom.”

„Mag 'k de schatten in je kluis niet zien?” hield de onverbeterlijke aan. — „Ook al goed; 'k zal wel met m'n rug naar je toe gaan staan.”

„Je bent vandaag bar vervelend,” zei Verheul geërgerd, terwijl hij 't geld bij zich stak. — „Maar nú vooruit. Ik ben klaar.”

Paulus Kruisman was een harde werker, gelijk Bolsen en Verheul, heel het studentencorps en de professoren wisten. Maar hij moest ook. Want een student, die door corrigeer-arbeid en lesgeven zelf in de noodzakelijkste levensbehoeften moet voorzien; die tabben moet om den prijs van zijn kamer, het college-geld en zijn boeken te kunnen betalen, moet in veel minder dan de helft van den tijd, die zijn studievrienden gegeven is, zien klaar te komen.

Kruisman kende armoede, ontbering. Vooral de eerste twee van de jaren, die hij aan de universiteit doorbracht, waren moeilijk geweest. Doch zijn ijzeren wil, die voor geen moeilijkheid terugdeinsde, maar bovenal: de vurige begeerte, om eenmaal in het predikambt zijn Meester te dienen, deden hem overwinnen. De vriendschap, in den loop der jaren met de juridische studenten Verheul en Bolsen gesloten, had hem het leven wel iets vergemakkelijkt, hoewel hij steeds een openlijke aanbieding hunnerzijds, om hem financieel te helpen, had afgewezen. Het was zijn trots: er te komen zònder hulp, door Gods genade met eigen kracht. En hij gelóófde, dat hij er komen zòu. Had de Heere hem niet wonderlijk den weg tot de universiteit gebaad? Hij was onderwijzer geweest aan een Christelijke school en toen reeds bezielde door de heilige begeerte, in het midden der gemeente een verkondiger van Gods glorie te worden. Maar hoe hiertoe te geraken? De dood zijner moeder, waardoor hij in het bezit kwam van enkele honderden guldens, maakten de eerste schreden op den langen, moeilijken weg mogelijk. Doch de lessen in de talen, welker kennis onontbeerlijk was, verslonden al spoedig dat weinige. Halverwege de universiteit, en dan stil blijven staan, was evenwel geheel tegen Kruisman's natuur. Hij móest en hij zòu verder. En toen volbracht hij in drie jaren het zelden of nooit geziene: door zelf-studie zich te bekwamen voor het staatsexamen. In rijke mate oogstte hij voor dit „kracht-stuk” den lof van wie hem kenden. Hij ontving echter de genade, onder dit alles nederig te blijven. Zijn wil en volhardingsvermogen wist hij Hemelsche gaven te zijn.

Verheul had den stuggen werker het eerst leeren kennen tijdens een feest, waaraan door de studenten van alle faculteiten werd deelgenomen. Hij bevond zich toen tegen zijn zin te midden van een luidruchtigen troep, die luide zijn afkeuring te kennen gaf over het streven der geheelonthouders. 't Was dwaasheid; de wijn was er voor; en zoo al meer. Toen was het Kruisman, die voor het goed recht der geheelonthouding opkwam, met striemende woorden de zelfzucht veroordeelde dergenen, die den naaste tot een ergernis en val werden. Verheul deelde deze meening niet. Doch hem trof de kracht der overtuiging in Kruisman's woorden; zijn geloof in de zaak, die hij voorstond. En het trok hem aan, dat deze getuige zich niet bekommerde om de hoonende glimlachjes en spottende opmerkingen, die men elkander toewierp: hij zei, wat hij te zeggen had, zonder vrees, onbewimpeld.

Al had Kruisman dien dag niemand óvertuigd, door zijn getuigen had hij een vriend gewonnen, die hem trouw bleef.

Toen later Bolsen, uit hetzelfde dorp als Verheul afkomstig, zich op verlangen van zijn ouders bij dezen aansloot, gebeurde dit niet, alvorens Kruisman zich voor toelating van den derde in hun bond had verklaard.

Verheul en Bolsen waren beiden uit een Christelijk gezin. Beiden ook hadden ze de juridische faculteit gekozen; niet omdat ze deze studie buitengewoon prefereerden, doch wijl ze er voor de toekomst veel gewin van droomden.

Al studeerende, was Verheul tot andere gedachten gekomen. De invloed van Kruisman was hieraan niet vreemd. Immers werd door dezen het grof materialisme van den tegenwoordigen tijd ten scherpste gelaakt; de Christen had hooger belangen te behartigen; ook in het Recht moest Gods eere gezocht; wat was er niet nog een breed terrein, dat er braak lag voor den Christen-rechtsgeleerde!

Voor al deze laatste gedachte greep Verheul aan. Een Christen-rechtsgeleerde! Zou hij dat worden? Kòn hij? Wàs hij een Christen? Er kwam strijd in zijn hart over deze vraag. De ziele-

worsteling, die in meerdere of mindere mate door ieder gekend wordt, wiens voeten op den weg des levens worden geplaatst, was zwaar voor hem. Doch toen het hem te bang werd, riep hij tot den Heere in zijne benauwdheid. En Hij verhoorde hem.

Bolsen wist niet, toen hij in de vriendschap van Kruisman en Verheul mocht gaan deelen, dat beiden het leven „zoo ernstig” opvatten.

Al spoedig bemerkte hij, dat de oudere vrienden een ernst toonden en een nauwgezetheid betrachtten, die in hun omgeving geen gewoon verschijnsel waren. En op een Zondag werd hem alles duidelijk, toen hij hen hoorde spreken over het zalige van de wetenschap, Jezus' eigendom te zijn in leven en in sterven. Dát ging hem te ver. Hij had wel een Christelijke opvoeding ontvangen en, vóórdat hij naar de universiteits-stad trok, „zijn belijdenis gedaan”, doch zich in 't geheel niet voorgenomen, de zaak van den zwaarsten kant te bezien.

Eenigen tijd liep Bolsen sedert met de vraag rond, of hij niet wijs zou doen, minder ernstig-denkende vrienden te zoeken. Hij was niet òn-Christelijk, neen; maar immers, als jong student wilde je toch ook het leven genieten. Als je ziek werd en sterven moest, gaf het wel een heele uitkomst, te weten, dat je gelukkig zou worden, maar om daar nú al heel den tijd over te gaan praten, alsof je uurtje morgen aan den dag er was, vond hij verre van aangenaam.

Van deze gedachten bleven Kruisman en Verheul onkundig. Bolsen vond het onnoodig, er over te praten. Het was tijd genoeg, als 't zoover was, dat hij andere vrienden had. Doch hoe hij ook zocht, hij vond er geen, die als deze beiden zoo voorkomend en hem in alles zoo behulpzaam waren. Ten laatste was hij zelfs geheel verzoend met de idee, het maar te laten zooals het was. Hij had er nog dit voordeel bij, dat hem dan lastige en onaangename uitleggingen aan zijn ouders gespaard bleven, die, dit begreep hij, het zeer zouden afkeuren, zoo hij den voor hem gezochten

vriend ging verlaten. Zijn aanpassingsvermogen diende hem ten slotte ook hier; zóó zelfs, dat hij zich langzamerhand één met hen, óók in geestesrichting, waande te zijn.

„'k Doe het nièt,” zei Kruisman, toen de twee vrienden hem hun plan hadden medegedeeld. „Ik vind 't niet goed, dat ik juist dezen dag met niets-doen zou moeten doorbrengen. Dat heb jij óók niet gedaan, Verheul. Ik moet bovendien nog veel nazien. Vergeet niet, dat er heel wat van mijn tijd is afgegaan.”

„Dat weten we wel,” antwoordde Bolsen. „Maar als je den heelen dag en mogelijk ook nog diep in den nacht blijft blokken, ben je morgen niets waard. Kom kerel, ga mee! 't Weer is uitstekend. 't Zal heerlijk aan zee zijn.”

„Al zou ik 't, om jullie te plezieren, wel willen doen, 't is me vandaag onmogelijk.”

„Daar begrijp ik in 't geheel niets van,” bekende Bolsen.

Een straffe blik uit Kruisman's donker oog trof hem.

„Denk je dan,” vroeg deze, „dat 't voor mij een niets-beteekenende zaak is, dat ik nu zoo nabij mijn doel ben? Er is geen heerlijker arbeid dan die, welke door Jezus-Zèlf aan Zijn discipelen is opgelegd: „Verkondigt het Evangelie”! Om dit óók te mogen doen, heb ik al deze jaren aaneen met inspanning gewerkt. Ná morgen, hoop ik, staat hiertoe mij niets meer in den weg. Neen, ik wil niet en kan nu niet meegaan.”

„Ik begrijp je, Kruisman, en 'k had er straks om moeten denken,” zei Verheul. „Ik geloof, dat je in dezen gemoedstoestand nog een ander bezwaar tegen het gaan naar Zandvoort hebt. Rustig-stil is het er nu niet. En die woelige stranddrukte zou je op dit oogeblik niet kunnen verdragen. Is 't zoo niet?”

„Ja,” knikte Kruisman bevestigend.

„Dan wil ik er ook in 't geheel niet meer op aandringen,” vervolgde Verheul. „Doch nu moet je eens naar mij luisteren: ik

heb een ander plan. Je hebt hard gewerkt, altijd door; vooral den laatsten tijd; je was altijd thuis. Maar geloof je nu ook niet, dat je je even ontspannen moet? Werkelijk, Kruisman, je ziet er moe uit. En dat wreekt zich; is 't morgen niet, dan later. Laat nu je boeken eens in den steek. Als je de kennis niet hebt, krijg je die vandaag ook niet meer. Als we nu eens een flinke wandeling deden? Vanzelf, buiten de stad. Daar zul je van opfrisschen en dan kunnen we onderweg nog eens praten. Misschien is 't ons laatste tochtje wel, dat we te zamen kunnen doen. Doe je 't?"

De vrienden keken elkander aan. Kruisman wachtte met een antwoord te geven. Hij had 't zich zoo vast voorgenomen, vandaag te blijven studeeren. Maar Verheul's vraag was zoo dringend en, hij voelde 't, zóó in zijn eigen belang, dat hij na eenige oogenblikken toestemde.

Bolsen was teleurgesteld. Zijn plannetje leek hem zoo mooi bedacht. Hij kon 't zich niet indenken, dat Kruisman bang was voor het vroolijk gedoe aan 't strand. Ze waren er immers vroeger ook wel geweest.

„Als dat nu niet de echte Doopersche mijding is, waar onze dominee het altijd zoo druk over had, weet ik 't niet,” dacht hij. Doch hij uitte deze gedachte niet; èn uit voorzichtigheid, èn omdat hij wist, dat hij het in een theologisch twistgesprek toch zou moeten afleggen.

Dat Kruisman, dien hij steeds een „krachtmensch” noemde, nu ook een „gevoelsmensch” bleek te zijn, verwonderde hem. Even kwam het in hem op, dat dit gevoel voortkwam uit de begeerte om in innige gemeenschap met God te leven en Hem te dienen — doch hij had zich voorgenomen immers, 't leven niet „te zwaar” op te nemen. Hij wilde daar dus niet over denken.

Toen de drie vrienden eenige oogenblikken later het huis verlieten, had Bolsen zich over zijn teleurstelling heengezet. Kruisman nam vandaag rust: dát was het voornaamste.

II.

DOMINEE KRUISMAN.

Daareven keerde dominee Kruisman van zijn huisbezoek terug. De zieken en bezochten in het kleine Friesche dorpje wisten, dat hij zijn Maandag daarvoor gaf, en rekenden er op. Want al was en bleef ook de dominee maar een mensch, zijn woord was zoo zacht en vertroostend, dat de smarten draaglijker en de geslagen wonden minder schrijnend schenen te zijn, wanneer hij er geweest was.

De gemeente was orthodox; de oude Gereformeerde waarheid had er zich staande gehouden; de beroeringen, elders op kerkelijk terrein teweeggebracht door het stout-ontkennend modernisme of de sluipend-gevaarlijke Schriftcritiek, waren buiten deze gemeente gebleven.

Eénmaal was het gebeurd, dat een spreker van buiten optrad, die den dorpelingen trachtte te vertellen, dat hun blik niet helder genoeg was; dat ze door de oude bekrompen opvattingen verhinderd werden, kalm en logisch te denken; dat het verstand, de godin der rede, heerschen moest, en dat deze heerschappij even liefelijk was als profijtelijk. Doch deze spreker kwam nimmer terug, en ook niemand anders waagde het, zijn werk te vervolgen. Want dominee Kruisman was in die vergadering opgestaan en had op alle punten den spreker weerlegd. Tegenover het beweren, dat deze menschen, zijn gemeentenaren, niet helder zouden kunnen zien, stelde hij zijn woord, geput uit Gods Woord, dat de geloo-

vigen, verwachtende de komst van hunnen Heere, het onbelemmerd uitzicht hebben op de hemelsche heerlijkheid. En zou de rede, zou de pure ontkenning van de Goddelijke voorzienigheid, in staat kunnen zijn, den mensch geluk en vrede te schenken? Was het waar, dat de wetenschap in strijd was met het gelooven in een eenig God, die in Zijn Woord zich aan Zijn schepselen had willen openbaren? „Niets daarvan,” riep dominee Kruisman met vuur. „Het is juist de wetenschap, de echte, de ware wetenschap, die dit Woord bevestigt. Wat brachten de opgravingen aan het licht? Wat leerde het onderzoek van de geschriften der oude Assyriërs? Zijn niet juist de felst aangevallen plaatsen van Gods Woord herhaaldelijk gebleken, overeen te komen met de resultaten, die mannen van studie en wetenschap na hun arbeid bekend maakten? Neen, het is een valschelijk dusgenaamde wetenschap; morgen leeraart een ander juist het tegenovergestelde van wat heden als waar en bewezen wordt verkondigd.”

De spreker keerde, zooals gezegd is, nimmer terug. En dominee Kruisman's invloed was door deze gebeurtenis aanzienlijk versterkt.

Hij was dankbaar, dat hij uit al de beroepen, die hij als candidaat ontving, dit had aangenomen. 't Is waar: het was niet de rijkste gemeente; zijn traktement was, vergeleken bij dat van velen zijner ambtsbroeders, zeer bescheiden. Maar al ontkende hij niet, dat ook met stoffelijke behoeften in dit leven moest worden gerekend, het geestelijke ging hem bóven alles. En hij waakte er voor, en hij bad er om, dat het geld nooit zijn brute macht over hem zou doen gevoelen.

In deze gemeente had hij veel geleerd. Zelf uit het volk voortgekomen, wist hij ook, wat het volk toekwam. En zijn gemeente had dit van den aanvang gevoeld. Van stugge terughoudendheid bleek dan ook nimmer; zóóals de dominee zich gaf, gaven zich haast zonder eenige uitzondering de leden van den kerkeraad zoowel als de leden der gemeente.

Dit bleek meermalen op de stille studeerkamer. Menige daad

van zonde en schuld, waarvan niemand ooit had gehoord, werd daar onder tranen van boete en berouw beleden. En het bleek ook, ja vooral, bij de huisbezoeken, door dominee Kruisman getrouw afgelegd.

Ook hedenmiddag had dominee Kruisman de hem opgelegde taak blijmoedig vervuld.

In opgewekte stemming had hij de pastorie verlaten. En daar was reden voor. Want de dagen zijner eenzaamheid zouden spoedig voorbij zijn. Nog vóór de week ten einde was, hoopte hij zijn vrouw in zijn woning te kunnen inleiden. Hij had haar in het gezin van een ouderling der gemeente leeren kennen, waar ze een familielid hielp verplegen. Haar stilheid trok hem aan, maar meer nog het innige van haar geloof, gelijk hij dit opmerkte uit enkele woorden, die zij sprak. De gedachte kwam in hem op, en die gedachte werd overtuiging, dat de Heere dit meisje op zijn weg plaatste. En toen hij deze zekerheid had, vroeg hij haar ten huwelijk.

En in deze week nu zou het huwelijk worden voltrokken.

Maar er was nòg een oorzaak tot verheuging in Kruisman's hart. Zijn oude vriend Verheul, nu advocaat in Rotterdam, had hem beloofd, ter gelegenheid van zijn huwelijksfeest over te komen. Slechts ééns na het verlaten der universiteits-stad hadden ze elkander ontmoet. Doch nu al sinds ruim een jaar hadden ze niet anders dan door briefwisseling met elkander kunnen omgaan.

's Avonds zou Verheul komen, had hij geschreven, om over te blijven tot den dag der huwelijksbevestiging. Langer kon hij niet vanwege zijn praktijk. En langer, schreef hij schertsend, zou hij in dit geval ook wel niet worden geduld.

Toen Verheul dien avond was aangekomen, vertelde Kruisman al spoedig van zijn geluk: van de vrouw, die hij liefhad, en van de gemeente, onder welke hij arbeidde.

„k Ben er blij om,” zei Verheul, „dat je zóó kunt spreken. Je bent nogal optimist, naar 't schijnt. Nu, dat je in zoo'n vredige, landelijke omgeving kunt werken, bespaart je beslist veel teleurstellingen. 'k Wou, dat ik ook in een rustig dorpje als dit wonen mocht en werken,” voegde hij er bij met een zucht.

„Je moet niet denken, Verheul,” antwoordde zijn vriend, „dat ik hier niet met zonde en verkeerdheden te worstelen heb. Ze hebben hier dezelfde tekortkomingen en slechte neigingen als in de stad. Daar zou 'k je heel wat van kunnen vertellen.”

„Dat geloof ik. Maar er is toch een groot verschil. Bij ons openbaart zich de zonde vaak in haar verschrikkelijksten vorm en in den hoogsten graad. 'k Heb pas nog een man moeten verdedigen, die Christelijke, vrome ouders had; die jarenlang als jongeling groote verwachtingen gaf, en die toch tot een zonde vervallen was, zóó stuitend en gruwelijk, dat er afschuw was bij de rechters; óók bij mij, die hem verdedigen moest.”

„Maar je moet toch uiteraard medelijden hebben en geen afschuw? 't Blijft toch een mensch, die een ziel heeft. Dat je de zonde verafschuwt, is plicht. Maar die persoon . . .”

„Zoo iemand is een afschuwelijk wezen. En 't walgde me, toen ik die zaak had en hem daarvoor in het Huis van Bewaring opzocht. Die man degenereerde zich zelf.”

„Goed! Maar geloof je dan niet, dat er voor dien ongelukkige regeneratie mogelijk is? Heb je hem van Christus gesproken en van het Kruis? Zijn bloed reinigt toch immers van alle zonden een iegelijk, die in Hem gelooft!”

Verheul keek op de oude, trouwhartige manier zijn vriend aan. Zeker, hij was hem een leidsman geweest, een leermeester; wat Kruisman verdedigde, wilde ook hij steeds graag voor zijn rekening nemen; doch dit ging hem toch wat al te ver.

„Hoor eens,” zei hij, „je kent de wereld niet, mijn waarde. Ja, wel dit wereldje om je heen, maar niet de groote, booze macht, die in een stad als Rotterdam zoo schrikkelijk heerscht.”

„Aangenomen. Maar ik ken wel een Boek, en in dat Boek de ware, treffende geschiedenis van een moordenaar, wien nog ter elfder ure werd toegezegd, dat hij straks in het Paradijs zou leven als een verlostee.”

„Ja, maar die moordenaar gelóófde,” wierp Verheul tegen. „En dat is het juist. Er is in Rotterdam géén geloof. 'k Zou je geheele straten kunnen aanwijzen, waar je er haast zeker van kunt zijn, dat huis aan huis de vreeselijkste zonde wordt gediend; de ruwste woorden, de grofste taal, de ontzettendste vloeken worden daar gehoord. Van kerk-gaan is geen sprake; men spot er mee en lacht den enkelen kerkganger uit. Zie je, dat is heel iets anders dan wat je onder deze goede menschen ziet. 't Gaat eenvoudig je begrip te boven.”

„Nu vergeet je geheel, dat ik ook wel het leven in de stad ken. Als student bracht ik er zelfs een deel van mijn leven door.”

„Maar toen zat je den meesten tijd op je kamer of bij je leerlingen. Neen, vriend, dát leven ken je nièt. Wees maar gelukkig, dat je 't ook niet behoeft te leeren kennen.”

Kruisman dacht klaarblijkelijk na over wat hij daareven gehoord had van geheele buurten, waarin met God en allen godsdienst scheen gebroken. Want na eenige oogenblikken gezwegen te hebben, vroeg hij:

„En wat wordt er nu gedaan in die buurten?”

„Gedaan? Door wie?” vroeg Verheul.

„Door de Christenen natuurlijk; door hen, die wèl gelooven.”

„O!” antwoordde Verheul luchtig. „Maar daar moet je je niet te veel van voorstellen. Want als je er één ernstig woord zegt, word je met tien, twintig woorden uitgelachen.”

„Dat is nog geen antwoord op mijn vraag: wat dòèn de Christenen?”

„Eerlijk gezegd: niets of heel weinig. Ik hoor wel eens zoo iets van 't Leger des Heils en „Jeruël”, maar je begrijpt, dat ik 't te druk heb, om er mij mee te bemoeien. Mijn praktijk breidt zich hoe

langer zoo meer uit en daarenboven heeft men mij in het politieke leven gehaald, zoodat ik heel wat tijd moet besteden aan vereenigingen, „Patrimonium” en wat daar meer bij behoort.”

„Ik heb iets van dien arbeid in de achterbuurten vernomen; die twee stroomingen zijn nauw aan elkander verwant. Maar ik heb twee vragen. Vooreerst: kunnen die twee vereenigingen dien arbeid af? En ten tweede: als er zijn, die óók Christelijk denken en doen als „Jeruël” en ’t Leger des Heils, doch met hen in hoofdpunten der leer verschillen, kunnen die dan aanzien, dat er gewerkt wordt, zonder zèlf een hand uit de mouw te steken?”

„’k Kan je gemakkelijk antwoorden, dat het werk onmogelijk door ’t Heilsleger en „Jeruël”, die maar een betrekkelijk klein aantal vormen, kan worden verricht. Maar wat je tweede vraag betreft — och, ik denk, dat men er geen tijd voor heeft. En misschien ook weinig lust.”

„Maar dat is dan toch allertreurigst!” riep Kruisman uit. „Misschien weinig lust!” liet hij, op ieder woord den nadruk leggend, volgen. „Zijn die menschen daar dan niet onze náasten? Geld, tijd, personen en meer misschien nog wordt er gegeven voor de Zending. Men spreekt zoo met medelijden over de bruine, gele, zwarte broeders; aan die mòèt het Evangelie worden gebracht. Maar voor de blanke broeders en zusters in je onmiddellijke nabijheid bestaat er misschien weinig lust” . . .

„Maar Kruisman,” viel Verheul hem in de rede, „werkelijk, ’t is een onbegonnen werk.”

„Een onbegonnen werk? Maar laat men dan toch ten minste een begin aan dien arbeid maken! Vergeet niet, dat er een zware verantwoording op ons allen rust in zake de verkondiging van het Evangelie. Krachtens het ambt der geloovigen mòèt ieder meearbeiden tot uitbreiding van het Koninkrijk Gods. Daartoe is zendingsliefde in de gemeente noodig. Maar vóór alle dingen geldt hier de aanwijzing van den Heere Jezus, dat wij beginnen moeten van Jeruzalem.”

„Wil ik je eens wat zeggen?” antwoordde Verheul op deze woorden. „'k Geloof graag, dat je gelijk hebt; 'k begin 't met je te gevoelen. Maar . . . de beste stuurder, je weet wel. Hier is het goed praten over de plichten van ons, Rotterdammers; doch als je eenmaal midden in het Rotterdamsche leven zit, komt er van dat soort werk weinig terecht. Laat de theorie opgaan, de practijk is, o, zoo moeilijk.”

„Mag dat een beletsel zijn?” vroeg Kruisman. „Mag een Christen zich van zijn verplichtingen ontslagen rekenen, als hij zeggen kan, dat 't hem te moeilijk valt?”

Verheul kon geen tegenbescheid vinden.

„Jij slaat iemand al z'n argumenten uit de hand,” schertste hij. „Maar weet je, wat ik wilde? Dat je zèlf in Rotterdam kondt arbeiden. Dan zou je de proef op de som hebben, dat het gemakkelijker is, iets te zeggen, dan het te doen. Niet, dat ik beweren wil, dat jij een man bent, die veel praat en niets doet,” weerde hij af, toen Kruisman hem vragend aanzag; „maar als je zèlf Rotterdammer waart, zou je evenmin tijd voor dezen arbeid kunnen vinden als ik en ieder ander, al was de lust er.”

Toen, een paar uur later, Verheul op zijn kamer was, hoorde hij zijn gastheer heen en weer loopen. Blijkbaar was 't dezen onmogelijk, zich ter rust te begeven.

„Dat 's mijn schuld,” verweet Verheul zich. „Ik had niet over dit onderwerp moeten beginnen. Kruisman is altijd een man van de studeerkamer geweest. Hij had geen tijd om zich met wat er om hem heen voorviel, te bemoeien. En nu is hij zoo op en top de herder van deze eenvoudige kudde, dat er geen tijd overschiet om kennis te nemen van andere toestanden dan die zich hier voordoen. Eigenlijk is 't wel vreemd, dat een man van ontwikkeling als hij op dit terrein schier nog een vreemdeling is. Maar dat is toch ook weer natuurlijk; want je kunt je eenvoudig geen

voorstelling maken van de Rotterdamsche toestanden, als je die niet door eigen aanschouwing hebt leeren kennen. En wat weet ik er dan toch nog maar een beetje van! Toch heeft hij gelijk. Er moest iets gedaan worden. 'k Zie nu ook wel in, dat er in dezen heel wat verzuim is bij de Rotterdamsche Christenen. Een begin met dien arbeid maken, zei hij. Goed; maar wie zal den stoot daartoe geven? Ik niet. Van mij zal niemand dat vergen. 'k Geloof, dat 't een man moet zijn, hoor! Want 't is me een werkje, dat er te doen valt! Alleen, als je een buitengewoon sterken wil hebt, maar in de eerste plaats een vast en onwankelbaar vertrouwen op God, alleen dan is er misschien iets te beginnen. . . ."

Verheul had goed gehoord en goed gedacht. Kruisman sliep niet; hij kòn niet gaan slapen. Dat gesprek met zijn vriend bleef hem maar in de gedachten.

„Daar leef je nu in een Christenland,” peinsde hij, „en dan hoor je van dingen, die schier ongeloofelijk zijn. Natuurlijk, dat er in zoo'n groote stad velen wonen, die ongeloovig zijn. Die heb je hier zelfs ook. Maar dáár — hééle straten — huis aan huis Vreeselijk is 't. En dàt in Nederland, dat zooveel genade van God ontving! Verheul zegt, dat er weinig of niets gedaan wordt. Geen tijd en misschien weinig lust. Maar dat pleit ze toch niet vrij. Als mijn buurman ongeloovig sterft, zonder dat ik hem ooit op den ernst der eeuwigheid heb gewezen, mag toch aan mij gevraagd worden, waarom ik dit heb nagelaten? Ik wil aannemen, dat 't heel moeilijk is; maar 'k had toch gelijk met te zeggen, dat men daarom niet van zijn verplichtingen ontslagen wordt! Maar wiè moet het nu doen? De Christenen natuurlijk. Ieder, hoofd voor hoofd, in eigen kring. Doch van de Kerk moet leiding uitgaan. De Kerk is het lichaam, dat door God-Zèlf aangewezen is tot dezen arbeid. En nu, ja, de Kerk doet al veel. Maar, naar 't schijnt, toch nog niet genoeg. En zal niet eenmaal op de Kerk van Rotterdam het oordeel neerkomen, omdat ze zoovelen in haar omgeving, op haar eigen terrein, ongewaarschuwd heeft laten ver-

loren gaan? Verheul zei, dat ik-zèlf de toestanden moest leeren kennen; ik-zèlf moest eens in Rotterdam arbeiden. Welnu, ik wil wel „Ik wil U dienen, Meester,” bad hij, „waar Gij mij roept. Maar zend mij tot de armen, de afgewekenen, de verlorenen, om ze van Uw liefde te spreken. Doe ik zonde, met dit te vragen? Is 't Uw wil, dat ik hier blijf arbeiden? Laat mij, Heere, Uw wil kennen. Maar Gij hebt mij tot Uw dienaar willen maken. En nu hoor ik van die groote ellende. Onder die honderden, die duizenden, zijn er wellicht hongerigen en dorstenden naar de gerechtigheid; die moede en belast zijn en geen rust en geen vrede kennen. Zend Uw licht en Uw waarheid, dat die mij leiden. Heere, wat wilt Gij, dat ik doen zal?”

Het werd een zware nacht voor dominee Kruisman. Zijn ziel was ontroerd. En 't was hem, alsof hij gewenkt werd; alsof de bede: „Kom over en help ons!” in zijn ooren klonk.

„Maar je bent geen apostel Paulus,” zei hij zich zelf. „Als 't is zooals 'k hoorde, moet er hier wel bijzondere genade noodig zijn. Maar noódig is het; het mòèt.”

't Gebed gaf hem kalmte; op de knieën werd weder een overwinning bevochten. Hij geloofde het: de Heere zou zenden, dien Hij zou zenden. Wien? Hem? Hij gaf het in 's Vaders hand. Hij wilde, hij reikhalsde maar God zou zorgen; op Z ij n tijd.

Den volgenden morgen aan de ontbijttafel vlotte het gesprek niet terstond. Af en toe eenige opmerkingen over zaken van algemeen belang, doch blijkbaar viel 't beiden moeilijk, een onderwerp vast te houden. De gedachten schenen geconcentreerd op heel andere zaken dan die, welke de opmerkingen golden.

Eindelijk zei Kruisman, zichtbaar blij, dat hem deze gedachte inviel:

„Zeg eens, Verheul, daar heb 'k gisteravond geheel vergeten, je naar Bolsen te vragen. Dat lag toch zoo in mijn voornemen. Te meer, omdat ik al in een heelen tijd geen bericht van hem heb gehad. Hoor jij nog wel eens iets van hem?”

„Van hem zèlf niet,” antwoordde Verheul, „doch óver hem des te meer.”

„Hoe bedoel je?”

„Wel, na je vertrek merkte ik soms al verschijnselen op in zijn houding en gedrag, die 'k me niet verklaren kon. Doch toen ik ook weggegaan ben, schijnt hij geheel ander gezelschap gezocht te hebben. Ik hoorde ten minste, dat hij veel met de Bokelaars en met Van Leenen omging. En je weet misschien, dat die liever fuifden dan studeerden. Nu, ik heb hem daarover een brief geschreven en hem op de velerlei gevaren gewezen, waaraan hij zich zodoende blootstelde. Hij heeft me toen een kort briefje teruggezonden, waarin hij me bedankte voor mijn zorgen. Doch hij was best in staat om zèlf toe te zien op wat hij deed, verklaarde hij. Dit was het allerlaatste, wat 'k van hem hoorde. 't Spijt me voor den kerel. Er zat wel een goed hart in hem, en joviaal was hij ook. 'k Geloof nog altijd, dat die droevige historie in zijn familie mede oorzaak is geweest van deze veranderde denkwijze.”

„Wat is dat? Ik weet van niets!” zei Kruisman nieuwsgierig.

„Herinner je je zijn zuster, die verpleegster was?”

„Ja,” was 't antwoord; „'t was een heel intelligent meisje, die haar talen vlot sprak.”

„Juist. Welnu, die moet door een officier ten val zijn gebracht,” deelde Verheul mede.

„Maar kerel! Dat 's onmogelijk! Zij?”

Kruisman sprong op van zijn stoel. Die mededeeling deed striemende pijn. Want hij had Lize Bolsen leeren kennen als een meisje van goede beschaving en ontwikkeling.

„Hoe heeft dat kunnen gebeuren?” vroeg hij, toen de eerste onststeltenis een weinig geluwd was.

„De juiste toedracht der zaak weet ik niet. Maar een feit is het.”

„Treurig, diep-treurig!” hoofdschudde Kruisman. „Arm kind! Wie had dat kunnen denken?”

„'t Is een heele opschudding geweest in de kringen, waar het

bekend werd," vervolgde Verheul. „De officier, die ze verleidde, heeft zijn ontslag moeten nemen; háár familie heeft gezorgd, dat de minister het te weten kwam. Zij moet nu in Amerika zijn."

„Die kerel had wèggejaagd moet worden. Wie weet, hoeveel slachtoffers hij al gemaakt heeft; hoeveel hij er nòg zal maken!" riep Kruisman uit.

De verontwaardiging belette hem voor een oogenblik, om voort te gaan. Doch toen kwam met een bruisenden stroom van woorden een zware beschuldiging tegen den man, die jeugd noch schoonheid ontzag, ja, jeugd en schoonheid opspoorde, om ze te offeren aan zijn schandelijke lusten; tegen hem, die vrij uitging in de maatschappij, na de laagste aller wandaden te hebben volvoerd; die straffeloos bleef, nadat hij op den naam en de eer eener familie een schandvlek had geworpen.

„Háár naam is geschandvlekt," eindigde hij op klagenden toon; „dien krijgt ze nooit weer terug."

„Er hangt hier echter ook veel van de omstandigheden af," kwam Verheul tusschen beide. „Er is groot verschil in de daad, zoo de vrouw niet schuldig staat..."

„Van háár valt het moeilijk, schuld aan te nemen," zei Kruisman, hem in de rede vallend.

„Best mogelijk. 'k Hoop 't althans voor haar. Dit weet ik wel, dat, naar men mij vertelde, deze gebeurtenis een knak voor Bolsen werd. 't Moet zóó erg geweest zijn, dat hij nergens durfde komen. Hij bleef zelfs van de colleges weg. En toen hij ze in Rotterdam op de boot gebracht heeft, is hij, zonder bij mij geweest te zijn, weer vertrokken."

„Je weet niet, hoeveel leed 't mij doet, wat 'k daar hoor. O, Verheul, wat is de wereld toch slecht en wat zijn wij, menschen, toch diep verdorven, dat er zulke dingen kunnen plaats grijpen! 't Is ontzettend! En als ik dan daarbij denk aan datgene, waarover wij 't gisteren hadden," vervolgde Kruisman, nú vrij uiting gevend aan alles, wat dezen morgen zijn denken in beslag genomen

had, „dan vraag ik mij af, of 't wel ooit zóó treurig geweest is als heden. Dat zúlke voorvallen kunnen gebeuren in een Christenland!”

Een tijdlang zwegen beiden. Toen op eenmaal verbrak Verheul de stilte.

„Kruisman,” zei hij, „'k heb gisteravond bemerkt, dat ons gesprek je uit den slaap gehouden heeft. 't Spijt me, dat ik oorzaak geworden ben van die onrust. Vergeef 't me.”

„'t Is niets,” antwoordde Kruisman. „'k Ben zelfs blij met dien onrustigen nacht. 'k Geloof nu te meer het woord, dat den oprechten het licht zal opgaan in de donkerheid. 'k Had 't werkelijk benauwd, gisteren. Je gelooft 't misschien haast niet, maar de last van arm en verloren Rotterdam woog mij zwaar op de ziel. Doch nu heb ik de vaste overtuiging, dat de Heere iemand in Rotterdam zenden zal, die zich gedrongen gevoelt om de Kerk te wekken uit den diepen slaap, waarin ze verzonken ligt, wat aangaat haar plicht en haar roeping om te arbeiden op dit terrein.”

„Kruisman, 'k zou haast jaloersch worden op je krachtig geloofsleven,” zei Verheul. „En 'k zou wenschen, dat jij door God tot dit werk geroepen werdt.”

„Wat mijn persoonlijk-willen aangaat: ik ook,” was 't eerlijk antwoord; „doch de zegen, dien 'k van nacht ontving, houdt óók in, dat ik heb leeren inzien, dat dit Gods zaak is en niet de mijne.”

„Dus,” vroeg Verheul met ernst, „als je geroepen wordt tot een arbeid, die zóó omvattend is, dat de Kerk van Rotterdam dien tot heden niet aandurfde, ga je?”

„Ja. Want wien God roept, geeft Hij ook kracht!”

De treurige toestanden op geestelijk gebied in het algemeen, die van Rotterdam in 't bijzonder, werden gedurende het korte samenzijn van de twee vrienden nog herhaaldelijk in 't gesprek gebracht. De mogelijkheid, dat Kruisman zèlf zou arbeiden tot

opheffing van armen en ellendigen, werd niet meer aangeroerd. Hij had immers gezegd als zijn overtuiging, dat dit Gods zaak was.

Toen Verheul echter na de huwelijksvoltrekking moest vertrekken en door de jonggetrouwen tot de deur werd begeleid, kòn hij zich niet weerhouden te zeggen:

„Kruisman, wat ik gezegd heb te wenschen, begeer ik nog; meer nog misschien dan toen.”

„Als God het wil, wil ik,” was het eenvoudig antwoord.

En toen scheidden ze.

's Avonds vroeg de jonge vrouw hem, wat Verheul met die woorden bedoeld had.

Kruisman vertelde 't haar. Uiterst sober was hij bij het weergeven van Verheul's schildering van al dien jammer. Doch zij begreep, dat die soberheid een opzettelijke was; zijn uiterlijke kalmte misleidde haar niet omtrent zijn innerlijk voelen. Zij wist sedert dat oogenblik, dat er in hem een groote liefde was, die zich uitstrekke tot zelfs de diepst-gezonkenen.

III.

NIEUWE WEGEN.

In het hart van dominee Kruisman was door het gesprek met zijn vriend Verheul de liefde ontvonkt, om verlorenen en afgewaalden den rechten weg des levens te doen opgaan. 't Was hem zelf schier onverklaarbaar, dat hij vroeger nóóit aan dezen arbeid zelfs maar had gedacht. Nú kon hij ze niet van zich afzetten, de pijnigende idee, dat er in een Christenland duizenden leven en sterven zonder Christus. En telkens kwam weer in zijn ziel het gebed van dien nacht: „Zend mij tot die armen, om ze van Uwe groote liefde te spreken... Heere, wat wilt Gij, dat ik doen zal?”...

Er kwam wel bestrijding; vooral na tijden, waarin de drang naar dezen arbeid soms onweerstaanbaar werd. Dan slingerde hem de vrees, dat hij gedreven werd, niet door de liefde Christi, doch door zucht naar roem en eer. 't Werd hem als ingefluisterd: „Je wilt van de menschen gezien en geprezen worden; 't is er je alleen om te doen, dat men van je zal spreken als een menschenvriend.”

Doch als hij in zulk een moeilijken strijd de knieën boog en tot God ging, vroeg hij het Hem, van deze aanvechtingen verlost te worden. En hij kon het dan in oprechtheid belijden, dat hij het de roeping der Kerk achtte om te werken, om uit te gaan.

En was hij niet Gods dienstknecht? Had de Meester hem niet gesteld tot een herder over Zijn kudde?

Als een herder wil Hij trouw
't Schaap, in een woestijn aan 't dwalen,
Daar 't zich zelf verliezen zou,
Van den doolweg wederhalen....

Het was het lied, dat hij zoo gaarne zong in de eenzaamheid, in de huiskamer. Jezus, de goede Herder, wilde dolende schapen terechtbrengen. Moest dan hem ook niet dit werk een heilige arbeid zijn?

En dominee Kruisman dankte er God voor, dat Hij hem de genade gegeven had, in zijn hart liefde voor dezen heiligen arbeid te gevoelen.

In zijn gemeente bemerkte men al spoedig, dat de dominee anders werkte dan vroeger. Toen had hij 't zich uitsluitend ten plicht gesteld, zijn gemeente te bearbeiten en er voor te waken, dat geen wolven de schaapskooi binnendrongen. Doch nu vatte hij zijn taak „ruimer” op.

Hij begon met er in den kerkeraad over te spreken, dat 's Heilands gebod, het „dwingt ze om in te gaan” en „gaat uit in de heggen en stegen”, nog steeds geldt voor de Kerk des Heeren. Hij legde er den nadruk op, dat wat men Evangelisatie noemde, beslist een arbeid, uitgaande van de Kerk, moest zijn.

Zijn getuigend woord overtuigde den kerkeraad en men besloot met dit werk een aanvang te maken.

Dominee Kruisman werd onder de werkers de eerste. De verwonderde dorpelingen zagen hem spreken met menschen, met wie hij niets uitstaande kon hebben. Ja, hij zocht ze op in hunne woningen en ontving ze zelfs in zijn eigen huis.

Men lachte, toen men hem „moeite” zag doen voor een man, die door zijn verslaafdheid aan den drank van boer arbeider was geworden. 't Was alles om niet, oordeelde men. Kon de dominee niet beter zijn tijd besteden? Die man zou toch nimmer zijn glas laten staan.

En dan de vrouw, van wie toch ieder wist, dat ze „gezetten” had! Men vertrouwde zijn oogen niet, toen men de vrouw van den dominee naar haar huis zag gaan, om ze te halen voor een bijeenkomst.

Er waren ook onder de eigen gemeentelieden, die het hoofd schudden. Waar ging dat heen? Eén van hen ging zelfs zoo ver, te verklaren, dat de herderlijke arbeid van den dominee onder en

door dit werk zeker groote schade zou lijden. Zóó werd er maar tijd en geld verspild!

Van deze uitlating wist dominee Kruisman niets. Een prediking echter over den eigengerechten Farizeër en den boetvaardigen tollenaar, welke hij juist in die dagen hield, verbitterde dien spreker, die niet voor Farizeër gescholden wilde worden. Hij verkoos niet meer naar de kerk te gaan, zoolang er zulk een dominee op den kansel stond, schreef hij den kerkeraad.

Die brief gaf even strijd. Men betreurde het, dat men dit kerklid moest missen, zelfs al oefende hij critiek op den Evangelisatie-arbeid.

Dominee Kruisman verklaarde toen, dat zijn prediking geen persoonlijke bedoeling had gehad; de verontwaardiging van dien broeder miste dus alle reden van bestaan. Maar wàs 't geen Farizeesche eigengerechtigheid, voegde hij er aan toe, als men zoo schreef? Als 't gebed: „Ik dank U, o God, dat ik niet ben als deze tollenaar,” een vloek was, hoe moest dan de daad van iemand worden genoemd, die zich áfwendt van een zondaar of zondares?

De aanval werd afgeslagen. Nog meer dan te voren beijverden zich velen, om Gods blijde boodschap van liefde en troost, Zijn vermaan om de stad Verderf te ontvluchten en te reizen naar Zion, mee te deelen aan hen, die buiten de Kerk stonden.

Al was het dorp klein en het getal inwoners gering, wáár was het Schriftwoord ook hier, dat van weinigen op den weg des levens en van velen op den weg ten verderve spreekt.

Leed de herderlijke arbeid van dominee Kruisman onder dit alles?

Niemand, die er iets van merkte. Aan de prediking werd even groote zorg besteed nú als in de dagen, vóór de Evangelisatie-arbeid ter hand genomen werd. Het huisbezoek verminderde niet of werd niet in haast afgewerkt, evenmin als ooit een zieke op zijn troostwoorden behoefde te wachten. En ook het catechetisch onderwijs, dat steeds met groote liefde en veel toewijding door hem gegeven was, verloor niets van zijn inhoud.

„Ik heb 't alleen maar wat drukker gekregen,” zei hij slechts, toen een der ouderlingen, een ijverig mede-arbeider, zijn blijdschap uitsprak, dat de uitbreiding van arbeid in 't minst geen schade voor de gemeente had gebracht.

En hij zei hiermee niet te veel; hij had het druk. Van den morgen tot den avond, altijd-door was er werk.

Toch wist hij nog tijd uit te koopen voor anderen arbeid. In kerkelijke bladen voerde hij menig warm pleidooi voor de ellendigen in zijn en anderer omgeving, die aan hun eigen droevig lot werden overgelaten.

De Evangelisatie in zijn gemeente mocht op heerlijke vruchten wijzen. De vrouw, die „gezetten” had, getuigde eerlang, dat ze wist, schuldvergifenis ontvangen te hebben. En ze verlangde er naar, mee aan te zitten aan den disch, waar brood en wijn spraken van het gebroken lichaam en het vergoten bloed des Verlossers. De dronkaard, die door allen veracht en gemeden, doch door den Evangelisatie-arbeid met liefde ontvangen werd, zegende, toen hij een jaar later de rust inging, stervend dien arbeid. God had Zijn groote liefde aan hem geopenbaard; hij was het eigendom zijns Heeren.

Bemoedigend waren deze twee gebeurtenissen. Ze deden de teleurstellingen, die vele waren, geduldig dragen. Dominee Kruisman zei het bij het graf van den gestorvene, dat dit Godverheerlijkend getuigenis nóóit door de werkers van den Evangelisatie-arbeid zou worden vergeten. Men mocht er uit leeren, dat men voort moest gaan op den ingeslagen weg. En, al zou nimmer weer bij een groeve zóó kunnen worden gesproken — dat het Gods wil was, te werken dag-en-nacht óók op het terrein buiten de Kerk, had de Heere nu kennelijk geopenbaard. Er mòèst gewerkt worden, blind voor de uitkomst, ziende op het gebod!

IV.

EEN BRAAK LIGGENDE AKKER.

Verheul had Kruisman's standplaats een rustig dorpje genoemd in vergelijking met de groote stad Rotterdam. Zijn schildering van den toestand dáár had den dorpspredikant verschrikt en aangegrepen.

Toen hij met zijn vrouw tijdens de vacantie bij Verheul logeerde, kreeg dominee Kruisman de gelegenheid zèlf te zien en zèlf te leeren kennen.

Hij doorkruiste met zijn vriend heel de stad. En overal, waar hij ook kwam, merkte hij de vreeselijke gevolgen der zonde. Vloeken en verwenschingen stegen rondom hem op: in winkelstraten en in parken; op de markten en op wandelwegen; uit de buurten der werkers of langs oude patricische grachten. Hij zag mannen, die dronken en vochten; twistende vrouwen in slordig-hangende kleeding; kinderen in den meest vervuilden toestand. Op veler gelaat had de zonde een onuitwischaar stempel achtergelaten; gezichten, die den dronkaard of den wellusteling teekenden, zag hij bij menigten.

Schrikkelijk groot was ook het aantal drinkgelegenheden; in sommige straten bij de havens of in de oude stad zag hij vaak schier huis aan huis een herberg of kroeg.

's Avonds, toen hij weer de stad inging, ijsde hij van het uitgaand Rotterdam, dat verstrooiing zocht in schouwburg en circus, in casino en danszaal. O, die danszalen! Oorverdoovend klonk de muziek uit die hel-verlichte lokalen, waar die mannen en vrouwen uit het volk zweefden en draaiden over de gladde vloeren, om straks, buiten

zinnen gebracht door den dans en den alcohol, zich te werpen in de armen van den wellust. De straat, berucht tot in de verste deelen der wereld, leek hem een hel, waar de duivel in velerlei gestalte hem aangrijnsde.

„Arm Rotterdam door zonde en misdaad, door onkunde en ongehoof!” moest hij uitroepen, toen hij het vreeselijk gewoel ontkomen was.

En op de stille Vest greep hij zijn vriend bij den arm, deed hij hem stilstaan:

„O, Verheul, dat er nu niets, niëts gedaan wordt, om die ongelukkigen te redden! 'k Heb 't nu gezien, dat 't verschrikkelijk is. Daar vindt Satan 't niet eens noodig, zich als een engel des lichts te vermommen. Want dat is zijn terrein, dáár is hij meester. Kunnen die mannen en vrouwen hem niet worden ontrukkt? Moët daar niet gestreden, om die duivelsche macht te verbreken?” . . .

Verheul drong zijn vriend tot voortgaan.

„'k Heb 't je wel gezegd,” zei hij, „dat je in den verschrikkelijksten vorm en in den hoogsten graad de zonde hier ziet. Maar je begrijpt nu zèlf, dat het werk te zwaar en te moeilijk is; zulke toestanden verander je maar niet in weken of maanden.”

„Maar een begin kan er toch worden gemaakt . . .”

„Hoor eens,” viel Verheul hem in de rede, „ik zeg je, dat 'k 't met je eens ben. Nu nog meer dan toen we voor 't eerst over deze dingen praatten. Maar, als je spreekt met de menschen, die in deze buurten werken om de zonde tegen te gaan en de slachtoffers der zonde te helpen, dan hoor je, dat er één, twee, drie naar hen luisteren. Doch verreweg de meesten blijven afkeerig. En de toestanden veranderen er niet door, ook al zouden er tientallen zich bekeeren.”

„Bedoel je met die werkers de mannen en vrouwen van 't Leger des Heils en „Jeruël”?” vroeg Kruisman.

„Ja, ook die. Maar inzonderheid heb ik de middernachtzendingen op 't oog, omdat die, volgens onze opvatting, gezonder

staan; vooral echter, omdat zij mannen zijn van de theorie en van de practijk. Toen ik bij je was, wist ik dit nog niet; doch sedert heb ik van hun optreden gehoord en ook meer dan eens met hen gesproken.”

„Ken je hen dan? Kun je me niet bij een hunner brengen?”

„Met genoegen; morgen aan den dag. En je zult zien, dat hij een man naar je hart is. Maar ik zeg je nu al terstond, dat je, na met hem gesproken te hebben, heel wat kalmer en nuchterder zult oordeelen, wat betreft het resultaat van dezen arbeid.”

Des anderen daags bracht dominee Kruisman een bezoek bij een der Rotterdamsche middernachtzendingen. 't Was een kleine man, van wien iemand niet zou hebben kunnen denken, dat hij zulk een reuzentaak had aanvaard. Doch toen Kruisman eenigen tijd met hem had gesproken, leerde hij in hem een man zien met een innige overtuiging, een vurigen geest en grooten moed. Hij was uit Zuid-Afrika gekomen en had zich na veel lotgevallen in Rotterdam gevestigd. Levende in de overtuiging, dat God hem hier had geplaatst, putte hij uit die overtuiging kracht, om dag aan dag en 's avonds tot diep in den nacht uit te gaan en tégen de zonde der ontucht te getuigen.

De middernachtzending sprak hem van veel ontmoetingen in den nacht; mannen, die tot de zonde neigden, werden vaak door een eenvoudig woord weerhouden; vrouwen, die van de zonde leefden, werden, zoo ze dit wilden, uit haar ellendige omgeving verlost. Maar ook tot de overheid, die deze schrikkelijke Rotterdamsche toestanden duldde, althans niet tegenging, werd door de Middernachtzending een „Gij moogt niet!” gesproken.

Dominee Kruisman luisterde met aandacht. Ten slotte moest hij zijn onwetendheid bekennen.

„Ik wist niet,” zei hij, „dat er zoo door de Middernachtzending werd gewerkt. Den naam der vereeniging heb ik wel meermalen hooren noemen, doch met hare werkzaamheden was ik niet op de hoogte. Maar vertel mij: hoe staat het met de medewerking van de Christenen in Rotterdam?”

Het gelaat van den middernachtzending, dat vol leven en uitdrukking was geweest, toen hij over zijn arbeid sprak, betrok bij deze vraag.

„Daarmee is het treurig gesteld,” antwoordde hij met een zucht. „Men laat ons alléén staan. Ons kleine groepje moet alléén strijden. Doch wat het ergste is: door Christenen worden we soms tegen-gewerkt; men veroordeelt vaak dezen arbeid.”

„Ik ken dat,” zei dominee Kruisman. „Het is de oude Kaïns-leus: Ben ik mijns broeders hoeder? . . . Wordt uw werk echter ook niet gesteund door de Kerk, waar de leden zoo lauw en zoo laksch blijken? Mij dunkt toch, dat dit haar roeping is. En de Kerk, als lichaam, zou zeer veel kunnen doen.”

„Dat is zoo. Maar slechts een enkel predikant heeft den moed om in gebed of prediking den naam der Middernachtzending te noemen. De meesten schijnen dit niet te dūrven. Wellicht, omdat ze vreezen, dat men zich gekwetst zal meenen.”

„Valsche schuchterheid, valsche eerbaarheid!” riep dominee Kruisman uit. — „Hoe? De Bijbel zèlf immers schroomt niet de zonde te noemen, en moeten dan leeraars hun mond en gemeenteleden hun ooren dichtstoppen, waar het een arbeid raakt van getuigen tégen en redden vān de zonde?”

Het onderhoud duurde nog geruimen tijd. Meer en meer werd dominee Kruisman met eerbied vervuld voor dien kleinen man, die met slechts enkele medestrijders de grootste gevaren trotseerde. Hij hoorde van list en geweld; de vijand kocht mannen om, die de middernachtzendingen moesten belemmeren in hun arbeid, die ze aanvielen soms en sloegen. Zelfs was eenigen tijd geleden een der houders van een slecht huis de woning van dezen zending binnengedrongen: het wapen in zijn hand spelde niet veel goeds. Doch dankbaar werd het erkend, dat God hem in dit groote gevaar bewaard had.

Het werd dominee Kruisman duidelijk uit al deze eenvoudige, ongekunstelde mededeelingen, dat deze man niet zich zelf tot een

martelaar maakte. Wanneer hij een martelaar werd, zou dit te wijten zijn aan de schuldige nalatigheid der Rotterdamsche Christenen, der Kerk van Rotterdam!

Diepen indruk op hem maakte vooral dit woord, dat de midder-nachtzending sprak:

„De vreeselijke toestanden in Rotterdam, met welke de Midder-nachtzending in aanraking komt, zijn voor een zeer groot deel gevolg van het heerschend ongelooft. En op hun beurt voeren die toestanden weer verder of geheel van God af al wie met hen in aanraking komt.”

V.

VISSCHERS VAN MENSCHEN.

Dominee Kruisman stelde zich op aanraden van den Rotterdam- schen zendeling na zijn vacantie in verbinding met den heer Velt- huysen, te Amsterdam, den secretaris der „Nederlandsche Midder- nachtzending-Vereeniging”. Deze schreef hem uitvoerig over het werk, door deze vereeniging gedurende tal van jaren in onder- scheiden plaatsen ter hand genomen.

Over het ontstaan van den arbeid berichtte de heer Velthuysen:

„Mijn vriend Van der Steur, in de laatste jaren meer bekend om zijn werk onder onze Indische militairen en de ongelukkige kazernekinderen te Magelang, was omstreeks 't jaar 1885 de ziel van een werk, door ons aangevangen in de achterbuurten van Haarlem.

„Zoekende naar arme kinderen, die nog niet op eene Zondags- school gingen, waren wij diep getroffen door de ontzettende ver- waarloozing en onkunde, die in sommige gezinnen heerschten. Hoe zwaar moesten de beklagenswaardige vrouwen en kinderen boeten voor de dronkenschap en andere zonden, in dronkenschap of onverschilligheid door de vaders bedreven!

„Wij hadden ons afgevraagd, of wij niet iets konden doen, om die mannen te bevrijden van de macht des drankduivels, en of het niet mogelijk zou zijn, een anderen geest in de gezinnen te brengen.

„Wij deden wat wij konden voor hen en voor de kinderen, van wie verscheidene niet lezen of schrijven konden. We zochten ons op allerlei wijze met hen bevriend te maken, hen in een andere omgeving te brengen en hun hart te openen voor hogere belangen.

„Wij mochten het voorrecht smaken, te zien, dat wij op niet weinigen invloed ten goede verkregen. Velen schaamden zich, wanneer wij hen ontmoetten aan de plaatsen van verleiding.

„Vooral 's Zaterdagavond, als zij hun weekloon ontvangen hadden, begaven wij ons naar de plaatsen, waarvan wij door hunne vrouwen gehoord hadden, dat zij er dan kwamen. Daar mochten wij dan menigmaal voorkomen, dat zij met slechte kameraden en, eenmaal dronken, ook met zedeloze vrouwen hun geld doorbrachten.

„Zoo zouden wij in onzen vrijen tijd in stilte voortgewerkt hebben, wanneer wij niet bij ons huisbezoek op een groote moeilijkheid gestuit waren.

„Wij ontmoetten namelijk bij ons huisbezoek niet alleen mannen en vrouwen en kleine kinderen, maar ook opgeschoten knapen en meisjes. Over die meisjes klaagden ons de ouders somtijds. Sommigen dienden — maar hoe? —; weer anderen leidden een zwervend en ontuchtig leven.

„Wat konden wij hieraan doen?

„Van der Steur besloot, aan Ds. Pierson, dien we eens op een Zendingfeest gehoord hadden, te schrijven. Hij vroeg om hulp en raad, maar sprak tevens zich vrijmoedig uit, dat niets hem zoozeer verheugen zou, dan dat het hem gegeven mocht worden, zijn leven te wijden aan het heil van hen, die de wereld verachtte en verloren waande.

„Ds. Pierson las den brief en dacht aan jeugdige opgewondenheid, een stroovuur, dat spoedig zou zijn uitgebrand. Maar juist teruggekeerd uit Kopenhagen, waar hij een en ander vernomen had van een Zending onder de mannen in de beruchte buurten aldaar, raadde hij ons aan, in dien zin te gaan werken en voor de bedoelde meisjes de hulp in te roepen van Christelijke vrouwen.

„Dien wenk van Ds. Pierson volgden wij op, en van dien tijd af zetten wij meer geregeld en stelselmatig met de hulp van eenige vrienden het waarschuwend werk aan kroegen en bordeelen voort.

„Zóó is ontstaan de arbeid, die veel overeenkomst had met en eenigszins naar het voorbeeld van Kopenhagen werd ingericht en daarom ook Middernachtzending werd genoemd.

„In September 1888 werd te Haarlem de eerste vereeniging van dien aard opgericht...”

In het verder gedeelte van den brief werd over veel strijd geschreven, waarna de heer Velthuysen, na medegedeeld te hebben, dat de heer Van der Steur en hij zich al spoedig met anderen, als den vurigen propagandist en welsprekenden heer Van Munster, geheel aan dezen arbeid hadden gewijd, aldus voortging:

„Ds. Pierson had reeds spoedig ingezien, dat hij hier niet te doen had met een voorbijgaande opwelling. Ook het meelevend publiek bemerkte zulks.

„Men zag nu in de Middernachtzending den schakel, die in den strijd tegen de ontucht ontbroken had: het werk onder de mannen.

„Veertig jaren had men de hand der redding toegestoken aan de gevallen vrouw, die door de maatschappij werd verstooten.

„Maar wat had men gedaan tot bestrijding van de ontucht onder de mannen, de hoofdschuldigen, die de slachtoffers der prostitutie maken?

„Er was gepleit voor reinheid van zeden, maar men bereikte hen niet, die het in de eerste plaats noodig hadden te hooren.

„Er was getuigd tegen een ellendige en schandelijke wetgeving, die straffeloosheid voorspiegelde aan ontuchtige mannen, door de rechten en vrijheden van de vrouw te vertrappen. Maar het groote publiek begreep de kwestie niet, gevoelde de beteekenis niet van den strijd tegen de reglementeering.

„Door het optreden der Middernachtzending is daarin veel veranderd.

„Wij dulden niet langer, dat de vrouw zoo diep wordt gekrenkt door de wettiging der ontucht.

„Wij dulden niet, dat onze Overheid de gevallen vrouw als eene paria behandelt, haar afzondert buiten het gemeene recht, om haar door maatregelen, te afschuwelijk om te noemen, geschikt en gereed te houden voor de hartstochten van lage mannen.

„Wij dulden niet langer, dat mannen, schuldiger dan zij, worden geëerd en gevierd in de maatschappij, terwijl zij verguisd worden en verstooten . . .”

Dominee Kruisman was zich niet terstond van den diepen indruk bewust, dien hij bij het lezen dezer ernstige woorden ontving. Doch wat hem wèl opviel, wat in zijn ziel onuitwischaar gegrift werd, was, dat deze eerste middernachtzendingen begonnen waren met Evangelisatie-arbeid. Ze waren tegen 't ongelooft ingegaan en hadden toen velerlei zonden ontmoet. Geheel overeenkomstig daarmee was immers ook de ondervinding van den Rotterdamschen zending geweest: Ongelooft één der oorzaken, maar ook één der gevolgen van de ontucht.

Dit gaf te denken. Moest de Kerk, als zij de buitenstaanden ging bearbeiten, ook niet tot hen gaan, die, hetzij man of vrouw, zich door hun leven in de zonde meer en meer van God afkeerden?

De briefwisseling met den heer Velthuysen werd oorzaak, dat dominee Kruisman in aanraking kwam met den man, die in het kleine Betuwsche dorpje Zetten een groot werk deed onder de slachtoffers van de zonde der ontucht.

De leuze van den stichter van „Steenbeek”: *d e t i j d i s d a a r , d a t z w i j g e n z o n d e i s*, werd overgenomen door zijn opvolger, Ds. Pierson, die met onweerlegbare argumenten Overheid en volk overtuigde van schuld. Ook met hem lachte men eerst! Wát wilde toch die plattelandsdominee daar ergens in de Betuwe? Maar de

spotters zwegen beschaamd, als deze strijder voor reinheid van zeden vóór hen stond. Die man met dat machtig redenaarstalent was een te geduchte tegenstander.

Het was zijn rotsvast geloof in de heiligheid van zijn strijd, dat den man van Zetten reeds vele jaren aaneen kracht gaf om vol te houden. Hij scheen onvermoeid. De arbeid aan de stichtingen, onder zijn zorg gesteld en op zich zelf reeds zoo zwaar, belette hem niet, het land door te trekken, om van den kansel en in meetings te spreken en te protesteeren tegen de ontucht in allerlei vorm. Ja, ook ver buiten de grenzen van zijn land werd de klankvolle stem gehoord, die den man en de vrouw beiden opwekte tot een kruistocht tegen deze gruwelijkste der zonden.

Dominee Kruisman werd door den president-directeur der „Heldring-gestichten” uitgenoodigd, de jaarvergadering van het „Asyl Steenbeek” bij te wonen. Gaarne gaf hij hieraan gehoor. Wat hij bij deze gelegenheid hoorde en zag, won heel zijn hart. De arbeid der liefde, hier verricht, trok hem aan. Wát getroostten ze zich hier een moeiten en zorgen, wát een zelfopoffering en zelfverloochening was er bij de vrouwen, die de beste jaren van haar leven doorbrachten onder de diepst-gevallen! Maar ook: wát een heerlijke belooning was het niet, als er van die ongelukkigen kwamen tot het Kruis!

Hij sprak langen tijd met de directrice van „Steenbeek”, de even waardige als begaafde vrouw, die zich vele jaren zoo geheel voor dit werk had gegeven. Zij vergoelijkte de zonde der verpleegden niet; ze sprak streng over de grenzenlooze lichtzinnigheid, die velen ten val had gebracht; maar ook: voor de schuldgevoelende en berouwhebbende zondares was zij een vriendin, een troosteres, een moeder. Met hoeveel vreugde vertelde ze niet van deze en gene, éénmaal hier verpleegd, die nu als fatsoenlijke vrouw in de maatschappij, meer nog: als Christin, haar weg ging!

En dezelfde geest der liefde heerschte ook bij hen, die aan 't hoofd der andere stichtingen stonden.

„De vrouw,” dacht dominee Kruisman, „die zoo hard soms spreken kan over een gevallen zuster, moest eens hier komen, om van déze vrouwen te leeren, wat liefde is en wat liefde doet.”

Het verblijf te Zetten, hoe kort het ook moest zijn, leerde hem veel. Hij voelde het, dat de Christenen een dure roeping te vervullen hadden jegens hen, die den rechten weg verloren. Aan hen moest het Evangelie worden gebracht; dát Evangelie, 'twelk reeds een Maria van Magdala tot een eeuwigen zegen was geworden. En Christelijke barmhartigheid en hulpvaardigheid dienden de hand tot redding uit te steken; die moesten grijpen wat ten doode was opgeschreven.

„Maar,” vroeg hij zich zelf af, „zou wel ooit de wereld in zoo diepen staat van ellende verkeeren, gelijk ik 't dáár gehoord en gezien heb, als de Kerk des Heeren haar roeping was getrouw gebleven; als steeds was opgevolgd het gebod van den Koning der Kerk: Gaat uit; dwingt ze om in te gaan . . .?”

VI.

GEROEPEN EN GEHOORZAAMD.

Dominee Kruisman zat in zijn studeerkamer.

Op de tafel lag opengeslagen „Ontmaskerd”, van den beroemden prediker Dr. De Witt Talmage. Met aandacht had hij daareven gelezen, hoe deze leeraar waarschuwde tegen de zonde in de diepte des afgronds, die als de kanker voortwoekert en de kostelijke menschenziel doodt. Maar meer nog dan de taal, waarover De Witt Talmage zulk een meester was, greep hem het eenvoudig tekstwoord uit Ezechiël aan, dat den prediker als uitgangspunt voor deze toespraak had gediend:

„En Hij zeide tot mij: Menschenkind, graaf nu in dien wand. En ik groef in dien wand, en zie, daar was eene deur.

„Toen zeide Hij tot mij: Ga in, en zie de booze gruwelen, die zij hier doen.

„Zoo ging ik in, en ik zag, en zie, er was alle beeltenis van kruipende dieren en verfoeilijke beesten, en van alle drekgoden van het huis Israëls, geheel rondom aan den wand gemaald.”

Ezechiël, de getrouwe dienstknecht, ging in en zag de booze gruwelen... Het was zwaar voor hem; het deed zijn hart pijn; heel zijn wezen schokte van wat hij daar zag. Wát het hem leed moest doen, te hooren, dat de Heere niet zag, dat de Heere het land verlaten had!... Ezechiël moest zien, want God gebod het

hem. Het was niet Ezechiël's eigen-willen. Het menschenkind moest gehoorzamen, toen de God Israëls tot hem sprak.

O zalig, te mogen gehoorzamen als Ezechiël, te mogen weten in Gods weg te zijn...

Dominee Kruisman werd in zijn overpeinzing gestoord door het binnenkomen zijner vrouw, die hem de post bracht.

„Een brief uit Rotterdam,” zei ze, wijzend op het poststempel. „En 't is er geen van Verheul. Van wien die wezen mag?”

Kruisman antwoordde niet, maar opende den brief en las. Zijn vrouw, die over zijn schouder meelas, uitte eensklaps een kreet:

„Maar Paulus, dat is een beroepsbrief!”

„Ja,” zei hij slechts, schijnbaar kalm. Maar zij zag, hoe hij verbleekte.

„Beroepen in Rotterdam,” zei hij toen langzaam, met bevende stem. — „Menschenkind, graaf nu in dien wand...”

Zijn vrouw begreep hem niet. Ze vroeg, wat hij bedoelde. Hij wees haar in „Ontmaskerd” den tekst. En toen wist zij.

Stil verliet zij nu de kamer, haar man alléén latend met den brief.

Even later lag dominee Kruisman op de knieën. Hij moest bidden; danken. Zijn hart dreef hem tot gemeenschap met zijn God.

„Mij, onwaardige, mij roept Gij! Heere, ik dank U voor die genade. Maak mij nu getrouw; geef mij nu kracht; ik wil gaan, waar Gij roept; maar ga Gij met mij; zonder U, buiten U kan ik niet...”

Doch te midden van zijn gebed kwam de vijand tot hem als met een spotlach.

„Wat beeld je je daar nu in!” klonk het in zijn binnenste. „Alsof God je roept? Je begrijpt toch wel, dat Verheul daarachter steekt? Die heeft zijn invloed aangewend om je te doen beroepen. En bovendien verkeer je op dit oogenblik in een heel valsche stemming. Wie heeft dien brief verzonden? De Kerkeraad in Rotterdam toch. En nu verwachten ze, dat je de dominee voor de

Kerk zult worden, terwijl je hoofd er vol van is, om zoogenaamd voor armen en verlorenen te werken. Zie je wel, dat je een huiche-laar bent? Als je die verlorenen wilt helpen — goed; maar leg dan gauw je domineesbaantje neer; want dat gaat niet samen. Wees toch eerlijk!"

't Werd een uur, een dag van aanvechting en zwaren strijd.

Vreemd! Vier jaren terug, na het gesprek met Verheul, zou Kruisman, was hij toen beroepen geworden, terstond met een beslissing gereed zijn geweest. En ook straks, toen hij in 't gebed ging, was het reeds een zekerheid voor hem, dat hij gaan zou. Echter nú was het hem onmogelijk, te zeggen wat hij zou doen.

's Avonds reeds kwamen enkele ouderlingen en gemeenteleden bij hem. Ze hadden van het beroep gehoord en moesten hem nu gaan zeggen, dat ze hem moeilijk zouden kunnen missen. Ze trachtten op zijn gelaat te lezen, hoe zijn beslissing zou zijn. Een enkele zelfs vroeg er reeds naar.

De volgende dagen liep het druk in de pastorie. Ieder wilde den dominee zien en spreken, hem de groote aanhankelijkheid en liefde toonen, die er in hun hart was voor hem.

En dominee Kruisman kòn niet aannemen. Hij had deze gemeente lief en voelde zich één met haar; de Evangelisatie-arbeid riep om voortgaande leiding. Kon hij, mocht hij het werk hier verlaten? Neen, hij zou schrijven, dat hij zich gedrongen gevoelde te bedanken Maar, toen hij zich neezette om dit te doen, durfde hij zijn pen niet dwingen tot 't neerschrijven van die woorden

Twee lange weken duurde deze zware strijd. En toen — was 't als een openbaring, die over hem kwam: hij zag de groote stad, die zoo arm en ongelukkig was; hij hoorde als een geroep van velen, die baden om hulp, om liefde, om licht

En in dat oogenblik zag hij klaar den weg, dien hij te gaan had: God riep hem, om de Christenen van Rotterdam uit den sluimer te wekken; om de Kerk van Rotterdam te wijzen op de duizenden op haar gebied, die leefden buiten God, die stierven buiten den

Zaligmaker; om te graven in den wand; om te zien; om de verloren schapen op te zoeken en ze te brengen in de kudde van den goeden, trouwen Herder.

Dominee Kruisman schreef naar Rotterdam, dat hij vrijmoedigheid had gevonden, de beroeping op te volgen. En dat hij begeerde om tot dit arbeidsveld, dat wit was om te oogsten, in te gaan.

TWEEDE GEDEELTE.



HET ARBEIDSVELD.

VII.

IN „WALHALLA“.

„Heila! Nòg 'n glas!”

Jan, de kellner in „Walhalla”, bracht het gevraagde: een groot glas witschuimend donkerbruin bier, dat door den roeper, Cornelis Muller, in één teug halverwege werd geledigd, waarna hij, de juffrouw achter het buffet toeknippend met de oogen, dat 't „echt biertje” was, voorzichtig, om het verlorengaan van één kostelijk druppeltje te voorkomen, het glas op het tafeltje neerzette.

„Walhalla” was bekend in de stad; geen café in Rotterdam, verzekerden de kenners, waar men zùlk bier en zùlke groote glazen kreeg als juist daar. In den zomer vooral was een zitje in het bierlokaal van Frau Gluck een verkwikking voor de velen, die de gloeiende ingewanden van het schip of de benauwde, drukke en nauwe straten, èchte bakovens dan, ontvluchten konden. En de eigenares zorgde er voor, dat de klanten het bij haar hadden, als waren zij thuis. Het was haar grootste eere, wanneer een nieuwe bezoeker vaste-klant werd, háár inrichting dus verkiezend boven alle andere café's, bóven het eigen-tehuis zelfs.

Frau Gluck kon men altijd achter het buffet vinden, omdat dit het sekuurste was. Ze wist, dat bedienden je grootste afnemers konden worden, zonder dat ze betaalden natuurlijk. „Ich bin baas,” was ze gewoon te zeggen, „und ich bleib bei die flessche.”

Tot groote verwondering der vaste bezoekers misten ze vóór eenige weken op éénmaal de eigenares. Op hun belangstellend

vragen vertelde Jan, dat er gisteren, des Zondags, groote ruzie was geweest; 't was vechten geworden en de politie had er aan te pas moeten komen; de Frau had zich daardoor zoo opgewonden, dat ze zóó-maar neer was gevallen; nu lag ze op bed en moest ze rust houden.

Meewarig schudden de bezoekers het hoofd. Ze vonden 't steeds zoo'n goed mensch; jammer was het. Of Jan ze „beterschap” van hen wilde wenschen.

Jan beloofde het en hij wenschte het zèlf ook. Want zoo druk als dien dag had hij 't nog nimmer gehad; alles kwam nu op hem neer: schenken, bedienen, glazen-spoelen, het lokaal rein houden... en nog veel andere dingen meer. Zoo zou hij 't ook onmogelijk kunnen volhouden.

De Frau was werkelijk ernstig ziek; een hevige koorts joeg haar het bloed door de aderen. Maar toch had ze dien morgen op willen staan, om haar plaats achter het buffet in te nemen. Het kòn echter niet. En de dokter, die het geval ernstig in scheen te zien, zei haar, dat ze vast eenigen tijd volkomen rustig moest zijn.

„Aber das kann ich nicht!” riep ze. — „Ich muss in das café bleiben.”

„Neen,” zei de dokter met gezag, „het moet. Als u niet eenige weken lang absoluut rust neemt, sta ik niet voor de gevolgen in.”

„Ist es dann so schlimm?” vroeg Frau Gluck. „Sollte ich daran sterben können?”

„Rust houden,” was 't antwoord. „Dan komt alles nog wel terecht.”

Eenige oogenblikken later had de Frau een onderhoud met Jan.

„Ich bin krank und der dokter sagte dass ich Ruhe muss nehmen. Jan, du must allein bleiben...”

Jan zei, dat hij het al begrepen had; hij zou zijn best doen en de Frau zou tevreden over hem zijn.

Maar 's avonds, na dien eersten drukken dag, kwam hij met zijn klacht.

„Dát gaat niet, Frau. Ik kan 't niet volhouden.”

De Frau wenkte hem, dat hij zwijgen zou; ze kon zich niet met die zaak bemoeien.

Doch Jan — nog nimmer was hij zoo moedig geweest om tegen het uitdrukkelijk verlangen van de Frau in te gaan — hield vol:

„Alléén kan 't niet. Er moet nog iemand bij.”

Toen schrok de Frau op. Hoe ziek ze ook was, ze verstond en begreep, dat inwilliging van dit verzoek haar veel geld zou kosten.

„Was meinst du? Nog ein? Nein, nein; das kann nicht. Ich bin arm; nein, es bleibt so.”

De schrille stem sprak gebiedend en in haar oog dreigde een welbekende flikkering, zoodat hij haast niet meer durfde antwoorden. Maar toch, hij waagde het.

„N-neem niet k-kwalijk, Frau,” stotterde hij, „m-maar 't is beter vo-voor de zaak . . .”

„Schweig, Schweinhund,” schreeuwde nu de zieke. — „Kein Wort mehr, of . . .”

Nú was 't met Jan's moed gedaan. Ijlings verliet hij het vertrek, in stilte de inhaligheid der Frau verwenschend. Ze wàs niet arm; ze lóóg het; maar 't kon haar niet schelen, of hij zich doodwerkte! En dan hem zoo te schelden?

De Frau daarentegen sliep dien nacht, voor zoover dit van een koortszieke gezegd kan worden, heel gerust. Het kwam geen oogenblik in haar op, dat Jan's waarschuwing misschien wel waarheid bevatten kon.

Doch vóór er een week van „rust” voorbij was, kreeg ze zelf de overtuiging, dat het niet ging. Ze ontdekte met schrik — het was de eerste keer, dat ze even was opgestaan, en ze kon het niet laten toen door de deur van het café te kijken, — ze ontdekte met schrik, dat Jan zàt, niettegenstaande er klanten waren! En ja, waarlijk, op meer dan één tafeltje stonden er glazen van bezoekers, die reeds lang vertrokken moesten zijn!

Dien avond was er wederom „onrust” in Jan's hart, toen hij met

de Frau had gesproken en deze hem scheldend en vloekend verweten had, wat door haar was opgemerkt.

Zijn verdediging, dat hij zoo moe was, werd niet aangenomen; ze tierde er maar op los.

Den anderen morgen, vóór er nog één bezoeker was geweest, kreeg Jan bevel, bij de Frau te komen. Sidderend voor wat hij vreesde te zullen moeten hooren, betrad hij de kamer, waar de zieke was. Tot zijn groote verwondering echter scheen de Frau heel bedaard.

„Jan,” zeide ze, „ich habe gedacht heute Nacht, dass du recht hast. Und darum musst du gehen nach die Plazierungs-bureau und fragen, ob sie ein Fräulein haben für mich; ein Buffet-Fräulein. Verstehst du?”

Of Jan verstond! Direct na negenen sloot Jan — ongewone gebeurtenis! — de deur van „Walhalla” achter zich dicht en buitengewoon snel begaf hij zich naar het aangeduide kantoor, vol vreugde, dat er aan die barre drukte voor hem nu een einde zou komen; vol blijdschap ook, dat de vrees voor ontslag, die hij een oogenblik had gekoesterd, voorbarig was gebleken.

En 's middags reeds was er een buffetjuffrouw bij de Frau.

Op de in gebroken Hollandsch gedane vraag naar naam en ouderdom der sollicitante antwoordde deze in goed Duitsch, dat ze Lize heette en vijf en twintig jaar was.

„Sprechen Sie Deutsch?” vroeg Frau Gluck met verwondering. „Sind Sie aus Deutschland?”

Daarop vertelde Lize haar, dat ze een Hollandsche was, maar alle drie moderne talen had leeren spreken; ze was bovendien bijna vijf jaar in Amerika geweest en had daar ruimschoots gelegenheid gehad, met menschen van allerlei nationaliteit kennis te maken.

„So, so!” zei Frau Gluck, na deze mededeelingen zeer ingenomen met het verhaal van de vrouw. Werkelijk, wanneer er een buffetjuffrouw komen moest, was deze, met zooveel kennis van talen en landen, daarvoor wel zeer geschikt. Maar plotseling verduisterde

een opkomende gedachte deze tevredenheid. Zou ze wel eerlijk zijn? Dat was immers een vraag van zeer groot belang, nu zij alles aan vreemden zou moeten overlaten.

Doch iets in het voorkomen van Lize weerhield haar, die vraag te uiten. Frau Gluck, met haar kennis van personen, hoorde en zag gewoonlijk scherp. En hier scheen haar het onderzoek naar eerlijkheid en betrouwbaarheid een beleediging.

Ze verklaarde, na Lize nog eens goed te hebben opgenomen, dat ze besluiten zou, haar als buffetjuffrouw te nemen. Ze kon dadelijk beginnen. Maar iederen avond moest er afgerekend worden, besliste ze. En ze eindigde met te zeggen, dat ze hoopte, dat Lize haar vertrouwen zich ten vòlle waard zou toonen.

Toen Frau Gluck weer alleen was, verweet ze zich, dat ze wel wat onvoorzichtig was geweest. Alleen op het belangwekkende in iemands houding en voorkomen af te gaan, was toch roekeloos. Maar ze moest zeggen, dat ze niet anders kon, wilde haar zaak goed blijven loopen. Een dure hulp was het vast niet. Ze geloofde ook, dat Lize wel bruikbaar kon zijn. Mocht het anders uitkomen en merkte ze, dat ze met een oneerlijke te doen had, dan kon ze immers altijd nog korte metten maken. Als ze maar eerst weer geheel hersteld was!

En Frau Gluck had reden tot tevredenheid. Lize behartigde de belangen van „Walhalla”, dat 't niet beter kon. Iederen avond sloot de rekening niet alleen precies, maar zelfs merkte de Frau na eenige dagen een stijging der inkomsten. Vooral dit laatste deed de „rust” van Frau Gluck goed.

De woorden van den dokter bleken waarheid: alles kwam terecht; eenige weken na den ziekte-aanval was de eigenares van het bierhuis weer geheel de oude. Ze zond echter de, naar Jan's oordeel nu geheel overbodig geworden, buffetjuffrouw niet heen. De berekening der gemaakte winsten stemde de Frau steeds gunstiger voor Lize. Nu ze weer op de been was, kwam ze alleen dan in de zaak, als het noodig was; wanneer een goede klant naar haar vroeg

of als haar tegenwoordigheid vereischt werd door 't ontstaan van meeningenverschillen. En dit laatste was nogal eens het geval.

Jan vond de aanwezigheid van een buffetjuffrouw wel prettig. Dat gaf meer „cachet” aan de zaak. En juffrouw Lize was in ieder geval niet zoo uit de hoogte als de Frau. Met de laatste was het geen gekscheren. Juffrouw Lize was, wanneer er geen klanten waren, nog wel voor een praatje te vinden; hoewel hij al heel spoedig begrepen had, dat overgroote gemeenzaamheid door haar niet gewenscht werd. Wat hij bovenal plezierig vond, was, dat „Walhalla” door de nieuwe regeling niet was achteruitgegaan. En goed beschouwd, zei hij vaak in zich zelf, was dit geheel aan hem te danken. Hij was immers met dien raad tot de Frau gegaan.

Reeds den dag van de indiensttreding der buffetjuffrouw wist deze, dat er dagelijks in „Walhalla” verboden dingen gebeurden. „Walhalla” had nooit „Vergunning” kunnen krijgen, hoe vaak ook daartoe door Frau Gluck pogingen waren aangewend. „Der Teufel”, zei ze vaak, scheen er achter te zitten, want Mayer, die lang ná haar zich in Rotterdam had gevestigd, had zonder veel moeite verlof gekregen om die kleine, maar veelbeteekenende lettertjes boven de deur te laten schilderen. Het speet Frau Gluck geweldig, want in die kleine glaasjes zat juist een groot voordeel.

Evenwel, de „vertrouwdens” behoefden niet ongetroost heen te gaan. Ter zijde van het buffet was een klein kamertje. Wie nu lust had, den biersmaak weg te spoelen, en met het „geheim van Walhalla” bekend was, trad zonder vragen dit kamertje binnen. Onopgemerkt door de andere gasten, kon dan de dorstige van het verlangde worden voorzien.

De nieuwe buffetjuffrouw, door Jan met het geheim op de hoogte gebracht, leerde al spoedig de „vertrouwdens” kennen. Een hoofdknik van den kellner was het teeken, dat ze gerust kon zijn, als een der bezoekers den bekenden weg insloeg.

Omtrent „een ander geheim” werd zij door de Frau zelf ingelicht, toen die haar de sleutels van een paar gemeubileerde vertrekjes

overhandigde met de mededeeling, dat zij vooral hiervoor moest zorgen, dat jongelui, die voor een uurtje of zoo een kamertje wilden huren, vóóruit moesten betalen. En als er „Polizei” in de buurt was, moest aan al te jeugdigen de toegang worden geweigerd.

Juffrouw Lize hoorde zwijgend toe. Ze deed wat haar bevolen werd. Ook in het bewaren van geheimen bleek zij volkomen vertrouwd.

„Heila! Nog 'n glas!”

Cornelis Muller, een der meest trouwe bezoekers, had dit geroepen en terstond het glas halverwege geleegd.

Toen riep hij Jan, die op dit oogenblik niemand te bedienen had.

„Zeg ereis, Jan,” begon hij „'t is op 't oogenblik mis met me; glad mis. As jij es iets voor me weet . . . zie je, je hoort hier zooveel en alle dag weer wat anders . . . Je begrijpt me.”

„Nee,” zei Jan hoog-verwonderd, dat Muller zóó tot hem sprak, „nee; 'k ben een boon, als ik d'r iets van begrijp. Wa' bedoel je?”

„Och, niks. Maar den ouwe heeft me heelemaal gedaan gegeven, tegen Zaterdag; en hoe mierig ik 't ook vind, nou moet ik naar wat anders zoeken. Zoo'n vuile, dikke geldzak! Alsof hem die onnoozele acht guldentjes, die 'k aan 'm verdien, dwars zitten . . . Weet jij niks, absoluut niks, Jan?”

Jan rimpelde het voorhoofd.

„'k Prakkezeer me bot,” antwoordde hij; „'t is een moeilijk geval, vervelend moeilijk. En ik . . . nee, ik zou niet weten. Maar misschien de Frau!” zei hij plotseling, toen hij zijn meesteres het lokaal zag binnenkomen.

Ze kwam net op 't juiste oogenblik voor Jan, wiens hersenen het hem door Muller opgegeven vraagstuk onmogelijk konden verwerken.

„Frau,” kwam hij bij haar, „Muller wil u wat vragen.”

„Warum? Was gibt es?” vroeg zij hem.

Jan, die heel goed begreep, dat Muller's drinkgewoonten vast een

zeer groot aandeel hadden in het hem gegeven ontslag, antwoordde, terwijl hij zich zelf nogal geestig scheen te vinden:

„Hij heit 'm der uitgezopen!”

Doch hij schrok van den woedenden blik uit de oogten der Frau, die hem toebeet:

„Schweinhund, sollst du mir die Sache verderben? Nicht ein Wort mehr!”

Het lachen was er bij Jan uit. Als een hond, die slaag gehad heeft, droop hij af, zijn werkzaamheden voortzettend met een ijver, die er op berekend was, het vertoornde gemoed der Frau te kalmeeren.

Ondertusschen ging Frau Gluck bij Muller's tafeltje zitten. Op medelijddenden toon vroeg zij hem:

„Vertellen Sie mir, was Ihnen fehlt?”

Muller legde het haar uit, gelijk hij het Jan verteld had.

„Warum doch? Ich kann nicht begreifen, warum der Herr dir untschlag gibt. Was mir betrifft, ich würde nicht dadurch in Verwirrung sein.”

„Ja maar,” wierp Muller op deze troostwoorden tegen, „de gemeene manier, waarop 'k behandeld ben, heb 'k nog niet verteld. De ouwe is opgestootk geworden door Van Noordwijk, die zich zelvrs heel wat verbeeldt, maar die knecht is, evengoed as ik. Die Van Noordwijk is op zijn manier een fijne. 's Zondags loopt ie met 'n uitgestreken tronie tweemaal naar de kerk en in de week doet ie niks anders dan je narijnen en opjagen. 't Is 'n ja-broer van den ouwe, 'n misselijke vent . . . En dat brok kon maar niet verknoersen, da 'k 'm doorzag. Op alle mogelijke manieren heeft ie me daarom getart. En nou heeft ie van morgen den ouwe voorgelogen, da 'k de helft van d'n tijd in de kroeg zit. En ie heeft 'm in z'n oor weten te blazen, dat 'k onmogelijk van m'n weekloon alleen zoo'n vertering kon maken . . . Toevallig miste-n-ie nou een enkel guldentje uit de la: die had ik gegapt, wou-d-ie liegen. En as-t-ie zelvrs niet mooi gekleed gaat van de centen, die-ie bij elkaar gestolen heeft, zal 'k nooit weer 'n glas aanraken! . . . Die ellending! Maar as-t-ie tusschen m'n ving . . .”

„Stil, keine grosse Worte hier!" viel Frau Gluck hem in de rede.
 „Wenn die Polizei kommt, will ich nichts wissen."

Eenigszins kalmer vervolgde Muller nu:

„Ik wist er iets van; 'k had lont geroken. Maar dit, nee! Ze hebben me nou aan d'n dijk gezet; ik mag verhongeren, wat zullie betreft. En dat zal gebeuren, of" — en hij wachtte een oogenblik, Frau Gluck's gezicht bespiedend, hoe ze zijn woorden opnam, — „of ik moest hier gebruikt kunnen worden?"

„Mein lieber Freund," was 't antwoord, „was soll ich sagen? Das Geschäft ist nicht so gut, als Sie glauben. Ich bin arm und ich habe nicht viel Verdienste."

„Nou," lachte Muller ongelooft, „nou, niet veel verdienen? Over een jaar of wat zien we Frau Gluck weer naar d'r Heimat vertr . . ."

„Das geht dich nichts an!" beet de Frau hem af. En zoo gansch verschillend was nu haar wijze van doen, dat Muller, verbluft en uit het veld geslagen, niets wist te antwoorden. Toen hij weer zich zelf meester geworden was, stond Frau Gluck reeds bij het buffet, aan Lize vertellend, dat die Muller toch niets meer dan een „Schweinhund" was, tot groot plezier van Jan, die nu de bui van zijn hoofd afgedreven wist.

Mistroostig keek Muller in zijn glas, verwenschingen prevelend, die nu zoowel Frau Gluck als den ouwe en Van Noordwijk golden. Slechts nu en dan nam hij een slokje. Hij meende daarmee te toonen, dat de onheusche behandeling, die hem van de Frau ten deel gevallen was, hem niet klein gemaakt had; tot haar ergernis zou hij blijven, net zoolang als hij verkoos . . .

Had je nu ooit gedacht, ooit dūrven denken, dat in dat mensch zoo'n slangennatuur zat! Zoo'n bloedzuigster! Een bedriegster en afzetster was 't! Ze mestte zich vet van zijn geld mee. En dan hem zoo min te behandelen!

Jan had de handen vol om aan de aanvragen der vele bezoekers van „Walhalla” zoo vlug en geregeld mogelijk te voldoen. Een roezemoezige drukte heerschte er in het lokaal. Daar waren er, die den afloop der jongste verkiezingen bespraken; heel wat politieke wijsheid werd er achter het bierglas uitgekraamd; de „dikke woorden” en „kracht-termen”, waarvan ze zich bedienden, lieten niet veel twijfel over, aan welken kant deze politiek-aangelegden stonden. Door anderen werd er menig woord gewijd aan de bespreking der geschillen in het havenbedrijf; dat waren bootwerkers hoofdzakelijk, stoere werk-kerels met ruige koppen. Slechts een enkele, onder wie Cornelis Muller, zat stil achter zijn tafeltje, in gedachten verzonken of heerlijk-genietend van Frau Gluck's biertje.

Plotseling werd het bierhuisruoer overstemd door een luiden gil, gevolgd door een vreeselijk gekerm, dat van de straat kwam.

„D'r is een man overrejen!” werd er geroepen.

Alles in „Walhalla” sprong op, liep naar de ramen en de straat op, om te zien. Zelfs Frau Gluck kwam naar voren en Lize verliet het buffet.

In een oogwenk was de straat vóór „Walhalla” vol met een nieuwsgierige menigte. En nog van alle zijden stroomden de menschen toe.

Die het eerst bij de plaats van het ongeval waren gekomen, stonden over een menschelijke gestalte gebukt. De ongelukkige was door een verhuiswagen aangereden, gevallen, en toen was het breede, zware wiel over zijn borst heen getrokken. Hij lag daar, zacht-kermend nu, buiten bewustzijn. Over zijn bleke lippen sijpelde een dun straaltje bloed. De bestuurder van den wagen stond er verslagen bij, bevend van den schrik.

„Die haalt 't niet,” oordeelde er een. „'t Is bar angekommen.”

„Laten we 'm in de apotheek hierover brengen,” zei een der omstanders, die tot de bezoekers van „Walhalla” had behoord; „misschien, dat ze 'm daar nog kunnen helpen.”

Verschillende handen grepen terstond den bewusteloze aan. Ook de ongelukkige voerman wilde meehelpen, doch hij werd ruw op zijde geduwd.

„Blijf er af,” riep men hem toe, „je deed beter met wat meer uit je oogen te kijken!”

Het medelijden, dat men met den overredene had, sloeg over in verbittering tegen den voerman. Reeds werden de vuisten gebald en bedreigingen geuit. En meer dan waarschijnlijk zou de man door enkelen der omstanders aangevallen zijn geworden, zoo niet een agent van politie den kring verbroken en hem naar de oorzaak van het ongeval had gevraagd. Toen kwamen tot zijn geluk een paar ooggetuigen de verklaring van den voerman bevestigen, dat hij aan de zaak geheel onschuldig was. En dit deed spoedig de vijandige stemming van het publiek wijken.

„k Heb nog geschreeuwd,” zei hij, „maar 't leek wel of-t-ie doof was. En 'k kon onmogelijk me paarden meer inhouden.”

De voerman kon dan ook, na de verschillende vragen beantwoord te hebben, ongehinderd verder rijden.

Cornelis Muller, die nog eens, vóór hij „Walhalla” weer binnenging, naar den verhuishwagen omzag, bemerkte, dat hij voor een nog ledigstaand pand in dezelfde straat stilhield.

„Wel heb ik!” zei hij binnensmonds. „Moet de vent dáár zijn? Dat zal dan de huisboel zijn van den nieuwen dominee, waar Van Noordwijk zoo blij mee was, dat ie kwam. Die dominee Kruisman, heb 'k 'm verlejen hooren femelen, is-t-'r een, die 't kan zeggen. Wel ja, dominees kunnen 't altijd zeggen; ze moeten 't ook; dáár verdienen ze d'r dikke bom centen mee.”

Hij bracht de gewichtige tijding in „Walhalla”.

„Zoo,” riep een bootwerker, die dicht bij het buffet zat, ruw lachend, „krijgen we d'r nog zoo'n dragonder bij? Nou, as-t-ie mij maar met z'n woorden van 't lijf blijft!”

„Z'n begin is al goed!” schreeuwde een ander. „Hij heeft 'r al eentje d'n hemel ingejaagd.”

„Of de hel!” zei de eerste bootwerker, die met dit woord een schaterlach in zijn kring deed opgaan.

„Voor mijn part was-t-ie er zèlf onder geraakt, die dominee Kruisman. Eén zoo'n kerel maakt tien andere gek. Die godsdienst maakt ze allemaal gek!” riep Cornelis Muller er tusschendoor. „Ik ken d'r 'n heele massa, die met den eenen voet in d'n hemel meenen te staan, maar met den anderen d'r lieve-naasten trappen. Eén van die fijnen heeft mij ten minste van morgen d'n nek gebroken bij me patroon.”

Muller moest nu vertellen. En hij deed dit met een grooten omhaal van woorden. Van den vermisten gulden zweeg hij evenwel. Hij wist, dat er onder deze ruwe klanten mannen waren, die hem niet sparen zouden, als ze zelfs maar vermoeden van zijn oneerlijkheid hadden. En zijn toeleg was, deze mannen op te zetten tegen Van Noordwijk.

Dit gelukte hem. Hij zag 't aan hun bewegingen, hij las 't op hun gezichten, dat ze, zoo Van Noordwijk nu in hun midden geweest was, dezen er even ongenadig van langs zouden hebben gegeven.

Muller genoot inwendig en trachtte het vuur van den haat tegen den vromen „kwezel” al meer te stoken; vergetend intusschen, dat vrienden bij het glas gewoonlijk slechts vrienden-voor-één-oogenblik zijn, dat bierhuis-solidariteit het minst hecht en sterk is.

„As je wist, waar de vent woonde, zou je in staat zijn, d'r heen te gaan en 'm 's-goed te ranselen,” oordeelde een der mannen.

Lize had achter het buffet al deze woorden gehoord, doch zich in 't geheel niet met het gesprek ingelaten. De mannen merkten dit niet op, verdiept als ze waren in 't aanhooren van Muller's mededeelingen. Doch toen ze uitgeput raakten in vloeken en verwenschingen aan het adres der fijnen, zei er een tot haar, terwijl hij zijn glas toereikte om 't te laten vullen:

„Nou juf, wát zeg je d'r van? Wat een vrome ellendeling, niet?”

„Wien bedoel je?” vroeg ze.

„Wel, dien vent, die d'r hem uitgewipt heeft.”

„Hééft ie dat gedaan? Wéét je dat?”

„Hij zegt 't toch.”

„Ja, maar . . .”

„Wou je zeggen, da 'k lieg misschien?” vroeg Muller opgewonden. „As je me nou . . .!”

„Stuif maar niet zoo op,” zei Lize bedaard. „Wat ik denk, hoef 'k je niet te zeggen. Maar als ze vertellen, dat je nogal eens wat tijd zoekbrengt, wil ik dat graag gelooven. Je bent hier nu ten minste al vast 'n uur geweest.”

„Wou jij mij dat verwijten?” riep Muller vloekend, haast buiten zich zelve. „Jij? Wát 'n mensch! Zeg, jij eet 'r mee van. Of ben je ook al zoo'n fijn mirakel? Maar dan moet je noodig hier zitten!”

Hij was opgesprongen en wilde op Lize toelopen, doch de stevige knuisten van een der bootwerkers hielden hem terug. Muller trachtte zich los te rukken.

„Laat me!” riep hij. „'k Zal ze-n-'n mep geven, die loeder, dat ze me . . .”

„Bewaar dat maar voor Van Noordwijk, als je dien ten minste aandurft,” zei Lize heel rustig, alsof er geen gevaar dreigde.

Haar kalmte deed Muller's woede toenemen. Met een plotseligen ruk scheurde hij zich los, vloog op het buffet toe en sloeg, vóór men het verhinderen kon, Lize met de vuist in 't gezicht.

Doch toen grepen enkele handen hem vast.

„Ophouden!” riepen verschillende stemmen. „As je klappen wilt, kun je mij krijgen. Da's laf, om 'n vrouw te slaan!”

„Was ist das?” klonk eensklaps de stem van Frau Gluck, die buiten was gebleven en nu op het rumoer afkwam. „Und was sehe ich?” vervolgde ze, toen ze naar Lize keek, die hevig uit den neus bloedde. „Wer hat dich geschlagen?”

Men wees op Muller, die door een paar bezoekers op een stoel werd vastgehouden.

Frau Gluck ging op hem af. Ze was nooit bang geweest. 't Was

wel meer gebeurd, dat er in „Walhalla” gevochten werd, en dan had zij zèlf de vechtenden gescheiden. Nu was haar tusschenkomst niet meer noodig, doch ze wilde toonen, dat zij meesteres was in haar huis. En dat men Lize, háár buffetjuffrouw, geslagen had, ging alle perken te buiten.

Haar hand wees naar de deur.

„Heraus!” zei ze met een dreigenden klank in haar stem. „Und du bleibst heraus; du kommst nicht hier zurück. Das sage ich dir!”

Cornelis Muller ging, al was het knarsetandend van spijt, dat hem zoo smadelijk de deur werd gewezen door een vrouw. En die andere, dat wijf, had alles voor hem bij de bootwerkers bedorven. Want die zouden nu wel, evengoed als zij het gedaan had, de waarheid van zijn woorden in twijfel trekken.

Lize's gezicht was geheel bebloed; de slag was wel raak geweest; ze schreide.

Ze kreeg verlof van de Frau, die zelf achter het buffet ging zitten, naar haar kamertje te gaan, om te bedaren en zich te wasschen.

De bezoekers waren door het voorgevallene stil geworden. Onder elkaar spraken ze er nog even over.

„Ik vind 't gemeen,” zei er een, „om zoo te gaan doen. 't Speet me, da'k niet gauw genoeg er tusschen kon springen.”

„Ja maar,” vroeg een ander, „vond je 't niet vreemd van de juf, om 'm zoo tegen te spreken?”

„k Begrijp 'r niks van,” sprak de bootwerker, die Lize straks naar haar meening had gevraagd en die dus feitelijk de oorzaak van deze ruzie was geworden. „Ze deed heel vreemd. Anders is ze nogal niet jolig en nou zei ze geen stom woord.”

„Ik denk,” zei de eerste weer, „dat ze 't niet kon velen, dat wij zoo over die fijnen praatten. Wie weet, is ze zelf niet vroeger aan dien kant geweest.”

Op haar kamertje liep Lize, ter prooi aan een hevige ontroering, heen en weer.

„Wát ben 'k ongelukkig!” snikte ze. „Wát ben 'k toch diep gezonken! O, die naam, die naam! Ik kòn niet, als die anderen, lachen over hem. Dat ik toch zulke dingen moet aanhooren! Ik kan 't niet langer dragen. Ik kan niet; ik kan niet....”

VIII.

DE AANVAL.

„Dat je nou nooit es ophoudt met zeuren en zaniken over d'n godsdienst! 't Is van d'n morgen tot d'n avond altijd hetzelfde met je.”

„'k Geloof niet, dat ik je d'r zooveel last mee bezorg, als 'k over onze hoogste belangen spreek, Eef. Maar je bent d'n laatsten tijd erg vijandig. 'k Begrijp 't niet. Je weet 't toch beter. Een beetje meer ernst zou wel goed voor je wezen.”

„Tra-la, la-la, la-la-la-la!” zong Eva luchthartig. „Maar as je nou jong bent,” verdedigde ze zich toen.

„Als je jong bent?” herhaalde Dientje. „Maar je weet, dat 'r kwade dagen komen, kunnen komen ten minste. Wáárom je nu al niet gewend aan een beetje meer”

„Zeg nou zelf, Dien, dat jij niet veel pret in je leven hebt,” viel Eva haar in de rede. „Van morgen, toen je opstond, heb je eerst gebejen en een hoofdstuk uit je Bijbel gelezen. Da's nog tot daaraan toe. Maar daad'lijk daarop begon je te zingen van „Jezus, die mijn ziel bemint”. En daareven liep je me te vertellen van je hoop en je vrees. . . . Heb ik 't dan niet veel makkelijker, as 'k me d'r nog niet zoo erg over bekommer? 't Zal wel terechtkomen, hoor! We leven langer as vandaag.”

„Maar morgen kàn je sterfuur slaan,” zei Dientje. „En dan?”

„Och,” weerde Eva af, „wie denkt er nou aan sterven, as je jong bent?”

Dit zeggende, verliet ze de keuken, om zich te kleeden. Ze had haar vrijen Zondag en Dientje kon 't alleen wel af.

Eva Schoonberg, de jongste dienstbode van mevrouw Deelmout, had al meermalen op deze wijze met Dientje, de keukenmeid, geschermtveld. Hoe goed ze 't anders ook met elkander konden vinden, op het stuk van den godsdienst liepen hare meeningen ver uiteen. Dientje was streng-geloovig, zei Eva; ze vatte het leven veel te zwaar op en dacht maar steeds aan dood en eeuwigheid. Eva was, volgens Dientje, wel goedhartig, doch onverschillig voor de belangen harer ziel; ja, soms scheen ze haar geheel afkeerig van alles, wat maar naar godsdienst zweemde.

Nu Eva niet meer onder de oogen der oudere was, kwam er in haar hart wrevel, dat ze Dien niet eens flink de waarheid had gezegd. Wat verbeeldde die zich wel! Dat hield maar aldoor zeden-preeken. 't Kwam misschien, omdat ze al een dagje ouder werd; dan werden immers de meeste menschen sikkeneurig. Maar 't begon háár te vervelen! Ze wilde niet onder de plak komen, van wie ook; ze wilde niet onder Dien staan.

Eva wond zich op; ze stampvoette van kwaadheid.

Dat d'n-baas-willen-spelen was al begonnen van dat ze hier bij mevrouw Deelmout kwam. Maar 't was al erger geworden, en sedert ze met Willem van Noordwijk ging, was 't soms niet om uit te houden. Waarom? Zou Dien misschien jaloersch op d'r wezen, omdat ze nog jong was? Nee, dat was eigenlijk al te bespottelijk. Maar wat kon dan toch de reden zijn? . . . O, dáár had ze't! Dat ze dáár niet eer aan gedacht had! Dien wist zeker dat Willem nogal kerksch was. En nou zou ze haar graag willen bekeeren! Ze zei 't immers verleden Zondag nog, dat 't zoo treurig was, als in een gezin de man wèl, maar de vrouw niet geloofde. Ha, ha, alsof 't tusschen haar en Willem nu al trouwen was! . . .

Eva zag op den wekker, dat het al laat werd. Ze moest zich haasten. Willem stond zeker al te wachten.

Een goeie jongen wel, die Willem. Jammer was 't, dat ie d'r altijd

zoo op stond om naar de kerk te gaan. Een groot deel van je vrijen tijd zat je nu in die groote ruimte met allemaal vreemde menschen om je heen. Niks gezellig. Ze zat 'r zich gewoon te vervelen. Maar hij had 't zeker van z'n vader; die was net als Dientje: één-en-al ernst. Toch geen onaardige man anders. Maar vroom dat die was! . . .

Ziezoo, ze was klaar. Nog een blik in den spiegel; ja, zoo kon 't wel. Gelukkig, de bui van daareven was alweer over.

„k Ga weg, hoor Dien. Tot straks!” zei ze, toen ze de keuken voorbijkwam.

„Goed,” antwoordde deze; „veel aandacht!”

„Dank je,” lachte Eva, de trap afgaand.

Ze ontmoette Willem van Noordwijk bij de Delftsche Poort. Aanstonds sloeg hij, merkte Eva op, den weg naar de kerk in.

„Toe, Willem, nòg niet,” vroeg ze; „laten we nog 'n klein straatje om gaan. We hebben in zoo'n tijd niet met elkander gepraat.”

„Al sinds Woensdagavond niet,” lachte Willem.

„Nu ja, is dat dan geen lange tijd? Haast bijna vier dagen.”

„Verschrikkelijk!” gaf hij schertsend ten antwoord. Doch toen ging hij meer-ernstig voort: „Je weet, Eef, dat dominee Kruisman preekt. En die trekt altijd een volle kerk. Wil je 'n goed plaatsje hebben, dan moet je d'r vroeg bij wezen.”

„k Vind iedere plaats in de kerk gelijk,” zei Eva; „wat mij betreft, behoeven we d'r dus nog niet naar toe.”

Den toon, waarop ze deze woorden zei, had Willem reeds vaker opgemerkt, als ze over de kerk spraken. Hij wist 't wel, hoe Eva dacht. Bij tijden kon de tegenzin zóó worden, dat ze hard en afstootend werd in haar spreken. Maar hij hoopte, dat het wel veranderen zou, en hij bad er ook om. Eef zou wel komen. Geduld maar!

Eva's wensch werd vervuld; ze bleven nog een poosje wandelen. Doch toen werd het toch waarlijk tijd, om naar de kerk te gaan.

Willem had gelijk gehad met te zeggen, dat dominee Kruisman veel volk trok. In de gangpaden stonden er tientallen, die geen

vaste plaats hadden en nu op het eerste orgelspel wachtten, om zich een zitplaatsje te kunnen veroveren.

Willem en Eva konden beneden geen plaats meer krijgen. Gelukkig was er op de galerij nog eenige ruimte. Eva was hier blij om; al zat ze zich ook te vervelen, van het vermoeiend staan bleef ze nu verschoond.

De dienst begon.

De gemeente zong het eerste lied:

„Verlos ons uit des Boozen macht;
Bescherm en sterk ons door Uw kracht,
Wij zijn toch zwak, zijn sterkte is groot;
Dus zijn we elk oogenblik in nood;
Hier komt nog vleesch en wereld bij;
Ai, sterk ons dan en maak ons vrij.”

Plechting klonk die psalm uit de gemeente op, dat gebed om verlossing, om bescherming, om vrijmaking.

Een zacht naspel van het orgel was als de zucht des harten, die omhoogsteeg naar den Hemel, vanwaar de kracht in den strijd tegen den zielverderver alléén verwacht werd.

Met plechtige stem las toen de voorlezer de Twaalf Artikelen en daarna het laatste hoofdstuk uit den Eersten Brief van Petrus.

Eva had werktuiglijk meegezongen. Maar terwijl de voorlezer las, keek ze rond, of ze mogelijk ook kennissen zag. Nee, er was niemand. Of zat daar aan dien anderen kant niet Cor, Willem's zuster?

Ze boog zich over tot Willem en fluisterde:

„Zie jij es! Is dat Cor niet?”

„'k Weet niet,” fluisterde hij terug met een kort hoofdschudden.

„Dáár; naast die juffrouw met dien grooten hoed.”

„Nee, nee; 'k zie 'r niet. Maar laat me nou luisteren, Eef; we zijn in de kerk,” verzocht hij, aan dit gesprek, 'twelk hem en anderen hinderen moest, een einde willende maken.

Eva zette zich met een ruk weer recht. Daar had je 't nou weer! Wat moest je hier toch stijf wezen! Maar je kon toch niet met je oogen in d'n zak zitten?

Ze merkte niet, dat de dominee was opgestaan en, de armen uitbreidend, den zegen over de gemeente uitsprak. Toen hij zijn tekstwoord bekend maakte, bereikte zijn stem weer haar oor. De dominee las uit het voorgelezen hoofdstuk een gedeelte van het achtste vers:

„Uwe tegenpartij, de duivel, gaat om als een brieschende leeuw, zoekende, wien hij zoude mogen verslinden.”

Eva luisterde eenige oogenblikken met aandacht. Een preek over den duivel? Dàt kon wel interessant worden. Doch al spoedig verflauwde ze in het hooren; 't was alweer hetzelfde als altijd: de Bijbel en wat dáárin stond àlles; de mensch — niks . . .

Ze sloot de oogen en deed zich geweld, om andere gedachten te voorschijn te roepen.

Dominee Kruisman sprak met vuur en Willem geraakte geheel onder den indruk van zijn woord.

„Satan,” zoo sprak hij na de verklaring van den tekst met verheffing van stem, „Satan gaat rond als een brieschende leeuw hier in ons land, in ons gewest, in onze stad. Ook de gemeente zoekt hij te verscheuren; ook in ons hart woelt en werkt de Booze, om ons af te trekken van God en ons af te houden van Zijn dienst op alle terrein van het leven . . . Zegt zèlf: is er geen zelfgenoegzaamheid in de gemeente? Wordt er niet veel voortgeleefd alleen uit sleur en gewoonte? De dienst van God is, als men op de daden let, in veler schatting niet meer dan een rekensom. Wie belééft er nu, wat hij eenmaal voor de gemeente, voor 't aangezicht des Heeren, beléden heeft? . . . De goede strijd des geloofs is zeldzaam geworden. Er is meer strijd tusschen de geloovigen van verschillende richting, dan van hen tegen de wereld.”

Dominee Kruisman zweeg eenige oogenblikken. Nog nimmer had hij in déze gemeente zoo gesproken. En het viel hem buitengewoon

zwaar, om zùlke woorden tot de Rotterdamsche Christenen te richten. Doch hij voelde, dat het mòest. Had hij vroeger reeds geïjst, toen hij slechts oppervlakkig kennis van de toestanden in Rotterdam kon nemen, nu hij van zeer nabij dag-aan-dag er mee in aanraking kwam, was zijn ziel in opstand gekomen tegen het niets-doen; sidderde hij, wanneer hij denken moest aan het arme Rotterdam, dat onbearbeid bleef.

Dominee Kruisman wist zich, zoo ooit, in dit uur gezonden, om op te wekken tot den strijd tégen den Booze, den brieschenden leeuw, die zoovelen in Rotterdam reeds verslonden had en nog dagelijks meer slachtoffers vroeg. Hij vergat niet te wijzen op de listen, waarmede Satan Gods kinderen dag aan dag zocht te vangen en menigmaal verstrikte, maar het doel van de prediking lag voor dezen avond verder.

„Satan is in de stad,” vervolgde hij. „Hij gaat rond in iedere wijk, door iedere straat. Gij wéét het. Gij kènt de tallooze huizen, de jenever-paleizen, waar mannen zoowel als vrouwen in het glas troost zoeken en bedwelming vinden. Gij wéét ook, dat er tempelen des duivels zijn, waar de booze lusten des vleesches worden aangewakkerd, bot gevierd; waar de drank gedronken wordt, om de stem van het geweten tot zwijgen te brengen . . . Satan verwoest hier in Rotterdam zooveler levensgeluk, voert er zoovele zielen in de kaken des doods. Op de hoeken der straten, in de jenever-paleizen, in de huizen der schande, óveral dient men hem. Er wordt daar geroepen: Laat ons eten en drinken en vroolijk zijn — 't is zijn werk; men vecht en doodt — zijn werk; men roofst er des naasten goed — zijn werk. Maar ook zijn werk is het, dat er zooveel onkunde is en zooveel ongeloof. Zijn er niet hier, die nóóit anders den naam van uw Heiland hebben gehoord of gebruikt dan als een vloek? Dat hij de Zaligmaker is, en Zijn Naam de éénige onder den hemel gegeven tot zaligheid — ik zeg het u — velen weten dat niet!”

Hoog richtte de prediker zich op, terwijl zijn oog al de rijen der voor hem zittenden scheen te doorloopen. Zijn gebaar was ernstig, doch niet minder zijn toon, toen hij vroeg:

„En gij, gemeente des Heeren, wát doet gij? Wát zegt gij tot die in Satan's macht gebondenen? Wijst gij hen op Hem, die voor zondaren wilde lijden, die ze eeuwig van zonde wilde bevrijden, die hun zonden droeg aan het Kruis? . . . Wát zegt gij tot diegenen, die als handlangers des duivels anderen meesleuren naar het eeuwig verderf? Houdt gij die tegen? Ontruikt gij hun de prooi? . . . Gemeente, is het niet, dat gij uw wapenrusting, die Koning Jezus u deed brengen, weer naar het tuighuis verwezen hebt? Als er gestreden wordt en gewerkt, geschiedt dit dan niet enkel of meest alléén om geld, om naam, om roem en eer, om alles wat mooi is voor dit leven? Waarom, wáárom vergeet gij het gebod van uw Meester, om uw naasten lief te hebben, om te gaan tot de ongelukkigen: kreupelen en verminkten, blinden en lammen, en die te voeren in de feestzaal van den Koning? . . . In 't begin dezer week heb ik in de nabijheid van dit kerkgebouw aan het sterfbed gestaan van een slavin der zonde. Als ge haar gezien hadt, zou medelijden met deze ongelukkige u hebben doortrild. Want deze stervende was nog maar een jonge vrouw . . . Nóóit is er bij haar een predikant of een ouderling of een Christen-geloovige geweest, die haar wees op het schrikkelijk oordeel, dat er volgen zou op het leven, 'twelk zij leidde. Gij zegt: dan had ze dit maar moeten vragen! Maar vraagt een kind, dat spelend zich op den rand van een afgrond bevindt, om de vaderhand, opdat het niet daarin valle? En was deze vrouw, omdat zij niet wist, niet gelijk aan dat kind, waar dit geen gevaar zag? Zegt nu ook niet: het was haar eigen schuld, dat ze het niet wist; ze leefde in een Christenland en kon dus evengoed als ik bekend zijn met den weg des behouds. Ik zeg u, dat er in dit Christenland, in Rotterdam, velen zijn, die dien weg des behouds niet kennen, en dat zij ééne dier velen was . . . Welnu, gemeente, herinner u dan nu de gelijkenis van den man, die daar op den weg lag, door moordenaarshand neergeslagen, bloedend en met wonden overdekt. Ge weet, wie er voorbijgingen en wie er hielp . . . Wellicht hebben er uit ons midden

die vrouw ontmoet, toen ze nog vroolijk en gezond over de straat liep, maar reeds van verre kon worden herkend als een ongelukkige zonde-slavin, neergeslagen door de hand van den zielenmoorder, Satan; vertrapt en vertreden door eigen schuld en die van anderen . . . Wie heeft nu de hand tot haar redding uitgestoken? Wie althans trachtte haar op te heffen? Niemand van ons; niemand der Christenen in Rotterdam. En zoo er al ergens een getuigenis werd gehoord vóór Jezus den Koning en tégen de zonde — tot haar heeft dit woord nóóit geklonken. En ongetroost ging zij heen, deze heidin in een Christenland . . . Christenen, måg het, kån het zoo langer, dat de brieschende leeuw in onze stad rondgaat, onbestreden? Is het niet uw plicht, uw dure roeping van Godswege, om den duivel tegen te staan, waar hij door streeling van zinnenlust zoowel als door onkunde zoovelen verslindt? Waakt en bidt, bidt en strijdt, opdat Satan's macht niet langer in Rotterdam overheerschend zij!"

Eva hield Willem haar reukfleschje toe; hij merkte het niet. Slechts den prediker zag hij; diens woord doorgloeide hem; die opwekking gold hèm. En hij beschuldigde zich, den priester en den Leviet gelijk te zijn. Want tot heden was hij door onverschilligheid onkundig van de toestanden op geestelijk gebied in zijn stad. Hij had zich niet om het lot van arm- en ellendig-Rotterdam bekommerd. Nu voelde hij het als een schuld, als een zwaren last: dat er in zijn onmiddellijke nabijheid velen verloren gingen, kwam mee door zijn stilzitten; hij was nalatig in de dingen van het Koninkrijk Gods, hoewel het op zijn weg lag en onder zijn bereik, om het licht des Evangelies te helpen ontsteken in de donkerheid van het Rotterdamsch heidendom.

De gemeente zong den slotzang:

„Voor elk, die in het duister dwaalt,
Verstrekt deez' zon een helder licht,
Dat hem in schatw des doods bestraalt,
Op 't vredepad zijn voeten richt.”

Willem vergat onder het zingen voor een oogenblik zijn schuld; hij jubelde Zacharias' lofzang mee. En in zijn hart gloeide een groote liefde voor den Vorst, die dood en hel overwon, den kop der slang vermorzelde en in onbegrepen goedheid Zich nederboog tot ellendigen en nooddruftigen.

Doch toen hij met Eva de kerk verliet en door de stad wandelde, kwam weer de pijnigende gedachte, dat hij niet onschuldig was aan den ondergang van de menigte, die in dichte rijen door Satan's listen werd voortgedrongen naar den afgrond. Hij zag de herbergen en kroegen vol drinkende mannen en vrouwen; jongelieden waren daarbij; hij hoorde hun vreugdeliederen en zag ze springen op de maat der muziek.

Eva vertelde hem van mevrouw en van Dien; hij luisterde bijna niet; af en toe slechts gaf hij een kort antwoord.

„Maar Willem,” viel het meisje ineens uit, „wat doe je toch eng van avond! Je zegt niets dan „ja” en „nee” en „zoo”, en laat mij maar praten. Wat heb je dan toch?”

„Och, Eef,” antwoordde hij, als wakker geschud door haar vraag, „als je eens wist, hoe jammer ik 't vind, dat er zóó geleefd wordt, als we hier rondom ons zien. Zie die jongens en meisjes daar eens dansen. En ginds in dat café zit 't zoo vol, dat er haast niemand meer in kan. Is 't niet vreeselijk, dat ze zóó op de eeuwigheid ingaan en dáár eerst tot ontwaking komen? 'k Zou op dit oogenblik ieder wel willen wakker roepen en waarschuwen”

„'k Wou toch wel, dat 't gezanik nou 's ophield,” viel Eva hem geërgerd in de rede, terwijl ze zijn arm losliet. „Eerst heeft die Dien me aan me ooren loopen rammelen; toen die dominee, met zijn enge, nare, vervelende preek; en nou jij. Denk je, da 'k daarvoor uitga? Wat heb 'k nou aan m'n vrijen tijd, as 'k nooit 's over heel gewone, natuurlijke dingen kan praten?”

„'t Is niet waar, Eva, de preek wás niet eng en vervelend. 'k Heb zelden zoo'n heerlijke preek gehoord, en 'k wou wel, dat je ook”

„Hou je vermaningen maar voor je,” beet Eva zijn woorden af; „ik zal wel op me-zelf passen.”

„Maar je begrijpt me niet.”

„Ik begrijp wel zooveel, dat je liever in de kerk zit en vrome praatjes aanhoort dan met mij uitgaat. Meen je, dat dàt prettig voor me is? Je hebt voor alles oog en oor; alleen voor mij niet!”

„Eva, werkelijk, nu ben je toch onbillijk. Je weet wel van me, dat 'k er steeds naar verlang om bij je te wezen. Maar je kunt me toch niet kwalijk nemen, dat 'k, wat het zwaarst is, óók het zwaarst doe wegen? De Heere Jezus heeft immers Zèlf gezegd: wie vader of moeder liefheeft bóven Mij, is Mijns niet waardig. 'k Mòet Hem dus liefhebben, óók boven jou, Eef.”

Eva antwoordde niet, wat Willem als een teeken opnam, dat zijn woorden haar tevreden stelden. Verlangend om haar weer geheel voor zich te winnen, ging hij voort:

„En omdat het hemelsche gaat boven het aardsche, vond ik d'n dominee van avond zoo mooi, toen hij aan de gemeente voorhield, dat het de plicht van ieder Christen was, om te trachten het Koninkrijk Gods te helpen uitbreiden. Dus mijn plicht is het ook,” vervolgde hij ernstig, „en daaraan dacht ik zoo pas. 't Spijt me, dat 'k je misschien verdriet gedaan heb door niet naar je te luisteren; maar ik deed 't geheel onopzettelijk.”

„O, 't spijt mij niets, dat 't gebeurd is,” zei Eva op een toon, die hem haar vragend deed aanzien. — „Nee, ik meen 't. Want nu weet 'k, wat 'k an je heb.”

„Dat wist je toch al vroeger ook,” wierp Willem haar tegen.

„Best mogelijk; maar in ieder geval niet zoo goed als nu.”

„'k Begrijp niet goed, wat je bedoelt.”

„'t Is anders nogal eenvoudig, zou 'k meenen,” antwoordde ze. „'k Heb gedacht, dat je van mij 't meeste hield. Maar 'k heb nu van je gehoord, dat er iets is, dat nog zwaarder bij je weegt, Daarom moet 't maar uit zijn tusschen ons, as ik je te licht ben.”

„Maar Eva,” zei Willem verschrikt, „is 't nu wel goed van je,

om zóó te spreken? Ik leg je niets in den weg, en zeg alleen, wat mijn innige overtuiging is in zake het geloof. Begrijp me nu niet verkeerd. 'k Hou van je; heel veel zelfs; dát weet je. Maar moet niet de liefde tot God, tot Zijn Zoon Jezus sterker wezen...?"

„Juist,” viel ze hem in de rede, „dat geloof jij; maar dat geloof ik niet. Ik vind 't ronduit vervelend, altijd zoo over je ziel en over dood en eeuwigheid te praten. De dominee verveelt me; de kerk verveelt me; alles verveelt me. As ik 't nou 's druk had over casino en circus, waar 'k toch vrij wat liever zou heengaan dan naar de kerk, zou je 't ook niet prettig vinden van me?”

„Nee,” bekende Willem.

„Zie je wel? En omgekeerd is 't bij mij precies hetzelfde. Daarom is maar 't beste, wat ik zoeven zei.”

„Nee, Eef,” antwoordde Willem, en zijn stem beefde, „ik kan je niet missen. 't Zàl niet uit zijn. Toe,” smeekte hij, „zeg, dat je 't niet gemeend hebt.”

„Maar als 't nou 's beter is,” zei Eva, half voor zijn aandrang bezwijkend; „als we 't niet eens zijn en telkens woorden hebben...”

„We zullen 't wel eens worden,” was Willem's antwoord op stelligen toon. „Heusch, 'k twijfel er niet aan.”

„'k Weet niet; ik...”

Maar Eva voltooide den zin niet. Willem had haar arm weer genomen en ze liet dit toe. Ze vond het dus goed, dat ze hun omgang voortzetten, dacht Willem. En die gedachte stemde hem tot blijdschap. De liefde tot Eva onderdrukte de stem van zijn geweten, dat hem nu en dan wel eens herinnerde aan hetgeen Paulus schreef over het aantrekken van een juk met de ongeloofige.

IX.

IN DEN SMELTKROES.

Al had Willem van Noordwijk reeds meer dan een jaar geleden belijdenis des geloofs afgelegd, trouw was hij de catechisatie blijven bezoeken. Dominee Kruisman, wien hij hiertoe om vergunning had gevraagd, had geen bezwaar gemaakt. Hij mocht Willem wel, dien hij als een ernstig zoeker had leeren kennen, een jongeling, die veel voor de toekomst beloofde.

Den eersten keer na die indrukwekkende prediking over Satan's werk in de stad bleef Willem, toen allen vertrokken waren, nog even met den dominee alleen. Hij vroeg hem, of het wel passend was, dat een jongeling aan den strijd tegen de werken der duisternis deelnam.

„Hoe bedoel je dat?” vroeg dominee Kruisman.

„Wel, de idee is immers, dat de jongeling thuis hoort in 't gezin; dat hij nog leeren moet; dat hij niets anders te doen heeft dan zich te bekwamen voor zijn arbeid en dat . . .”

„Maar de jongelingsvereeniging dan?”

„Ja, lid te zijn van een jongelingsvereeniging is dan ook zoo wat het eenige, dat volgens sommigen, of misschien wel allen in onze Kerk, den jongeling geoorloofd is. Ik ben 't wel eens met de menschen, dominee, dat de jongeling zich niet naar voren moet dringen, maar na uw preek kan 'k de gedachte niet kwijt worden, dat er ook voor jongelingen in dezen werk te doen is.”

Een gevoel van blijdschap doortrilde dominee Kruisman. De eerste

weken en maanden van zijn herderlijken arbeid in Rotterdam had hij er niet aan kunnen denken, een georganiseerden arbeid op touw te zetten, om onwetenden bekend te maken met den weg des heils. Wel was zijn prediking, zijn gebed voor de gemeente, telkens van gedachten voor Evangelisatie vervuld, was inzonderheid de prediking over den brieschenden leeuw er op gericht geweest om de gemeente tot een ontwaken te brengen; doch meer dan dit had hij tot heden niet kunnen doen. En nu kwam daar een jeugdige werker tot hem met de vraag: „Måg ik iets doen?” Hij twijfelde er niet aan, of die zoo vroeg, zou ook wel iets tot stand kunnen brengen.

„Zeker, Willem,” antwoordde hij, „jongelingen hebben werkelijk in dit opzicht ook niet stil te zitten. Alleen maar is het de vraag, of zij geloof voor de zaak hebben en of ze er wel diep van doordrongen zijn, dat het geen liefhebberij-werkje is, dat ze op zich nemen. Voor iederen arbeid in Gods Koninkrijk eischt de Heere, dat men niet eigen eere zal zoeken, maar enkel en alleen de verheerlijking van Zijn Naam . . . En is 't zóó met je gesteld, Willem?”

„Ik geloof en ik hoop het,” zei deze eenvoudig.

„Nu, laat ons dan afspreken, dat je er nog een week over nadenkt. En als je dan werkelijk overtuigd zijt, dat God je roept, zullen we samen nagaan, hoe we kunnen werken.”

Blij ging Willem naar huis, vol geloof en vol moed. Dát zou heerlijk zijn, als hij deelnemen mocht aan den strijd tegen de zonde en vóór Koning Jezus. Een soldaat van Hem te zijn, was hem in deze oogenblikken de grootste eere.

Ik kan met U door sterke benden dringen,
Met mijnen God zelfs over muren springen,

jubelde zijn ziel David na. En waarom zou hij niet? Want hij gevoelde het, dat David's zegevierende uitroep: „Wie is een rots dan onze God alleen?” ook door hem op de lippen mocht worden genomen. Het volkomen werk van den Rotssteen Christus was ook voor hem gewrocht.

Toen hij thuis kwam, merkte zijn zuster het, dat 't niet gewoon met hem was. Hij deed zoo vreemd en was zoo verstrooid, vond ze. Ze wist echter wel een middelje om die verstrooidheid te verdrijven.

„Je mag blij wezen, Wim,” zei ze met een lach, „dat ik niet heel erg nieuwsgierig ben”

„Och, Cor, laat me,” viel hij haar in de rede.

„Neen, neen; je moet luisteren, hoor. 't Is in je eigen voordeel. Doe je 't of doe je 't niet?”

„'t Kan me niet schelen, wat 't is; ik heb op dit oogenblik heel geen lust voor scherts.”

„Ook niet tot lezen?” vroeg Cor met een ondeugende tinteling in hare oogen, terwijl ze hem een brief voorhield.

Willem greep er naar; maar zijn zuster ontweek hem.

„Eerst zeggen, dat 'k braaf opgepast heb, door je brief niet te openen!” riep ze. „'k Zou anders best willen weten, wat er in staat. Jò, jò, wat gaat 't druk met jullie! D'n eenen avond spreken en d'n anderen elkaar schrijven! Trouw morgen liever; dan zie je elkaar altijd.”

Willem antwoordde niet op de plagerij, hoe hij anders ook van leer kon trekken. Hij begreep niet, wat Eva te schrijven kon hebben. Ze deed het anders heel zelden. Een vage onrust beving hem, dat er iets niet in orde zou zijn. Misschien was ze wel ziek.

„Toe, Cor,” drong hij, „hou nu op en geef mij d'n brief. Ik heb je al gezegd immers, dat 'k van avond geen zin voor gekheid heb. Toe, geef 'm mij.”

Er was iets in den toon van zijn stem, dat Cor deed afzien van verder geplaag. En moeder, die glimlachend had toegezien, gaf nu ook met een hoofdbeweging Cor te kennen, dat 't zoo genoeg was.

„Hier heb je dan d'n schat,” zei deze toen, ondanks zich zelf nog even in den plaagtoon vervallend.

Willem las. Moeder keek hem aan, nieuwsgierig, of hij haar straks de reden van Eva's brief-schrijven zou meedeelen. Ze

meende, dat ze haar jongen zag schokken; heel even maar. Doch ze had zich zeker vergist, want bedaard vouwde hij den brief, na dien gelezen te hebben, weer dicht en stak hem in zijn zak.

„Ik ga naar boven, moeder; ik zal van avond maar niet meer eten,” zei hij toen, opstaande.

„Maar jò, je bent toch niet ziek? Of is 't niet goed met Eef?” vroeg ze bezorgd. Want ze was deze manier van doen van Willem heel niet gewoon.

„Ja, ja, 't is goed, 't is alles goed,” antwoordde hij haar, de deur uitgaande.

Maar moeder zag, dat het nièt goed was, dat hij als werktuiglijk slechts een antwoord gaf; hij vergat zelfs zijn gewonen avondgroet. Neen, daar moest iets vreeselijks voor hem in dien brief staan.

Ze volgde hem naar zijn kamertje, waar ze haast te gelijk met hem binnentrad. En de deur achter zich sluitende, zei ze hem met zachte stem, hem als vroeger Wim noemend:

„Toe, Wim, jongen, zeg 't mij, wat er gebeurd is. Als 't iets ergs is, moet je 't mij niet verbergen; dan wil ik met je lijden, wil ik je troosten, Wim.”

Die zachte, troostende moederwoorden braken Willem's weerstand. Met een snik reikte hij haar den brief toe.

„Lees zelf, moeder,” zei hij. „Eef maakt 't àf!”

En zij las het korte, wreede briefje:

„Willem,

„Ik heb er lang over nagedacht, maar ik geloof niet, dat wij bij „elkaar passen. Ik kan en zal nooit fijn worden, en jij zweert bij „je dominee en de kerk. Ik heb er geen zin aan, om mijn jonge „vroolijke leventje te verkniezen.

„Je hoeft mij niet meer op te zoeken en ook niet terug te „schrijven. Ik meende, dat 'k van je hield, maar 'k heb me ver- „gist. Ik ga nu heerlijk genieten. 'k Heb spijt van de verloren „uren, die 'k me in de kerk heb zitten vervelen.

„Je zult wel een ander meisje vinden, fijner dan ik, en die dus „meer van psalmzingen houdt. Dat is beter voor je. Ik zal 't je „nooit naar den zin kunnen maken. En 'k wil 't zoo ook niet.

EVA.”

„Dat is heel leelijk van Eva!” zei Willem's moeder verontwaardigd, toen ze den brief gelezen had. „En 'k had 't nooit van 'r gedacht ook, dat ze zoo doen zou. Maar je moet er je niet veel van aantrekken, Wim. 't Is beter, dat zij nú uit d'n hoek komt dan later. 't Bespaart je een massa leed en verdriet. . . .”

„Maar, moeder,” klaagde Willem, „ik hield toch zooveel van haar. Ik hoopte en bad, dat ze tot inkeer mocht komen. En soms scheen 't werkelijk, of ze zocht, al zei ze 't niet met zooveel woorden. En nu zóó, zonder dat ik er op verdacht ben! We gingen Zondag heel goed van elkaar af. . . . Maar 'k zal 't ze schrijven!” eindigde hij, naar papier en pen grijpend.

„Wát zul je schrijven?” vroeg moeder.

„Dat ik van ze houd en dat ik alléén met haar wil en met niemand anders.”

„En met dien brief zal Eva lachen!”

„Moeder!”

„Zeker, of denk je, dat een meisje, dat je zoo wreed schrijft, nog eenig gevoel voor je heeft? Neen, m'n jongen, je moet haar niet schrijven; nu van avond ten minste nog niet. Denk er eens rustig over na. Vraag God om licht en wijsheid en troost. En nu 't eenmaal zoo ver is — het mag je misschien hard in je ooren klinken — is 't zeer zeker ook goed zoo. Want willens en wetens het juk aan te binden met een ongeloovige zal d'n geloovige tot bitter leed strekken. Ik wil je wel zeggen, dat, als ik geweten had, hoe Eva er over dacht, ik je met allen ernst, die in me is, gewaar-schuid zou hebben. Doch ze heeft altijd gezwegen, als we over God en Zijn dienst spraken Dit had ons eigenlijk reeds de oogen moeten openen. . . . Denk er nog maar eens goed over Wim. En je weet 't wel,

„Wie is een God, als Hij, in tegenheên?
Wie is een rots dan onze God alleen?

Er gebeurt geen ding bij geval. En de Heere wil je tot sterkte wezen.”

Met een hartelijken handdruk nam moeder afscheid van Willem. En hij bleef alléén; alleen met dien brief, alleen met zijn verdriet. Doch in zijn hart klonken nog de heerlijke troostwoorden na, dat God in tegenheden een God, zijn God was.

Moeder's woorden waren mensen-woorden; doch zonder dat zij het wist, had ze met denzelfden psalm hem getroost, die straks bij het naar huis gaan hem had doen jubelen.

Tot den God in tegenheden ging in deze oogenblikken zijn hart uit. Voor Hem knielde hij neer. Hem klaagde hij zijn leed.

Willem bad

En God, die liefde is, gaf Zijn beproefd kind een wijle te genieten van die oneindig-groote zondaarsliefde, die straalt als een zonne en warmte uitgiet in het hart, dat onder menschelijke bejegeningen vaak verkillen moet.

X.

IN DE MACHT VAN DEN BRIESCHENDEN LEEUW.

Cornelis Muller zat iederen avond weer in „Walhalla” op zijn oude plaatsje bij een glas bier. Wel had Frau Gluck hem, toen hij haar buffetjuffrouw Lize zoo geslagen had, gezegd, dat hij nooit meer in haar huis mocht komen, doch Muller was een goede klant, en wat hij missen kon, kwam hij steeds bij haar verteren. De Frau had hem daarom, toen ze hem een paar weken later op straat tegenkwam, eerst eens toegelachen en daarna een gesprek aangeknoopt. Ze scheidten als goede vrienden en . . . dienstzelden avond was Muller weer op komen dagen.

Lize keek, toen ze Muller zag binnentreden, eerst heel verwonderd. Doch de Frau, die Muller vriendelijk toeknikte, zei knipoogend tot Lize, dat je, als je een zaak had, moeilijk altijd vijanden kon blijven.

Bij 't heengaan zei Muller, over 't buffet buigend tot Lize, dat hij 't eigenlijk niet zoo kwaad gemeend had.

„'k Was al obstinaat, zie je,” zei hij, „en toen die tegenspraak er nog bij kwam, kon 'k me niet goed meer houden. Weet je wat? We drinken d'r samen eentje en dan is 't weer vergeven.”

Lize antwoordde, dat ze 't al lang weer vergeten was. Maar drinken hoefde ze niet. 't Was zoo ook al goed.

Deze weigering om te drinken was de Frau wel niet geheel naar den zin. Maar ze zei er op dat oogenblik niets van, omdat ze blij was met den vrede tusschen een harer beste klanten en haar

buffetjuffrouw, die werkelijk een van de beste kwaliteit voor haar was.

't Was een der eerste avonden in Juli na een drukkend-warmen dag, dat Muller zich aan een glaasje bier kwam verkwikken. 't Werden er twee, drie: want zóó'n dronk smaakte altijd naar meer; vooral als 't zoo warm was. En daar overheen in 't verborgen een „klaartje”, om den biersmaak weg te spoelen — Muller genóót. En als hij nog één verlangen koesterde, dan was het de wensch om veel geld te bezitten. Kérel, wát zou hij dan biertjes kunnen drinken!

't Was en bleef na zijn ontslag tobben met hem. Wèl had hij werk, maar toch: zooveel „verval” als vroeger had hij niet. Die ellendeling Van Noordwijk! Want 't stond vaster dan ooit bij Muller, dat die 'm dat koopje geleverd had.

„O, wát zou 'k lachen, as 'k dien fijne-n-es tusschen m'n vingers had!”

Muller zat zoo in gedachten, dat hij in 't geheel niet merkte, hoe er iemand bij zijn tafeltje was komen zitten; óók een „stamgast” en dus een goede bekende. Men noemde hem Bram de Sluiper, omdat hij eenige malen was veroordeeld wegens diefstal door insluiping.

Lachende keek Bram naar Muller, die maar bleef zitten staren, tot hij hem met een slag op zijn schouder wakker riep uit zijn gepeins.

„Hola, Kees! Wat zit je te droomen! Heb je weer mot gehad thuis? Heb je van wijfjelijef op je bobbert gekregen ¹⁾?”

„Zoo, ben jij 't?” antwoordde Muller. „Je doet je naam eer aan; 'k heb je niet eens hooren aankomen.”

„Dat is geen moeite ook, as je zoo met open oogen te bronzen ²⁾ zit.

Bargoensch, de taal waarvan zich de misdadigers en hun aanhang bij voorkeur bedienen.

¹⁾ Heb je van je vrouw slaag gehad? ²⁾ Slapen.

„Je wordt ook zoo doezelig van dat warme weer,” verontschuldigde Muller zich. „En as je dan d'n heelen dag geloopen hebt”

„En zooveel biertjes, en wat daarbij hoort, gedronken hebt,” vervolgde Bram op denzelfden toon.

„Nou, wát zou dat?” stoof Muller op. „'k Betaal ze toch! En dan kan 'k zèlf weten, wa 'k doen wil.”

„Ga gerust je gang, hoor! Hoe meer hoe liever. 'k Ben van dezelfde leer as jij. Wie 't langst leeft, heeft toch de heele boel. 't Is maar jammer, dat we d'r zoo weinig kunnen krijgen voor ons geld. We moesten meer verdienen, zeg!”

„Jij ver-die-nen?” vroeg Muller lang-gerekt. „Sinds wanneer heb je dan gewerkt?”

„Wat maak je weer een heilie ¹⁾. Pezen is goed voor de paarden ²⁾. 'k Heb een paar fokse slangen ³⁾ gevangen. D'r kennen nou weer een paar spatjes ⁴⁾ op staan.”

Muller hoorde zonder verwondering den spreker aan. Hij wist heel goed, hoe Bram aan den kost kwam. Zonder eenige gewetenswroeging ook liet hij het toe, dat Bram een nieuw glas bier voor hem deed komen.

Bram was in een vertrouwelijke stemming. Dicht naar Muller toeschuivend, vertelde hij hem zijn laatste avontuur. En met een lach luisterde Muller toe. 't Was toch wel een piendere kerel, ⁵⁾ die Bram. En 't mooiste was nog wel, dat ie 'm zoo vertrouwde. Tegen een ander zou hij zich zoo niet uitlaten, want dat kon hem licht in de bajes ⁶⁾ brengen.

Daar schoot hem een naam door 't hoofd: Van Noordwijk. En weg was de prettige stemming van zoeven. Die kerel was z'n verderf geworden en altijd-door kwam die naam 'm, als ie plezier had, dat vergallen. O, wraak had ie gezworen en zou-d-ie nemen. Dat stond vast als een paal boven water.

¹⁾ Drukke. ²⁾ Werken is goed voor dommen. ³⁾ Gouden kettingen. ⁴⁾ Glaasjes.
⁵⁾ Een looze vent. ⁶⁾ Gevangenis.

Doch, dáár kreeg hij een idee: Bram zou 'm kunnen helpen. Dom, dat ie daar vroeger nooit aan gedacht had.

Hij kende 't middel om Bram op zijn hand te krijgen. Hij wenkte Lize toe, dat die twee „klaartjes” voor zijn rekening zou brengen, en ging Bram voor naar 't bekende kleine kamertje.

Toen Lize het bestelde bracht, was Muller, koortsachtig-driftig om tot zijn wraak te komen, reeds met het verhaal begonnen. Juist noemde hij den naam van den gehate, toen Lize binnenkwam. Wèl hield hij zich terstond in, doch Lize had den naam reeds gehoord. Niets aan haar verried echter, dat ze verstaan had, zoodat Muller, nadat ze in 't buffet teruggekeerd was, weer voortging, om zich van Bram's hulp te verzekeren.

Omdat zij zich veilig waanden, namen zij zich niet in acht. Vooral Muller niet, die zich steeds meer opwond en de uitgezochteste scheldnamen bezigde, als hij Van Noordwijk noemde. Zelfs moest Bram hem een paar malen zeggen, niet te gaan schreeuwen, als hij ten minste wilde, dat het plan werd uitgevoerd. Hij, Bram, hielp 'm stellig; maar dan moest ie voorzichtiger wezen.

Hoe voorzichtig Bram ook wilde zijn, toch werd het gesprek gehoord. Want een heel dun beschot maar scheidde het kamertje van het buffet. En Lize, opmerkzaam geworden door het hooren van den naam van Van Noordwijk, maakte van deze omstandigheid gebruik, om te weten te komen, wat de twee mannen in het schild voerden. Al kon ze niet woord voor woord het gesprek volgen, toch begreep ze, dat het niet veel goeds kon wezen. Want er werd afgesproken, om Mottigen Hein in 't komplot op te nemen; dat was een kneibel ¹⁾, die er desnoods geen been in zag om een lastigen kerel te niferen ²⁾.

De buffetjuffrouw stond achter het buffet als vastgenageld, toen ze den zin dier duivelsche woorden doorzag. In koelen bloede werd daar in haar onmiddellijke nabijheid een gruwelijke wraak-

¹⁾ Sterke, pootige kerel. ²⁾ Dooden.

neming op een onschuldige beraamd! Want dat Van Noordwijk onschuldig was aan 't ontslag van Muller, stond bij haar vast. En dien man zouden de schurken zelfs in staat zijn om te dooden?....

Toen Muller en Bram uit 't kamertje kwamen, had Lize haar kalnte herwonnen. Ja, even moest ze zelfs glimlachen om Bram's herhaalde waarschuwing om voorzichtig te zijn. Ook voor háár. Want ze hoorde nog, hoe hij zei: „Dat niese is naai.”¹⁾ Daarmee kon hij niemand anders dan haar bedoelen.

O, als ze nu maar een middel wist om die laffe daad te voorkomen! Wát zou ze graag willen toonen, dat zij bij de hand wàs...•

Dominee Kruisman verlangde naar huis. Hij had heel den middag en avond catechisatie gehouden en het enkel uurtje vrij-af was gevuld geworden door 't aanhooren van tal van menschen, die hem kwamen spreken.

In de stad was het druk. Op den Coolsingel bevonden zich honderden wandelaars, die genoten van het heerlijk zomeravondweer. Genoten? Neen, te genieten viel hier niet. Een rustige wandelaar kon het er niet uithouden. Want van rondom was er een luid geroezemoes van stemmen; luid-gillende meisjes vloden voor haar achtervolgende jongens van haar kennis; valsch-hard lachten er vrouwen om de aardigheden der haar vergezellende mannen; ruwe vloeken klonken er tusschendoor van mannen uit de dichtbijë achterbuurten; en boven alles uit lalde een heele troep jongens en meiden een walgelijk-flauwen straatdeun.

De singel was hel verlicht. Voor uitspanningslokalen en café's schenen pijnlijk-schel de groote lampen, die als vliegen de menschen naar binnen moesten lokken.

Dominee Kruisman kon het dezen avond in dit gewoel niet uithouden; zijn hoofd was te vol met de gedachten over wat hij pas

¹⁾ Die meid is bij de hand.

aan groote en kleine catechisanten had onderwezen. Hij stak het bruggetje over naar de Raamstraat en vervolgde zijn weg langs de stille Coolvest.

Aan alle zijden was hij nu omringd van zonde en zondedienst; links was er de beruchte Zandstraat-wijk, de schouwplaats van zoo velerlei ongerechtigheid; rechts de Coolsingel met zijn Casino en Tivoli en een groote schare van zoogenaamd fatsoenlijke menschen, die echter niet achterblijven in het dienen van Satan.

„O,” zuchtte hij in zijn hart, „ongelukkige stad! Wat gaan ze niet snel naar den afgrond, al deze menschen, terwijl ze ieder op zijn wijze het genot najagen! Reddeloos verlorenen! Ze hooren van Wet noch Getuigenis, en zullen dus geen dageraad zien.”

En er steeg in zijn hart een gebed op voor de inwoners der rijke, machtige handelsstad, die, rijk en verrijkt in zich zelven, den vrede niet kenden en niet dorstten naar den heerlijken schat van Gods Woord.

Toen hij den grooten molen passeerde en in 't heldere licht kwam van het onderstation der electriche centrale, liep hem in snelle vaart een vrouw voorbij. Doch niet zoo snel, of hij kon even de trekken van haar gelaat opnemen. Hij bleef staan, om haar na te zien.

„Vreemd!” mompelde hij. „'t Is, alsof ik die vrouw meer ontmoet heb; ze komt me zoo bekend voor. Waar kan dat geweest zijn? 'k Zal 't haar vragen.”

Doch toen hij terugkeerde en den hoek omsloeg der Leeuwenlaan, zag hij de vrouw niet meer. Ze was in een der huizen of in een zijstraat verdwenen. Haar te zoeken op dit uur tusschen dit gewirwar van menschen zou een onbegonnen werk zijn. Daarom, hoe onbevredigd hij zich ook gevoelde, het beste was 't, zijn onderzoek tot later uit te stellen. Want dat hij deze vrouw kende, stond vast bij hem. En haar plotseling verdwijnen versterkte in hem den lust om haar naam te weten.

Toen hij thuis kwam, peinsde hij nog steeds over deze ontmoeting. 't Overkwam hem zelden, dat hij zich een persoon of een naam

niet herinnerde. 't Bracht hem zelfs in een min of meer gemelijke stemming en minder hartelijk dan gewoonlijk begroette hij zijn vrouw.

Deze, zijn gewoonte kennend, had de voor hem gekomen couranten en brieven reeds klaargelegd. Eensdeels werktuiglijk, anderdeels om zijn stemming door andere gedachten te verbeteren, opende hij de brieven. Het eerst die met de post waren gekomen. Toen hij deze gelezen had, nam hij een brief zonder poststempel. Hij was met een nette vrouwenhand geschreven, en luidde:

„Dominee Kruisman,

„Ik weet sinds eenige dagen, dat een lid van uw kerk wordt „bedreigd. Hij heet Van Noordwijk. U zult wel weten, waar hij „woont. 't Schijnt, dat hij een ergen vijand heeft. Ik weet ten „minste, dat deze met nog twee anderen hem wil overvallen. „Wanneer 't gebeurt, weet ik niet. Hoogst waarschijnlijk zal zijn „vijand niet lang wachten.

„U kunt nu de noodige maatregelen nemen en er misschien voor „zorgen, dat die Van Noordwijk den eersten tijd niet alleen uitgaat.

„Aan de politie heb ik dit alles niet willen zeggen. Die zou er „misschien ook niets aan doen. Eindelijk ben ik op het denkbeeld „gekomen, om u te schrijven. Want ik ken u, al kent u mij niet.

„Om voor mij geldende redenen zeg ik u mijn naam niet. Doch „al schrijf ik anoniem, ik verzeker u, dat alles waarheid is.”

„Dat is Van Noordwijk uit de Zwart-Janstraat!” riep dominee Kruisman verschrikt uit. „Diè man! Ik kan me niet voorstellen, dat die ooit iemand benadeeld of beleedigd heeft. . . Lees, vrouw, — ik ga dadelijk weer uit. 'k Moet hem waarschuwen, nu terstond, want 't kan morgen te laat zijn.”

En haastig nam hij afscheid. Om te spoediger bij Van Noordwijk's woning te zijn, nam hij de tram.

„Heere, bewaar hem; laat zijn vijanden niet toe, hem kwaad te doen,” bad hij. „En laat mij nog tijdig genoeg hem kunnen waarschuwen om voorzichtig te wezen.”

XI.

EEN WERK DER DUISTERNIS.

„Hij komt vast hierlangs.”

„Deize ¹⁾! Wat 'n behaaimaker ²⁾ ben jij toch! Zeg, Mottige, geef 'm es 'n por...”

„Sst! noppes bedibbere ³⁾, Bram! 'k Merk prinserij op de vlakke ⁴⁾. Daar, bij dien boom. 't Is 'n adje met een dubbele hoek ⁵⁾. Noppes kotse ⁶⁾ nou!”

Cornelis Muller had in den Sluiper een kostelijken, een onwaardeerbaren bondgenoot gevonden. Niet alleen toch had Bram het in korten tijd weten klaar te spelen om Mottigen Hein warm te maken, maar hij had ook een plan ontworpen — veel mooier en beter dan Muller het zelf ooit had kunnen uitdenken — dat, als het gelukte, dien fijnen Van Noordwijk eens en voor altijd den lust zou benemen om een armen kerel, zooals hij, te verraden.

Die Bram was toch een leeperd! Hoe die ineens zoo van alles het naadje van de kous wist, kon Muller maar niet begrijpen. Maar binnen een week tijds wist ie zoowat alles van dien Van Noordwijk: wanneer ie naar huis ging, welke straten ie gewoonlijk nam, hoe-d-ie er uitzag, als ie 's avonds verkleed weer de stad inging. En nog vele dingen meer.

¹⁾ Stil! ²⁾ Levenmaker. ³⁾ Houd je mond! ⁴⁾ Politie in de buurt. ⁵⁾ 't Is een agent met een majoor van politie. ⁶⁾ Niets zeggen!

Maar 't allerfijnste was toch, dat de Sluiper er achter was gekomen, dat Van Noordwijk dien avond voor den patroon een zaakje op Charlois beredderen moest en daarna een afspraakje had met den baas van een pakhuis aan de Maashaven. Die pakhuisbaas was ook al zoo'n lang uitgestreken fijne. Vanzelf: soort zoekt soort!

„Hoe weet je dat allemaal?” had Muller gevraagd, toen Bram, hem zoekende — en natuurlijk ook: vindende, — in „Walhalla” dit had verteld.

„Louw! Komt er noppes ¹⁾ op an. 't Voornaamste is, da-'k-et-weet. En as je nou niet morig ²⁾ bent, kun je van avond je hart ophalen.”

„Ik bang? Wel nee!” zei Muller daarop. Doch heel voorzichtig had hij geïnformeerd, of ook Mottige Hein van de partij zou zijn.

„Netuurlijk!” meende Bram heel verontwaardigd. „Wat dach je anders? De Mottige is een toffe gooser ³⁾, die doet wat ie belooft. 't Is geen jajemer ⁴⁾ net als jij!”

Muller had die beleediging geslikt. Als die Van Noordwijk er maar van langs kreeg — dat was 't voornaamste en dáár had ie alles voor over.

Zoo gauw mogelijk hadden Muller en Bram den Mottige opgezocht en met hun drieën overlegd, waar de beste plaats van aanval was en wat ze den fijne zouden doen. Muller vond alles goed wat de beide anderen besloten. En zoo werd er bepaald, dat ze niet ver van den Dordtschen Straatweg aan den kant van den weg zouden gaan liggen tegen den tijd, dat Van Noordwijk daar passeeren moest. De Mottige zou met een van zijn mooiste kopstooten den kerel overvallen en dan zouden Bram en Muller voor de rest wel zorgen. „Als ie veel behaai ⁵⁾ maakte,” had de Mottige nog met een knipoogje tot Bram gezegd, „zouden ze dien flikflooier eens laten badderen ⁶⁾.”

En zoo was 't gebeurd, dat dien avond de drie bondgenooten

¹⁾ Niets. ²⁾ Bang. ³⁾ Flinke kerel. ⁴⁾ Drinkebroer. ⁵⁾ Lawaai. ⁶⁾ Zwemmen; hier: in de Maashaven gooien.

één voor één, om geen achterdocht te wekken, den Parallelweg afslenterden en eerst op de afgesproken plaats bijeenkwamen.

Muller was vol bewondering voor de voorzichtigheid, de leepheid, zijner makkers. Zooals die 't zaakje hadden overlegd, zou er vast geen haan naar kraaien. Eén ding vond ie onaangenaam: de twee spraken liefst en meest Bargoensch. En dat kon ie moeilijk alles verstaan. Maar ook dát, begreep Muller, moest ie slikken. Als ze geheimen hadden, moesten ze die houden: 't was de eerste keer, dat ie met die kerels uitging, en 't zou ook wel de laatste zijn. Als Van Noordwijk maar eens genoeg had, hoefde hij nòch den Mottige, nòch den Sluiper.

„Van Noordwijk . . . Van Noordwijk!”

Die naam deunde hem steeds in de ooren. Die naam was voor hem als een roode lap voor den stier: hij wond zich steeds meer op, hij trilde van angst, dat de mooie kans hem dit keer ontglippen zou. En 't was dan ook meer om zich zelf in dit opzicht gerust te stellen dan om met de twee anderen te praten, dat hij luide gezegd had: „Hij komt vast hierlangs.”

Onbeweeglijk lagen de drie mannen langs de glooiing van den weg. Er werd niets of bijna niets meer gesproken, sinds Muller door Bram en deze door Hein gewaarschuwd geworden was. Slechts een fluisterwoord nu en dan, om op te letten, als er uit de verte iemand naderde. Maar dien ze wachtten, bleef uit, onrustwekkend-lang. Hij zou toch geen lont geroken hebben? Neen, neen, dát kon niet. Niemand in heel Rotterdam wist buiten hun drieën van den be-raamden overval af.

Zooals het wilde beest in de oerwouden der tropen wacht, uren-lang op één plek ineengedoken, omdat 't weet, dat zijn prooi dezen weg mòet nemen om tot de drinkplaats te komen, en 't lijf en leden in sterk bedwang houdt om door geen beweging, geen ritseling, zijn aanwezigheid te verraden, — zóó wachtten in 't stille, vredige avonduur die drie menschen, die misdadigers, op den éénen,

die boeten moest voor het vermeende onrecht, Muller aangedaan.

Van Noordwijk, die geen kwade bejegening vermoedde en die daarom ook niet vreezen kon, liep met stevigen stap den langen weg, die om de Maashaven heen Charlois met Katendrecht en Feijenoord verbindt. 't Was later geworden dan hij had gedacht, en als hij niet die afspraak had gehad met zijn vriend Wilson, zou hij in dit geval met 't veerbootje naar het Park overgestoken zijn. Misschien zou Wilson hem nu wel te gemoet komen, om wat ze te bespreken hadden onderweg af te handelen, hoopte Van Noordwijk.

Hoe 't kwam, wist hij niet, maar de woorden van Psalm 69 kwamen hem voor de aandacht, toen hij de laatste huizen van het meest dorpelijke gedeelte van Rotterdam achter zich had. En met den koninklijken klaagdichter zong zijn ziel:

Ruk, door Uw macht, mij uit het slijk; behoed,
 En laat mij niet verzinken in de waat'ren;
 Maar red mij uit de handen mijner haat'ren;
 Uit deze kolk en diepen watervloed.
 Och, laat den stroom mij over 't hoofd niet gaan,
 Maar dat Uw arm 't geweld der diepte stuite;
 Dat toch de put niet worde toegedaan,
 Noch over mij zijn mond voor eeuwig sluite.

Van Noordwijk wist 't wel: het was een profetisch lied, en 't sloeg dus op 't lijden van Vorst-Messias; maar het was, of die woorden hem uit 't hart geperst en op zijn tong gelegd werden. Ook die van het volgende lied:

Genaak, genaak in gunste tot mijn ziel;
 Bevrijd ze; laat de boozen, die mij haten,
 Vijandig zijn, en alle deugd verlaten,
 Nooit roemen, dat ik in hun handen viel.
 Gij weet, wat schaamte en smaad mij treft, o God,
 Daar niemand zich mijn onheil aan wil trekken;
 Hoe schand'lijk ik der boosheid strek ten spot;
 Gij kent hen, die mij dezen angst verwekken.

Het werd hem angstig te moede, terwijl hij zachtken dezen psalm zong. Niet dat hij bijgeloovig was of bevreesd in de eenzaamheid, maar die woorden werkten vreemd-ontroerend op hem. Hij voelde iets van den vreeselijken, benauwendenden angst, die zijn Heiland gedrukt moest hebben, toen Hij, van allen verlaten en door ieder gehaat, den toorn Gods droeg. Neen, zooals Jezus geleden had, had nooit iemand vóór Hem of ná Hem geleden, overpeinsde Van Noordwijk. O, te mogen gelooven, te mogen wéten, dat door dit lijden de doemschuldige mensch tot eeuwige heerlijkheid kan komen, dat was overweldigend. En toen hij zich verdiepen ging in de onvolprezen goedertierenheid Gods, die zondaren om niet, uit loutere genade, wilde zaligen, verdween dat beklemmende en benauwende gevoel. Toen jubelde het in hem:

De blijdschap zal het hart der vromen streelen,
 Als zij mij zien, verlost van smart en pijn.
 Gij, die God zoekt in al uw zielsverdriet,
 Houdt aan, grijpt moed, uw hart zal vroolijk leven;
 Nooddruftigen veracht Zijn goedheid niet;
 Nooit zal Hij Zijn gevangenen begeven.

Gij, hemel, aard' en zee, vermeldt Gods lof;
 Laat al wat leeft Zijn trouw en goedheid prijzen;
 Want God zal aan Zijn Zion hulp bewijzen,
 En Juda's

Een rauwe kreet, opklinkend in zijn onmiddellijke nabijheid, verstoorde plotseling de avondstille en deed den psalm op Van Noordwijk's lippen verstommen. Doch, vóór hij onderzoeken kon, vanwaar dit geluid kwam, wierp een verraderlijke slag, van achteren toegebracht, hem tegen den grond.

Bram de Sluiper en Mottige Hein hadden ten behoeve van Muller's wraak den overval prachtig beraamd en het oogenblik juist gekozen. Toen de drie, na lang op de loer gelegen te hebben, in

den naderende hun slachtoffer hadden onderkend, wist ieder van hen, wat hij te doen had. En met ingehouden adem wachtten ze nu deze allerlaatste oogenblikken. De geringste beweging, wisten ze, kon de heele onderneming in duigen doen vallen.

Ook Muller hield zich stil. Maar zijn vuisten balden zich krampachtig en de tanden beten in zijn lippen; zóó heftig beroerde hem zijn misdadige geest.

Dáár, vlak bij hem, vóór hem, was nu de man, die zijn ongeluk had bewerkt; die hem uit zijn werk had gestooten; die huichelaar, die ellendeling . . . O, hij zou hem willen verscheuren, zijn vleesch willen openrijten, hem onder zijn handen willen zien sterven . . . Hij hoorde, hoe de kerel zong. En hij kon zich niet meer bedwingen haast.

Stil! Daar rees onhoorbaar de Mottige nevens hem op. En op de teenen, zóó zacht, dat Muller zelfs zijn gang niet kon waarnemen, liep hij schielijk op Van Noordwijk toe, die nog maar enkele schreden voorbij was. Muller zag, hoe de Mottige zijn arm ophief, dien sterken, gespierden arm, van welks kracht Bram hem wonderen had verteld.

En toen kón hij zich niet meer inhouden. „Wraak!” schreeuwde het in hem, en de wraakkreet, die zich aan zijn keel ontwong, was tevens een vreugdegehuil, waarmede de aanvang der afstraffing begroet werd; een afstraffing, zooals nooit een tweede er eene gehad had of ontvangen zou.

Maar dat gehuil redde het slachtoffer. Want al verliep er ook maar een ondeelbaar oogenblik tusschen het hooren van den kreet en het ontvangen van den slag, de eerste waarschuwde voor den tweede. Onmogelijk had Van Noordwijk zich tegen den Mottige kunnen verweren, doch de overval maakte hem niet weerloos. Weliswaar werd hij tegen den grond geworpen, maar aanstonds kon hij zich weer oprichten en een verdedigende houding aannemen, vóór de Mottige de tweede maal op hem afkwam.

In dat oogenblik zag Van Noordwijk, dat zijn tegenpartij drie

personen sterk was. Nog twee mannen snelden den eersten aanvaller te hulp, die, woedend, dat hij niet in één keer zijn voornemen had bereikt, vloekend naar hem sloeg. En toen regende 't weldra slagen; overal raakten en stompten ze hem: op zijn borst, op zijn rug, op zijn hoofd. Hij moest bezwijken.

„O Heere, help!” smeekte de ongelukkige. En toen, daarop zich herinnerend, dat mogelijk zijn vriend hem te gemoet zou komen, riep hij: „Wilson, Wilson! Ze vermoorden . . .”

Een vreeselijke slag op het hoofd deed Van Noordwijk bewusteloos neerzinken. 't Was de Mottige, die, het slachtoffer om hulp hoorende roepen, ineens tot het uiterste besloot. En zijn hand wapenend met een dier zware, puntige ijzers, die hem in een strijd met zelfs sterkeren dan hij meer dan eens de overwinning hadden bezorgd, hieuw hij, beukte hij er op los.

„Ziezoo, die knokt ¹⁾ vooreerst niet meer!” merkte de Sluiper koelbloedig-onverschillig op, toen hij Van Noordwijk vallen en roerloos zag blijven liggen. „Je hebt 'm 'n finke mep ²⁾ op z'n knar ³⁾ gegeven, Mottige.”

„Oj! 't Moest ook. Wat dee ie ook zoo'n kaskenade ⁴⁾ te maken!” antwoordde deze ruw, terwijl hij zijn moordwapen in den zak stak. En toen, zich tot Muller wendende, zei hij dezen: „Zeg es, as 'k bonjer kom ⁵⁾, zeg 'k aan 't gebefte gajes ⁶⁾, dat jij 'm die daai ⁷⁾ gegeven hebt. Hou je gedekt; ik sta scherp, ⁸⁾ versta je!”

Muller verstond niet alles, wat Mottige Hein hem toebeet, maar zooveel begreep hij er wel van, dat hij gewaarschuwd werd om niets te verraden.

„Kun je begrijpen!” antwoordde hij daarom haastig. „'k Ben veels te blij, dat dat loeder zoo'n pak gehad heeft. Wees maar gerust . . .”

„Ja, jij bent belle ⁹⁾!” zei de Sluiper op minachtenden toon.

¹⁾ Vecht. ²⁾ Klap. ³⁾ Hoofd. ⁴⁾ Herrie. ⁵⁾ Gesnapt word. ⁶⁾ Heeren van 't gerecht
⁷⁾ Klap. ⁸⁾ Zeg niets: ik ben tot alles in staat. ⁹⁾ Slim.

„Je had anders met je jeilie ¹⁾ daar strak haast de heele boel bedorven, engerd!”

„Laten we nou geen ruzie maken,” verzocht Muller, die liefst op dit oogenblik goede vrienden bleef. „Kom, laten we naar de stad gaan en op d'n goeien afloop er ééntje nemen.”

„Ja, maar we gaan ieder apart,” besliste Mottige Hein als de aanvoerder en de held van den avond.

Zoo geschiedde het. Het misdadig drietal scheidde, na afgesproken te hebben, dat ze elkander in „Walhalla” weer ontmoeten zouden . . .

Eenzaam werd het weer op den weg bij de Maashaven; de schorre kreten, de ruwe klanken, die straks onder en na den strijd de rustig-vreedzame avondstille hadden ontwijjd, mengden zich weldra in het koor der zonde-liederen, die hoog-op klinken in nachtelijk-donker-Rotterdam en er de symphonieën der helschegeesten afwisselen.

Hoog lichtten de sterren in duizendvoudig flonkerend gewemel. En in het zuidoosten rees de maan langzaam boven de boomen uit, haar licht zendend over de groote stad met haar wereldberoemde havens, . . . flauw de omtrekken verlichtend van een man, die daar stil neerlag, bewusteloos, geheel bebloed . . . Van Noordwijk . . .

In de woning van Van Noordwijk verraste de niet-verwachte komst van dominee Kruisman de huisgenooten. Alleen Willem, hoe verheugd hij ook overigens was, begreep, dat dit late bezoek een gewichtige oorzaak moest hebben.

„Zou er iets met Eva gebeurd zijn?” schoot hem door het hoofd. „Of komt de dominee hier, omdat hij gehoord heeft, wat Eva gedaan heeft? Wel, misschien is ze wel bij hèm geweest en heeft ze berouw.”

Doch de eerste woorden van den laten bezoeker vaagden al dadelijk de stille hoop weg, die er in zijn hart was gekomen.

¹⁾ Geschreeuw.

Dominee Kruisman vroeg naar zijn vader; waar die was; wanneer die thuis kwam; of hij alléén naar Charlois was gegaan; of 't misschien ook bekend was, dat sommigen hem vijandig gezind waren. En terwijl hij al maar door vroeg, stond zijn gelaat zoo ernstig, dat het Willem heel bang werd.

Willem zag naar moeder en Cor. Ook zij begrepen nu al, dat de dominee een doel had met deze vragen. Moeder vooral zag heel bleek en Cor luisterde half-schreiend reeds naar de antwoorden, die de anderen gaven. Eindelijk kon Willem zich niet meer houden, en op den dominee toeloepend, vroeg hij:

„Dominee, we begrijpen al, waarom u komt. Zeg ons, wat u weet, dat er met vader gebeurd is.”

Toen las dominee Kruisman het briefje voor met zijn onheilspellenden inhoud.

Hoe de familie verschrikte! Ze zagen den geliefde in hun verbeelding reeds aangevallen en het slachtoffer zijner vijanden. En hun schrik en vrees uitten zich in woorden, in overspannen uitroepen.

„Ik kwam,” zei dominee Kruisman op dien rustig-kalmeerenden toon, die hem eigen was, en waardoor hij in dagen van droefheid zoo menigmaal de rust in bewogen gemoederen had doen terugkeeren, „om te waarschuwen. Tot mijn spijt is Van Noordwijk er nu niet, maar, niet waar, we weten àllen, dat God lééft en dat de Heere geen menselijke waarschuwingen van noode heeft om Zijn kinderen te behoeden. Wie in Gods weg is, weet, dat hij een trouwen Vader heeft, die immer zorgen blijft. En daarom moet ge nu niet al te zeer ontrust wezen. Er zal geen haar van het hoofd van uw man en vader gekrenkt worden buiten Gods wil. Bid-dend....”

„Maar dominee,” viel Willem hem hier in de rede, „zou 't niet goed zijn, als ik vader te gemoet ging? Want terwijl we hier zitten te praten, kan er heel wat gebeuren.”

„Dat is heel goed,” was het antwoord. „Ik ga met je mee, als ten minste je moeder en Cor 't goedvinden, dat zij alleen blijven.”

„Ja, o ja!” riepen deze beiden. En Cor voegde er aan toe: „Mogelijk zal vader u méér noodig hebben dan wij.”

„Kom,” stelde dominee Kruisman gerust, „er staat immers in 't briefje niets van, dat die vijand van avond je vader al kwaad doen zal. En best mogelijk is 't ook nog, dat het heele briefje niets meer dan een laffe bangmakerij is.”

Zoo togen Willem en zijn leeraar er dien laten avond op uit, om den bedreigde te zoeken. Omdat zijn vader altijd denzelfden weg volgde, wist Willem, welke straten ze moesten nemen. Ze zouden hem dus tegen moeten komen, zoo het vreeselijke, waarvan de brief gewaagde, nog niet gebeurd was.

Scherp keken beiden uit. En dat viel niet moeilijk, omdat de meeste menschen hier zich al binnenshuis bevonden. Reeds waren ze over de Maasbruggen, zonder iemand, die op den gezochte leek, gezien te hebben.

Willem's vrees werd al grooter. Als alles in orde was geweest, zou vader immers reeds thuis zijn; op zijn minst zouden ze hem dan ontmoet hebben. Neen, hij ontveinsde het zich niet langer — al had hij thuis en eerst onderweg nog het tegendeel gehoopt —, dat zijn vader iets overkomen was. En terwijl hij snel de verlaten Stieltjesstraat inliep, zoo snel, dat zijn metgezel hem schier niet kon bijhouden, hoorde deze hem mompelen:

„O, als 't wáár is . . . ik zal niet rusten, vóór ik weet, wie z'n vijand is . . . Vader is de beste man van heel de stad; hij zou moedwillig niemand kwaad doen . . . Wie, wie is toch die man, die zoo vreeselijk mijn vader haat . . . ? 't Is Satan's werk weer, en ik zal . . .”

Toen legde dominee Kruisman zijn arm op dien van Willem.

„Juist,” zei hij, „Satan's werk is dit weer. Maar, Willem, jongen, pas nu op, dat de Booze je-zèlf ook niet in zijn netten krijgt. Dat gemompel van daareven versta ik, kan ik begrijpen. Maar zeg zèlf: is 't zoo niet, dat je je vaders vermoedelijken vijand zielslief moet hebben. Wat 'k straks wilde zeggen, vóór we van huis gingen, is

dit: biddend moeten we blijven om vader's behoud, maar laten we biddend óók gevonden worden voor dien verdoolde en verdwaasde, die door den duivel als werktuig tegen je vader gebruikt wordt."

Willem was stil geworden, stiller nog dan straks. Hij blééf gekweld en verontrust door de gedachte, hoe 't nu met zijn vader zou wezen; maar ook moest hij nadenken over de woorden, die hij zooeven had gehoord. Ja, werkelijk, hij moest 't toestemmen, hoe moeilijk het ook viel: de dominee had gelijk. „Wreekt u zelven niet, beminden, maar geeft den toorn plaats." Zóó was 't Gods bevel. En daarnevens klonk dat heerlijke Christus'-woord: „Hebt uwe vijanden lief." O, nóóit had Willem geweten, hoe zwaar het voor den mensch is, om naar Gods wil te leven; hoe eng en vol moeiten de weg is, die ten leven leidt. Maar hij voelde het in déze oogenblikken, dat slechts Eén de kracht geven kon om Gods geboden te bewaren; dat die Eéne, de Zone Gods, op dien engen weg Zijn gekochten leidt en bewaart . . .

Al was 't hart vol bange en sombere vermoedens, dankbaar was Willem er zijn God voor, dat Hij een Zijner dienstknechten thans op zijn weg had geplaatst, om hem te wijzen op wat de Heere óók van hèm eischte. En met het schild des geloofs kon hij nu 's Boozen vurige pijlen van haat en wraak afweren en uitblusschen . . .

De weg om de Maashaven werd thans bereikt en nog altijd was er niets van Van Noordwijk te zien. De hoop was nu, dat men hem in de woning van Wilson zou aantreffen, want de huisgenooten wisten van Van Noordwijk's voornemen af. En deze hoop werd verlevendigd, toen Willem licht zag in het huis van Wilson.

Met kloppend hart belde hij aan.

„Ik ben Willem van Noordwijk," zei hij op gejaagden toon, nadat de vrouw van Wilson opengedaan had. „Is vader hier?"

„Je vader?" was 't antwoord. „Nee, we hebben 'm wel verwacht, maar hij is niet gekomen. M'n man is nog even d'n weg uit ge-

weest, maar heeft 'm ook niet gezien. Hij zal oponthoud gehad hebben en . . .”

„Ik begrijp niet, hoe 't zit,” vulde Wilson aan, die bij 't hooren van Willem's vraag ook bij de deur was gekomen. „Anders is je vader altijd heel precies. Maar misschien komt ie nog,” voegde hij er vertroostend aan toe, daar hij zag, dat Willem door deze berichten heel ontdaan was.

„Nee,” hernam deze, het hoofd schuddend; „maar d'r is bepaald 'n ongeluk gebeurd dan. De dominee hier weet er meer van . . . Ik ga d'n weg op en zoeken . . .”

„Wacht dan even!” riep Wilson. „Dan ga ik ook mee. Misschien kan 'k nog van dienst wezen.”

Weinige oogenblikken later begaven de drie zich op pad. Willem haastte vooruit, rondziend naar alle kanten. Wilson liep met den dominee, die hem van den door hem ontvangen brief vertelde. Zeker, oordeelde Wilson nu ook, dat leek heel vreemd en verdacht. Eerlijk gezegd, hij was er ook niet gerust op. Want je kon grif op Van Noordwijk aan. Als die gezegd had: „ik kom van avond bij je,” dan kwam hij ook.

Plotseling slaakte Willem een luiden kreet en snelde hij, gevolgd door de twee mannen, naar den weggant. Dáár, in het gras, flauw verlicht door de maan, lag zijn vader, 't gezicht geheel bebloed.

„Hij is dood!” gilde hij. „Ze hebben 'm vermoord!”

En door smart overmand, liet hij zich naast het beweginglooze lichaam van zijn vader neervallen . . .

Dominee Kruisman en Wilson, die, al hadden ze erge dingen gevreesd, zich dit toch haast niet hadden kunnen voorstellen, stonden ontzet. En ze voelden aan hun eigen smart, hoe vreeselijk déze ontdekking voor Willem moest zijn.

Toen bukte ook Wilson over zijn vriend heen. Zou hij werkelijk dood zijn? Of alleen maar bewusteloos?

Dominee Kruisman trok Willem op en nam hem ter zijde. Zacht sprekend, trachtte hij den ongelukkigen jongeling te kalmeeren en

moed in te spreken. God was een toevlucht te allen tijde en dus

Een blijde uitroep van Wilson deed beiden snel op dezen toeloopen.

„Hij leeft! Z'n hart heb 'k voelen kloppen. Willem, je hebt je vergist, gelukkig! Toe, we dragen 'm gauw naar huis. Als de dominee ook mee wil helpen, kunnen we dat best met z'n drieën doen.”

„Graag!” stemde deze toe. „Zeg maar, wat ik en hoe ik 't moet doen.”

Wilson bleek niet verlegen. In vroeger jaren was hij als soldaat in 't Indische leger meermalen in 't vuur geweest en meer dan eens ook had hij na den strijd gewonde makkers helpen vervoeren.

Voorzichtig werd de bewustelooze opgebeurd en in gelijkmatigen pas ging het nu langzaam op Wilson's woning aan. Dominee Kruisman en Wilson vormden met hun ineengeslagen handen een draagbaar voor het lichaam en Willem ondersteunde het zwaar gekwetste hoofd

Het was een droevige stoet, die daar tegen het middernachtelijk uur om de Maashaven trok. Er werd niet veel gepraat. Trouwens, wie van de drie dragers zou hebben kunnen spreken? Was er niet in hun hart een bange vrees, dat, al leefde de gevondene nú nog, de dood een einde aan zijn leven zou maken? Mòesten ze niet denken aan den onbekenden vijand, die zulk een snood misdrijf had gepleegd? Aan moeder Van Noordwijk en aan Cor, die daar ginds in groote onrust verkeerden?

„O, Heere,” bad dominee Kruisman in stilte, „wees dezen armen mishandelde genadig en geef hem, kan 't zijn, weer terug aan zijn familie En wil hem, die de schuld van dit alles is, tegenkomen met Uw Goddelijke macht en hem doen inzien, welk groot kwaad hij jegens dit Uw kind misdreef”

XII.

ELLENDIGEN.

Ruw najaarsweer was het.

De buien, die over Rotterdam heen dreven, bezorgden aan hen, die dezen avond buiten moesten wezen, onaangename oogenblikken. Pijnlijke oogenblikken ook soms, als in plaats van regendruppels scherpgepunte hagelsteenen neersloegen.

Met hevige kracht joeg de wind door de nauwe straten en stegen der oude stad en schudde hij aan de vaak zoo bouwvallige huizen, waarvan sommige gedeelten der rijke Maasstad ruim zijn voorzien.

Een huisje op den hoek van een gang, die van de Baan naar den Schiedamschen dijk liep, had 't al bijzonder hard te verduren.

Enkele dakpannen waren reeds naar beneden geslingerd en ieder oogenblik dreigde de schoorsteen omlaag te storten. Van de oude kranten, die voor een paar kapotte vensterruiten waren geplakt, was er reeds één door een fellen windstoot ingescheurd, zoodat regen en hagel en wind een steeds grooter wordenden toegang tot het armoedig vertrek verkregen, dat achter die ruiten lag.

Was dat een kamer? Moesten dáár menschen wonen?

Op den harden steenen vloer was geen spoor van een kachel te bespeuren. Slechts een paar heel oude stoelen en een wiebelende tafel, waarop een klein petroleumlampje, vormden het ameublement. Voorts was er nog wat oude rommel, waaronder een kinderwagen, dien een opkoper zeker weigeren zou.

Even flikkerde het lampje tengevolge van een gierenden rukwind

hooger op, waardoor voor een oogenblik het vertrek iets meer dan schemerachtig werd verlicht. Vreeselijk! Hoe besmoezeld en vuil, hoe ellendig en verwaarloosd zag 't er hier alles uit!

Maar toen werd het alles duister. Het zwakke lichtje was niet bestand tegen den sterken tocht, die door 't huisje blies en het er zoo bitter koud maakte.

Akelig, doodsch werd 't er nu, nadat 't lichtje opgehouden had te leven. En niets was er, dat eenig vermoeden gaf, dat er in deze woning — haast een ruïne — levende wezens zich bevonden.

Van de zijde van den Schiedamschen dijk kwam enkele oogeblikken later iemand door de nauwe gang. Daar er wegens het gemis van lantaarns of andere lichtgevers een volslagen duisternis heerschte in de steeg, was 't niet te zien, of de naderende een man of een vrouw was. Doch stellig was het hier geen onbekende. Want met een onbegrijpelijke nauwkeurigheid hield de naderende voor het bouwvallige huisje stil en werd de deur geopend, die toegang tot het in duisternis gehulde vertrek verleende.

„Ba, wat is 't koud en donker hier!” morde de binnentredende. En aan de stem werd merkbaar, dat 't een vrouw moest zijn. „Bar ongezellig! 'k Wou, da 'k dit krot nooit had gezien!”

De vrouw streek een lucifer af, om 't uitgewaaide lampje aan te steken. Ze schroefde de vlam zoo hoog mogelijk op, om maar veel licht te hebben. Wat gaf 't déze kamer, dat de walm in een zwarte wolk naar de zoldering steeg!

En nu, bij dit heldere lichtschijnsel, bleek het, dat er wel degelijk levende wezens aanwezig waren.

In een hoek, zoo ver mogelijk van het raam af, lagen een jongen en een meisje, vast tegen elkander aangedrukt, als zocht de een warmte bij den ander. En op de eenige bedstede in dit huis lagen onder lappen en zakken nog twee kinderen, jonger dan de eersten.

De aanblik der vier, toonbeelden ervan, hoe de ellende ook de jonge kinderlevens verwoesten kan, wekte bij de vrouw niet in 't minst eenig medelijden. Integendeel, toen ze merkte, hoe rustig ze

sliepen, gleed er een grijnslach over haar gezicht, dat, ongewassen en omgeven door een slordigen, verwaaiden haartooi, een allergeunstigsten indruk maakte.

Ze liep op de twee kinderen in den hoek toe en schopte tegen den slapenden jongen.

„Hier, rakker!” krijschte ze. „Ik zel je! Jij wil liever leggen slapen, hè? Allé, sta op. En zorg, da 'k de centen krijg. Veertig centen, versta je? En je mot ze me thuis brengen. Pas op, as-t-'r ééntje mankeert!”

En tegen het door haar geschreeuw wakker geschrokken meisje riep ze:

„En jij? Verkoopen mot je! Denk je, da 'k je voor niks te eten geef? Jij wil ook liever as 'n prinses hier leggen, niet? Vooruit nou... As je me begint te grienen, sla 'k je, da je stijf legt. Vooruit, beide! Vóór twaalven breng je me de centen.”

Bibberend verlieten de arme kinderen het huis. Al was 't er ellendig, het gaf hun nog een onderdak. Maar nu werden ze door die vrouw, die hun moeder was, in dit weer de straat opgejaagd.

En hun doosjes lucifers beschermend tegen den regen, die hun, zoodra ze buiten kwamen, in 't gezicht sloeg, gingen ze op goed geluk de koude, donkere nacht-stad in.

Mientje vatte post op het groote Beursplein. Daar smeekte ze den haastig in den regen verdwijnenden heer of de een regenvrije schuilplaats in de tram zoekende dame, om „maar één doosje” van haar te koopen. Want straks moest ze alles hebben verkocht. Maar meestentijds werd dat onooglijk bedelkind in haar schunnig kleedje met geen blik verwaardigd...

En op de Korte Hoogstraat, vlak tegenover de Passage, stond Henk. Hij hield er zijn hand open om „één centje asjeblijft”, voor den zeeman, die was wezen passagieren in de voor de zonde opengestelde buurt; voor den sjielen uitgaander, die, uit een der verschillende restaurants komend, haastig met de hem vergezellenden op een rijtuig toeliep. En schuw keek hij om zich heen, of niet

een agent hem zag. Want dan was-t-ie er bij. En dan kreeg ie dubbel, als ie thuis kwam.

Terzelfder tijd stond de moeder van Henk en Mientje op de Hoogstraat, tegenover de Stadhuissteeg. Met de eene verkleumde hand hield ze een parapluie op en met de andere verschikte ze nu en dan de lappen, waarmee haar twee jongste kinderen in den kinderwagen bedekt waren: een gebaar, dat aan den voorbijganger te kennen moest geven, dat ze wel arm was, maar niettemin een moeder met liefde en zorg voor haar kleinen.

„Die zieltjes”, of: „die bloeien”, weeklaagde meer dan één voorbijganger in zijn hart. En al hadden ze groote haast vanwege het weer, velen stonden bij het aanschouwen dezer menschelijke ellende even stil, om uit portemonnaie of vestzak een muntstukje te zoeken en het de arme vrouw in de handen te stoppen.

De vrouw had juist met een zacht en zwak uitgesproken: „Dank u, meneer,” van een klaarblijkelijk vreemden zeeman een zilveren muntstukje aangenomen, toen ze eensklaps met een haastigen duw den wagen in beweging bracht en een goed heenkomen zocht. Want van de Kipstraat af kwam een agent van politie door de Stadhuissteeg recht op haar toe.

Met verwonderlijke snelheid verdween ze. Toen de agent op de Hoogstraat kwam, was zij reeds door een der zijstraten op den Steiger gekomen en onder de viaduct door naar den kant, waar het standbeeld van Erasmus staat, ontweken.

„Die bedelaarster”, mompelde de agent, „dat ze nú zelfs d'r nog op uitgaat. 'k Wou, dat ze . . .”

Hij voltooide den zin niet. Doch dat hij verontwaardigd was, bleek duidelijk uit de woorden, waarmede hij een zijner superieuren eenige oogenblikken later 't geval mededeelde.

„Een meneer waarschuwde me op de Kipstraat,” zei de agent, „dat er op de Hoogstraat een vrouw stond te bedelen met twee kleine kindertjes bij zich in een kinderwagen. En dat in dit weer!

Toen 'k er op afgang, zag 'k al in de verte, dat 't Nellie was. 't Is eenvoudig-weg 'n schande, dat ze die twee stumperds in zulk weer aan allerlei ongemakken blootstelt. De menschen, die d'r wat geven, moesten-'r-es weten, wie ze eigenlijk was!"

De vrouw, wier naam dus Nellie was, had een nieuwe „stand-plaats" uitgezocht in de nabijheid van het Hang.

„D'r is hier niet zooveel pesaasje," zei ze halffluid, „maar van de smerissen zal 'k hier minder last hebben."

Maar ook van daar werd ze al heel spoedig verdreven door de nadering van een anderen agent, dien ze, lang vóór hij bij haar was, ontvluchtte.

't Was duidelijk, dat de handhavers der orde Nellie niet welwillend gezind waren en dat zij hen niet tot haar vrienden rekende.

De agenten verwenschend, die haar 't leven zoo zuur maakten, zocht ze weer een nieuw terrein.

Helaas, de kindertjes moesten het ontgelden, dat ze nergens „veilig" was. Het zorgvuldig toestoppen en bedekken daar straks op de Hoogstraat bleek slechts een schijnvertooning te zijn geweest. Want nu, buiten het gezicht van voorbijgangers, gebeurde er van dit alles niets; ze liet regen en wind vrij toe in den wagen; ze stelde er geene, al was 't maar de geringste, beschutting meer tegen. Ja, zelfs, toen een der kleinen — arme verkleumde wezentjes! — begon te schreien, omdat hij het zoo bitter koud had, werd hem toegesnuwd „stil" te wezen, „o f a n d e r s"....

En hoe jong en hoe klein 't kindje ook mocht zijn — 't scheen te weten, wat dit „o f a n d e r s" beteekende. Want terstond hield het schreien op....

Henk en Mientje ontmoetten elkander tegen middernacht niet ver van hun woning.

„Heb jij ze?" vroegen ze te gelijk.

„Neen," zei Mientje treurig. „'k Heb maar negen centen gekregen."

„En ik maar zestien," zuchtte Henk.

„Ze zel d'r arm lam slaan op ons,” wist 't meisje vooruit te zeggen. En toen, ineens bang voor wat er te gebeuren stond, kwam ze met een voorstel: „Zeg, Henk, zelle we wegblijven? Dan krijgen we geen klappen meer.”

Henk dacht even na. 't Voorstel leek hem wel aantrekkelijk.

„Nee, nou niet,” besliste hij toen. „'k Ben zoo door-waternat. As 't niet zoo regende, dan wel.”

„'n And're keer dan?” vroeg Mientje, teleurgesteld, maar begrijpend, dat Henk gelijk had.

„Ja,” knikte hij ten antwoord.

Toen waren ze bij de donkere gang. Eenige oogenblikken bleven ze er nog vóór staan, als waren ze besluiteloos, wat te doen. Daarop nam Henk een manmoedig besluit: hij nam zijn zusje bij de hand en trok haar mee de steeg in.

Bij de deur hield hij nog even stil. Hij boog zich over naar Mientje's oor en fluisterde haar bemoedigend toe:

„'t Doet eventjes zeer,” zei hij. „Maar morgen voel je d'r niks meer van. Hou je nou maar taai.”

Enkele oogenblikken later klonk een luid gejammer op uit het bouwvallig huisje. En boven het gieren en loeien van den wind verhief zich de krijschende stem van Nellie, van de moeder, die haar kinderen vervloekte, omdat zij zoo weinig hadden thuis gebracht.

Wie was Nellie?

Een jaar of vijftien terug diende ze niet ver van Den Haag in een klein dorpje. Wát was 't daar heerlijk schoon! Het oog werd niet verzadigd van het aanschouwen dier vele met schier ongekende kleurenpracht prijkende velden. En even buiten het dorp werd het gezicht bekoord door den aanblik van die zacht-golvende duinen, tegen welker hel-glinsterende oppervlakte de omtrekken van tallooze lommerrijke bosschages scherp zich afteekenden. In stille zomer-

nachten weerklonk er de koninklijke zang van den nachtegaal, geaccompagneerd uit de verte door het spel van de op het strand overstortende golven.

Voor Nellie, de Zeeuwsche, miste dit alles zijn bekoring niet. Doch, helaas, die bekoring werd op wreede wijze verbroken.

Ze maakte kennis met Hein, Mottige Hein bijgenaamd, wijd in den omtrek berucht door zijn lichtschuwe handelingen.... Met Hein, die, hoe jong nog, reeds verslaafd was aan den drank....

Nellie werd gewaarschuwd. Zelfs menschen, die zij niet kende, rieden haar verdere kennismaking af, al werden die waarschuwingen ook, vrezend voor de wraak van den beruchte, op bedekte wijze gegeven.

Maar hem ontwijken deed Nellie niet. Een wonderlijke invloed leek van den vagebond op haar uit te gaan. Het scheen met haar te wezen als met het dartele vlindertje, dat, door den lichtschijn der vlam aangetrokken, in al nauwer wordende kringen om het licht fladdert, totdat het neerstort met verzengde vleugeltjes en een jammerlijken dood sterft.

Nellie trouwde met Hein.

Eerst ging het goed.... Ze woonden in Den Haag, waar Hein door voorspraak werk kreeg in een fabriek. Voor hem een gebonden leven. Voor Nellie een overwinning.... Het ging éérs goed....

Maar een jaar na Nellie's trouwdag kwam Hein thuis in een vreeselijken toestand: tierend en vloekend. Het glas, aan welks heerschappij ze hem ontworsteld meende te zien, had zijn demonische macht herwonnen.

En gelijk de storm soms even, plotseling, zwijgt, om dan met vernieuwde woede weer los te barsten, zoo vierden de in Hein enkele maanden lang onderdrukte hartstochten opnieuw, ongetemd en ongebonden, den teugel....

Het leven werd aldra voor Nellie een hel.

Meermalen zelfs moest ze met den kleinen Hendrik den woestaard ontvluchten, omdat ze vreesde, dat zijn dreiging zou worden omgezet in een daad.

Het vleugje van hoop, dat het beter zou worden, toen de kleine Mientje geboren werd, vervloog haast even spoedig als het was opgekomen . . .

En Nellie had géén Vriend, géén Helper, tot Wien ze kon gaan! En niemand — zoo meende ze — had deernis met haar lot. Alléén moest ze gaan den langen, zwaren weg van het leven. En dat kòn ze niet; dat wilde ze niet . . .

De verwoester van haar levensgeluk werd haar trooster: in en door den drank zocht zij vergetelheid.

En door dien drank kwam zij tot het ergste, waartoe ze nooit had kunnen denken, dat ze geraken zou.

Zes jaren geleden kwamen Nellie en Hein in Rotterdam wonen.

De rijke, bloeiende stad aan de Maas werd nu het arbeidsveld voor de hoe langer zoo meer ontaarden. Ook voor háár. Want door hem tot het kwade aangezet, had ze dit allengs leeren doen zonder tegenzin, zonder afschuw.

Háár zonde werd haar tot een gruwbare gewoonte.

En kwam al eens de wroeging, de flesch was er, door welks inhoud alle zelfverwijt werd tot stilzwijgen gebracht.

Wat verwacht kon worden, gebeurde.

Mottige Hein, die voor niets meer terugdeinsde, werd bij een inbraak met geweldpleging op heeterdaad betrapt en tot enkele jaren gevangenisstraf veroordeeld.

Nú had Nellie, als van een boozen geest bevrijd, zich kunnen ontworstelen aan den greep des duivels; nú had ze met haar kinderen een nieuw leven kunnen beginnen.

Helaas, de zondemacht was te sterk over haar. De val werd steeds dieper en scheen niet meer te stuiten. Ze wentelde zich in

't slijk der zonde. Geld verlangde ze; naar geld strekten zich haar begeerige vingers uit. Want als een vuur brandde in haar de dorst naar drank....

Toen Hein uit de gevangenis kwam en zijn vrouw en kinderen weerzag, nam hij zich twee dingen voor. 't Eerste was, dat hij zich zelf verzekerde, nooit weer zoo dom te zullen zijn om in de handen van politie en justitie te vallen. En 't tweede, dat hij een vrij leven wilde hebben; hij ging leven, als had hij vrouw noch kinderen. Met dat mensch wilde hij niets meer uitstaande hebben.

En Nellie?

Drank moest zij hebben: zonder jenever kon zij geen kwaad meer doen; voor jenever deinsde ze zelfs niet voor het meest slechte meer terug!

Om jenever te krijgen, werden sinds haar kinderen de straat opgestuurd; om jenever te verslinden, werden kleeren en voeding voor de kleinen vergeten; om jenever te hebben, gaf deze vrouw zich geheel over aan de meest afschuwelijke zonden.

En straks — het was te voorzien — zou ze haar kinderen óók aanzetten tot de misdaad, gelijk zij een misdadigster geworden was...

't Was reeds ná twaalfen.

In het bouwvallige huisje was het stil geworden. Mientje en Henk behoefden niet meer te jammeren, want moeder's hand was moe geworden van het slaan. En Nellie's stem krijschte niet meer, omdat de keel, heesch van 't schreeuwen, geen geluid meer doorliet.

Daar werd de deur geopend. Haastige schreden verwijderden zich door de steeg. 't Was de moeder van Henk en van Mien en van de twee andere kleinen, die daar heenging. 't Was Nellie, die de bijeengebedelde centen van dien avond ging omzetten in vurigen drank....

Voor 't helverlichte raam van het café van Frau Gluck stond

Nellie even stil. Ze keek naar binnen, om te zien, of hij er ook was, Hein, haar man, die al in geen maanden een voet in haar huis had gezet.

„Ja, daar zit ie!” knarste ze tusschen de tanden. En verwenschingen en godslasteringen braakten nu de mond dezer vrouw, ééns een vroolijk, zij het ook àl te vroolijk en luchthartig meisje, nu een wreede moeder, een gevoellooze zonde-slavin.

Toen verwijderde zich Nellie.

En in „De opgaande zon” trachtte ze te vergeten . . . te vergéten . . .

XIII.

EVA SCHOONBERG.

„Waar moet je nou van avond weer naar toe, Eef? Je hebt ik weet niet hoe lang noodig, om je te kleeden. Is 't nou weer voor die goeie japon? Hoor es, hoe 't stormt en regent! Wees toch wijzer en . . .”

„En ik zou wel 's willen weten, wanneer dat gelamenteer nou 's voorgoed ophoudt. 'k Zal zelve weten, wa 'k doe. Je bent me moeder niet, hoor!”

„O, als je moeder 't 's wist,” zuchtte Dien.

„Nou, wat zou dat? Ze mag 't best weten. 'k Doe niks, wat niet mag.”

„Weet je moeder dan, dat je nou al ik weet niet hoeveel keer uit geweest bent met dien Jonkheer? . . . Nee, 'k zie 't, daar heb je thuis niks van gezegd. En weet je, hoe dat komt? Je durft 't niet vertellen. Want wat is nou een verkeerig, die op straat begonnen is! . . . Nou word je boos. Maar toch is 't zoo.”

„Och, meid, jij bent te oud. Je wordt zeurig. Wat weet jij nou van de dingen van tegenwoordig af?”

Eva zei dit op zoo minachtenden toon, dat Dientje van kleur verschoot. En ze voelde den lust opkomen, een even bits woord terug te geven. Gelukkig, Dientje beheerschte zich en gaf den toorn geen plaats.

Na een oogenblik van stilzwijgen was Eva de eerste, die weer sprak. En ze was opgewonden, heftig.

„Ik hoop, dat je nou voorgoed ophouden zult, mij de les

te lezen. 'k Zeg 't nòg eens, da 'k oud genoeg ben, om te weten wa 'k doen en laten moet. Wat kan 't jou schelen, waar 'k heen ga? 'k Laat jou toch ook vrij. Gerust, 'k ga liever morgen uit me dienst, dan dat 'k zin heb, langer lastig gevallen te worden. 'k Zal 't dan ook aan mevrouw zeggen, dat 'k wegga, omdat 'k niet langer naar jou uitgerafelde preeken hooren wil."

„Jij begrijpt mij heelemaal verkeerd, Eef,” antwoordde Dientje, die tevergeefs getracht had, dien ziedenden woordenstroom te stuiten. „Gerust, geloof me. Laat 't mij dan nog één keer zeggen, wa 'k bedoel."

„Nee, nee,” riep Eva, de vingers in de ooren stekend, „'k weet 't al lang; hou je wijsheid maar voor je!"

Dientje kon geen verdere pogingen aanwenden om haar bedoeling te verduidelijken, daar een kort belletje waarschuwde, dat mevrouw haar diensten verlangde. Het hoofd schuddend over Eva's halsstarrigheid, verliet zij daarom het dienstbodenkamertje, waar het twist-gesprek plaats had gegrepen.

Eva sloot met een zucht van verlichting de deur achter Dientje toe.

„Hè, wat 'n onuitstaanbaar mensch is me dat toch!" mompelde ze. „Wàt 'n bemoeial! Die gaat me daar kapittelen, omdat 'k Jonkheer op straat heb leeren kennen. 't Is wat moois! Alsof een jongen je in de keuken op komt zoeken! Volgens die ouwe slof bennen 't geen nette jongens, die je op straat tegenkomt. Wel ja, de meisjes moeten in de keuken blijven en de jongens in huis met een boekje in een hoekje. Ba!"

Mevrouw Deelmout had Dientje niet lang noodig gehad. Nauwelijks had Eva haar alleenspraak geëindigd, of daar verscheen tot haar schrik die kwelgeest weer. Maar ze was gelukkig bijna klaar. Nog een klein oogenblikje en dan kon ze haar niet meer 't land opjagen.

Dat kleine oogenblikje wilde Dientje echter gebruiken om Eva voor de laatste maal te waarschuwen. Dat 't de laatste keer zou zijn, had ze zich zelf onder 't gaan naar hun beider kamertje beloofd.

't Viel immers zoo zwaar, je beste bedoelingen telkens miskend te zien. En eens kwam toch ook 't oogenblik, waarop het stof van de voeten moest worden geschud.

„Eef,” zei Dientje heel ernstig, „ik belóóf je heusch, dat ik, als je 't niet wilt, er nóóit weer over spreken zal. Maar 'k wil je niet ongewaarschuwd laten gaan. Wil je heel even naar mij hooren? 't Is voor de láátste maal.”

„Maak 't dan kort!” was 't onvriendelijk antwoord. En Eva deed, alsof ze luisterde. Ze zou 't niet gedaan hebben, als de andere niet die plechtige verzekering had gegeven. Vooruit, dan moest ze d'r hart nog maar eens ophalen.

„Jij hebt gezegd, dat 'k oud ben. Dat weet ik zèlf ook wel,” begon Dientje. „Maar eens was 'k jong, net als jij. En toen was 'k ook vroolijk. Je weet niet, dat 'k bijna getrouwd ben geweest. Ja, bijna getrouwd,” herhaalde ze, toen zij zag, dat Eva spottend glimlachte om deze woorden. „Ik heb 't je nog nooit verteld, omdat 'k niet dacht, dat 't noodig zou wezen. En 't valt me moeilijk ook, om er over te praten, want 'k heb er heel veel van geweten indertijd . . .”

Ja, dát moest wel waar zijn, wat de oude dienstbode daar vertelde. Want Eva zag 't, hoe nu nog de tranen in haar oogen kwamen en hoe haar lippen trilden.

„Een week of drie vóór we zouën aanteekenen, kreeg 'k een brief van hèm. En daarin maakte-ie 't af . . .”

„Dat was gemeen!” viel Eva haar in de rede, den smaad meevoelend en het lijden, dat die man over Dientje had gebracht.

Deze gaf met een handbeweging te kennen, dat Eva haar moest laten voortspreken. En ze vervolgde:

„Hij maakte 't af. En de reden was een vreeselijke. Met enkele vrienden, schreef ie, was ie uit geweest. Toen waren er treurige dingen gebeurd. Om kort te gaan, bij hèm bleven de gevolgen niet uit. En nou wilde-ie mij in ons huwelijk niet ongelukkig maken. Daarom en dáárom alléén kon ie me niet trouwen, schreef ie. En toen is-t-ie weggegaan, nog vóór 'k 'm had kunnen spreken en zeggen,

da'k nóg van 'm hield, al was ie ook gevallen. En in de krant heb 'k later gelezen, dat ie in de Oost gesneuveld is . . ."

Dientje hield op met vertellen. Al was 't vele jaren geleden, de herinnering aan het gebeurde was zoo pijnlijk. Nooit zou ze hèm vergeten. Nimmer zou de toen geslagen wonde heelen.

„Ja, da's al heel treurig," zei Eva, die de geschiedenis inderdaad droevig vond, maar met deze woorden de ingetreden akelige stilte wilde verbreken.

Zoodra Dientje haar wreede smart meester geworden was en weer spreken kon, vervolgde ze, zich nu met bepaalde bedoeling tot Eva wendend:

„Weet je, Eef, wat ik nóóit weer vergeten heb en ook nóóit vergeten zal? De laatste woorden, die hij schreef: „De zonde smaakt zoet; doch wrang en bitter is de zondevrucht." En Eef, omdat hij dàt heeft ondervonden en omdat 'k wéét, dat 't waar is, dáárom waarschuw ik je voor je uitgaan, voor je graag-mooi-gekleed-willen-wezen, voor Jonkheer, voor je al te groote lichtzinnigheid. En 'k zeg 't je misschien voor 't laatst: denk er om, Eef, dat de vrucht der zonde wrang en bitter is . . ."

Eva, die geroerd was geworden door Dientje's droevig verhaal en berouw was beginnen te krijgen over haar heftigheid van daar straks, werd geërgerd door de laatste vermaningen.

„Wat denk je wel van me?" riep ze boos. „Je gelooft zeker, da 'k heel verkeerde dingen doe? . . . Zonde en zondevrucht," ging ze voort op schamper-spottenden toon, „als je 't daarover wilt hebben, moet je niet bij mij wezen. Ik zal wel oppassen . . ."

„Wie in eigen kracht staat . . ." hernam Dientje. Maar de vertoornde Eva liet haar geen tijd om den zin te voleindigen.

„'k Heb nu lang genoeg geluisterd! 't Hangt me de keel uit. Al worden andere menschen ongelukkig, daarom hoef ik 't niet te worden . . . 'k Ga weg," eindigde Eva, terwijl ze een laatsten blik in den spiegel wierp, en misschien door het feit, dat die een niet onaardig beeld terugkaatste, in eenigszins zachter stemming gebracht,

liet ze er op volgen: „en maak je maar heelemaal niet ongerust over me. Eva weet best, wat ze doet en hoever ze gaan kan.”

Jonkheer en Eva liepen in druk gesprek door de Passage heen en weer, waar vele tientallen van jongelieden zich hadden verzameld, om schuiling te zoeken tegen het onstuimige herfstweder. Er heerschte een gejoel en geschreeuw, dat het gehuil van den wind, die gierend rukte over het groote plein voor de Passage, overstemd werd. Jongens en meisjes van een leeftijd vaak, die niet of slechts heel kort boven dien van kinderen reikte, holden in zigzag-vaart tusschen de menigte door, en luid gilden de meisjes, wanneer de jongens in hun dartele speelscheid hun doel nader kwamen. En daar tusschendoor klonken andere stemmen: vloeken en verwenschingen over 't afschuwelijke weer, dat ze noodzaakte om in deze kleine ruimte heen en weer te blijven drementelen; snauwen en dreigementen, die geuit werden tegen de jongens en meisjes, die halve wilden, als ze in hun woeste vaart tegen de grooteren opliepen. Maar boven alles uit klonken soms de jongste in trek zijnde straatdeunen, die ruwe kelen uitlalden en door het hooge glazen koepelgewelf weerkaatst werden.

„Ba, wat 'n herrie hier!” merkte Eva op. „Als 't niet zoo'n weer was, zou 'k liever ik weet niet waar wezen dan hier.”

„Dat vind ik ook,” stemde Jonkheer toe. „Kijk die gekken 's hollen. 't Is hier voor 'n mensch niet om uit te houden. En daarom zou 'k zeggen: laten we hier vandaan gaan.”

„Waar naar toe?” vroeg Eva.

„O, 'k weet plaats en over, waar we 't rustig hebben en droog kunnen blijven... Als we eens naar 't Circus gingen of naar 't Casino?”

Eva schudde 't hoofd. Nee, daar kon niets van komen. Jonkheer wist 't wel. Ze had 't al vaak geweigerd, haast even vaak al

als ze uit geweest waren samen. Niet, dat ze er geen lust in had. Werkelijk, ze zou 't er vast heel leuk vinden. Vroeger immers, tot Willem van Noordwijk, had ze gezegd, dat ze veel liever naar 't Casino zou gaan dan naar de kerk. Maar nu had ze telkens aan Jonkheer, die 't haar vroeg, een weigerend antwoord gegeven. Waarom? Eva wist 't eigenlijk zelf niet. Dat het de nawerking kon zijn van een vroegeren omgang, vermoedde ze allerminst. Tot haar eigen bevrediging had Eva deze verklaring gevonden, dat 't niet best ging, om gisteren met Willem naar de kerk en vandaag met Jonkheer naar een variété te gaan.

„Eva, wat wil je dan?” vroeg Jonkheer. „Hier vindt je 't eng immers? 'k Weet niet, wat er op tegen is. Je zit er gezellig; je kunt je 'r vermaken. Net toevallig weet 'k, dat ze van avond een reuzen-programma in 't Casino hebben. Toe, laten we daarheen gaan.”

Met scherpe blikken bespiedde hij Eva's gezicht, om de uitwerking zijner woorden te zien. En hij merkte het: hij had 't reeds half gewonnen; ze zou wel toegeven, als hij nogmaals aandrong. In het gure weer buiten en in het gekke gedoe binnen de Passage had hij een paar voortreffelijke bondgenooten. Net bonsde er een half-opgeschoten jongen tegen Eva aan, die daardoor achteruitgeworpen werd en gevallen zou zijn, als Jonkheer haar niet had opgehouden. Met een barre dreiging richtte hij zich daarop tegen den jongen, die op hetzelfde oogenblik in de volte verdween; maar in zijn hart verheugde Jonkheer zich: die halve wilde was een derde bondgenoot.

„Nou zie je 't zèlf, hoe 't hier is,” zei Jonkheer weer. „Je loopt hier geen oogenblik veilig. Kom, ga maar mee.”

Eva gaf toe. Ze had ook geen zin, den heelen avond in de Passage te blijven. En naar huis, naar moeder, wilde ze niet.

Een oogenblik moest ze nog aan Dientje's woorden denken, dat de zonde zoet smaakt, maar dat haar vruchten wrang en bitter zijn. Doch dit was ook maar heel even. Die vervelende gedachte wist ze van zich af te schudden. De herinnering aan al de hatelijke

dingen van dezen avond verdween, toen ze met Jonkheer naar 't Casino ging.

Dat hij daar een goede bekende was, merkte ze wel aan de herhaalde begroetingen, die hem ten deel vielen. Alleen — jammer was 't, want dan had ze, gewaarschuwd, nog terug kunnen treden — hoorde ze niet, hoe er door zijn kennissen knipoogend gezegd werd : „Jonkheer heeft weer 'n nieuwe vlam!”

't Gebouw was vol, tjok-vol; alle rangen waren dicht bezet. Gelukkig, de goede bekendheid van Jonkheer daar deed hen nog een mooie plaats verwerven, vanwaar heel de zaal kon worden overzien. Maar wat 't voornaamste was: ze hadden een prachtig gezicht op 't tooneel.

De voorstelling was reeds begonnen. Een in zijde gekleede en 't gelaat geheel geverfde actrice sprong en danste als een dolle rond, veel erger dan de half-wilden in de Passage 't hadden gedaan, en verwierf daarmee een storm van bijvalsbetuigingen.

Eva vond dit nummer niet zoo heel bijzonder en zei 't ook tot Jonkheer. Die stelde haar gerust. Straks zou 't echt-mooi worden.

In afwachting van dat echt-mooie keek Eva om zich heen. Wat was 't hier gezellig! Er was geen geld en geen moeite ontzien om 't alles aangenaam en behaaglijk voor 't oog te maken; prachtig waren de decoraties en al de andere versieringen; en je zat er zoo gemakkelijk — heel anders was 't er dan in de kerk, waar alles er zoo saai en eentonig mogelijk uitzag. En de menschen deden hier lang niet zoo flauw en vervelend ook, vond ze; in 't geheel geen lange gezichten. Integendeel, men kwam hier om zich te vermaken, en dat men dit doel bereikte, bewezen wel de vroolijke gesprekken, die allerwegen werden gevoerd, en het onbezorgde uiterlijk dezer uitgaande menschen.

Eva voelde zich meegesleept door de algemeen heerschende vroolijkheid; opgewekt-lachend zat ze naast Jonkheer, en 't werd al spoedig een gescherts tusschen die beiden, als er tot dusver nog niet was geweest.

Stil! Daar klonk een bel; het orkest zette in en 't doek werd door onzichtbare handen opgetrokken. Een algemeene stilte had 't luide stemmen-geroezemoes van daareven vervangen; aller aandacht spitste zich op wat nu komen ging.

Daar kwam, diep naar alle kanten buigend en glimlachend tegen 't geëerde publiek, de man naar voren, wiens beeltenis ze zoo vaak op de reclame-biljetten in schreeuwende kleuren had gezien.

„Dat is de lieveling van 't publiek,” lichte Jonkheer haar in.

En dat dit zoo was, bleek al terstond na zijn verschijning. Vóór hij nog één woord had kunnen spreken, trappelden honderden voeten hem 't welkom toe. En handengeklap mengde zich in 't voetenbeweeg, omdat hij-daar de held was van den dag, de gevierde zanger en voordrager, die door zijn optreden de avonden eerst recht genoeglijk en gezellig maakte.

Toen eindelijk de stilte was weergekeerd, begon de gevierde aan 't afwerken van zijn programma-nummer. Hij zong en droeg voor, gaf duetten en tweespraken met een der actrices, speelde op de gitaar of begeleidde op de piano . . . en telkens, na ieder afgevoerd nummertje, applaudisseerde 't publiek met een haast woest geweld.

Eva luisterde met ingespannen aandacht; ze had zich half voorover gebogen, om toch geen woord te verliezen van wat hij zei of zong.

Eensklaps wierp ze zich weer recht op haar plaats. Ze sloeg de oogen neer, terwijl een fel-rood bij haar slapen opklom. Aan 't einde van zijn liedje had de zanger een duizeligheid ingevlochten, die haar gevoel kwetste. Doch om haar te behaagen had hij een geweldige lach, een onbedaarlijk applaus bevestigd op zijn voordracht. Toen keek Eva op en zag ze, dat de vrees van haar gelaat was meelachten; niet ééne was er, die als een protest tegen de aanranding van schaamte- en eergevoel opstond en de zaal verliet. Het hoorde dan zeker zoo, dacht Eva.

Een der volgende zangnummertjes was een spotliedje op een der

meest bekende en gehate Christen-staatslieden. Toen vooral was er aandacht; de stilte was hoorbaar; geen letter mocht verloren gaan.

En het publiek scheen niet te houden in zijn vreugde over den schimp, die hier den Christus-belijder werd aangedaan. De haat tegen het Christendom, tegen den Christus, vond hier nieuw voedsel. „Bravo!” juichte men den kaakslag toe, dien de man op het podium aan den om zijn beginsel en zijn werken zoo fel gehate gaf. Maar dat de kaakslag terugkwam en neersuisde op de hoofden van den artist en zijn bewonderaars; dat het een geweldige zèlf-vernedering was voor al die honderden, omdat ze meededen aan de laffe daad, om een afwezig te hoonen; dat er weinig besef van eigenwaarde en nationaliteits-gevoel leefde in de harten, waar 't toegelaten en toegejuicht werd, dat een der grooten en edelen des volks werd verguisd . . . dat voelde niemand.

Ook Eva niet. Ze lachte met Jonkheer en de anderen mee om de leuke handigheid van den zanger; ja ook, ze applaudisseeerde en klapte in de handen, gelijk de anderen het deden. 't Hoorde immers zoo, en die staatsman — Willem had indertijd niet opgehouden haar van diens daden te vertellen — was de aanvoerder immers van heel die vervelende bent, waartoe ook Dientje behoorde en met welke ze voorgoed had gebroken.

„Bravo!” juichte óók Eva Schoonberg . . .

Het volgend deel van 't programma gaf Eva veel te genieten. Daar was een man, die als scherpschutter optrad en met de meest gevaarlijke wapenen speelde; daar waren een drietal klepperdanskunstenaars, die op den vloer van 't tooneel een oorverdoovend lawaai maakten; andere specialisten traden op en wedijverden met elkander, wie het meeste snelschot behalen . . . Er werd „kostelijk” gespeeld en de vertoornen waren „heerlijk-angstwekkend”. Men juichte onopgehoord op alle verschillende kunstenaars toe. En voordat Eva er aan kwam, viel het doek voor de laatste maal.

„Hè, da's mooi geweest!” zei ze vergenoegd tot Jonkheer, toen ze weer op straat liepen.

„Dus 't spijt je niet, dat je met me meegegaan bent?” vroeg hij.

„Nee, hoor, in 't minst niet. 'k Zou je wel willen vragen, wanneer we er weer naar toe gaan.”

„Zondagavond, als je wilt. Dan ben je toch vrij?”

„Ja,” antwoordde Eva. En ze stemde toe, om dien avond te misbruiken, met een: „Heel graag.”

Dien Zondag bleef Eva slechts heel kort bij haar moeder. Ze was gejaagd in haar doen en gaf soms een geheel onjuist antwoord op wat moeder vroeg. Het heerlijke avondje, dat Jonkheer haar had beloofd, had al de dagen, die er sinds dien eersten gang naar het Casino verlopen waren, haar voor den geest gestaan. O, ze zou dit keer vast geen woord missen en geen enkele beweging over 't hoofd zien! Voor niets ter wereld daarom wilde ze Jonkheer dien Zondagavond laten wachten. En, omdat hij zooveel voor haar overhad, zou ze heel aardig voor hem wezen.

„Kom een paar uurtjes vóór 't begint,” had hij gevraagd, toen hij van haar was weggegaan.

Nu, al wilde moeder vanzelf graag, dat zij lang thuis bleef, 't was toch niet erg, dat ze 't voor één keertje maar eens heel kort maakte. En moeder vertellend, dat ze niet veel tijd had, omdat Dientje dien avond graag naar een jarig familielid wilde en zij nu voor de oudere dienstbode thuis zou blijven, verliet ze tegen het met Jonkheer afgesproken tijdstip het ouderlijk huis.

Jonkheer liep reeds te wachten. En toen hij haar zag aankomen, nam hij reeds in de verte zijn hoed af, om haar te groeten. Dàt was nog eens een jongen, die wist, hoe 't hoorde, vond Eva. En in haar borst klom hoog-op de trots, omdat dit hulde- en beleefdheidsbewijs háár gold.

Niet één oogenblikje brandde in Eva's ziel de leugen, waarmee ze haar moeder bedrogen had. Wel, aan moeder dacht ze nu niet meer; en ook niet aan Dientje, die kwezel.

Jonkheer had haar zijn arm geboden en zwaar hing ze daarop,

zoo vertrouweljk, alsof ze hem reeds jaren kende. En lachend en pratend liepen ze door de stad, schijnbaar alleen ooren en oogen voor elkander hebbend.

Maar Jonkheer wist wel, wat hij deed. Ongemerkt had hij 't zóó weten te leiden, dat ze gaandeweg in de stille Provenierswijk waren gekomen. En toen stelde hij voor, den Overweg bij Beukelsdijk over te gaan.

Eva weigerde niet. En op het groote veld, dat er vóór den Beukelsdijk ligt, onttrok ze zich ook niet aan zijn onstuimige omhelzing.

En Jonkheer juichte in stilte, omdat hij meer en meer zeker werd van een nieuwe overwinning.

Wie was Jonkheer?

Zijn vrienden — en die zei hij bij menigte te kunnen tellen — vonden hem een gezelligen, jovialen kerel. Maar niemand van hen wist feitelijk, waarvan hij bestond. Altijd ging hij als een heer gekleed. Nooit echter zag men hem werken. Er waren er, die meenden, dat Jonkheer een prijs uit de Staatsloterij had getrokken; anderen opperden het denkbeeld, dat hij vast maandelijks van zijn moeder in Den Haag een ruim bedrag moest ontvangen; weer anderen, die wisten, dat hij een tijdlang in Amerika had vertoefd, zeiden, dat hij in 't Verre Westen bepaald de gelukkige vinder van een rijke goudader was geweest. Doch 't bleef raden en gissen; niemand verkreeg ooit zekerheid, vanwaar Jonkheer zijn geld had.

Deze, die van het gepraat om en over hem niet onkundig bleef, vergenoegde zich met er over te glimlachen. Had hij een vroolijke bui, dan was 't antwoord aan een al te zeer aandringenden vrager de uitnoodiging, om een potje bier met hem te gaan drinken; bij welke gelegenheid de nieuwsgierige wel eenige rijksdaalders te zien kreeg, maar voor 't overige even wijs bleef als hij te voren was.

Wat men wèl van hem wist, en wat hij in 't geheel niet trachtte

te verbergen, was 't feit, dat hij in zijn omgang met het andere geslacht niet heel standvastig was. 't Was niet ongewoon, dat men hem in een tijdsverloop van maar een paar weken met verschillende meisjes uit zag gaan. En daarom had 't geen bevreemding gewekt bij zijn vrienden, wèl een glimlach, toen men weer een ander meisje, „een nieuwe vlam”, met hem 't Casino zag binnengaan.

Eva wist van dit alles niets. Ze bekommerde er zich ook niet om, wat Jonkheer deed. Hij was in alle opzichten een heer, en dat te weten was voorloopig meer dan voldoende. Later, ja, later misschien, zou ze hem wel eens naar de bijzonderheden van zijn arbeid vragen. Nu was 't daarvoor nog veel te vroeg. 't Leven genieten, dat was haar leus. En Jonkheer — hij toonde het — wilde haar op ruime wijze in staat stellen, overeenkomstig haar verlangen te leven.

Ze waren wel wat moe van de wandeling. En, al merkte je 't niet dadelijk, als je buiten kwam, — dat 't herfst was, kon je toch best weten, constateerde Eva.

Jonkheer stelde daarom voor, ergens wat te gaan gebruiken. 't Was voor 't Casino nog vroeg genoeg, zei hij er bij, en om een ganschen avond zonder-iets te passeeren, was van een gezond mensch wat al te veel gevergd.

Al sprekend was hij op een café toegetroden. Eerst toen ze er voor stonden en Jonkheer op zij trad om haar 't eerst naar binnen te laten gaan, begreep Eva, wat hij met „iets gebruiken” bedoelde.

Ze aarzelde. Zij in een café?

Jonkheer scheen die aarzeling niet te zien. Ja, 't was er heel geschikt, voerde hij nog aan, terwijl hij, quasi-beleefd, haar arm nam en haar zacht vóór zich uit drong.

Eva trad met tegenzin het café binnen. Graag had ze geweigerd. Maar dat zou een heele opschudding geven in de Zondagavonddrukte, schoot haar door 't hoofd. Willoos liet ze zich daarop langs de vele rijen tafeltjes voeren, waarvan de meeste bezet waren. En toen

haar geleider, die ook hier goed thuis bleek, iets wilde bestellen, gaf ze hem de vrije keus. 't Was haar onverschillig, wat ze dronk.

Maar Jonkheer wist al spoedig de eerste prettige stemming weer te voorschijn te brengen. Zijn aanmerkingen op de kleeding der dames, op de boersche en linksche gedragingen van enkele heertjes, die klaarblijkelijk nog niet aan uitgaan gewend waren, deden haar in een lach schieten. Ze durfde nu ook vrij rondkijken; ze trachtte zèlf leuk te doen en Jonkheer te doen lachen.

Het glaasje likeur, dat Jonkheer haar had doen voortzetten, was spoedig geledigd. Hij wenkte den kellner, dat die haar een tweede glas zou brengen.

„Nee!” weerde Eva af. „'t Is zóó genoeg. Ik ben er niet aangewoon.”

„Och wat! Dan moet je er aan gewoon raken. Wat is nu uitgaan zonder wijn! Wijn geeft vroolijkheid. Je zult 't zien: 't glas geeft aan 't leven eerst de rechte genieting. Kom, kom, twee likeurtjes zullen je niet hinderen.”

Hij bezat een wondere overredingskracht. Wat hij wilde, gebeurde. Eva was niet bij machte, hem tegen te staan. Ja, ze nam zijn redeneering zelfs over. Ze wilde uitleven, genieten; welnu, dan moest ze ook flink wezen en niet kleinzielig-bang voor wat de menschen zouden zeggen. En als 't waar was, dat de wijn eerst de rechte vreugde gaf — waarom zou ze dan niet nemen, wat haar geboden werd?

Ze begon luider te spreken, doch haar lach klonk niet meer ingehouden, haar gebaren en bewegingen werden vrijer... de alcohol deed zijn werking reeds gevoelen.

Jonkheer schepte er behagen in, Eva zoo te zien. Hij fluisterde haar complimentjes toe, dat ze er nu zoo goed uitzag. En ze geloofde den jonkman in zijn zwierige kleeding. Zij op haar beurt, al was ze nog wel zoo verstandig het niet te zeggen, bewonderde hem. Terwijl ze hem aanzag, vond ze, dat hij een open gelaat had. En zijn oogen, die zwarte, vurige oogen, hoe glinsterden die haar niet tegen! Soms sloeg zij voor de felheid van hun blik de hare

neer. Maar telkens weer voelde ze zich als gedwongen, op te zien naar die brandende oogen, die in haar een wonderlijk vuur schenen te ontsteken. Was dat nu de liefde? vroeg ze zich af.

Jonkheer keek op zijn horloge.

„Bij achten!” riep hij uit, als schrikte hij. „Nu moeten we weg, zullen we wéér zoo'n goed plaatsje krijgen als den vorigen keer.”

Toen ze buiten kwamen, was 't de beurt van Eva, om — en dit in werkelijkheid — te schrikken. Want net passeerde daar Willem van Noordwijk, die waarschijnlijk uit de kerk kwam. En hij zag háár uit 't café komen! Willem schrikte ook. Eva, die hem immers zoo goed kende, merkte dit duidelijk. En hij scheen van zins, haar aan te spreken. Wat zou dát worden? O, duizend uren wenschte ze zich ver van deze plaats! Gelukkig, hij deed het niet; hij liep door. Maar de blik, dien hij op haar wierp, toen hij zich van haar afwendde, was zoo verwijtend, was zóó innig-droef ook, dat Eva 't voor een oogenblik wel had willen uitschreeuwen.

Jonkheer had van deze ontmoeting niets bespeurd. Maar onderweg merkte hij tot zijn verwondering een vreemde stilheid bij Eva op. Wat zou ze nu weer hebben?

„O, 't is niets!” antwoordde ze op zijn vraag. „'k Denk, dat 't van de likeur komt, da'k zoo vreemd ben. 't Zal wel dadelijk weer overgaan.”

En 't ging werkelijk over, want het Zondagavond-programma van 't Casino was voortreffelijk. Nu nog meer dan een dag of wat geleden vond Eva het er een leuke boel. Wat ze een schik had! Wat ze een pret maakte! Zeker, háár handgeklap was sterker dan dat harer bureu. En luider dan misschien iemand anders in de zaal juichte ze den dichter-zanger toe, die weer andere aardigheden debuteerde en liedjes zong, die juist geschikt bleken voor het uitgaand Zondagavond-publiek.

Wat niemand wist, ook Jonkheer niet, was, dat ze telkens aan die onverwachte ontmoeting moest denken. En ze wilde vergeten; ze wilde. Wát? Kon 't háár schelen, wat die jongen dacht? Zij

had niets meer met hem te maken en hij niets meer over haar te zeggen!

In de pauze voerde Jonkheer haar naar den foyer. En daar nam ze aan, wat hij presenteerde; weer een glaasje. Te spoediger en beter zou ze dan heelemaal vergeten hebben.

Toen ze het variété verlieten, was het Eva gelukt, niet meer aan Willem te denken. Al 't gebeurde kon ze vergeten. Ja, Eva Schoonberg vergat dien avond haar moeder en alles, wat haar aan 't ouderlijke huis bond; vergat Dientje en de droevige gebeurtenis, die plotseling het levensgeluk van twee jonge menschen had verwoest; vergat Willem van Noordwijk en zijn familie, in wier midden ze toch zoo dikwerf had verkeerd; vergat eindelijk en ten laatste geheel, wat zij nimmer had mogen vergeten

Ruim een uur te laat kwam Eva in haar dienst terug, tot groote ontevredenheid van mevrouw Deelmout, die zei, dat ze bij een herhaling niet weer zou mogen binnenkomen.

XIV.

WILLEM VAN NOORDWIJK.

Eva heeft 't af gemaakt!

Telkens en telkens weer kwam den eersten tijd na de ontvangst van Eva's wreed schrijven die pijnigende gedachte over Willem. Onder zijn werk en thuis op zijn kamertje, in den huiselijken kring en gedurende de godsdienstoefening, 's avonds als hij slapen ging, 's morgens als hij opstond — onophoudelijk schier was hij bezig met Eva. Hij kòn het niet begrijpen, dat zij zoo ineens hem dit had kunnen aandoen. Indien haar liefde voor hem was geweest als de zijne voor haar, zou ze die daad, die als een dolksteek hem trof, nooit hebben kunnen verrichten.

Er was verschil in overtuiging. Maar dat had ze vooruit geweten. En harerzijds was het heel gemakkelijk geweest om over dat bezwaar heen te stappen. Veel moeilijker was 't voor hèm. En hij had geaarzeld, langen tijd, vóór hij besloten had, een verbintenis met haar aan te gaan. Leerde Gods Woord het niet, dat een geloovige geen juk mag opnemen met een ongeloovige? Doch hij had gebeden, dag aan dag, of God haar Zijn heil wilde doen zien, en hij had gehoopt, dat eerlang de dag zou aanbreken, op welken zij ééns geestes met hem zou zijn.

Eva vergeten? Neen, dat kon hij niet. En als ze thuis hard over Eva's handelwijze oordeelden, nam hij 't nog voor haar op. Willem kon 't niet verdragen, dat er met groote bitterheid over die onverantwoordelijke wijze van doen gesproken werd. En toen Cor éénmaal

den wensch uitte, dat Eva maar gestorven mocht zijn vóór haar hand dien brief had geschreven, kwam hij haar tegen met scherpe woorden. Ze had zich heel niet in zijn zaken te mengen. Als moeder niet tusschenbeide was getreden, zou toen tusschen broeder en zuster de eerste groote twist ontbrand zijn

Zeker, als Willem in die moeilijke dagen niet bewaard was geworden, zou hij wellicht gedaan hebben als menigeen, die zich wreekt over daden van onrecht, over verbreking van trouwbeloften. Dan had hij Eva kunnen opzoeken, om haar rekenschap te vragen Maar Gods bewarende hand weerhield hem van een daad, die bij een natuurlijk mensch niet vreemd is. En hij leerde voor haar, die zijn liefde had afgewezen, die zijn mannelijk zelfbewustzijn had beleedigd, te bidden. En daardoor kon hij haar vergeven wat zij jegens hem misdreef, en verdedigde hij haar tegenover hen, die dit niet konden, omdat zij niet zijn liefde hadden

Willem zocht Eva.

Op haar uitgaansavondje ging hij de stad in, om haar te zien. Als ze hem zag, hoopte hij, zou ze op hem toekomen en zeggen, dat ze 't zoo niet gemeend had, dat 't haar speet. En dan zou 't weer goed worden tusschen hen.

Hij zag haar ook. Maar ze was niet alleen. Een vriendin had ze bij zich. Waarlijk, 't was die lichtzinnige Anna, van wier gedrag hij steeds een afschuw had gehad en voor wie hij zijn meisje vroeger vaak had gewaarschuwde. Of zij hem zag, wist hij niet. Doch dit was niet heel waarschijnlijk. Want luid-lachend liepen de twee meisjes over den weg, zóó zelfs, dat ze de opmerkzaamheid der voorbijgangers trokken. Wild, uitgelaten deden ze, deed vooral Eva. En immers, zoo ze nog één greintje gevoel had, zou ze zóó niet hebben kunnen doen, als ze den door haar afgewezen Willem had gezien.

Toen wist hij een oogenblik niet, waarheen te gaan. Naar huis? Neen, déze smart mocht niemand zien; zelfs moeder niet. Doelloos liep hij door de drukke straten, die hem leeg schenen, totdat hij

op den donkeren, eenzamen weg naar Overschie kwam. Dáár, in die verlatenheid, kon hij zijn verdriet uitweenen; daar, te midden van die volmaakt-landelijke rust, kon hij tot kalmte komen.

En terwijl hij er liep, in groote moedeloosheid, bracht een blik op de duizenden flonkerende sterren hem vrede. Zie, al die lichten waren door God geschapen en Hij kende ze alle bij hun naam, er werd er niet één gemist. Zou God, die tot die onbezielde hemellichamen Zijn zorg uitstrekke, hem, die toch Zijn kind was, vergeten? Ja, meer nog: was Hij, die den loop dier sterren bestuurde, ook niet de Bestuurder van zijn lot? En als heerlijk-zachte balsemdruppelen werden hem toen de woorden uit Gerhard's onsterfelijk lied des geloofs:

Beveel gerust uw wegen,
 Al wat u 't harte deert,
 Der trouwe hoede en zegen
 Van Hem, die 't al regeert;
 Die wolken, lucht en winden
 Wijst spoor en loop en baan,
 Zal ook wel wegen vinden,
 Waarlangs uw voet kan gaan.

Laat Hem besturen, waken!
 't Is wijsheid, wat Hij doet.
 Zóó zal Hij alles maken,
 Dat ge u verwond'ren moet,
 Als Hij, die alle macht heeft,
 Met wonderbaar beleid
 Geheel het werk volbracht heeft,
 Waarom gij thans nog schreit.

Zóó wás het! Niets, niéts geschiedde er bij geval. God zou zorgen; óók voor hèm!

't Werd een heerlijke avond voor Willem. God wilde zich aan hem openbaren in Zijn grenzenlooze liefde en genade. En dāt deed hem alles vergeten; alles; zelfs Eva en zijn teleurgestelde hoop....

Het gebeurde met zijn vader, hoe droevig ook op zich zelf, was voor Willem een heilrijke medicijn.

De pijnigende gedachten aan Eva's daad werden verdrongen; eerst door de bange vrees, dat vader de gevolgen van den laffen overval niet te boven zou komen; en later nam de vraag, of vader wel ooit weer in staat zou zijn om als vroeger zijn werk te verrichten, een groot deel van zijn denken in beslag.

Trouw stond Willem moeder ter zijde in de verpleging van den zieke; weken aaneen was hij heel den avond in de ziekenkamer; hij dacht er zelfs niet aan, om in de stad of op de buitenwegen Eva te gaan zoeken.

En toen, heel langzaam, de beterschap intrad, blééf Willem thuis. Er was werk genoeg nog voor hem, zei hij. Hij had uit de bladen zijn vader voor te lezen, of hem te vertellen, wat hij wist van de politieke en kerkelijke gebeurtenissen.

Soms drongen zijn ouders er op aan, dat hij door een wandeling zich verfrisschen zou. Maar dan weigerde hij. Wat toch zou hij in de stad moeten doen?...

Een avond van welkome afwisseling was het, als dominee Kruisman kwam. Dan luisterde Willem met gespannen aandacht naar wat deze van zijn bevindingen in Rotterdam meedeelde. Met welk een ellende kwam diè toch in aanraking! Maar ook: hoe heerlijk was dāt werk, om tot die ellendigen, die meest nooddruftigen te spreken van den éénigen Naam, die onder den hemel tot zaligheid is gegeven!

Wanneer, kwam dan telkens de smeeking in zijn hart, zal ik ook mee mogen werken? En hij had in zülke oogenblikken wel terstond

met den dominee mee de armen willen bezoeken, die aan alles, doch vooral aan het ééne noodige, gebrek hadden.

Willem herinnerde zich de afspraak, dat hij nog één week zou nadenken, zich zelf zou beproeven en onderzoeken, of de verheerlijking van Gods Naam in de zaliging van zondaren voor hem 't hoogste doel was. En nu, wat waren er niet véle weken verlopen! Eerst had Eva's brief hem voor dagen lang van alle energie en werkkraft beroofd. En toen hij die heerlijke geloofservaring had gehad op den weg naar Overschie, en zich aan 's Heeren leiding met hem van heeler harte had kunnen overgeven, was vader's langdurig lijden de oorzaak, dat hij niet naar dominee Kruisman kon gaan.

Zou God hem niet willen gebruiken? vroeg hij zich daarom vaak af. Was 't een eigenwillig begeeren bij hem en daarom zondig?

Willem wenschte een soldaat van Koning Jezus te zijn, doch durfde zich niet weder aanmelden. Dwingen, wist hij, was zonde. En zoo voor hem ander werk dan 't zoeken en redden van verloren zondaren geschikt was, dan had hij zich aan Gods wil te onderwerpen.

Toen, op een avond, dat dominee Kruisman weer zijn bezoek bracht, kwam deze onverwacht met de vraag tot hem, of hij nog wel wist, wat zij samen eens hadden besproken.

Willem keek verrast, blij op. Was 't nu de ure misschien, dat Koning Jezus hem ging oproepen voor den heiligen strijd?

„Zeker,” antwoordde hij, „heel best. 'k Kreeg nog een week tijd van beraad van u. Maar door allerlei omstandigheden is die ééne week”

„Ja, ja,” glimlachte dominee Kruisman, „we hadden 't al klaar. Maar,” liet hij er ernstig op volgen, „het is, geloof ik nu, heel goed geweest, dat die enkele dagen tot enkele maanden geworden zijn. Ik heb goed tijd gehad om over den arbeid en onze roeping daartoe na te denken. Dien avond hadden wij beiden, onder den indruk van wat alom hier te hooren en te zien is, de handen in elkaar willen slaan om samen te werken”

„Ja, juist,” viel Willem in.

„Maar even vergat ik toen de waarheid van wat ik zelf meer-malen betoogd heb, dat op de Kerk, op de gemeente des Heeren, deze arbeid rust. Niet een vereeniging van twee of meer personen heeft, als we de zaak zuiver en principieel bezien, Zendings- en Evangelisatie-werk te doen, maar de Kerk-zèlf. Eerst als de Kerk onwillig is gebleken of nalatig, eerst dån hebben de geloovigen in de Kerk het recht, dien arbeid aan te vatten. Tot zoolang de Kerk haar roeping verstaat en den aangevangen arbeid overneemt.”

Willem was onder 't hooren dezer woorden neerslachtig geworden. Al nam hij, wat daar gezegd werd, principieel aan — de hoop, die hij even gekoesterd had, was weer verdwenen.

Maar de mededeeling, die dominee Kruisman hem nu deed, verlevendigde die hoop weder.

„Volgende week,” zei de dominee, „denk ik in den Kerkeraad te spreken over de mogelijkheid van Evangelisatie in Rotterdam. Ik weet nog niet, hoe de uitslag hiervan zal zijn. In ieder geval denk ik, dat je na die vergadering gevraagd zult worden, om mede te werken, Willem. Wil je dat nog?”

„Heel graag. 't Is mijn innigste wensch,” was 't antwoord.

„Dat is dan afgesproken. Ik hoop echter, dat 't zóó mag wezen, dat niet ik persoonlijk, maar de Kerk je vraagt,” besloot dominee Kruisman.

Den Zondagavond daarop was de preek van den dominee, vond Willem, geheel ingericht op wat, naar hij wist, die week gebeuren ging.

Uw Koninkrijk kome! Die tweede bede van het gebed, dat Christus zèlf heeft leeren bidden, werd door dominee Kruisman op inderdaad aangrijpende wijze der gemeente voorgehouden. Hoe geestdriftig was hij, toen hij het „bewaar en vermeerder Uwe Kerk” verklaarde! En hoe ernstig-vermanend was zijn woord, toen hij aanspoorde om de werken des duivels en alle geweld, dat zich tegen den Vader in de hemelen verheft, te verstoren!

Nogmaals schilderde de prediker de toestanden in Rotterdam. Die waren vreeselijk, droevig. Ongeloof, onkunde, bijgeloof namen allerwegen toe. In deze Christelijke stad leefden er duizenden als heidenen.

Dit mocht zoo niet langer. En de gemeente had wèl toe te zien, dat zij de haar van Godswege opgelegde roeping in dezen niet veronachtzaamde...

Heerlijk getroost en bemoedigd kwam Willem uit de kerk.

Uw Koninkrijk koom' toch, o Heer!
 Ai, werp den troon des Satans neer;
 Regeer ons door Uw Geest en Woord;
 Uw lof worde eens alom gehoord
 En de aarde met Uw vrees vervuld,
 Totdat Ge Uw Rijk volmaken zult —

zong het nog in hem na, terwijl hij zich langs den kortsten weg naar huis begaf.

...En daar, ineens zag hij Eva... uit het café komen... Zij!... Op den dag des Heeren!...

't Was een scherpe, vurige pijn, dien de Booze hier op Willem's ziel richtte.

Maar: regeer Gij mij! mocht hij ook in hetzelfde oogenblik bidden...

Zóó vond Willem de kracht om door te loopen, al rustte zijn oog ook even met innig medelijden op haar, die hij zoo lief had gehad en nõg beminde, en die hij nu geheel in Satan's macht zag, geknield voor Satan's troon.

XV.

DE VERBLINDE.

Eva Schoonberg was alleen in de keuken. Ze voelde zich niet prettig. Nare gedachten had ze. En vreemd was 't, maar ze kon die gedachten in 't geheel niet kwijt worden. Wel probeerde ze 't, door aan de leuke moppen te denken, die ze in 't Casino had gehoord, of een wijsje te neuriën, dat ze van den dichter-zanger had opgevangen. Maar 't lukte niet.

„'t Komt zeker van de likeur, die 'k gedronken heb,” verklaarde Eva zich zelf. „'k Ben dat goedje ook nog niet gewend. Gek; als je 't drinkt, vind je 't lekker, maar de nasmaak is heel anders . . . 't Is me anders 't avondje wel geweest, gisteren! Eerst moest 'k moeder een rad voor de oogen draaien en toen die wandeling achter 't spoor en dat zitje in 't café . . . Sjonge, wat zag die Willem vreemd! Wel ja, hij heeft zeker gedacht, dat ik om een jongen verlegen zat . . . Zou-d-ie Jonkheer kennen? Neen, dat zal wel niet. In de kerk heeft ie 'm alvast niet ontmoet. Haha, in de kerk! . . .”

Eva schoot in een luiden lach. Ze vond 't een dol-vermakelijk idee, dat Jonkheer in de kerk zou komen.

„Wat zou-die 'n raar gezicht zetten,” dacht ze verder, „als ie daar 'n uur of twee stil moest zitten en niks anders te doen had dan al-maar-door luisteren en zoo nu en dan voor de afwisseling eens zingen . . . 'n Saaie boel, hoor! Neen, honderdmaal liever zit ik in 't Casino met z'n knusse gezelligheid . . .”

Toen kwam wéér die rare gedachte.

„Nee, dàt had 'k niet moeten doen, toen we uit 't Casino gingen. 'k Had moeten zeggen, dat 't al welletjes was. Maar 'k weet niet, wat me scheelde. Vóór 'k 't goed wist, was 'k al op die kamer . . . Hè, wat keek die buffetjuffrouw me vreemd aan! Net, of ze me wat zeggen wou. Jonkheer scheen 'r wel te kennen, want ie deed ten minste heel famieljaar. Maar ik ken ze niet, en hoe zou ze mij kennen? 'k Ben bij mijn weten nog nooit die straat, waar „Walhalla” staat, door geweest . . . 'k Ben dom geweest, erg dom! Als moeder 't maar niet te weten krijgt. Nee, Dien zal 't niet vertellen, dat 'k zoo laat thuis gekomen ben; maar van mevrouw weet 'k 't nog zoo niet . . . Wel, wat ging die te keer! Ja, zoo gaat 't; zelf blijft zoo'n mevrouw, als ze uit is met 'r man, wel tot na middernacht weg; en wij, wij moeten tien uur, halfelf uiterlijk, weer in de keuken zitten . . . 't Is me wat moois!”

Eva werd in haar verwarden gedachtengang gestoord door Dien, die met een brief binnenkwam.

„Voor jou, Eef!” zei ze kort, Eva den brief gevend en dadelijk weer heengaand.

Eva bekeek het adres en schrikte. Ze kende de hand, die dat geschreven had. 't Was een brief van Willem.

„Wat zou diè me nou te zeggen hebben?” barstte ze los. „Zeker 'n standje, dat ie me gisteren gezien heeft. Maar wat gaat hèm dat aan? 'k Ben me eigen baas . . .”

Boos, maar toch ook nieuwsgierig te gelijk, scheurde ze de enveloppe open. En toen las ze den brief van Willem van Noordwijk:

„'k Moet je nog ééns lastig vallen, Eva. Spreken met elkander „gaat niet best. Dat zou je niet willen, en ik acht het ook minder „wenschelijk.

„Wáàròm 'k je schrijf? 't Is immers „uit”, zul je zeggen. En er „bestaat tusschen ons niets, niets meer.

„Dat is waar. Maar 'k geloof, dat ik goed doe, je te schrijven.

„Ja, 'k voel, dat 'k je schrijven moet. Want 'k heb je liefgehad,
„Eva; te lief, om je nu in 't ongeluk te zien storten.

„Misschien lach je me uit, omdat ik dit schrijf? Ik hoop van
„niet. Want dan misken je de bedoelingen van mij, die — wat er
„ook gebeurd zij — het oprecht met je meent.

„Je ziet in mij niet meer je vriend, Eva. Maar je kunt niet ont-
„kennen, dat 'k een medemensch van je ben. Welnu, als je mede-
„mensch, als je naaste, als je medereiziger naar de eeuwigheid
„moet ik 't je zeggen, dat er een afgrond voor je voeten gaapt. Je
„ziet dien afgrond niet of wilt hem niet zien. Maar ik weet, dat
„hij er is, en dat je op een heel gevaarlijken weg verkeert op dit
„oogenblik.

„Mogelijk denk je, dat ik jaloersch ben en dáárom zoo schrijf.
„Doch je weet wel, dat geen jaloerschheid, maar alleen mijn beginse
„mij in dezen drijft. Ik verzeker 't je plechtig, dat het mij om niets
„anders te doen is dan om je te waarschuwen, om je niet voor
„tijd en eeuwigheid ongelukkig te zien worden.

„Je zult mijn brief misschien wegwerpen of hem verscheuren . . .
„Maar laten dan de snippers je mijn waarschuwing nog toeroepen,
„om niet verder voort te hollen op den weg des verderfs, op welken
„je den voet reeds gezet hebt.

„Eva, laat je raden; laat je niet méévoeren.

„'k Vrees, dat je lot anders zóó zal kunnen worden, als ik 't hier
„niet durf neerschrijven.

WILLEM VAN NOORDWIJK.”

Eva had den brief gelezen.

Enkele oogenblikken zat ze na te denken. Willem schreef, dat ie
't goed met haar meende; zelfs nú nog. En dat verteederde haar;
dat wekte haar bewondering op. En onwillekeurig kwam er een
gevoel van spijt in haar, dat ze dezen vriend had afgewezen, zoo
ruw had van zich gestooten.

Maar toen, inééns, kwam de gedachte aan 't gebeurde van gister-

avond, die nare gedachte, die haar geen oogenblik rust liet. En een kleur van schaamte steeg op naar haar wangen. Het zelfverwilt, dat ze àlles vergeten was, begon weer te pijnigen.

Stil! Dat ze daar niet eer aan gedacht had! Wat was goed beschouwd de feitelijke oorzaak, dat 't tusschen haar en Willem àf was gegaan? Was 't niet dat gekwezel en altijddurend-gezanik over den godsdienst? Ja, juist! Zij had niet langer kunnen en willen verdragen, dat Willem haar maar steeds voorpreekte, wat wèl mocht en niet mocht. Altijd, ja bepaald, zoo lang als ze elkander gekend hadden, had hij zijn zin doorgedreven. Als ze maar deed, wat hij wou, dàn was 't goed . . . Dàt was de oorzaak, dat ze hem afgeschreven had. En ze was er nog geen oogenblik rouwig om geweest; ook nú nog niet . . .

Eva wond zich meer en meer op. De zachtere gevoelens van daareven waren als rook verdwenen. En in haar hart werd weer de oude tegenzin meester, de oude vijandschap tegen de vroomheid van dien jongen.

Hij had in 't geheel geen recht meer om haar te schrijven. Maar hij deed 't enkel en alleen om haar te treiteren. Den baas wilde-n-ie over haar spelen; net als vroeger domineetje-doen . . . En dan dat slot! Wát een aanmatiging, om zoo te durven schrijven!

Opgewonden stampte ze met den voet op den grond; woedend frommelde ze den brief in elkaar en smeed hem in een hoek van de keuken. Toen trapte ze er nog naar.

Ja, dat had ie immers zèlf geschreven, dat ze misschien doen zou . . .

Wacht! Ze zou 't hem eventjes gaan vertellen, dat ie zich niks meer met 'r te bemoeien had. Zij zou hèm óók eens een briefje schrijven. Maar een briefje, waarvan ie òp zou zien!

Haastig gleed haar pen over het papier. In een oogenblik had ze den brief klaar. Wat ze schreef en hoe? Ze bekommerde er zich niet over. Die droomer moest 't maar voelen, dat zij, Eva, niets van hem wilde weten. Hij mocht om zijn aanstellerij wel een paar harde woorden hooren.

De brief was gereed, en straks, als ze een oogenblikje had, zou ze hem nog even posten. Dan had hij haar antwoord met de eerste post. Een frissche morgen zou 't wel voor hem wezen

Later op den avond bedacht Eva zich.

Nee, 't was te veel eer, als zij op dien brief antwoordde. Dat prul was heelemaal geen antwoord waard.

Nu lachte ze om Willem's brief. Ze streek de kreukels glad en las hem nog eens over.

Die was goed! Een medereiziger naar de eeuwigheid een gapende afgrond Wát gebruikten die lui toch allemaal hooge woorden! En ouwerwetsche ideeën hielden ze er op na. Welk verstandig mensch geloofde nu nog aan een eeuwigheid?

Die brief was een rareiteit, een bespottelijk ding. Ze zou hem bewaren en er, zoo vaak ze hem las, hartelijk om lachen. Misschien zou ze 'm op een goeien keer Jonkheer eens laten lezen.

Die Willem ze gaf niks meer om hem. Niks! Zie, zooveel niet!

Dien avond lag Willem van Noordwijk geknield op zijn kamertje. Hij hoorde den schaterlach van Eva niet, dien Satan haar lachen deed.

Hij bad voor Eva; bad, dat de Heere, de Machtige, haar wilde bewaren voor ondergang; bad, dat zij, die niet zocht en vroeg, die dit niet wilde, gevonden mocht worden

DERDE GEDEELTE.



HET WERK AANVAARD.

XVI.

OP EIGEN KRACHT AANGEWEEZEN.

De Kerkeraad was bijna geheel voltallig.

Op verzoek van dominee Kruisman waren alle broeders schriftelijk er van verwittigd, dat er dien avond een hoogst belangrijke zaak aan de orde zou komen. Hij wilde een voorstel verdedigen, dat zeer nauw met het wèl-wezen der Kerk in verband stond.

Welke zaak hier bedoeld werd, begreep ieder. Het was immers bekend uit particuliere gesprekken en uit zijn prediking, dat de sympathieën van den jongsten predikant der gemeente zich uitstrekten tot Zendings-actie en Evangelisatie-werk. Maar nooit nog had men hem over bepaalde plannen gehoord. En daarom was men nieuwsgierig, wat hij er van te zeggen had.

't Geduld werd niet op een al te lange proef gesteld. Al heel spoedig gaf de voorzitter van dien avond het woord aan dominee Kruisman ter indiening en verdediging van zijn voorstel.

Het werd stil in de vergadering. Aller blikken vestigden zich op dominee Kruisman, wien de ernst van het oogenblik op het gelaat te lezen stond.

„Broeders,” begon hij, „'k hoop zoo kort mogelijk te zijn. Maar vóór ik tot mijn voorstel kom, wil ik graag enkele gedachten uitspreken, die dat voorstel zullen toelichten . . . Geen onzer dan zal ontkennen, dat God van rechtswege Koning is over alle dingen, en dat Zijn Koningschap reeds in de Schepping is gegrond. Heerlijk komt Zijn macht uit in den hemel, waar 't Godsrijk schittert in een

onverdoofbaren glans. Dáár kan geen zonde bestaan, en de in opstand gekomen engelenmacht is terstond na haar schrikkelijken val uit die volkomen heerlijkheid uitgeworpen Nu heeft de duivel, die vijand Gods, zich op de aarde genesteld en door de zonde voert hij er heerschappij in de harten der menschen. Sinds den intocht van Satan met zijn trawanten is er een verstoring gekomen in Gods Koninkrijk hier op aarde. De echte, volle heerschappij van den Koning bloeit hier niet meer. De opstand is uitgebroken ook onder de menschenkinderen en heeft allen meegesleept en besmet. Satan is heer geworden over de koninkrijken der wereld; deze aarde is zijn wingewest, en zijn macht wordt nu op schrikkelijke wijze tegen God gebruikt”

Dominee Kruisman bemerkte, dat er met gespannen aandacht werd geluisterd, al werd er geen nieuws door hem verteld. Met meer vrijmoedigheid dan toen hij begon, ging hij daarop voort:

„k Heb 't al eens gezegd, sedert ik in Rotterdam kwam, dat Satan óók heerschappij voert in onze stad, en dat 't onze plicht is, tegen die overheersching ons te verzetten. Daartoe moeten we tégen de zonde strijden, iedere zonde-uiting tegengaan. We moeten èn het bosch èn de boomen zien Twee zeer sterk op den voorgrond tredende zonden in Rotterdam — ik aarzel niet om dit uit te spreken — zijn: dronkenschap en hoererij. Diefstal en moord, schijnheiligheid en hoogmoed staan meestentijds in zeer nauw verband met deze twee volkszonden. De vergelding dezer ongerechtigheden blijft niet uit. Sodom en Gomorra werden gestraft voor de onreinheid hunner inwoners; 't machtige Rome werd tot een speelbal voor de barbaren, omdat de volks-energie was uitgeput door de uitpattingen, die in alle kringen werden aanschouwd. En hoe het heden ten dage in Frankrijk gaat, leest ge herhaaldelijk in de nieuwsbladen: men voelt den familieband niet meer, en nu valt er te gelijk met het gezinsleven ook het nationale éénheids-bewustzijn. „Frankrijk ontvolkt zich!” klinkt de noodkreet; maar wij zien de straffende hand Gods, die over dat schoone land is uitgestrekt

Broeders, zóó ver als eertijds in Sodom en in Rome en als heden in Frankrijk is 't — God zij dank! — nog niet in Nederland en in Rotterdam. Maar 't kàn zoo ver komen. En het zàl zoo ver komen, als wij ons niet opmaken en een „Tot de wet en de getuigenis!” doen hooren. 's Heeren volk moet ten strijde trekken tegen de zonde en inzonderheid tegen drankzucht en ontucht... Hoevele honderden rondom ons heeft Satan niet door deze twee zonden in boeien geklonken! Dat heb ik gehoord, lang vóór ik hier was. Dat heb ik zèlf gezien in mijn eigen wijk en in alle oorden der stad. 't Toegeven aan zingenot, 't botvieren van de booze lusten des vleesches — dát is de zonde van den tegenwoordigen tijd; dát is de zonde van 't hedendaagsche Rotterdam...”

Onder deze laatste woorden merkte dominee Kruisman bij sommigen een min of meer wreveligen trek; ze schoven onrustig heen en weer, bogen zich naar hun buurman over en begonnen met dien een fluisterend gesprek. Maar de hamer van den voorzitter deed die onder-onsjes ophouden, zoodat de spreker onder volle stilte kon eindigen:

„Wat moeten wij doen?... Niet waar, het is Gods wil, dat Zijn Rijk óók op deze aarde zal schitteren. En sinds de volheid der tijden is gekomen, is het ware Koninkrijk hier gegroundvest. De Zoon des menschen moest toen met den duivel in 't strijdperk treden en dezen, niet door macht, maar door recht overwinnen. En Hij hééft overwonnen! Hij werd nu het middenpunt van het Godsrijk op aarde, waartoe de discipelen, de tollenaars, de diepst gevallen en verachte mannen en vrouwen behoorden. En dat Godsrijk groeit; het ontwikkelt zich door de genade Gods; velen scharen zich als onderdanen van Koning Jezus om de door Hem geplante banier... En nu wil onze Vader in de hemelen menschen gebruiken, om te bidden en te werken voor de komst van Zijn Rijk. Door de Kerk inzonderheid deelt de Heere Zijn weldaden uit. En als de Kerk ingezonken is, wordt ook het Koninkrijk Gods in zijn voortgang belemmerd...”

Even zweeg dominee Kruisman. Maar terstond ging hij met stemverheffing voort:

„Als de Kerk van Rotterdam niet werkt aan de komst van 't Koninkrijk Gods, mag en moet van haar worden gezegd, dat zij in een ingezonken toestand verkeert. En dáárom is 't, dat ik nu wil opwekken, om niet alleen 't Evangelie te prediken aan die verre van ons verwijderd zijn, maar om vooral ook onze roeping jegens onze naasten hier in onze nabijheid niet te verwaarloozen. Brengt den Rotterdammers het Evangelie! Dat Evangelie alléén is in staat, de heerschende volkszonden te bestrijden; dat Evangelie moeten we stellen tegenover de revolutionnaire stroomingen in onze stad; door dat Evangelie zullen we onkunde en bijgeloof kunnen verdrijven... De Heere heeft geen enkel deel onzer aarde aan den Satan overgelaten om er onbetwiste heerschappij te voeren; evenmin maakte God een compromis met hem, dat een deel van Rotterdam hem en zijn helschen aanhang zou mogen toebehooren. God wil Satan, die volkomen overwonnen is, óók volkomen uitdrijven. De Satan, die doodelijk gewond is, strijdt nu met de kracht der wanhoop. Maar hij moet en hij zal terug. En iedere voetstap, dien hij terrein verliest, is een voetstap gewonnen voor Christus!... Broeders — in Rotterdam moet komen een man, die het Evangelie verkondigt aan allen, die in vervreemdheid van God en Zijn Woord leven... En het is úw werk, úw plicht als Kerkeraad, een dienaar des Woords uit te zenden, die onder het ongeloovig en onkundig en donker Rotterdam arbeidt... Welnu, ik stel dit voor. De Kerkeraad stelle pogingen in 't werk, om binnen niet al te langen tijd te geraken tot het beroepen van zulk een dienaar.”

Dominee Kruisman ging zitten en de kerkeraadsliden hadden nu gelegenheid, over dit voorstel hun gedachten te zeggen.

Weldra brak een stroom van gedachten los. Er waren er, die vonden, dat de dominee in zijn toelichting wel wat te sterk had gesproken; ze konden niet zoo maar aannemen, dat de genoemde

zonden zóó overheerschend waren, dat men ze volkszonden kon noemen. Anderen gingen uitweiden over andere kwalen en gebreken; over wereldgelijkvormigheid en de verregaande zucht naar opschik. Sommigen ook wilden den niet te ontkennen afval achter andere oorzaken zoeken: in 't onderwijs op de scholen; in de vrijheid van drukpers Eindelijk kwam er een oude broeder heel bescheiden vragen, wèlk plàn dominee Kruisman dan had. Hoe moest die dienaar zijn werk opvatten? Hoe zou 't begin en de voortzetting van dien arbeid zijn?

Dominee Kruisman zeide, door de gevoerde discussiën teleurgesteld te zijn. Men had een enkele uitdrukking bestreden, of gesproken over de zonden en afdwalingen binnen het terrein der Kerk, maar feitelijk niemand had de kern van zijn betoog vastgegrepen.

Nogmaals vestigde hij er de aandacht op, dat er een strijd is tusschen God en Satan. Wie overwinnaar zou zijn, was buiten twijfel. Maar toch: in dien strijd, die van Satan's zijde met een helsche woede gevoerd werd, vielen hem vele slachtoffers toe. En dit, zonder dat Gods volk hem deze zielen had betwist.

„Welnu,” herhaalde dominee Kruisman „dàt moet anders worden. En 't kàn ook anders. Men heeft mij naar een plan gevraagd. Maar 't is heel eenvoudig immers. Die dienaar doet precies hetzelfde werk als op Java en andere eilanden van ons Indië de zendingsdienaar verricht. Helpers en helpsters staan hem ter zijde. Er wordt in de arme en verachte buurten der stad geëvangelseerd onder kinderen en onder volwassenen, en getuigd wordt er tégen zonden als die ik genoemd heb. Wanneer er een verlatene komt — we helpen haar; een afgedwaalde — we trachten haar op den goeden weg terug te voeren; een gevallene — we doen al wat in ons vermogen is, om ze weer op te heffen. Maar ook den jongeling en den man moeten we uit Satan's strikken verlossen; den drankzuchtige steunen we met woord en daad, opdat hij niet lichaam en ziel overgeeft aan den alcohol; den speler en verkwister, den lichtzinnige en den wellustslaaf — die allen trachten we terug te houden van hun voornemen

om op de verschillende plaatsen van verleiding aan Satan's dienst zich over te geven . . . Wij brengen overal Gods heerlijk Evangelie, dat vermoeden en belasten rust verzekert. Wij gaan den duivel bestrijden op zijn eigen terrein, waar hij zich reeds voorgoed meester en onbeperkt heerscher waande: bij kroeg en schouwburg, bij de plaatsen van vermaak en bij de huizen der schande. Waarom niet? De Satan zoekt zich wel in de Kerk en tusschen de Christenen in te dringen."

En toen eindigde dominee Kruisman met deze ernstige woorden: „Broeders, deze plannen zijn voor uitbreiding vatbaar. Maar in 't begin kan er kalm en met overleg gewerkt worden; niet alles opeens. En ook: mijn plan, zooals ik 't daar uitsprak, behoeft ge niet aan te nemen. Ge kunt een geheel nieuw plan ontwerpen en in uitvoering brengen. Maar laat 't toch vaststaan bij ons allen, dat de tijd dáár is voor de Kerk van Rotterdam, om niet langer stil te zitten; de tijd, dat zwijgen zonde is. Laten we als Kerk onze roeping en plicht verstaan, om deze buitenstaande naasten om niet te geven, wat wij ook om niet ontvangen hebben . . ."

Hoe zou de beslissing zijn over het zoo warm en uitnemend verdedigde voorstel? Wat zou de Kerkeraad doen?

De uitingen van enkele gezaghebbende broeders, die na deze toelichting het woord voerden, lieten al spoedig geen twijfel over, aan welken kant de beslissing zou zijn.

„Er is in de Kerk zèlf nog arbeid genoeg te doen," zei er een. „Nu reeds kunnen de ambtsdragers 't werk schier niet af. En dan zouden we nòg een nieuwen arbeid er bij op onze schouders nemen?"

Die zóó sprak, was een rentenier.

Een tweede zei op heel voorzichtigen en bedachtzamen toon:

„Wordt er wel bedacht, dat wij zoo menigmaal al met tekorten te worstelen hebben? Ongetwijfeld zal déze arbeid, zelfs al beginnen we heel klein, zeer veel geld vorderen. En ik stel me voor, dat, als er gedaan wordt, wat dominee Kruisman beoogt, onze financiën

in een hopeloozen toestand zullen geraken. Ik voor mij kan daarom niet met het voorstel meegaan.”

Deze tweede spreker was een in den handel rijk geworden koopman.

Toen vatte een ambtgenoot van dominee Kruisman het woord; een oude man met eerwaardig voorkomen. Heel de Kerkeraad zette zich schrap om te luisteren, want men wist zijn meening wel zoo ongeveer, en begreep, dat hij een scherpe bestrijding zou geven.

„k Heb respect voor den ijver en de voortvarendheid, die dominee Kruisman toont, waar het den voortgang van het Evangelie betreft. Maar aan een oud man mag wel worden vergund, dat hij eenige bedenkingen stelt tegenover een voorstel, dat met zoo jeugdige geestdrift is ontwikkeld. Want ongetwijfeld, er is overdrijving in wat hier van avond gezegd is . . .”

Dat er een ironische nadruk op dat „jeugdige geestdrift” werd gelegd, hinderde dominee Kruisman niet, maar dat woord „overdrijving” deed hem pijn. Hij had toch die ellende gezien! In talloze buurten had hij toch de schrikkelijkste dingen gehoord! Ja, waarlijk, hij had er den demonischen invloed van den vorst der duisternis gevoeld!

„Alle overdrijving schaadt,” ging de grijsaard voort. „Ik voor mij ben er lang niet van overtuigd, dat Rotterdam zooveel slechter is dan andere steden, al weet ik wel, dat er hier toestanden bestaan, die treurig genoemd kunnen worden. Behoef ik te herinneren aan de groote sommen, die hier jaarlijks worden gegeven voor de Zending, voor allerlei stichtingen van weldadigheid? Zoolang de wereld bestaat, is er de zonde geweest. Doch is 't nu zooveel erger dan vroeger? Neen, in Rotterdam zeker niet . . . En vervolgens heb ik bezwaren tegen het door dominee Kruisman ontwikkelde plan. Wie zullen die helpers en helpsters zijn van zijn Evangelisatie-dienaar? De Kerkeraadsliden? Maar die zeggen zèlf, dat ze 't al veel te druk hebben! Welke mannen dan zullen zich geven voor dat werk, als ze een heelen langen dag op fabrieken of in kantoren hard hebben gewerkt? En wie zullen de helpsters zijn? Dominee

Kruisman zal toch niet onze vrouwen uit de woningen willen halen? De opvoeding der kinderen en de behartiging der huishouding zouden dan immers schromelijk verwaarloosd worden. Wil dominee Kruisman jongelingen als helpers en jongedochters als helpsters? Dat kan ik mij niet voorstellen. Hij zal toch niet die jonge menschen in nauwe aanraking willen brengen met de schandelijke ongerechtigheden, die hij juist bestrijden wil? Ik kan 't mij niet indenken, dat hij jongelingen brengen wil op plaatsen en in buurten van zedenbederf en jongedochters wil doen omgaan met zijn afgedwaalden en gevallen... Neen," en de spreker schudde zijn grijze lokken, „ik zou 't zeer onverantwoordelijk vinden, als op déze wijze met de jongelui werd omgesprongen, die later als mannen en vrouwen onze gemeente moeten vormen... Ik ben tégen het plan van dominee Kruisman," eindigde hij met verheffing van stem. „En dit voorstel kan ik onmogelijk wêl-doordacht en -overwogen noemen."

Nog eenige broeders zeiden hun meening. Maar 't werd meest een herhaling van wat reeds gezegd was. Slechts een paar vielen Kruisman bij en gaven te kennen, dat zij een redeneering, als die ze zooveen van diens ambtgenoot hadden gehoord, hard en liefdeloos vonden.

Toen, voor de laatste maal, stond dominee Kruisman op. Zijn woorden haperden, zijn stem trilde bijna, toen hij zich richtte tot zijn bestrijders:

„Ik wenschte, dat ik méér zeggingskracht bezat; dat ik overtuigend u aan kon toonen, hoe inderdaad goud en zilver niets zijn in vergelijking met één kostbare menschenziel. Ik wenschte, dat allen hier den arbeid konden zien, die in de negentiger jaren door jongelingen begonnen werd in Haarlem en Amsterdam, in Arnhem en Harderwijk; een arbeid, die tégen een onmenschelijk stelsel zich richtte en Gods schepselen rukte uit de klauwen van vreeselijke monsters. Ik wenschte, dat gij op dit oogenblik eens even kondt binnentreden in een der talloze krotwoningen in onze rijke stad, waar niet alleen armoede heerscht, maar een melaatschheid der

ziele den naar Gods beeld geschapen mensch verteert . . . Er is gezegd, dat er geen tijd is. Hebt ge geen enkel uurtje tijd over in één wéék? . . . Onnoemelijk veel geld zal deze arbeid verslinden! Méér geld dan er in de zomermaanden geofferd wordt aan de mode om weken aaneen in Scheveningen of andere plaatsen „buiten” te verblijven? . . . En dan, er is gezegd, dat ik overdrijf! Niets is minder waar dan dat. Wie durft het ontkennen, dat er onder de enkele honderdduizenden inwoners van Rotterdam vele tienduizenden zijn, die buiten alle kerkverband, ja, buiten God en Zijn dienst leven? Maar al was het waar, dat het slechts enkele honderdtallen waren, enkele éénlingen zelfs maar — kwam dan niet evenzeer de roepstem tot ons, om deze „heidenen onder de Christenen” bekend te maken met het Evangelie der zaligheid? Zijn wij, als krijgsknechten van Koning Jezus, verantwoord, zoo wij den wederpartijder zelfs maar in één vesting onaangetast laten? Mogen wij, waar God géén compromis met den duivel sloot, hem de heerschappij over maar één menschenkind laten? . . . Ten slotte: men heeft gevraagd, wie de helpers en helpsters zullen zijn. Ik antwoord daarop: God zal zorgen! Hij zal maken, dat er uit Zijn Kerk zullen komen, die den heiligen oorlog aanbinden. Zullen 't mannen zijn of jongelingen? Vrouwen of jongedochters? Ik wéét, dat het er zullen zijn van ieder geslacht, van iederen leeftijd, van iederen stand. Ik ken mannen en jongelingen in onze stad zoowel als vrouwen en jongedochters, die van ijver blaken; die van harte begeeren om God hierin te dienen, dat ze uitgaan op de wegen, om te waarschuwen en te getuigen, om terecht te wijzen en te redden . . . Broeders, ik herhaal: de tijd is daar, dat wijgen zonde is. De tijden roepen ons om te arbeiden.”

Dominee Kruisman zweeg.

En toen werd er, omdat niemand meer het woord verlangde, gestemd.

De uitslag was, dat 't voorstel met groote meerderheid van stemmen verworpen werd. Het feit, dat er enkelen waren, die hun

stem motiveerden, en zeiden, dat ze vooralsnog om tactische en om financiële redenen, tegen 't voorstel waren, verminderde voor dominee Kruisman niet het droevige, dat er in den uitslag van deze stemming was.

„Het voorstel is verworpen!”

Dat woord was als een mokerslag voor zijn hart. De Kerkeraad weigerde, voor 't zieleheil der heidenen-dichtbij te arbeiden, te ijveren. Voor politieke en sociale vraagstukken voelden velen óók uit dezen kring warme belangstelling. Daaraan gaf men geld en tijd. De kerstening van arm, verwaarloosd, donker, ellendig Rotterdam moest maar wachten! Wachten!

Dien avond, ná de bijeenkomst van 'den Kerkeraad, liep dominee Kruisman alléén door het woelige, drukke kwartier, waar sinds lange tijden de gruwelijkheden en boosheden tot zelfs op de straat werden geduld. Hij zag er de menigte, die God vergat; ze danste en sprong en jubelde, ze vocht en tierde en vloekte -- en niemand scheen er den zwaren klauw te voelen, dien Satan over ze hield uitgestrekt.

Zie, hoe die ongelukkige, ellendige vrouwen, de gezichten geverfd, in de schaamteloze kleedij gehuld van het huis der schande, haar leed verdrongen en meenden te vergeten, wie ze geweest waren of hadden kunnen zijn. Hoor, hoe die waggelende mannen, hun lichamen kletsend tegen den muur, of glijdend en vallend over de gladde steenen in de donkere straten, in lallende dronkemansliederen eigen kracht en sterkte bespotten. En die kinderen, ach, met holle oogen en bleeke wangen doolden ze er door de nachtbuurt, zoekend naar de vrouw, die hun moeder heette.

Alles ontzedelijkjng, verdierlijkjng. Alom afval van den hoogen God.

Dit dichtbevolkte gedeelte in de tweede stad van een land, dat een Christenland heette, was — zoo scheen het althans — een wingewest van Satan. En de Kerk wilde dezen in het onbetwist bezit hiervan laten?

Maar! Als de Kerk onwillig is gebleken of nalatig — zoo had hij tot Willem van Noordwijk gezegd — dan hebben de geloovigen in de Kerk het recht, den arbeid aan te vatten.

Welnu, als de Kerk dan niet wilde en om zoogenaamde utiliteitsredenen zich aan dit werk onttrok, zou hij, neen, moest hij voor zich persoonlijk arbeiden.

Dan was hij op eigen kracht aangewezen.

En — dominee Kruisman bad het — Gods kracht mocht hem in zijn zwakheid nabij wezen; zijn zwakke pogingen zegenen; zijn hoop en zijn vertrouwen en zijn geloof versterken.

En zijn oproep zou gaan tot de andere geloovigen in de Kerk. Die allen, als hij ze maar kon bereiken, zou hij als een andere Peter van Amiens een: „G o d w i l h e t !” doen hooren.

Die oproep zou gehoord worden. En worden opgevolgd ook! Neen, daaraan twijfelde hij niet. Want het ging hier niet om de verdediging van een graf; geen steen of stad moest hier worden ontruikt aan de macht van ongeloovige medemenschen. Maar dit zou het heilig doel zijn: het ontrukken van kostbare menschenzielen aan het vreeselijk geweld van den vorst der hel; een strijd onder de banier van den Koning der heerlijkheid tegen den Satan en zijn trawanten.

XVII.

LIZE.

In „Walhalla” ging alles den ouden gang.

Jan liep af en aan naar 't buffet, draafde van 't eene tafeltje naar 't andere, plaste en poetste en wreef heel den dag. Er scheen geen rust voor hem te zijn. Frau Gluck en haar klanten althans gunden hem die niet.

Lize had 't ook druk: onophoudelijk moest ze schenken, want Jan's stem galmde telkens door de gelagkamer om een „Pils” of een andere biersoort, die er verlangd werd. En daarbenevens moest ze praten en luisteren, luisteren en praten — eindeloos lang. Want háár speciale taak was 't, het den bezoekers in „Walhalla” aangenaam te maken. En al was nu het gesprek, dat ze moest aanhoren, flauw en laf, of — wat ook niet zelden het geval was — zwetsend en opsnijdend door de heele of halve dronkenschap van den klant — zij moest immer een antwoord gereed hebben.

Frau Gluck was en bleef tevreden over de keuze, die ze gedaan had. En haar notaris, dien ze nu veel vaker dan vroeger een bezoek bracht, lachte veelbeteekenend, als zij klaagde over de toestanden in Rotterdam: over die „Polizei”, die 't een mensch maar moeilijk maakte, gezwegen nog van de schade, welke die zoogenaamde matigheids- en zedelijkheids-apostelen haar bezorgden . . .

't Liep tegen Kerstmis. Buiten was 't koud, guur weer. En in „Walhalla” kwamen de klanten zich warmen bij de kachel en — naar ze meenden — zich verwarmen door Frau Gluck's dranken.

Weder werd de deur van de gelagkamer opengeduw'd en een eenigszins schuw om zich heen ziend jongmensch trad binnen.

„'n Nieuwe klant!” dachten Frau Gluck en Jan beiden, want den binnengetredene hadden ze hier nimmer gezien.

Maar ze vergisten zich.

De jongeling liep op het buffet toe, lei er eenige biljetjes neer en ging dadelijk daarop weer naar buiten.

„Was ist das?” vroeg Frau Gluck, naderbij komend en ziende, dat Lize reeds las. En Jan strekte eveneens de hand naar een papiertje uit, want hij behoorde immers ook tot „Walhalla”.

Alle drie lazen nu het biljetje, dat de ongewone bezoeker had gebracht. Op de eene zijde stond gedrukt:

EN DE GEEST EN DE BRUID ZEGGEN: KOM!	<p>EN DIE HET HOORT, ZEGGE:</p> <p>KOM!</p> <hr/> <p>GIJ WORDT VRIENDELIJK UITGENOODIGD</p> <p>TOT BIJWONING VAN DE SAMENKOMST</p> <p>IN „WELKOM”</p> <p><i>DINSDAGAVOND 11 uur.</i></p> <p>Namens de broeders en zusters, P. KRUISMAN, <i>Predikant.</i></p> <hr/> <p>DIE WIL, DIE KOME!</p>	EN DIE DORST HEEFT, KOME!
--------------------------------------	---	---------------------------

Aan den anderen kant stond te lezen:

IK VERBLIJD MIJ IN DEGENEN, DIE TOT
MIJ ZEGGEN: LAAT ONS IN HET
HUIS DES HEEREN GAAN.

VREEMDELINGEN ALTOOS WELKOM!

Zendt uw kinderen naar de
ZONDAGSSCHOOL
en bezoekt zèlf, zoo gij eenigszins kunt, de
SAMENKOMSTEN IN „WELKOM”,
elken Dinsdag- en Vrijdagavond.

Alzoo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijnen
eeniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk, die in
Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe.

Komt allen tot Mij, en Ik zal u rust geven. Neemt
Mijn juk op u, en leert van Mij, en gij zult rust vinden
voor uwe zielen!

Toen Frau Gluck gelezen had, barstte ze in een hoongelach uit. En Jan, die had afgewacht, hoe de Frau de zaak zou opvatten, viel haar bij. Vooral om dat: „en die dorst heeft, kome,” moesten ze beiden gieren, nadat de vrouw had opgemerkt, dat die Kruisman een concurrent van haar dreigde te worden.

Lize deed aan hun spot niet mee. Ze kòn niet. En als Frau Gluck en Jan oogen voor haar hadden gehad, zou 't hun niet ontgaan zijn, hoe ze verbleekte bij 't lezen van deze uitnodiging.

Frau Gluck, die haar buffetjuffrouw in dit pretje wilde doen deelen, trachtte daarom ook háár over te halen tot 't meedoen aan hun spotternijen over dien predikant Kruisman, die de dorstigen bij zich uitnodigde. Maar dit gelukte haar niet. Integendeel, als verslagen werd de nog nimmer verslagen Frau, toen Lize kort maar beslist haar toevoegde:

„Ik lach er niet om. Ik ga er morgenavond heen!”

Jan, die in de buurt was, stond verstomd over deze brutaliteit.

Daar zou wat losbreken, dacht hij. Want hij kende de Frau immers al jaren.

Neen, zeker niet; de waardin zou dit beslist niet zoo-maar laten passeeren.

Jan verkneukelde zich al in wat er volgen moest. De Frau zou zich niet de teugels uit de handen laten nemen, en Lize, dat kopstuk, zou van geen wijken willen weten.

Daar had je 't al: met van toorn flikkerende oogen nam Frau Gluck de tegenspreekster op; haar gelaat kleurde donkerrood, en de lippen, die zich daar straks voor het luide spotlachen hadden ontplooid, klemden vast oopen.

Maar Lize was niet vervaard. Al zag ze bleek van ontroering, haar oog sloeg ze niet neer. Straks kruiste haar blik dien van de Frau. En nogmaals, maar nu veel scherper, zei ze het:

„Ja, ik ga morgenavond naar die samenkomst!”

Jan spitste de ooren. Doende, alsof hij ijverig bezig was met 't afnemen der tafeltjes, kwam hij nog dichterbij de twee vrouwen. Hij wilde zich geen woord laten ontgaan.

Maar hoe groot was zijn verbazing, toen hij de Frau, zonder dat ze één woord terug zei, zich langzaam van Lize zag afwenden en naar de woonkamer gaan, waarin ze verdween.

Jan sloeg een gat in de lucht. Wat had hij nu aan de hand? Week de Frau, zij, voor haar buffetjuffrouw? Wist die mond, anders zoo vaardig in 't doen uitstroomen van een vloed van scheldwoorden en verwenschingen, geen enkel bescheid te vinden? Wie was hier de meesteres?

Een steelschen blik wierp hij op Lize. Die stond rustig en bedaard op haar gewone plaats, alsof er niets was gebeurd. Dat die zich zoo goed wist te houden, niet eens angstig naar de deur keek, waarachter de Frau nu was, — Jan vond 't onbegrijpelijk.

En nu begon hij in zich zelf te redeneeren. Stel je eens voor, dat hem dat gebeurd was; dat hij tegen de Frau brutaalweg zou hebben gezegd: „'t Kan me niet schelen, wat jij d'r van denkt, maar

ik doe m'n eigen zin!" O, met woedende gebaren en uitgezochte scheldwoorden zou de Frau hèm terecht hebben gewezen. En als hij dan voor de tweede maal had gewaagd, wat Lize gedaan had, zou hij in minder dan geen tijd op straat gestaan hebben.

Zóó was de Frau voor hèm! En voor Lize? 't Leek wel, of ze bang was. Maar dat was toch eigenlijk ook weer àl te gek. Nee, zóó zou 't wezen, dacht Jan eindelijk: de Frau had te veel voordeel door Lize; ze kon 'r niet missen. En dáárom liet ze Lize in dit zaakje baas blijven. Maar dat de Frau 't onthouden en dat 't gebeurde Lize d'n een of anderen dag „zuur opbreken" zou, dáárvan was Jan zeker.

Blij, deze oplossing gevonden te hebben voor dit vraagstuk, dat zijn moeë, afgematte hersenen een tijdlang in beweging had gebracht, ging Jan weer aan zijn werk. En al spoedig dacht hij niet meer aan het voorgevallene.

Lize was echter wel terdege, al zag Jan 't niet, ontroerd. En ze bleef 't den ganschen dag. Ze vroeg 't zich zelf af, hoe dit zoo kwam. Was 't door de stille ruzie met de Frau, die, als ze in de gelagkamer kwam, slechts 't allernoodzakelijkste tot haar zei? Of kwam 't door dat biljetje?

Eindeloos lang leken haar dien dag de uren. En blij was ze, toen de politie kwam waarschuwen, dat 't tijd was om te sluiten. Nu moesten ook de laatste bezoekers vertrekken, die half-zat tegen den muur leunden en van hun zoutelooze gesprekken haar hadden doen walgen.

Op haar kamertje las Lize de uitnoodiging nog eens over. Dat „Kom!" was voor háár. Zij werd verzocht, naar „Welkom" te gaan.

Maar het meest bleven haar oogen strak turen op den naam van hèm, die namens de broeders en zusters die uitnoodiging had onderteekend. En halffluid klonk 't uit haar mond:

„O, die naam! Dat hij mij moet uitnoodigen. Wie had dat ooit kunnen denken! Ik . . . een diepgezonkene . . .!"

Lize's oogen gloeiden; heel haar lichaam beefde. Als een koorts-

lijderes was ze, bij wie het bloed in snelle vaart door de aderen wordt voortgestuwd.

En in dezen toestand greep ze naar een boek, welks aanwezigheid aan Frau Gluck en Jan onbekend was; het boek, waarin ze, als ze er den moed toe had of daartoe gedrongen werd, haar gedachten neerschreef. En uit haar pen vloeide dit gedicht, dit Gebed:

O, Man van Smarten, met Uw sprekende oogen,
die zóóveel lijden uiten! Hoor mijn klagen!
Veel wonden heeft het leven mij geslagen
en wreed al mijn verwachtingen bedrogen.

O, Man van Smarten, op mijn jeugdig hoofd
heb ik een kroon van doornen vast omwonden,
dien 'k zelf mij heb gevlochten door mijn zonden.
De pijn dier doornen wordt door niets gedoofd.

O, Man van Smarten, veel heb ik geleden,
doch niet als Gij. 'k Verdiende menigvuldig
dien smaad en die verachting. Ik was schuldig.
Ik mocht niet bidden, als Gij hebt gebeden!

Want zèlf heb ik den beker volgeschonken
Van wroegings bitt'ren drank, den drank der zonde,
die brandt als vuur in d' open hartewonde.
'k Heb tot den bodem toe dien beker leeggedronken.

O, Man van Smarten, al de smaad en hoon
der wereld heeft mijn kracht en hoop gebroken.
Die 't liefst mij was, heeft mij het hart doorstoken
(dat was de felste smart!) door wreed verraad.

O, Man van Smarten, neem mijn kroon van 't hoofd.
Ik kàn de pijn dier doornen niet meer dragen.
Ai, heel de wonden, die mij zijn geslagen,
en geef me Uw liefde in plaats van 's menschen hoon.

O, Man van Smarten, die zóó 't lijden weet
 door eigen Mensch-zijn: toon me Uw mededoogen,
 versterk mij met Uw kracht van uit den Hoogen,
 dat 'k weer vol moed in 's levens strijdperk treed.

Schier uitgeput zonk Lize ineen. Overweldigend was de smart, die haar aangreep.

Neen, het telkens herhaalde aanroepen van den Man van Smarten, hier, in „Walhalla”, in deze inrichting, die met de „binnenkameren des doods” kon worden vergeleken, was geen profanie. Zij, die riep en kermde om vrijmaking en ontferming, was een slavin geweest der zonde. En ze was het nog, zij het dan ook in een anderen, gewijzigden vorm. En gelijk de gevangene, opgesloten in het mufte kerkerhol, smeekt om licht en om lucht, zoo smeekte zij en mocht zij smeeken om ontkoming . . .

Lize, weer eenigszins de heftige beroering te boven, bladerde in haar boek.

Ja, daar las ze weer die enkele kleine zinnen, die ze tóen geschreven had, nadat ze aan zulk een wreede ontgoocheling ter prooi was overgegeven:

„Je liefde was leugen Zoo menigmaal hoopte ik, hoopte, dat „alles een droom geweest mocht zijn; want de liefde, de eerste „liefde van een jong meisje te scheuren uit haar hart, is zoo eindeloos „wreed Je liefde was leugen Ik weet slechts één ding: „dat ik nimmer een gelukkige vrouw zal kunnen en mogen en „willen worden, nimmer een gelukkige en blijde moeder van kinderen. „Want van de vrouw wordt geëischt, dat ze sterk zij; dat ze stand- „vastig weerstand biedt aan alle verzoeking. Dàt eischt de man „van haar En hij?”

Had ze in die eerste dagen soms geen woorden genoeg om den man te beschuldigen, wiens liefde leugen bleek, geklaagd had ze

echter ook. Ja, klagen moest ze. Want de geslagen zielewonde was zoo onzegbaar-schrijnend. Als een worm, die niet sterft, was het pijnlijk herdenken aan den tijd, toen ze nog was de eerbare jonkvrouw met een onbevlekt verleden.

Ze had weer dat klaaglied voor zich, waarin ze het uitkreet:

O, dat knagen, dat knagen . . .
 Ik kàn het niet dragen,
 dat knagende, knagende leed!
 Was het woest en verslindend,
 wanhopig, verblindend,
 o, dàn ik mijn lijden wel leed . . .

Maar dat knagen, dat knagen,
 zoo àlle dagen
 en menigen slaap'loozen nacht,
 neen, dat kàn ik niet dragen!
 En niet één kan ik 't klagen,
 dat 'k hulp zelfs van wanhoop verwacht!

O, dat knagen, dat knagen . . .
 Ik kàn het niet dragen;
 't is doodend mijn geesteskracht . . .
 Tegen wanhoop kan 'k strijden,
 mijn verdriet kan ik lijden,
 doch dit is als een hellemacht.

O, sedert ze dit schreef, was 't al erger gegaan. Al verder was ze afgegleden op dien weg, die afhelt naar de sombere diepten van zonde en wanhoop.

Ze ging haar leven na: wat al omzwervingen stonden er in dit boek opgeteekend! Ze was enkele maanden in Parijs geweest, die donkere stad des lichts; in Venetië, waar enkele dagen van zonnig geluk als een lichtstraal waren geweest in haar droevig, somber leven. Sinds had ze nergens, nergens het geluk, dat ze

najoeg, waarnaar ze smachtte, gevonden: noch in Amerika, met zijn ontwikkeling en beschaving en vrijheden, noch in Zuid-Afrika, te midden van eenvoud en natuur.

En toen, eens voor enkele dagen in het vaderland terug, had ze op de heide, waar ze wandelde, een ontmoeting, die haar wederom een blik deed werpen op haar diep-ellendig bestaan:

Ik wandel alleen op de dorrende hei.
Hoe vreemd schijnt die wereld hier buiten:
zoo hier en zoo daar rijst 'r een plaggenhut
met kleine bestovene ruiten;

dicht bij een verflooze, open deur
zitten twee spelende kleinen.
Ze staren, de mondjes wijd opengesperd,
als schrikten ze van mijn verschijnen.

„'n Rieke daome vast oet 'e stad,”
Zegt zachtjes de oudste der beiden.
Dan schitt'ren de blauwe oogjes, die mij
mijn „mooie kleeren” benijden!

En over mijn ziel komt een nameloos wee...
Hoe kunnen ze mij nu benijden?
Gelukkige, zorglooze kind'ren der hei,
wat weet gij van bang zielenlijden?

In je kleine hut op de eenzame hei
ben jij veilig voor onweersvlagen...
Ik hoor in 't geluid van den herfstlijken wind
Mijn eigen ziele weeklagen...

Uren verliepen. En nog steeds was Lize in haar herinneringen verdiept; die droevige, pijnigende herinneringen, die ze terugvond op iedere bladzijde van haar levensboek. O zeker, deze gedachten

en verzen, die ze vóór zich had, waren slechts een flauwe afschaduwing van haar lijden.

„Niet één kan ik 't klagen,” had ze eens uitgeroepen, lang vóór dit oogenblik, „dat ik hulp zelfs van wanhoop verwacht.”

En nu las ze weer het Gebed, dat ze straks neergeschreven had.

Was dit het werk van een overspannen geest? Ja, ze was niet kalm geweest straks; maar wat ze schreef, méénde ze. Tot den Man van Smarten was ze gegaan. Aan Hem had ze haar nood geklaagd, haar eigen zware schuld beleden. Zelf immers schonk ze den zondebeker vol en ledigde dien ten bodem toe . . .

Lize, de zondares, zocht niet meer hulp bij wanhoop. Ze sloeg den weg in naar het Kruis. Ze zocht dien Eénen, die reeds lang háár gezocht had en die Zijn dienstknecht Kruisman uitgezonden had om uit den donkersten afgrond dit schaap Zijner kudde op te halen . . .

Heel laat in den nacht kwam de slaap zich over de vermoeide ontfermen. Doch de onrust der ziele leek niet geweken; bijwijlen kreunde de slapende en de hand verhief zich soms met een afwerend gebaar.

Werd er door de boosheden in de lucht gekampt tegen den Engel des lichts, die deze door Satan vervolgte ziel een weg ter ontkoming wees? . . .

XVIII.

DE SAMENKOMST IN „WELKOM”.

Een levendige groep van personen was er 's Dinsdagsavonds tusschen tien en elf uur in de vergaderzaal van „Welkom” bijeen.

Dominee Kruisman, bedaard en ernstig als altijd, was het middenpunt. Om hem stonden en zaten de broeders en zusters, die, in weerwil van allerlei tegenwerking, het hun roeping achtten, mede te arbeiden aan de kerstening niet alleen van de verre Indische wereld, maar ook aan die der Rotterdamsche bevolking.

Willem van Noordwijk was er. Zijn gelaat straalde van blijdschap, nu het er eindelijk van gekomen was. Hij was een der eersten geweest, die na Kruisman's échec in den Kerkeraad, gelijk men het smadelijk in de stad noemde, zich voor den practischen arbeid in Rotterdam had aangemeld. Hij had zijn zuster Cor meegebracht, die eerst verlegen had gevraagd, wat zij daar te midden van al die menschen doen moest, doch ten slotte gaarne had toegestemd om Willem op dezen weg te volgen. Zijn geestdrift was werkelijk aanstekelijk. Had zelfs niet zijn vader straks ook gezegd, wel gaarne mee te willen? O, als vader niet steeds nog aan de gevolgen van dien laffen overval had geleden, zou hij beslist zijn medewerking hebben verleend.

„Mijn rechterhand”, noemde dominee Kruisman Willem. En inderdaad, hij verdiende dien naam. Geen arbeid was hem te veel geweest bij de voorbereiding van deze eerste samenkomst. Met andere jongelingen was hij er op uitgegaan, om de Uitnodigingen

rond te brengen; voor het drukken der biljetjes had hij de zorg op zich genomen, en allerlei andere zaken — „kleinigheden” noemde hij ze — waren met liefde door hem behartigd.

En nu, eindelijk was het oogenblik daar, waarop de zoozeer door hem begeerde arbeid een aanvang zou nemen. Was het wonder, dat er in Willem's hart een danktoon was aan God, die hem tot zoo heerlijk een werk verwaardigde?

Onder „Kruisman's getrouwen” was ook zijn oude vriend Verheul.

Het was dien avond een verrassing voor hem geweest, toen, even vóór hij naar „Welkom” ging, Verheul bij hem kwam.

„Ik wilde je toonen,” had Verheul hem gezegd op zijn vraag, wat de oorzaak was van zijn komst, „dat ik geheel met je accoord ga. En al kan ik geen werkzaam aandeel nemen in je nieuwen arbeid, van avond ga ik met je mee. Als je 't ten minste goedvindt,” voegde hij er schertsend aan toe.

„Of ik!” antwoordde Kruisman blij. En ernstig ging hij voort: „Inderdaad, Verheul, je komst is mij een bemoediging om op den ingeslagen weg voort te gaan. Jij waart de eerste, die mij van den ellendigen toestand in Rotterdam en van de ontelbare afgedwaalden hebt gesproken. En nu wil je me den eersten keer, dat ik met die ongelukkigen samen zal komen, door je tegenwoordigheid steunen? Ik dank je zeer voor je vriendschap. En ongetwijfeld zal voor de broeders en zusters, die meewerken, je aanwezigheid van groote waarde zijn.”

„Laat 't maar zóó blijven,” weerde Verheul af. „Zoo veelbetekenend is 't niet. Mijn aanwezigheid is enkel als een protest bedoeld tegen diegenen in onze stad, die je een utopist, een drijver, een theoreticus, een man zonder practischen blik, en ik weet niet wat al meer noemen.”

Onder degenen, die met Willem van Noordwijk zich wilden beijveren om voor hun deel deze samenkomsten te doen slagen, was ook iemand, die als „zuster Klok” door dominee Kruisman werd aangesproken.

„Ik ben blij, zuster Klok,” zei hij tot haar, „dat u ook gekomen bent.”

„k Had 't toch beloofd, dominee,” zei ze in antwoord hierop. „En beloften . . .”

„Moet men houden; ongetwijfeld. Maar er kan zoo licht iets gebeuren, dat ons noodzaakt, onze plannen te wijzigen. Nu, als dit met u 't geval was geweest, zou ons plan misschien geheel in duigen gevallen zijn.”

„Geen mensch is onmisbaar,” wierp zuster Klok lachend tegen.

„Maar u zult zien van avond: u wel,” antwoordde dominee Kruisman ook met een lach.

En dit was geen hoofsche vleitaal van dominee Kruisman. Zuster Klok toch had een kostelijk talent ontvangen: een heerlijke zangstem. En met dat talent woekerde ze. Niet omdat ze een van „Kruisman's getrouwen” was. Maar omdat ze wist, dat haar stem een gave was van haar Schepper. En daarom wilde ze in dienst van den Koning, dien óók zij liefhad, die stem gebruiken.

Dominee Kruisman, die wist, welk een macht zang en muziek zijn in den dienst van Satan, die deze gaven Gods heeft weten te doen misbruiken, geloofde, dat in den arbeid voor de uitbreiding van Gods Koninkrijk van de kunst vrijelijk gebruik mocht worden gemaakt. En met vrijmoedigheid had hij zuster Klok gevraagd, door haar zang het Evangelie te willen dienen; al vermoedde, ja, al wist hij, dat deze „nieuwigheid” door niet weinigen streng zou worden veroordeeld.

De vergaderzaal van „Welkom” liep vol.

Enkele belangstellenden waren er onder de opgekomenen en enkele nieuwsgierigen, die van dominee Kruisman's Evangelisatie-liefde hadden gehoord en nu benieuwd waren, hoe 't af zou loopen.

Maar de meesten waren lieden, gelijk men op dit uur en in deze buurt verwachtten kon: mannen en vrouwen, zooals donker-Rotterdam die bij menigte kent.

Willem van Noordwijk en een paar andere jongelingen wezen aan de mannen hun plaats; zijn zuster Cor en zuster Klok met nog enkele helpsters ontvingen de vrouwen vriendelijk en trachtten door een eenvoudig woord haar schuwheid weg te nemen.

De eerst-binnengekomenen hadden zich stil neergezet en zaten als verlegen te wachten. Doch toen er meerderen kwamen en ze zich niet meer zoo alleen tusschen al die „dames” en „heeren” gevoelden, week ook die schijnbare verlegenheid. Er werd al heel spoedig druk over en weer gepraat; ja, weldra was er tusschen het nachtrumoer in de buurt en de roezemoezige drukte in de zaal geen verschil meer te bespeuren. Het was één groot lawaai.

Willem van Noordwijk en de anderen zagen elkander met angstige blikken aan. Wat ging dit worden? Hoe zou dit eindigen?

Verheul, die als advocaat vele malen met menschen uit de donkere buurten in aanraking was gekomen, en door de openhartigheid, waarmee sommige beklagden hem hun zaak hadden blootgelegd, geen vreemdeling was gebleven in de wereld van hun denken, begreep den toelig. Het doel was ongetwijfeld, de samenkomst in de war te sturen. Mogelijk waren er waarden of waardinnen geweest, die, van deze beweging schade vreezend voor hun zaak, mannen tot dit einde hadden omgekocht.

Een voorval achter in de zaal bij de deur versterkte hem in deze meening.

Met geweld werd de deur opengeworpen. En als in den looppas kwamen er twee mannen binnen, die ruw een der in trek zijnde straatliedjes uitbrulden. Willem trachtte hen eerst tegen te houden. Toen dit niet lukte, verzocht hij ze, bedaard te blijven. Maar het baatte niets.

„Zeg, melkmuil,” wierp een der woestelingen hem voor de voeten, „as je nou denkt, dat Mottige Hein zich door 'n klein jongetje laat regeeren, heb je het mis, hoor! As je geen por wilt . . .”

„Ja,” schreeuwde de ander er overheen, „dàt gebeurt niet! Wij naar jou luisteren? Zoo'n vlasbaard? Nee, maar die is goed!

Jullie zult hier naar òns luisteren. En dan zullen we eens zien, wie 't wint: „Walhalla” of „Welkom”! Hallo, kerels,” voegde hij den mannen in de zaal toe, „ben jullie van plan, je door zoo'n stel dragonders te laten lijmen? Wie lust er 'n biertje? Vooruit, ga mee: ik trakteer!”

De toestand dreigde hopeloos verward te worden. Want er waren sommige bezoekers uit deze buurt, die de partij wilden trekken van Willem en deze ruwe kerels tegengaan. Ze kenden Cornelis Muller, die de laatste woorden had uitgesproken, heel goed en vonden het beneden alles, om zoo'n schandaal te maken. En als het werkelijk zóóver zou komen, dàn — dominee Kruisman vreesde en Verheul wist het — zou er van leer worden getrokken. Deze eerste samenkomst zou dan verlopen in een felle vechtpartij.

Dominee Kruisman verloor echter zijn bedaardheid niet. Hij wenkte zuster Klok, zei eenige woorden tot haar en toen

Als met een tooverslag hield het rumoer op. Allen in de zaal, ja zelfs ook Mottige Hein en Cornelis Muller, wier optreden de aanleiding tot de groote verwarring was geweest, wendden den blik naar het podium, waar zuster Klok rustig, als was ze in de huiskamer en in een kring van vrienden, een harer liederen aanhief:

Moeden, belaad'nen, o, waar zwerft gij heen?
Ver van den Vader, zoo arm en alleen?

Die eerste woorden overweldigden de menschen. Zacht zong de zangeres en toch drongen die vragen door tot in de verste hoeken der zaal. Er was een trilling van medelijden in haar stem, een diepinnig gevoel van smart met het ongelukkig lot dier eenzamen en vereenzaamden daar voor haar. En ze klaagde met en voor die moede zwervelingen

Komt tot de waat'ren, zij stroomen zoo vrij,
Jezus roept zondaars, en zondaar zijt gij! —

Dàt was de noodiging. Smeekend werd die geuit. Komt, komt! Hij is de Fontein des levenden waters; die daarvan drinkt, zal nimmermeer dorsten.

O, heel haar ziel legde ze in deze eenvoudige woorden. En ze herhaalde de vraag om te komen, totdat ze wéér kwam bij de zware beschuldiging: „en zondaar zijt gij.”

Maar dadelijk liet ze toen de heerlijke Evangelie-boodschap volgen:

Jezus roept u!

Hij wacht vol medelij; Hij wacht op u!

Jezus, de Heiland, roept zondaars . . . ook u!

Geen voet bewoog zich in de zaal, geen oog wendde zich van de zangeres af, tot ze haar lied ten einde gezongen had.

Ze zong het den armen voor, hoe 't hart van 's werelds Verlosser met oneindige barmhartigheid en liefde vervuld was voor zondaren. Waarom, wáárom keerde men Hem dan den rug toe en weigerde men Hem den toegang tot 't hart? Straks zou 't te laat zijn, en wachtte het oordeel:

. de nacht daalt straks neer;
Eeuwig te laat, o, wat wroeging en smart! . . .
Vliedt toch tot Jezus — Hij wacht op uw hart.

En ten slotte deed ze een dringende roepstem hooren, een laatste vermaning om te komen:

Smeekt Hem om hulp dan; o, steunt op Zijn macht;
Buiten den Christus is 't eeuwige nacht!
Komt! 't Hart van den Vader is open voor u;
Weigert niet langer! Hij wacht nóg op u!

De Booze, die met zoo felle woede het eerste pogen van dominee Kruisman en de zijnen had trachten te verstoren, was overwonnen door deze prediking, gezet op muziek. Het was wederom gebleken, hoe groot de kracht is van het geheiligd gezang, hoe machtig een

wapen God Zijn kinderen gaf in het lied. Ieder der werkers werd er reeds dien eersten avond van overtuigd, dat evangeliseerend zingen een krachtig hulpmiddel is in Evangelisatie-samenkomsten.

Zuster Klok had met haar zang de harten dezer ruwe mannen en ver-afgedwaalde vrouwen gewonnen. En voor den prediker was de weg effen gemaakt om zijn boodschap aan dit volk te brengen.

Dominee Kruisman begon met te vertellen, wat er in de bergen van Tyrol gebeurt, als de schemering aanbreekt en de dalen in duisternis gehuld worden.

„Dan gaan,” zeide hij, „de moeders en de vrouwen en de dochters naar buiten om te zingen. Door de duisternis en de donkerheid van mist en wolken dringen die zangstemmen heen, en ze weerklinken in de ooren der mannen, die van de bergen afdalen en zóó gemakkelijker het pad naar huis vinden . . .

„Hetzelfde,” ging hij voort, „gebeurt aan de oevers der Middellandsche Zee, wanneer de arme visscherlieden door mist worden overvallen. Dàn klinken de liederen van vrouwen en meisjes over de zee, opdat de mannen zullen weten, waarheen ze moeten sturen om aan 't veilige strand te komen . . .”

Allen in „Welkom” hingen aan zijn lippen, toen hij in eenvoudige woorden een schildering gaf van den toestand, waarin in Rotterdam vele menschen verkeerden. Ze leefden in donkerheid; ze zagen niet de groote gevaren, die hen van alle kanten omringden; straks, als ze in die donkerheid bleven, moesten ze zekerlijk omkomen . . . En gelijk nu de zang in de bergen van Tyrol of aan de oevers der Middellandsche Zee waarschuwde en tot redding diende, zoo was ook het daareven gezongen lied een waarschuwing.

Hij verhaalde nu de immer aangrijpende geschiedenis van Christus' lijden, en verduidelijkte den tekst op de keerzijde van het biljetje, die van de groote liefde Gods sprak, die zelfs Zijn eeniggeboren Zoon niet had gespaard.

En toen hij eindigde met de opwekking, om de zonde te laten, tegen de zonde te strijden, om tot den Vader te gaan en schuld

te belijden, was er menig een in de zaal, die tot in het diepst van zijn ziel geroerd was door deze Evangelie-verkondiging.

De menschen zagen nu allen naar zuster Klok. In hun oog las ze den wensch, dat zij nog een lied zou zingen. Daar dominee Kruisman toestemmend knikte, besteeg zij wederom de kleine verhevenheid. En ze zong:

Als de Heiland daar kloppend aan 't zondaarshart staat,
 Heeft Satan reeds velen verstrikt
 Door zijn klok met twee kanten, één vroeg en één laat,
 Voor ouden en jongen geschikt!
 Tot de jongen zegt hij: doe het heden nog niet,
 Want, vriend, gij hebt tijd nog genoeg...
 En terwijl hij één kant van zijn klok aan u biedt,
 Leest gij: „'t Is voor u nog te vroeg!”

Als de ziel wordt genoodigd: „Doe heden de keus!”
 Heeft Satan zijn wachtwoord bereid:
 „Stel nog uit, stel nog uit!” — is zijn duivelsche leus;
 Zóó worden er velen misleid,
 In onrust ging 't schoonst van uw leven voorbij,
 Uw uitstel heeft nimmer gebaat;
 En nu toont hij zijn klok u aan d'andere zij,
 Daar leest gij: „'t Is voor u te laat!”

O, mijn vrienden, weerstaat toch niet langer Gods Geest;
 't Is hard, Jezus weerstand te biên.
 Gij bedriegt slechts u zelf, en bedroeft allermeest
 Den Heer, die u zalig wil zien.
 Wat brengt u de wereld met al haar genot?
 Het eind is toch de eeuwige smart.
 Wat baat u fatsoen, als gij zijt zonder God?
 Kiest Jezus nog heden voor 't hart!

En telkens kwam na ieder couplet de juichtoon, het blijde Evangelie, waardoor Satan's misleiding in 't licht werd gesteld:

Maar 's Heeren tijd is 't n u!
Ja, de klok der genade wijst altijd op n u!
Gods tijd is 't n u!

De samenkomst, die door 's duivels werken niet met gebed geopend had kunnen worden, kon door 's Heeren gunst met dankzegging worden gesloten.

Gods tijd is 't nu!

„Ja, Heere,” dankte dominee Kruisman, toen hij 's avonds op zijn kamer de knieën boog, „nú is het Uw tijd. Dàt hebt Gij mij laten zien. Gij wilt niet, dat de zondaar wachte. Maar gij wilt óók niet, dat Uw kinderen zullen wachten met 't brengen van Uw heil-licht onder de van U afgedwaalden . . . Leid mij verder in dezen weg. Wend van mij versmaadheid en verachting. Maar bovenal: laat miskenning mij niet afhouden van mijn plicht, dien Gij mij meer en meer klaarlijk doet zien . . . N ú is het Uw tijd! O, kom dan met Uw Geest in de harten en wil verlichten deze donkere wereld, in wier midden Gij mij hebt geplaatst . . .”

XIX.

HET KRUIS OMKLEMD.

Heel achter in de zaal, schuw zich in een hoek drukkend in 't eerst, woonde Lize de Evangelisatie-samenkomst van dominee Kruisman bij. Ze was gekomen vóór het groote rumoer losbrak. En een der helpsters had haar meer naar voren een plaatsje gewezen; doch, het hoofd schuddend, dankte ze daarvoor. De zuster had niet meer aangedrongen, omdat ze begreep, dat deze bezoeker liefst onopgemerkt wilde blijven.

Het was een heel moeilijke dag voor Lize geweest. Jan, wiens herinneringsvermogen gaandeweg zwakker werd, scheen het gisteren gebeurde geheel vergeten te zijn. Maar aan Frau Gluck's optreden en ongewoon geheimzinnig gedoe merkte Lize wel, dat die het niet vergeten had. Ja, de herhaalde fluistergesprekken met sommigen der „vertrouwdens” deden de buffetjuffrouw vermoeden, dat er booze plannen werden beraamd, plannen van wraakneming op den man, die, door deze actie te beginnen, Lize tegen de Frau had opgezet. Want tegen háár — het was wel gebleken — durfde Frau Gluck in dezen niets doen.

Dit vermoeden, dat weldra zekerheid werd, toen zij de Frau met Cornelis Muller en Mottigen Hein in het bekende kamertje zag verdwijnen, versterkte Lize in haar voornemen om naar „Welkom” te gaan. Mogelijk, dacht ze, kon ze het door dit drietal gesmede plan in duigen doen vallen.

Toen dan ook door Cornelis Muller en zijn metgezel al het

mogelijke werd gedaan om de „Welkom“-samenkomsten eensvoor-al onmogelijk te maken, rees Lize op van haar plaats. Ze was van zins, zich voor Muller te plaatsen en hem zijn lafhartig gedrag te verwijten. Reeds drong ze vooruit, om aan dit voornemen gevolg te geven, toen de zang van zuster Klok door de zaal klonk en, gelijk de olie de door storm bewogen zee tot bedaren brengt, de ruwe, ziedende hartstochten bedwong.

Lize week terug naar haar schuilhoek. O, hoe trilden die woorden door tot in haar ziel! Die arme beladene, die vermoede zwerveling was zij! Alléén was ze in de wereld; niemand, die zich om haar bekommerde. Een zondares was ze, een gevallene, een verachtelijk wezen. En dat er nu toch nog redding en verlossing mogelijk was! Dat de Heiland van zondaren háár somber levenspad nog kon en wilde verlichten . . .

Lize sloeg geen acht op de anderen rondom haar; ze keek niet naar de vrouwen, die voor 't meerendeel, schamel gekleed en 't hoofd in een doek verborgen, toonbeelden waren van een even diepen lichamelijken als zedelijken val.

„Zondaar zijt gij!” zong de zuster. En: „zondares ben ik!” zei Lize haar na. En daarna — zoo er iemand in de zaal was, van wie gezegd kon worden, dat hij de woorden van de lippen van dominee Kruisman aflas, dan mocht dit van Lize gelden. Voorover gebogen, luisterde ze scherp naar wat hij sprak. En, al was 't niet nieuw voor haar, al had ze klaarblijkelijk veel verstandelijke kennis van den weg der zaligheid, geen oogenblik dwaalden haar gedachten af,

Toch, ja, wat ze nú hoorde, wat ze nú voelde, wàs nieuw. Het reeds lang door haar gekende Bijbelwoord: „Geloof in den Heere Jezus Christus en gij zult zalig worden!” kwam nu voor haar in een wonderbaar licht te staan. Ze ontdekte, zij, dat er een weg des behouds was óók voor haar. Als ze ging tot Hem, die de Weg was, zou ze niet omkomen . . .

Buiten, op straat, in de onmiddellijke nabijheid van „Welkom”,

werd op ruwe en walgelijke wijze de zonde gediend; daar, in donker-Rotterdam, vierde Satan hoogtij.

In „Welkom”, in een der uiterste hoeken, door niemand opgemerkt, zat zacht-snikkend een vrouw. En van uit 't diepst harer ziel klonk de kreet om genade: „O God, wees mij, zondares, genadig!”

Lize was gekomen tot het Kruis. En dat Kruis hield ze omklemd. Van dat Kruis-alléén wachtte ze heil.

Op den terugweg naar huis klonken nog de klanken van 't laatste lied in Lize's hart na :

In onrust ging 't schoonst van uw leven voorbij!

Ja, zóó was het! Onrust en nõg eens onrust had immer, zoo lang ze de zonde gediend had, haar voortgedreven. En, als God het niet genadig verhoed had, zou die onrust haar eindelijk gedreven hebben in de armen van een zelf gezochten dood.

't Is hard, Jezus weerstand te biën

Dat hād ze gedaan, vele jaren lang, bewust, opzettelijk. Nú durfde ze 't niet meer en wilde ze 't niet; ja, ook, Godlof! ze kòn het niet. Want Hij had zich aan haar willen openbaren als de liefdevolle Schulduidelger, als de troostende Heiland. Ze mòest Hem liefhebben, die tot een zondares, als zij was, zich wilde nederbuigen.

„Jezus!”

Zacht, bedeedsd, als vreesde ze, dat ze te groot een voorrecht zich toeëigende, sprak ze den Naam uit van Hem, die daar in dit nachtelijk uur verkondigd was; den Naam van Hem, van Wien ze nu gelóófde, ja, zeker wist, dat Hij ook háár uit de macht van den Booze wilde verlossen.

Oneindig vele malen, hier en overal waar ze verkeerde, had ze dien Naam als een vloek gehoord. En tot hem, die dien vloek uitte,

had ze geen bestraffend woord gericht, neen, maar gelachen had ze met dien vloeker en met hem te gelijk volop uit den zondebeker gedronken.

Maar in deze oogenblikken voelde Lize den lust in zich opkomen om het luide uit te roepen op de straat, dat de „klok der genade” nog niet stilstond. O, ze wilde 't wel uitjubelen, dat heerlijke vers van Psalm 6, 'twelk haar nu weer voor den geest kwam, nadat ze 't in vele jaren niet gezongen had:

Mijn ziel grijpt moed; wijkt, boozen,
 Vlucht van mij weg, god'loozen:
 De Heer heeft mijne klacht
 Met toegenegen ooren
 Genadig willen hooren
 En al mijn smart verzacht!

Deze psalmwoorden voerden Lize van de hoogten der zielsverrukking terug tot de werkelijkheid.

Ze hoopte, na wat ze in deze ure voor haar ziel had ondervonden, op de volkomen genoegdoening en verlossing, door Christus aangebracht. Maar nu diende ze ook geheel te breken met de booze en goddelooze omgeving, waarin ze op dit oogenblik verkeerde. Ze voelde, dat ze onmogelijk in dezen gemoedstoestand in „Walhalla” zou kunnen blijven.

Maar waarheen zou ze dan gaan? In Rotterdam woonde niemand van haar familie. Zoo ze nog kennissen had, bij wie ze om hulp aan kon kloppen, dan . . .

Er schoot Lize een naam door 't hoofd van iemand, dien zij kende . . .

„Dominee Kruisman!” . . .

Doch terstond daarop trachtte ze het denkbeeld van zich af te zetten, dat zij tot hem zou gaan. Haar gevoel van onafhankelijke-vrouw-willen-zijn, waarop ze altijd zoo fier was geweest, was haar een beletsel. En ze durfde het ook niet.

Toch kwam deze gedachte telkens met kracht terug gedurende den weg, dien ze nog te gaan had. En, reeds in „Walhalla” gekomen, bleef 't haar bij: „Ga naar dominee Kruisman; die zal wel uitkomst voor je weten.”

„En waarom ook niet?” vroeg ze zich ten slotte af. „Waarom zou ik 't niet doen? Is 't niet mijn plicht, nu ik mijn schuld voor God heb mogen belijden, dat ook voor de menschen te doen, die weten, wie 'k was en wat 'k werd? . . . Ja,” besloot ze daarop manmoedig, „'k doe het. God-Zèlf heeft mij deze gedachte in het hart gegeven. Morgenochtend, zoo vroeg ik 't maar kan, ga ik naar dominee Kruisman!”

XX.

DOMINEE KRUISMAN EN LIZE.

Dominee Kruisman las in het gedicht, „De zeven doodzonden”, van Robert Hamerling, de meer dan aangrijpende klacht van het verlaten meisje, dat uitroept:

Hoe zal ik verdragen,
dat hij van mij week?
Breek, hart, dat aan 't zijne
geklopt heeft, breek!
Was zoeter de vreugde?
Is bitt'rer de smart? . . .
Een bloem, die vertrapt werd,
zoo sterft het gebroken,
verbrijzelde hart!

En sidderen moest hij, toen hij het koor der demonen met hel-schen schaterlach hoorde herhalen:

Een bloem, die vertrapt werd,
zoo sterft het gebroken,
verbrijzelde hart!

„Arme bloem, arm hart!” zuchtte dominee Kruisman. „Eén oogenblik van vermeend geluk wordt door vele jaren van smart gevolgd. Men speelt met het hart en de liefde der vrouw . . .”

Den vorigen avond had hij in „Welkom” gezien, wat er van die

verlatenen terechtkwam. O, hij huiverde, als hij zich die gezichten weer voor den geest haalde, waarop de ellende en wanhoop te lezen stonden. De versierselen, waarmede sommigen zich behangen hadden, waren niet in staat, haar jammerlijk bestaan te verbergen. Ja, haar armoede en lijden sprongen er des te meer door in het oog.

„Men zegt,” dacht hij, „dat die vrouwen veeleer den hongerdood moesten willen sterven dan het brood der schande te eten; dat het tégen haar getuigt, dat ze zich in zulk een leven begaven . . . maar wie kent de geschiedenis dezer ellendigen? Is ieder van haar vrijwillig tot dit uiterste overgegaan? . . . Nu, ja, nú heeft de Satan ze in zijn macht en doen ze, wat hij wil. Maar zijn ze niet aan de booze lusten van den man, die — gelijk Hamerling het zegt — „woedende dieren, verwoestend der aarde bloemrijken dos”, ten slachtoffer gevallen? . . .”

En de mannen, die hij in „Welkom” had gezien? Schaduwbeelden waren 't geweest van vroegere kracht en fierheid; verwoest was hun leven door de zonde, die ze in zoo velerlei vorm hadden gediend.

Hoe kon dit mogelijk zijn?

Dominee Kruisman las het verder in het boek vóór hem: de demon van den wellust was onder alle demonen de sterkste gebleken. Wat deze niet vermochten, bracht hij tot stand. Hij overweldigde den jongeling, die zoo hoog verheven scheen en tegen iedere zonde gepantserd. En déze demon, die uitroepen kon:

Ik heb hem verwonnen . . .
 uitgelezen ellende
 bedacht ik voor hem . . .

deze demon verwierf den lauwerkrans van zijn meester, den vorst der duisternis.

En als de gevallene de machten des levens om redding en verlossing smeekte, riep het helsche koor hem toe:

Vergeefs, vergeefs!
 Gij trotsche, gij lichtzoon,
 boven velen verkoren,
 om te kampen geboren
 met de machten der helle —
 Gij zijt verloren!

Onder vertrapte bloemen en verloren lichtzonen had hij gisteravond verkeerd. En had hij ook niet den schaterlach van het koor der demonen gehoord, toen het werk, dat hij had aangevangen, dreigde verstoord te worden?

Ja, dat had hij! Maar hij had ook gezien, dat de macht van Satan teruggedeinsd was voor de Boodschap des Heils.

Godlof! Sterker dan de Booze was Hij, die hem den kop vermorzelde. Voor Vorst Messias moesten ook nu de helsche heirkrachten wijken!

Dominee Kruisman was zoo in zijn overpeinzingen verdiept, dat hij niet hoorde, hoe er aan de deur van zijn studeerkamer werd geklopt. Hij schrikte op, toen de deur geopend werd en zijn dienstbode hem zei, dat er iemand voor hem was.

„Wie is 't?” vroeg hij.

„Een juffrouw; maar ze wil d'r naam niet zeggen. Alleen zei ze, dat ze u wel eens geschreven had.”

Dominee Kruisman kon onmogelijk bedenken, wie dat kon zijn. En, nieuwsgierig geworden, besliste hij, dat die juffrouw maar binnengelaten moest worden.

Eenige oogenblikken later liet de dienstbode de bezoekerster binnen.

Oplettend keek Kruisman haar aan, toen ze voor hem zat, zenuwachtig blijkbaar, en de oogen neergeslagen.

Neen, kennen deed hij haar niet. Maar toch kwam 't hem voor, dat hij haar meer gezien had. Ja, stil, was 't niet dezelfde vrouw, die hij vóór eenigen tijd aan 't begin van de Coolvest had ontmoet en die hij toen nog nagegaan was?

„U wenscht me te spreken?” vroeg hij nu haastig, in spanning om te weten, wie ze was.

„Ja,” kwam 't schuchter uit haar mond.

„U zei aan 't meisje, dat u mij wel eens geschreven hebt. Maar ik herinner me niet...”

„'k Schreef u over... Van Noordwijk,” viel ze hem, zij 't ook nog aarzelend, in de rede. En nu sloeg ze de oogen op, donkere diep-liggende oogen, waarin tranen schemerden.

„Dus waart u dat?” riep Kruisman verrast. „Nu, dan dank ik u voor de waarschuwing. Ze kwam weliswaar te laat om den, armen man voor dien overval te behoeden; doch aan uw briefje heeft hij toch feitelijk nog 't behoud van zijn leven te danken... En,” ging hij, na even gezwezen te hebben, voort, „daarom te meer zou 'k heel graag uw naam willen weten.”

„'k Heb op dit oogenblik geen reden meer om mijn naam te verbergen,” was 't antwoord. „Trouwens, u kent me wel: ik ben... Lize Bolsen...”

Dominee Kruisman sprong op.

„Lize!” riep hij. „Bent u Lize Bolsen? Ja, nu herken ik u. O, wat ben 'k blij, dat u bij mij gekomen bent! 'k Heb veel over u gedacht, want mijn vriend Verheul heeft er mij van verteld, dat...”

Hij zweeg, verlegen. Doch zij, nu niet meer aarzelend, vulde hem aan:

„Dat 't verkeerd met me is gegaan. Zeg u 't maar gerust.”

„Ja,” zei hij, „dat vertelde hij me.”

Een poos zwegen beiden. De herinnering aan vroeger, toen ze elkander hadden leeren kennen, was te machtig. Toen was ze een jong, vroolijk ding, dat onbezorgd de toekomst tegenblikte, uitblinkend boven anderen van haar leeftijd door rijke begaafdheden. Nu zat ze hier, niet afgeleefd nog, maar toch in meer dan één opzicht de kenmerken meedragend van het leven, dat ze in de verlopen jaren had geleid.

Lize Bolsen was de eerste, die het stilzwijgen verbrak.

„U weet nu, wie 'k ben,” zei ze „en u weet ook, wat ik was. Maar met dat leven wil 'k breken. Ja, 'k heb er al mee gebroken. Van morgen ben 'k uit 't huis, waar 'k de laatste maanden woonde, weggegaan. En nu kom 'k bij u, om te vragen, of u me helpen wilt.”

„O, graag!” riep dominee Kruisman uit. En zijn gezicht straalde van blijdschap, toen hij dit verzoek hoorde.

„Gisteravond, toen 'k in „Welkom” was”

„Was u daar?” vroeg hij verwonderd. „'k Heb u niet gezien.”

„Ja, 'k was er. En 'k heb er de zuster hooren zingen en u hooren spreken Ik kon 't in dat leven al niet meer uithouden. Maar ik wist geen uitweg. 'k Heb geen tehuis meer,” vervolgde ze treurig. „Vader en moeder zijn beiden gestorven. Al is 't niet enkel door 't verdriet, dat ik ze aangedaan heb, dan toch is dit niet zonder invloed geweest. En mijn broer wil niets meer van me weten. 'k Heb hem een keer of wat geschreven, maar hij gaf me niet eens antwoord”

Kruisman kon niets doen dan door hoofdschudden zijn afkeuring te kennen geven.

„Omdat 'k dus niemand meer had, die me helpen kon,” ging Lize verder met haar verhaal, „bleef 'k, waar 'k was. Maar 'k heb God gebeden om uitkomst. En nu, na die samenkomst gisteren, gaf Hij 't me in het hart, dat ik naar u moest gaan. Ik wilde eerst niet. 'k Was er nog te trotsch voor, om hulp te vragen. En vooral, dat ik bij u zou komen met dat verzoek, viel me moeilijk. Maar eindelijk liet ik ook dien onwil los. En zoo ben ik hier,” besloot ze.

„En 'k ben er blij om, dat u gekomen bent. Graag wil 'k u helpen,” herhaalde dominee Kruisman. „In de eerste plaats, omdat ik er mij over verheug, dat u met dat leven gebroken hebt. Maar in de tweede plaats, omdat u Lize Bolsen bent. Was maar eerder gekomen!”

Lize glimlachte pijnlijk.

„Ja,” zei ze, „'k begrijp 't. Maar vóór u me hulp verleent, wil 'k graag, dat u eerst hoort naar wat 'k doorgemaakt heb.”

„Dat is niet noodig!” weerde hij af.

„Ja, toch!” antwoordde ze beslist. „En bovendien, 'k heb er behoefte aan, mijn hart eens uit te storten. 't Is lang geleden, heel lang, dat ik met iemand heb gesproken, die het goede voor me wil.”

En toen vertelde Lize alles, wat er gebeurd was. Heel haar treurig leven liet ze hem zien; ze spaarde zich zelf niet; ze verontschuldigde haar zonden niet; zooals ze geweest was, een zondares voor God en menschen, zóó openbaarde ze zich aan hem.

Dominee Kruisman ijsde van haar verhaal. Gaarne had hij haar toegeroepen, maar te eindigen. Maar omdat hij begreep, dat deze biecht haar verlichten zou, stoorde hij haar niet in hare mededeelingen.

Eindelijk was ze uitgesproken. En toen kwam er een stroom van tranen over haar wangen; de lang ingehouden tranen van wroeging en leed; de tranen ook van smart en berouw over haar zonde.

Kruisman verliet stil de kamer, haar nú alléén latend. Waar zóó geweest werd, was er slechts Eén, die vertroosten kon . . .

Toen hij terugkwam, was zijn vrouw bij hem.

Lize stond haastig op en boog.

„Dat is nu voorloopig onze nieuwe huisgenoot,” zei hij, nadat ook zijn vrouw haar vriendelijk begroet had.

Lize begreep 't even niet. Ze had tijd nodig, om de beteekenis van die woorden te verstaan.

„Maar dominee Kruisman!” riep ze uit, toen ze begreep. „Neen, neen!” weerde ze af.

Hij deed echter, of hij 't niet hoorde.

„Niet waar, vrouw,” zei hij, „dat hebben we toch afgesproken?”

„Ja,” bevestigde mevrouw Kruisman, en, zich tot Lize wendend, zei ze: „We méénen het. We dringen u ons huis niet op; we

bieden 't u aan. Ik óók zal blij zijn, als u voorloopig bij ons wilt blijven."

Dit was te veel voor Lize, die luid-snikkend op haar stoel terugviel.

Zachtjes vatte mevrouw Kruisman haar bij de hand en hief haar op. En met woorden van vrouwelijk medelijden en innig gevoel wist ze de arme tot bedaren te brengen . . .

XXI.

MOTTIGE HEIN.

Dominee Kruisman kende nu de geheele geschiedenis van den overval op den ouden Van Noordwijk. Lize Bolsen had hem verteld, wat zij wist. Ook de namen der misdadigers noemde ze.

Wat zou Kruisman doen? Naar de politie gaan en zeggen, dat Cornelis Muller, Bram de Sluiper en Mottige Hein met hun drieën Van Noordwijk hadden mishandeld? Of wachten op een gelegenheid, dat de kennis van deze dingen hem van pas zou kunnen komen?

Hij besloot tot het laatste. De overweging, dat Van Noordwijk, alhoewel bijna geheel hersteld, na het gebeurde zeer zenuwachtig was gebleven, werkte mede tot het nemen van dit besluit. Ongetwijfeld toch zou een langdurig verhoor, met Van Noordwijk als aanklager en voornaamsten getuige, dezen zeer afmatten en niet bevorderlijk zijn aan een volkomen terugkeer van zijn gezondheid.

Zwijgen dus. Maar daarom niet stilzitten. De eerste gelegenheid de beste wilde hij aanvatten, om met Cornelis Muller of Mottigen Hein te spreken. En die gelegenheid zou wel komen! Want hij kende die twee mannen immers reeds. Lize had hem gezegd, dat het de twee rustverstoorders gedurende de eerste samenkomst in „Welkom” waren geweest. 't Was nu maar de vraag, of de gezochte gelegenheid lang op zich zou laten wachten.

In spanning ging Kruisman den volgende Dinsdag naar „Wel-

kom". Zouden er weer zooveel mannen en vrouwen komen als den eersten keer? Of zou 't blijken, dat men met ééne maal reeds genoeg had van deze „nieuwigheid"? Zou Satan's macht, die de menschen verblindde en verstrikte, zonder dat ze zelf het wisten, het winnen van de Blijde Boodschap, die zoo eenvoudig scheen, maar inderdaad toch zoo rijk en heerlijk was?

Maar ook: zouden zij er zijn, die twee rustverstoorders, die vijanden van Van Noordwijk, die werktuigen in de handen van den Booze en van Frau Glück: Cornelis Muller en Mottige Hein? En als hij beiden of slechts één van hen er zag, zou dan de begeerde gelegenheid zich voordoen? Of zou er wederom en met vernieuwde woede een poging worden gedaan om de orde te verstoren en de verkondiging van het Evangelie tegen te gaan?

Spanning was er, ja. Maar geen vrees; geen bange gedachten over mogelijke mislukking van den begonnen arbeid. Het was immers Gods werk en niet het zijne. En God zou zorgen, dat de arbeid voortgang had, al zouden de moeilijkheden niet uitblijven.

Een heerlijk optimisme kwam er over dominee Kruisman: moeite zag hij niet; arbeid telde hij niet; 't was alles licht om hem; hij voelde zich gedragen door Gods trouwe Vaderzorg. En 't zong in hem:

Nooit kan 't geloof te veel verwachten,
 Des Heilands woorden zijn gewis;
 't Faalt aardschen vrienden vaak aan krachten,
 Maar nooit een Vriend als Jezus is.
 Wat zou ooit Zijne macht beperken?
 't Heelal staat onder Zijn gebied.
 Wat Zijne liefde wil bewerken,
 Ontzegt Hem Zijn vermogen niet.

Ja, 't was óók voor hem in deze oogenblikken zóó, dat hij bergen vlak en zeeën droog zag. En daarom kon hij 't hoofd omhoog-

heffen. Veilig was hij aan Jezus' hart; gedragen door Zijne liefde; tot den arbeid bekrachtigd door Zijn Goddelijk alvermogen.

't Werd weer vol in „Welkom”; voller nog dan de vorige maal. Alle stoelen zelfs waren bezet.

Die er den eersten keer waren geweest, deden al vrij. Ze praatten met elkander op luiden toon; lieten hun blikken door de zaal gaan, om, als ze een kennis zagen, dezen toe te roepen bij hen te komen. Maar al heerschte er een voor kerk-menschen ongewone luidruchtigheid, opzettelijk was deze toch niet. Deze mannen en vrouwen, de enkele aanwezige kinderen zelfs al, waren gewend aan het vaak oorverdoovend en schrikwekkend straatrumoer der nachtstad, aan de dreunende galmen der orgels, aan 't zagen van harmonica's en 't krassen van violen. En het viel hun moeilijk, ja, bijkans onmogelijk, om hun stem, die ze steeds boven dat rumoer hoorbaar moesten maken, te doen dalen tot een fluisterton.

Dominee Kruisman, die met vreugde in 't hart de groote opkomst zag, trachtte de vele gezichten in 't geheugen te prenten. Ook dat kon te pas komen bij 't huisbezoek, dat hij reeds in deze buurten was begonnen. Dan zou hij terstond een aanknooppingspunt hebben voor het te voeren onderhoud.

Wanneer hij ééns een gelaat goed had gezien, was Kruisman in staat het immer weer te herkennen. Wel kon hem soms de naam ontgaan, zooals het met Lize 't geval was geweest, die hij dan ook in geen jaren had gezien.

't Zou hem dus heel gemakkelijk vallen om, als ze er waren, Cornelis Muller en Mottigen Hein in de vergaderzaal op te merken. Maar — hij zag ze er niet...

Is Jezus' bloed voor mij gestort?
 Gaf Hij Zijn leven vrij?
 Gaf Hij voor mij Zijn dierbaar bloed,
 Zijn levensbloed voor mij?...

Zoo zong zuster Klok, nadat de samenkomst geopend was geworden.

En de keuze van dit lied was een opzettelijke, omdat er dien avond gesproken zou worden over het kruislijden van Christus.

Wederom werd de wezenlijke macht openbaar, die de zang heeft over het volk. Dit eenvoudig Evangelie-lied bewoog, versmolt de harten.

Toen dominee Kruisman opstond om zijn toespraak te beginnen, zag hij, dat onder het zingen van zuster Klok nog iemand was binnengekomen. En wel juist één der mannen, die hij zoo gaarne hier zag: Mottige Hein. Hij was achter in de zaal bij de deur blijven staan. En niets was er nu in zijn voorkomen, dat een herhaling van 't gebeurde in de eerste bijeenkomst vreezen deed. Veeleer leek hij verlegen met zijn houding en schuw.

„k Heb hier nog een plaatsje voor den vriend, die daar bij de deur staat,” zei dominee Kruisman, terwijl hij zijn stoel van 't podium nam en in de zaal voor het spreekgestoelte neerzette.

De vriend-bij-de-deur, Mottige Hein, schudde het hoofd. Neen, hij behoefde niet te zitten; hij kon best blijven staan; achteraan was hij veel liever dan zoo vlak vooraan.

Maar Willem van Noordwijk, die den man ook herkend had, bewoog hem met eenige vriendelijke woorden, zijn onwilligheid te laten varen. En Mottige Hein ging op de hem aangewezen plaats zitten.

Wat dezen man, dezen geweldige, bewogen had om naar de „Welkom”-samenkomst te komen? Kruisman vroeg er niet naar; Willem van Noordwijk ook niet; niemand der andere broeders en zusters. Maar dat het met geen boos bedoelen was, begrepen ze allen. En ze verheugden er zich over.

Dominee Kruisman begon te spreken. Van Jezus van Nazareth vertelde hij, die 't land was doorgestaan, goed-doende. De oogen der blinden opende Hij; aan stommen gaf Hij de spraak; melaatschen reinigde Hij; ja, zelfs de dooden werden door Hem weder levend gemaakt.

Die dát kon doen, was geen gewoon mensch; 't was onmogelijk, dat éénig schepsel zúlke wonderteekenen kon doen. Neen, maar deze Jezus was Gods Zoon, gekomen op de aarde, om ellendigen, om zondaren te helpen, te redden, te zaligen.

Toen kwam de geschiedenis van het lijden.

De vraag: Mòest de Christus alzóo lijden? werd beantwoord met: Ja. Want alleen door den dood van den Zoon Gods kon aan zondige menschenkinderen het eeuwige leven worden geschonken.

Aan het vloekhout hing Hij; aan het krais. En het bloed, dat Hij gaf, reinigde ieder, die in Hem geloofde. Ja, 't reinigde de diepst-gevallenen; de verst-afgedwaalden; dieven en moordenaars; óók den moordenaar aan 't kruis.

Den m o o r d e n a a r.

Dominee Kruisman sprak met nadruk. Maar dit woord: moordenaar, herhaalde hij. Want hij wist, dat zelfs de ruwste menschen onder zijn hoorders, wien het bedrijven van allerlei booze daden niet zwaar viel, in kalmen gemoedstoestand voor deze gruwelijke boosheid, voor een moord terugdeinsden. Als ze opgewonden waren, zoodat ze niet wisten wat ze deden; als de drank de zinnen beneveld en beleedigingen de ziel verbitterd hadden, dàn grepen ze naar het moordwapen, dàn waren ze onverschillig omtrent het leven van den medemensch.

Oók den moordenaar vergaf Jezus. Dien ter dood veroordeelde zeide Hij toe, dat hij in het Paradijs zou zijn te gelijk met Hèm!

„Voor wie,” eindigde dominee Kruisman zijn prediking, „voor wie kwam Gods Zoon op aarde? Voor wie gaf Hij Zijn leven? . . . Heerlijk is 't antwoord op deze vragen: Hij kwam voor armen en zwakken en blinden. Hij gaf Zijn bloed, Zijn leven voor zondaren, voor u en voor mij. Zoo we werkelijk 't gelooven, dat Hij is de eeniggeboren Zoon van God, en wij ons Hem toevertrouwen in leven en sterven, zullen we éénmaal eeuwig bij Hem zijn en met Hem leven. Zelfs voor den moordenaar was er en is er vergeving. Al waren dus onze zonden als scharlaken, zij zullen wit worden als sneeuw.”

Mottige Hein, die, als hij geweten had, dat ze hem in „Welkom” zoo voor aller oog naar voren zouden loodsen, veel liever weg was gebleven — gelijk hij het zich zelf zei —, wist onder het hooren naar de rede van dominee Kruisman niet, hoe hij 't had. 't Werd hem wonder-vreemd van binnen; een ongekend gevoel overweldigde hem. Al had hij nú op willen staan om heen te gaan, dan was hem dit onmogelijk geweest. Zijn kracht was als verdwenen. Hij luisterde, hij moest luisteren.

Een vreeselijke benauwdheid kwam over hem, toen die dominee het over de zonde van moord en doodslag had. En hij wist 't wel: waarom. Zelfs de heilrijke boodschap: voor den moordenaar, die met Jezus gekruisigd werd, en ook voor den moordenaar van onze dagen, is vergeving, vermocht niet die benauwdheid te verdrijven. Den man, die voor niets vervaard was, die door zijn vrienden in de boosheid gevreesd werd, sloeg de angst om het hart. Hij sidderde. Want al had de rechter hem niet wegens moord veroordeeld, dat hij niet onschuldig was aan 't vergieten van eens anders bloed, wist hij maar al te goed.

Te gelijk hoopte hij, dat dominee Kruisman zou ophouden, omdat de angst hem te machtig werd, en dat hij zou voortgaan, omdat hij in de schildering van den moordenaar aan 't kruis, die begenadigd werd, zijn beeltenis zag.

Wonderlijk, maar die man daar scheen alleen óver hèm en vóór hèm te spreken....

Zie heen naar Golgotha!...

Daar hangt aan 't kruis

In angst des doods

Uw Jezus,

Met uwe schuld beladen.

Zie heen, zie heen naar Golgotha!...

Hij boog het stervend hoofd

En riep met kracht

En gaf den geest....

De aarde beefde,
 De rotsen scheurden,
 De graven openden zich,
 De dooden stonden op....
 O, Godd'lijk Lam, onschuldig
 Werdt Gij aan 't kruis geklonken.
 Gij leedt voor ons geduldig,
 En hebt ons heil geschonken,
 Droegt straf voor onze zonden,
 En heelt door Uwe wonden....
 Erbarm U onzer, Heere God!

Erbarm u onzer!

Dat was ook de inhoud van het korte gebed, waarmede dominee Kruisman de samenkomst sloot.

Erbarm u onzer!

Hoevelen waren het er, die deze bede om erbarming, omgenade, mede opzonden tot den troon van Hem, die immer hoort?

O, als 't er slechts één was!

Mottige Hein wilde óók heengaan, net als de anderen. Maar doordat hij vóór in de zaal gezeten had, moest hij de laatste bij het weggaan zijn. En dat was juist zijn ongeluk, naar hij dacht, toen hij dominee Kruisman op zich zag afkomen. Hein voelde, dat die man hem zou aanspreken, en hij dacht dit „gevaar” nog te kunnen ontwijken, door tusschen de anderen door naar den uitgang te dringen.

Te laat! De dominee had hem reeds bereikt en sprak hem aan. Hij moest nu toch wel blijven stilstaan.

„'k Ben blij, dat 'k je van avond hier weer gezien heb. 'k Hoop, dat je blijft komen.”

„Ja, ja!” antwoordde Hein, in stilte hopen de, dat hij er nu af was. En hij wendde zich weder naar de deur. Buiten was de straat, de vrije straat. Dáár eerst zou hij weer vrij kunnen ademhalen.

Hier was 't hem van avond te benauwd geweest, dan dat hij er langer wenschte te blijven.

Maar dominee Kruisman liet hem niet los.

„Hoe is 't je bevallen?” vroeg hij.

Hein moest, wilde hij niet ergerlijk onbeleefd wezen, wel antwoorden. Maar hij deed 't kort en onwillig, norsch bijna:

„Goed.”

Wat wilde die man toch? Wat moest hij van hem? Zou hij het weten, dat ie . . . ? Hein keek met schuwen blik den dominee aan.

Deze ging voort:

„Ik heb het straks in het algemeen gezegd, maar 'k mag het nu zeker wel tegen je persoonlijk ook zeggen: al heb je nòg zooveel gezondigd, wanneer je daarvan berouw hebt, oprecht berouw, dan wil de Heere in den hemel ook die zonden vergeven en je Vader zijn.”

Hein wist niet, wat te antwoorden. Nog nooit had iemand zóó tot hem gesproken als deze man. En hij meende 't wel goed ook. Dat zag hij duidelijk. Hij voelde 't ook. Want met geen enkel woord werd gesproken over zijn optreden van de vorige week. Geen enkel verwijt werd hem toegevoegd. Als hij zoo in een bijeenzijn van zijn vrienden was opgetreden, zou 't een schelden en beledigen geworden zijn zonder eind. Maar deze man sprak van niets anders dan van vergeving. Dat 't niet goed met hem was, wist niemand beter dan hij zelf. Een dronkaard was ie en een dief en een vechter en . . . ja . . . hij was bijna een moordenaar ook . . . Hu, een moordenaar!

Hoe! Hij moest toch een antwoord geven! Die dominee wachtte er op. Als hij nu maar iets te zeggen wist, 't hinderde niet wat, dan zou hij weg kunnen gaan. Wèg. Onder de oogen van dezen man vandaan. Maar hij kon niets bedenken; geen enkel woord. En die oogen bleven hem maar aankijken . . . Hulpeloos keek Hein rond . . .

Gelukkig! Daar kwam die jonge man aan, die hem straks gezegd had, dat hij toch maar vóóraan op dien stoel moest gaan zitten.

Als die nu met den dominee ging praten, hoefde hij geen antwoord meer te geven en kon hij weggaan.

„Wat is er, Van Noordwijk?” vroeg dominee Kruisman aan Willem.

Deze keek vreemd op, verrast bijna. Want altijd noemde de dominee hem bij zijn voornaam.

Maar meer dan verwonderd, verschrikt, bleek Hein bij 't hooren van dien naam. Hij greep dominee Kruisman bij den arm en riep uit:

„Van Noordwijk? Heet hij Van Noordwijk?”

„Ja. En is dat zoo'n wonder?” was 't vragend antwoord.

„Nee . . . ja . . . n-ee,” stotterde Hein. „Maar . . .”

En toen stormde hij weg, de deur uit.

Willem begreep er niets van.

„Wat beteekent dat?” vroeg hij.

„'k Zal 't je later wel eens zeggen, Willem. Of neen: misschien is 't wel goed, dat je 't weet. Vertel me eens: heb je den mannen, die je vader zoo mishandeld hebben, wel van harte vergeven?”

„'k Heb er God om gebeden, dit te mogen doen,” antwoordde Willem. „En 'k geloof, dat ik geen haat meer voel en geen wraak meer koester.”

„Nu, dan wil ik 't je wel vertellen. Deze man, die op 't hooren van je vaders naam zoo verschrikte en hard wegliep, is één van de drie. Hij is het geweest, die je vader den eersten slag gegeven heeft.”

Willem ontroerde van deze mededeeling. Hij werd bleek. Weer kwam dezelfde strijd, als hij gehad had, toen hij op weg was om zijn vader te zoeken. Toch had hij daareven gezegd, dat hij meende, geen haat en wrok meer te hebben.

Dominee Kruisman zag het en kwam zijn jongen vriend te hulp.

„Willem, 'k heb toen, dien avond, tot je gezegd, dat we bidden moesten voor je vaders vijand, die door den duivel als een werktuig werd gebruikt. Weet je dat nog?”

Willem knikte.

„En 'k heb dien vijand van je vader toen een verdoolde genoemd. 'k Geloof, dat dit wel zoo uitkomt. Is 't nu niet hoogst

opmerkelijk, dat diezelfde man op ònzen weg geplaatst wordt? Er gebeurt niets bij geval. God werkt immer door. Wát zou 't heerlijk zijn, als de man, die eens je vader bijna het leven benam, zijn schuld leerde erkennen en belijden, en — evenals we dit van je vader weten — een erfgenaam van het eeuwige leven werd!"

„Ja,” stemde Willem van harte toe, nú den aanval van Satan weer te boven, „dat is waar. Wat zal vader blij zijn, als hij hoort, dat zijn aanvaller een bezoeker van onze samenkomsten is geworden!"

„Zeg er hem nog niets van,” waarschuwde dominee Kruisman. „'k Geloof, dat 't voorloopig beter is, dat je deze ontdekking voor hem verborgen houdt. Hij vraagt er immers niet naar. 't Zou zijn gezondheid kunnen benadeelen.”

„Dan zal ik 't stilhouden . . . 'k Zou zeggen, naar de overhaaste vlucht van den man te oordeelen, dat zijn geweten in hem ontwaakt is. Ik wil hopen en bidden, dat de Heere hem verder de oogen geheel zal openen.”

„Ja, doe dat!” besloot dominee Kruisman. „Dát is de „wraak” van Gods kind: te bidden voor zijn vijanden.”

XXII.

EEN FOUT VAN DOMINEE KRUISMAN?

„De arbeid zal zeer veel geld vorderen, zelfs al wordt er heel klein begonnen,” had een der sprekers in de Kerkeradsvergadering, waar dominee Kruisman zijn voorstel indiende en toelichtte, gezegd.

En ongetwijfeld was de bedenking, dat de financiën der Kerk in een hopeloozen toestand zouden kunnen geraken, voor velen mede een reden geweest om tégen te stemmen.

Vele malen gedurende den eersten tijd, dat hij den Evangelisatie-arbeid in Rotterdam had aangevat, moest Kruisman over deze woorden nadenken. En bij den dag meer moest hij toestemmen, dat die spreker goed had gezien. Want veel, zeer veel geld was er noodig, om in de allereerste behoeften der armen en ellendigen te voorzien.

Als hij 's Dinsdagsavonds in „Welkom” vaak die magere, bleeke, verkleumde gezichten zag, wist hij, dat er bij die menschen thuis armoede heerschte. Hij zag ook, dat er honger en koude geleden werd. En als ze dan kwamen en vroegen om brood, kòn hij ze niet ongetroost van zich laten gaan. Het „ga heen en word warm” kòn hem niet over de lippen.

Dominee Kruisman gaf, wat hij had, wat hij missen kon. En dat was niet veel. Reeds als student immers moest hij hard werken om te kunnen blijven studeeren, en, eenmaal predikant, had hij niet gevraagd: welke gemeente geeft mij het grootste salaris? doch: waar ben ik het meest noodig? Hij geloofde in het woord des

Heeren: „Maar zoekt eerst het Koninkrijk Gods en Zijne gerechtigheid, en al deze dingen zullen u toegeworpen worden.” Zou Hij, die het meerdere geeft, ook niet zorgen voor het mindere? En, al mocht het geld niet door hem worden veracht, hóóger dan eenig stoffelijk belang gold bij hem het bezit van Het Eéne Noodige.

Om den mensch in het bezit van dat Eéne Noodige te stellen, had God den Zoon, dien Hij lief had, gegeven! En deze had daarvoor zelfs Zijn leven afgelegd!

En dat Eéne Noodige was hèm geschonken. Gaarne wilde hij 't nu ook anderen deelachtig zien worden.

Moest nu hij, die, in dienst van zijn Zender, zondaren riep tot bekeering en ze aanmaande om alles te verlaten en Jezus te volgen, zien op „veel geld” of „weinig geld”?

Ja, dominee Kruisman kon het en moest het den voorzichtigen financier uit den Kerkeraad toestemmen: de Evangelisatie-arbeid kòstte geld.

Maar toestemmen deed hij niet en kon hij niet, dat dáárom die arbeid maar moest wachten.

Neen, integendeel. De armen en ellendigen riepen om hulp en om redding. En die móesten geholpen. En de hand tot redding móest uitgestoken. God wilde het!

Nog geen oogenblik had dominee Kruisman er berouw van gehad, dat hij zich niet door financieele overwegingen had laten weerhouden om te doen wat hij meende roeping en plicht van iederen Rotterdamschen Christen te zijn. En meer en meer werd 't voor hem een arbeiden: ziende op het gebod, blind voor de uitkomst.

De meer nauwe kennismaking met een zijner helpers bevestigde hem in deze overtuiging.

Deze helper was een man, die zich geheel had gegeven aan de Christelijke arbeidersbeweging; die voor zijn mede-arbeiders, waar

dit moest, was in de bres gesprongen, en in geschriften hun belangen had verdedigd. En zóó zelfs was zijn arbeid geweest, dat deze was opgemerkt door de hooge overheden, die — zijn werkkraft en eerlijkheid op prijs stellend — hem een betrekking aanboden, welke tweemaal meer bezoldiging gaf dan hij thans genoot. Maar de man weigerde; ja, dat deed hij. Want bij aanvaarding van dit aanbod zou hij zijn levensdoel missen: de opheffing zijner mede-arbeiders en de verdediging hunner belangen.

De enkelen, die wisten, welk een strijd deze man te strijden had gehad, noemden hem den man met het hart van goud. Een eernaam, dien ook dominee Kruisman hem gaarne gaf. Want hij waardeerde in dezen man-uit-het-volk de zelfverloochening, waarmee hij een leven van gemak en betrekkelijke weelde had afgewezen. En hij begreep, dat God hem dezen man tot een voorbeeld stelde in den aangevangen arbeid van liefde en zelfverloochening.

Een brief van Lize.

In de huiskamer had dominee Kruisman dien zooveen gelezen en nu herlas hij hem op zijn studeerkamer.

De brieven, die Lize schreef, sinds ze zijn huis verliet en in de omstreken van Utrecht in betrekking was gegaan, ademen steeds een blijmoedigen geest. Hoe ze dankbaar was, gered te zijn uit de klauwen der wreede monsters, die jarenlang haar hadden overheerscht! En nóóit vergat ze ook, om, zij 't dan ook met bescheidenheid, dominee Kruisman aan te moedigen, opdat hij in zijn werken onder en voor ellendigen niet vertragen zou.

Zoo ook nu weer:

„... Vaak nog zie ik mij in gedachten zitten in dat eenvoudige „Welkom“-zaaltje. Wát heb ik 't daar benauwd gehad! Maar „ook: wát heb ik daar een heerlijken zegen genoten! O, iederen „Dinsdagavond denk ik hieraan. Dan zie 'k u weer te midden van

„die armen en ongelukkigen. En ik bid dan, dat God uw arbeid „zegene en dien van de andere broeders en zusters.

„U moet er nóóit mee ophouden. Ook zelfs niet, al merkt u „in geen weken en maanden een enkele vrucht. Want al ziet u 't niet, „ik geloof, ja, ik zou haast zeggen: ik wéét, dat uw woord en de „zang van zuster Klok een diepen indruk bij die menschen achterlaat.

„Wàt zou 't heerlijk zijn, als allen, die nu de zonde dienen, „eens tot inkeer kwamen en Jezus, den Heiland, leerden kennen „en liefhebben! . . .”

Welk een verschil was hier toch met het briefje, dat hij — Lize was toen een paar weken bij hem in huis — van haar broer, den advocaat Bolsen, ontvangen had! Kruisman had 't bewaard; hier had hij 't. Het was een kort, heel kort briefje:

„Dat gij mij schreeft over die vrouw, die zegt mijn zuster te „zijn, kan ik u niet euvel duiden. Alleen: schrijf me er niet wéér „over. Want ik heb voorgoed met haar afgedaan. Zij bestaat „voor mij niet meer.

„En wat betreft uw Evangeliseer-actie — die laat me koud. Ik „heb (dit hadt ge al lang kunnen weten) áfgedaan met wat ik „vroeger meende te gelooven.

„Iets heb ik nog van dat vroegere „geloof” onthouden. Dit: „werp geen paarden voor de zwijnen.

BOLSEN.”

Natuurlijk had Kruisman niet op dezen brief gezwegen. In een uitvoerig schrijven trachtte hij den kouden en verharden man, die als student toch met hem en Verheul meermalen de knieën had gebogen, te overtuigen van zijn dwaling. Maar of hij dit doel had bereikt, kwam hij niet te weten, daar Bolsen zweeg; blééf zwijgen ook, toen hij voor de tweede en derde maal hem op het gevaarlijke van zijn tegenwoordigen toestand wees.

Geen paalen voor de zwijnen werpen! Het was waar, dit mocht niet. Maar deden dit de Evangelisatie-werkers, als ze 's Dinsdags-avonds in „Welkom” die samenkomst hielden? Wierpen ze de paalen van Gods Woord nutteloos weg, als ze andere avonden uitgingen op de straten en, door te waarschuwen en te getuigen tegen de zonde, de door Satan meegevoerde zinneloozen trachtten terug te houden? Werden de paalen des Evangelies vertreden in de gezinnen, waar de broeders en zusters, die zich aan het huisbezoek hadden gegeven, mannen en vrouwen en kinderen vonden, die niets van den weg des heils wisten, ja, zelfs meermalen zulken, die nog nimmer van verlossing hadden gehoord?

Geen paalen wegwerpen! Bolsen had er voor gewaarschuid. Helaas, had hij zèlf niet de parel van groote waarde, die eens voor zijne oogen geschitterd had, achteloos met den voet verschopt?

Hij, Bolsen, voelde zich nu verlicht. Het Evangelie was hem een dwaasheid geworden, sinds hij in de kringen der wereld was opgenomen.

Helaas, ja, dat gebeurde met zoovelen, ook in Rotterdam!

Dominee Kruisman wist 't, dat de vrede des harten, die alléén volkomen zaligheid en rijkdom biedt, gemist werd in zoo menig gezin, waar overvloed en weelde heerschten. Néén, niet alleen was het donker-Rotterdam dáár te vinden, bij dát deel der bevolking, dat leefde in den nacht, omdat er werken verricht werden, die het licht niet konden verdragen. Maar er was óók een donker-Rotterdam, dat woonde in de nette en deftige wijken der stad, dat zèlf zich voorspiegelde te behooren tot het beschaafde en verlichte deel der menschheid: de Goddelijke waarheden van het Evangelie werden er niet erkend; zonder Christus kon men er wel komen! Donker was 't óók in die harten en een blij opgewekt leven der ziel werd er niet gemaakt. Over beide, over a r m-donker-Rotterdam en over rij k-donker-Rotterdam voerde de vorst der duisternis heerschappij!

O, kon, mòcht de arbeid der Evangelisatie, der reddende en zoekende liefde, de arbeid van het getuigend vermanen uitgesteld

worden, . . . uit-ge-steld . . . , totdat er geld was? Mòest niet nú reeds gedaan worden, wat nú reeds kon? . . .

„Daar is Willem van Noordwijk, dominee, om u te spreken.”

't Was een welkome afleiding op dit oogenblik voor dominee Kruisman. Hij zou gevaar loopen, pessimistisch te worden, als hij zoo alléén bleef met die neerdrukkende gedachte aan een onmacht, uit onwil geboren . . .

„Dat 's ongewoon bezoek, dominee; ten minste: ongewoon op dit uur van den dag. Maar 'k heb van nacht een ontmoeting gehad, die me zoo heeft aangegrepen, dat 'k er u van vertellen wilde.”

Dominee Kruisman gaf met een handbeweging te kennen, dat Willem maar voortgaan moest.

„We liepen,” zei Willem „op de Hoogstraat. We hadden met z'n vieren geposteerd voor een slecht huis. Toen, in de onmiddellijke nabijheid van de zondebuurt, zagen we een klein jongetje. Ik wilde eerst doorloopen, want 't was al wat laat geworden, maar mijn vrienden bleven staan, om naar 't ventje te zien. 't Was een kleine bedelaar, die telkens, als er een dronken matroos uit de straat kwam, een eind met dezen meeliep en hem geld vroeg. We konden dit niet hooren, maar begrepen het uit zijn bewegingen.

„Ineens zagen we, dat één zoo'n matroos, die er klaarblijkelijk niet van gediend was om langer dan hem lief was lastig gevallen te worden, zijn hand uithaalde en 't kleine kereltje tegen den grond sloeg. Wij d'r op af. Maar ook een paar vrouwen hadden 't gezien, en die — woest waren ze — zetten den matroos na, die nu hard wegliep.

„Wij vonden den armen jongen met geheel bebloed gezicht. De slag was erg geweest, maar in zijn val was de stakkerd ook nog tegen den trottoirband geslagen. We brachten hem toen naar het politie-bureau, waar ze hem een beetje afgewasschen hebben. En daar hoorden we, hoe de jongen heette en waar hij woonde . . .

„De vrienden besloten daarop, hem thuis te brengen, en ik ging

mee. Maar dát was allervreeselijkst, dominee. Ik kan 't niet weergeven, hoe ellendig 't dáár was. Maar 't allerellendigste was nog, het te moeten hooren, hoe die moeder te keer ging. Ze lag, toen we binnenkwamen, op een vuil, vies bed, met een flesch, een jeneverflesch zeker, naast zich. Ze probeerde op te staan, maar daarvoor was ze te dronken. Daarop beval ze den jongen, dat hij bij haar moest komen.

„„Hoeveel centen heb je?” vroeg ze den armen jongen, die nog geheel versuft was van den slag en den val, en daarom niet direct een antwoord gaf.

„'t Mensch werd toen woest en nam de flesch op, om die naar zijn hoofd te slingeren. Maar dat hebben we gelukkig kunnen verhinderen.

„We zijn eerst weggegaan, toen we zeker waren, dat de moeder vast in slaap was en haar kinderen niet meer mishandelen kon. Want behalve dat jongetje was er nog een meisje van ongeveer zijn leeftijd, en in een ouden wagen lagen twee kleine kindertjes . . .

„'t Kan daar zóó niet blijven. We hadden die kinderen graag van nacht meegenomen, maar we wisten niet, waar we ze brengen moesten. Ik kom bij u, dominee, om uw raad te vragen. Wat moet er gedaan worden om die kleinen te redden?”

't Verhaal van Willem was in-droevig. Dominee Kruisman had met ontzetting naar hem geluisterd. Hij kon 't zich indenken, dat Willem en zijn vrienden diep geschokt moesten geweest zijn, toen ze daar dat arme, kleine, mishandelde slachtoffer van de zonde zijner ouders te midden van het drukke, zondige beweeg der nachstad hadden opgemerkt. En hoeveel pijn deed niet reeds de beschrijving van de ontmoeting tusschen moeder en kind! Hier geen sprake van dat reine, heerlijke gevoel, dat moederliefde heet, maar een dienen van den demon Alcohol, een alles-vergeten voor de vreeselijke begeerte om den brandenden dorst naar dien helschen drank te lesschen!

Ja, hier moest geholpen worden! Die arme kinderen moesten

aan die omgeving, waarvan gewis een verderfelijke invloed op hen uitging, worden onttrokken.

Maar hoe? En op welke wijze?

Ja, er waren Kinderwetten; wetten, die het onbeschermd en verwaarloosde en mishandelde kind in bescherming namen. En er waren Voogdijraden, die zich belastten met het voorbereidend onderzoek, en den rechter adviseerden om aan ontaarde ouders de macht over hun kinderen te ontnemen.

Maar — hoe gezegend die wetten ook werkten en hoe loffelijk de ijver der Voogdijraden ook mocht zijn — lang, tè lang voor deze arme kinderen, die beklagenswaardige slachtoffers, zou de ontzettings-procedure loopen. Enkele weken zouden er vast mee gemoeid zijn. En wat kon er niet in dien tijd gebeuren!

Als 't was, gelijk Willem het hem had medegedeeld, mochten en konden die kinderen geen dag langer bij hun moeder blijven. Die jongen stond ieder oogenblik aan een mishandeling, als waarvan zijn helper getuige was geweest, bloot. En 't was niet alleen de vreemdeling, die hem bedreigde. Veeleer was 't de moeder, van wie het kind het meest te duchten had.

Willem van Noordwijk kwam om raad, om hulp tot hèm.

Wàt moest hij zeggen? Wàt moest hij doen?

Zònder na te rekenen, wat gisteren en eergisteren door hem gedaan was om de nooden van ellendigen te lenigen... zònder te vragen: zouden anderen, goeoden en rijken, nu niet iets in dit geval kunnen doen?... zònder te denken zelfs aan wat hij voor eigen gezin noodig had... gáf dominee Kruisman Willem raad èn hulp.

„Ik ken in Kralingen een paar menschen,” zei hij tot Willem, „die zeker wel voor eenigen tijd die kinderen bij zich in huis zullen willen nemen. Me dunkt: we moesten die moeder zien te bewegen, dien jongen en dat meisje te laten gaan. Best mogelijk zal ze er blij mee wezen, dat zij ze kwijtraakt. Zou je 't niet kunnen beproeven, of die moeder het doen wil? Hier is voorloopig alvast

wat geld, dat je voor die kinderen kunt besteden. Ik zal, zoodra ik kan, ze dan in Kralingen opzoeken. En ook wil 'k met die moeder spreken."

"Heel graag," antwoordde Willem blij. „Ik ga van avond, wanneer 'k van mijn werk kom, dadelijk er op uit. 'k Hoop, dat ik de kinderen mee kan krijgen. En 'k dank u zeer voor uw steun. Van avond nog, of anders morgen, zal ik u den afloop komen berichten."

Toen Willem van Noordwijk was heengegaan, kwam er een zware, inwendige strijd over Kruisman.

„Dat had je niet moeten doen," werd hem als ingefluisterd. „Je weet, dat je niet rijk bent; allesbehalve. En nu gaf je daar weer ineens, voor kinderen, die je heelemaal niet kent, je geld uit. Denk je dan niet om de toekomst? En geloof je, dat 't voor je vrouw prettig is, als ze merkt, dat je alweer te kort komt? . . . Je bent de man niet voor dit werk. Als je kapitaal bezat, ja, dan was 't wat anders. Of als je krachtige hulpbronnen tot je beschikking hadt, waaruit je kon putten. Maar die heb je niet. Heusch, 't zou 't best wezen, als je dat reddingswerk liet varen. Je wint er voor je zelf niets mee en hebt ieder oogenblik verlies te wachten. . . ."

De aanval, waaraan Kruisman hier blootstond, was verraderlijk. 't Was een opwekking om zich zelf te beklagen, om medelijden met zich zelf te gaan koesteren. En de aanval was des te meer gevaarlijk, omdat de Booze hem hier als op zacht-gezoolde multjes naderde.

De influisteringen zeiden hem niet, dat dit zelfbeklag en medelijden zou eindigen met dat koude egoïsme, dat bóven alles het eigenbelang stelt. . . .

„Is 't verstandig, dat ik, zonder te weten vanwaar 'k 't terug zal krijgen, mijn geld uitgeef?" vroeg Kruisman zich af. „Måg 'k mij zelf wel gaan benadeelen? . . ."

De benauwdheid werd groot. En toen nam hij zijn toevlucht tot 't gebed.

„O, Heere," bad hij, „Gij weet, in welke omstandigheden ik mij bevind. Op dit oogenblik laat men mij bijna geheel alléén staan.

En ik voel, dat ik niet enkel met woorden van vermaning tot de menschen kan komen. Zij, tot wie Gij mij hier zendt, verkeerden vaak in zulk een nood, dat er dadelijk geholpen moet worden. Met woorden kan ik tot hen spreken van Uwe liefde. Maar door een daad van redding, een daad van liefde, is zoo menig hard hart reeds verbrijzeld. Wil mij Uw wil doen kennen. Heere, wat wilt Gij, dat ik doen zal?"

Deze strijd duurde bijna den ganschen dag. Onder zijn arbeid, tijdens de catechisatie, liet de gedachte hem niet los, dat hij op een verkeerden weg was. Hij had een meer gelegen tijd moeten afwachten. Waar hulpbetoon in den arbeid der Evangelisatie een noodzakelijke voorwaarde en onmisbare factor kon zijn, daar had hij eerst moeten beginnen, als hij voldoende hulpmiddelen tot zijn beschikking wist.

Maar tegen den avond ging het licht voor hem op.

Duidelijk zag hij toen, dat 't een Satanslist was, die hem van den arbeid wilde afhouden. „Je wint er niets mee," was hem ingefluisterd. Maar dat mocht immers ook niet zijn bedoelen zijn. 't Was het ook niet. Neen, maar de eere Gods moest worden gezocht; voor de uitbreiding van Zijn Koninkrijk moest worden gewerkt. 't Gebod was er: Gaat uit en predikt! En daarnevens stond het andere woord: Dwingt ze om in te gaan. Welnu, hij voelde zich gedrongen, om door daden tot ingaan te dwingen.

En vast besloten, door te gaan, te doen wat zijn hand vond om te doen, óók dus, waar hij ellende zag, die te lenigen, zag dominee Kruisman de toekomst weer in.

Op 's Heeren tijd zouden — dit geloofde hij nu stellig — ook de meergegoeden voor dezen arbeid hun offers gewilliglijk brengen.

XXIII.

IN HAAR ZONDE GESTORVEN.

„Verraaiers! Dieven! Roovers! Dàt benne-n-et. Allemaal! Kinderroovers. . . ró-óó-óó-vers!”

't Was den avond van den dag, dat Nellie gehoord had, dat de rechtbank haar ontzetten zou uit de ouderlijke macht over Henk en Mientje en over de twee kleintjes. Ze was er zèlf bij tegenwoordig geweest, dat Henk en Mientje aan de rechters vertelden, hoe moeder ze mishandeld en om te bedelen had uitgezonden. Ontkend had ze dit. Maar de rechters geloofden haar niet. Wèl den Voogdijraad en de politie en Willem van Noordwijk, die als getuige was opgeroepen.

De vader der kinderen, Mottige Hein, was niet bij de terechtzitting tegenwoordig. Nergens had men hem kunnen vinden. In de logementjes, waar hij gewoonlijk verblijf hield, had men hem in geen weken gezien.

Omdat ook hij toonde, zich niet om 't lot zijner kinderen te bekommeren, spraken de rechters als hun meening uit, dat door de grove verwaarloozing, waaraan beide ouders schuldig waren, en de mishandeling, waaraan de moeder alleen zich had schuldig gemaakt, Hein en Nellie ontzet moesten worden uit de ouderlijke macht.

Nellie was toen heftig te keer gegaan, maar er werd haar beduid, dat ze zich rustig te houden had. En op gemoedelijken toon sprak een der rechters haar nog toe.

Ze was zèlf de schuld, dat de rechtbank haar de kinderen ontnam. Als ze zich meer om haar kinderen en minder om de jeneverflesch had bekommerd, zou 't nooit zoo ver gekomen zijn. En als ze 't besluit nam, niet meer te drinken en enkele jaren leefde gelijk 't een fatsoenlijke vrouw en moeder betaamde, zou ze haar kinderen weer terug kunnen krijgen.

Nellie had in een oogenblikkelijke opwelling het den rechters beloofd : „'k Drink niet meer. Geen drup. Ja, 'k weet 't wel: die drank is m'n ellende. En 't is de schuld van m'n man; als die anders geweest was . . .”

Helaas, die belofte vergat ze al dadelijk na 't verlaten van 't gerechtsgebouw, toen ze een der vele huizen voorbijkwam, waar boven de deur in kleine lettertjes het woord VERGUNNING prijkte : „vergunning” om lichaam en ziel te laten verderven door den jenever, dien groot-moordenaar, die veler levensgeluk verwoestte en veler zieleheil voor eeuwig op 't spel zette.

't Was Willem van Noordwijk, nadat hij van dominee Kruisman raad en hulp ontvangen had, gelukt, Nellie te brengen tot 't afstand-doen van haar kinderen. Om ze over te halen, had hij er haar op gewezen, dat ze nú voor kleeren en voedsel voor de kinderen moest zorgen ; dat ze dus vrijer zou staan en er zich beter zou kunnen doorslaan, als anderen die zorg op zich wilden nemen. De enkele centen, die Henk en Mientje voor haar binnenbrachten, betekenden feitelijk niet veel.

Nellie, als immer ook toen onder den invloed van den drank, had met beide handen dat aanbod vastgegrepen. Maar niet alleen Henk en Mientje — àlle vier de kinderen, óók de kleinsten, moest hij maar meenemen. Dan was ze van die lastposten af.

Willem was verrast, dat 't zoo gemakkelijk ging. En heel spoedig daarna was hij weggegaan, met de kinderen. Zijn zuster Cor reed de kleintjes en hij bracht Henk en Mientje naar de Kralingsche menschen, die hem door dominee Kruisman waren genoemd.

Toen Willem een week later bij Nellie terugkwam, was haar stemming heel anders. Ze had spijt, afstand gedaan te hebben. Die twee jongsten, zei ze, konden haar niet schelen. Daarvan had ze toch niets dan last. Maar Henk en Mientje, ja, Mientje vooral, zou ze en moest ze terughebben.

Omdat er vrees bestond, dat ze werkelijk te eeniger tijd dit zou eischen, besloten dominee Kruisman en Willem, den Voogdijraad met 't geval in kennis te stellen en dringend te verzoeken, het voorgoed onmogelijk te maken, dat deze moeder door een slecht voorbeeld haar jeugdigen kinderen tot een val zou worden.

En toen . . . toen kwam Willem van Noordwijk door het onderzoek van den Voogdijraad tot de ontdekking, dat de vader van zijn beschermelingen Hein was, Mottige Hein!

Hoe wonderlijk waren Gods wegen!

Hein had zijn vader ernstig mishandeld. En nu moest hij de kinderen van Hein verlossen uit hun afschuwelijke omgeving, ze bewaren voor een leven, dat erger nog was dan de dood . . .

Vast geloofde hij, dat deze dingen hem veel te zeggen hadden. Niets toch gebeurde er bij geval. Mottige Hein werd telkens op zijn levensweg geplaatst, nú weer door zijn vrouw en kinderen. Was 't niet, of telkens de Heere zijn aandacht op dien verdoolden man vestigde? Mòest hij niet voor hem bidden? Mòest hij niet — voor zoover hij dit kon — werken aan het levensbehoud van hem, die bijna de moordenaar van zijn vader geworden was?

En 't was Willem, of hij gedurig weer naar die ellendige woning getrokken werd; naar de ongelukkige Nellie, de vrouw van Mottigen Hein.

„Verraaiers! Dieven! Roovers! Dàt benne-n-et. Allemaal! Kinderroovers . . . róó-óó-óó-vers!”

Willem van Noordwijk was met zuster Klok naar Nellie gegaan. Hij had dien morgen haar belofte voor de rechtbank, niet meer

te zullen drinken, gehoord. En nu wilde hij haar bezoeken, haar helpen in den strijd, dien ze ongetwijfeld zou hebben te doorworstelen, als de verzoeking over haar kwam.

Hij wist 't niet, dat zij alreeds bezweken was, deze slavin.

Doch toen hij met zuster Klok de woning binnenkwam, was één oogopslag reeds voldoende om hem den stand van zaken te doen kennen: Nellie zat er bij de tafel, zóó volslagen in de macht van den drankduivel, als hij haar nog nimmer had gezien. Als hij dit geweten had, zou hij althans zuster Klok niet hebben meegenomen. Want de aanblik was ontzettend.

Nellie zat daar, de kleeren in wanorde, de haren los-slingerend over hals en schouders, het gelaat hoog-rood opgezet, de oogen waterig en glanzend . . . en vóór haar de flesch, de verwoester van haar leven.

Willem deed een stap terug en duwde zuster Klok ook achteruit. Maar Nellie had hem reeds gezien en herkend. En woest, razend, begon ze te vloeken en te schelden. Ze probeerde op te staan, de dronken vrouw. En de woeste flikkering in haar oogen voorspelde, dat een duivelsche geest haar zou aanzetten tot een daad van geweld.

Willem was in de kamer gekomen, toen hij begreep, dat de vrouw hem reeds had opgemerkt. Bang was hij niet, en te vluchten voor haar, voor Nellie, kwam niet in hem op. Kalm hoorde hij aan, hoe ze hem schold voor „fijnen huichelaar”, die haar de kinderen had onstolen. Daarop wilde hij nu niet antwoorden. Ja, ook toen hij zag, dat ze op wilde staan om naar hem toe te komen, bleef hij rustig en bedaard. Want in dezen toestand zou ze niet kunnen doen, wat ze misschien van plan was.

't Verwonderde hem niets, dat Nellie's pogingen om op te staan, mislukten. Haar dronkenschap liet haar dit niet toe. De jertever had haar als verlamd.

Zuster Klok wilde heengaan.

„Kom mee,” zei ze zacht tot Willem, „hier is niets te doen

op dit oogenblik. En ik vind 't vreeselijk, hier lang te blijven. O, wat 'n verschrikkelijk mensch zoo! . . . Kom mee."

„Wacht nog even," verzocht Willem, die geen oog van Nellie afhield. 't Was vreemd; maar 't was, of hij gedwongen werd, de ongelukkige te blijven aanzien.

Hoor! Daar begon ze weer. Luid-gillend stiet ze haar vervloelingen en verwenschingen uit. Ze vloekte haar man, die haar ongeluk werd; haar kinderen, die ze zei lief te hebben en te gelijk dreigde te vermoorden, als ze onder haar bereik kwamen; haar rechters, die ze verraders en dieven en kinderrovers schold.

„Róó-óó-óó-vèrs! . . . En jij," op Willem wijzend, nu ze niet op kon staan en zich op hem werpen, „ik zàl je! Jij heb me kinderen me afgenomen! Jij! Jij! Jij! O, 'k vertrap je; 'k spuw op je. Dáár, dáár! Ellendingen benne jullie allemáál . . .!"

Plotseling klonk een schelle, akelige lach door het vertrek. 't Was Willem en zuster Klok, of een duivel zich hier bevond en met een helschen schaterlach de gruwelijke woorden der beschonkene accompagneerde.

Huiverend keken beiden naar de vrouw, die in één oogenblik uit den toestand van de felste woede scheen overgegaan te zijn in dien van de meest dolle, uitgelaten blijdschap. Maar dàt was geen blijdschap! O, hoe die trekken akelig wrongen, terwijl de lach zich over haar lippen een uitweg baande! De oogen schenen uit 't hoofd te pulen; de vuisten balden zich krampachtig. . . . Schor werd de lach, slechts een heesch geluid was 't meer. . . .

Toen strekte haar hand zich uit naar de flesch voor haar. Ze omvatte die stijf met haar vingers en bracht ze naar den mond. . . . Doch vóór ze kon drinken, ontviel zij haar. De arm gleed neer langs 't lichaam; 't hoofd, waarin de oogen uitpuilend bleven staan, zakte neer op de borst. . . .

„Vlug, vlug! Haal een dokter!" riep Willem, die, door snel op Nellie toe te loopen, nog kon verhinderen, dat ze van haar stoel gleed en viel. „Een dokter! Anders sterft ze onder mijn handen."

Zuster Klok spoedde zich heen, zoo snel als de duisternis in de steeg het toeliet. En Willem bleef alleen met de vrouw, die, naar 't hem toescheen, bewusteloos was. Misschien had ze zich te boos gemaakt daareven, dacht hij, en zou ze spoedig weer bij kennis komen.

Voorzichtig lei hij haar neer op den grond en haalde een kussen van 't bed, er niet op lettend nu, hoe vies en vuil dit er uitzag. Toen zag hij om zich heen, of hij ook water vond. Ja, daar was water, maar 't scheen reeds door Nellie gebruikt om zich te wasschen. Anders zag hij echter niets. Dan dit maar gebruikt. En neerbukkend, maakte hij de polsen nat en sprenkelde hij water op haar hoofd . . .

Zuster Klok kwam terug met een dokter.

„O, is 't dat mensch!” zei deze, zoodra 't licht van 't lampje, dat Willem in de hand hield, op haar gezicht viel. „Als 'k geweten had, dat u me voor háár riep, was 'k niet zoo op stel en sprong meegegaan. Die is geen hulp waard . . . Maar,” liet hij er op volgen, nadat hij den pols had gevoeld, „'k geloof, dat ze ook geen hulp meer noodig heeft. Ja, 't is zoo; ze is dood . . . De jenever heeft 't weer gedaan. Nu, 't was bij dit mensch wel te verwachten, dat 't daarop nog eens zou uitloopen . . . Als u nog even hier wilt blijven wachten, zal 'k de politie opbellen. Die zal wel blij wezen, dat ze geen last meer van 't wijf zal hebben.”

Dood!

Vol ontzetting stonden Willem en zuster Klok daar bij de doode. In enkele minuten was 't afgeloopen. Nu had haar ziel haren Rechter ontmoet . . .

„Arme Nellie!” fluisterde Willem. „Ze is in haar zonde gestorven . . .”

En met tranen van diepe smart keek hij neer op de ongelukkige, die daar aan zijn voeten neerlag . . .

En: „Arme Nellie!” zei zacht zuster Klok hem na.

XXIV.

ZICH HAASTENDE NAAR DEN STRIK.

Het schrikwekkend einde van Nellie's zondig leven had Willem van Noordwijk diep ontroerd. En meer dan ooit was, sinds hij den dood des zondaars van zoo nabij had gezien, de overtuiging in hem levendig, dat er tegen de gruwelijke openbare volkszonden met woord en daad moest worden getuigd.

Met wóórden, opdat er een opwekking mocht komen onder de lauwen en onverschilligen, die, hetzij uit onkunde met den gruwelijken toestand, hetzij uit onwil om zich met de ellendigen te bemoeien, alleen te vinden waren voor zaken, waarbij zij rechtstreeks belang hadden.

Maar met dáden ook. Want al waren de slachtoffers der zonde verantwoordelijke schepselen, de macht van het kwade was zóó groot over hen, dat ze er zich niet aan te ontworstelen wisten.

't Was met deze ongelukkigen als met het vogeltje, dat, gesuggereerd door het slangenooog, niet kàn ontvluchten, en daarom roerloos blijft waar 't is, totdat het ondier zijn prooi heeft gegrepen en het in giftig zwadder vermoord. Slechts dàn zou een ontkomen voor 't vogeltje mogelijk zijn, wanneer het contact verbroken werd; wanneer, al was 't maar voor één oogenblik, de suggereerende kracht van het slangenooog te niet werd gedaan, doordat er zich iets tusschen de slang en het van schrik rillende beestje plaatste.

Welnu, de ongelukkige, zij 't dan ook schuldige, zonde-slachtoffers werden steeds weer door hun zonde als aangetrokken. En

alleen door een dáád van derden, een zich, in den naam des Heeren, stellen tusschen de zonde en het slachtoffer, kon de algeheele ondergang worden voorkomen. Tot den drankslaaf, tot het slachtoffer der zonde van den wellust, moest een: Gij zult niet! worden gesproken. En dit niet alleen daar, waar de zonde geen directen invloed kon oefenen; maar ook, ja, vooral, op de plaatsen der verleiding zelf: bij de kroeg en voor het huis der schande.

En Willem gaf zich aan dit getuigend werk met heel zijn hart. En hij sprak er over met zijn vrienden; hij wekte ze op, om mee door hùn daad te getuigen tégen en te redden van de zonde.

Ook dominee Kruisman gaf zich, overtuigd van de noodzake-lijkheid.

Als hij heel den dag had gearbeid in de gemeente door 't catechetisch onderricht aan de jeugdigen en door 't huisbezoek bij de ouderen; als hij gedaan had, wat ook buiten den engen kring der Kerk zijn hand had gevonden om te doen in den arbeid der Evangelisatie; dàn ging hij, zoo slechts zijn lichaam hem dit toeliet, gaarne mee met de werkers in den nacht. En trouw was hij ook dàn aan zijn roeping, om als dienaar van Christus tegen de zonde, de wereld en den duivel den strijd des geloofs te strijden.

Hij kreeg door dit alles meer werk, doch hij voelde zich gedragen door de kracht en genade zijns Gods, die hem voor uitputting en overspanning bewaarde.

Maar hij kreeg ook meer vijanden, en niet alleen zulken, die met laffen laster achter zijn rug hem in zijn pogen trachtten tegen te werken; maar vijanden ook, die hem lichamelijk poogden te treffen.

Een week na Nellie's dood waren dominee Kruisman en Willem met de Middernachtzendingen uitgegaan naar een der vaste „posten”, een huis met meer dan één ingang, een „paleis”.

Het was er dien avond druk. Telkens passeerden er langs de stille gracht mannen, die klaarblijkelijk een bezoek aan dit huis

wilden brengen. Onmogelijk toch kon anders hun aanwezigheid op dit uur worden verklaard. Maar doordat er de Middernachtzending op post stond, durfden ze aan hun voornemen geen gevolg geven en liepen ze door, hoog soms in hun jaskraag weggedoken, om zich onkenbaar te maken.

Maar anderen waren er, die brutaal-weg en zonder schaamte op het huis toeliepen. Dat waren dan stedelingen, die zich niet bekommerden om eigen fatsoen en familie-eer, die speelden met hun gezondheid en lichaamskracht, die geen waarde hechtten aan wat door de Middernachtzendingen 't heil hunner ziel werd genoemd. Of 't waren vreemdelingen, gebracht soms door geüniformde hotelbedienden of, op hun navraag, hierheen verwezen door menschen, die in de allereerste plaats geroepen waren, zülke diensten te weigeren. Die vreemdelingen wisten vaak niet, dat er in Nederland een Middernachtzending arbeidde, en schrikten dan op, als een waarschuwend en getuigend woord tot hen werd gericht. Maar zich over dien eersten schrik heenzettend, gingen ze naar binnen. Wat hinderde 't immers? Niemand, die ze kende hier . . .

Ja, toch, één vreemdeling was er dien avond, die zich gezeggen liet, die terugkeerde. 't Was een jonge Duitscher, die, door dominee Kruisman aangesproken, zeide wel eenige oogenblikken te willen luisteren naar wat hij te zeggen had. Echter, van zijn voornemen zou hij toch niet zijn af te brengen, waarschuwde hij. Maar toen dominee Kruisman met hem was begonnen te spreken — blind voor de uitkomst, ziende op 't gebod, — kwam er langzamerhand een ontroering over den jongen man. Of hij thuis een moeder had, vroeg hem de dominee; of een zuster; of wellicht wachtte hem in zijn vaderstad een bruid? En of hij, hier door geen mensch gekend, er wel zeker van was, dat Hij, Wiens oogen de gansche aarde doorloopen, hem niet zag?

En na tien minuten zoo met hem gesproken te hebben, dankte de jonge Duitscher voor de waarschuwing, en keerde hij het huis van ellende den rug toe . . .

Dàt was een heerlijke overwinning voor de werkers. En ze vierden die met een stil dankgebed tot God.

Doch de man, die in het „paleis” woonde en er wachtte op de verblinden, opdat hij zich verrijken kon met 't geld, door hen met handen vol weggeworpen, niet vragend er naar, of aan dat geld ook menschenbloed kleefde, had óók dit dóórgaan gezien. En brieschend van kwaadheid snelde hij toen naar buiten, schreeuwend en brullend van woede, omdat die kerels hem wederom verlies hadden bezorgd. En zijn luid getier wekte de omwonenden uit hun nachtrust en lokte hen voor de ramen.

Zóó kwam 't, dat de in hun slaap gestoorden de stille toeschouwers werden van een ongewoon tooneel.

Er kwam, in woeste vaart, een rijtuig langs de gracht. De nachtkoetsier, belust op een flinke fooi, dreef zijn arm paard met onbarmhartige slagen tot steeds sneller draf aan. Vóór het huis hield hij met een plotselingen ruk het dier in, dat trillend en hijgend staan bleef.

De Middernachtzendingen, op hun post, zagen door het portier drie heeren zitten, waarvan er, toen de koetsier van den bok was gesprongen en het rijtuig opende, twee uitstapten. De derde bleef zitten.

„Gaat niet binnen!” klonk de waarschuwing tot de twee, met een spottenden grijnslach door hen en een luid geschreeuw van den „paleis-man” beantwoord. Ja, zóó tierde de man, dat een tweetal politie-mannen in allerijl kwamen toeloopen, vast in de meening verkeerend, dat ze bij een hevige vechtpartij tusschenbeide moesten komen.

Hun tusschenkomst was echter niet noodig. Slechts hoefden ze den nachtrust-verstoorder aan te manen, kalm te zijn en in huis te gaan.

Hij voldeed aan deze aanmaning, maar bleef in de deur staan. Want de derde heer was nog in het rijtuig gebleven en die moest óók nog naar binnen. 't Scheen evenwel, dat deze niet durfde; hij

wilde klaarblijkelijk niet door de mannen van de Middernachtzending worden gezien en herkend; neen, hij durfde niet.

Willem van Noordwijk en de andere aanwezigen hoopten, hóópten, dat althans deze van zijn zondige voornemens zou afzien; dat hij den koetsier zou toewenken, weg te rijden; wèg van deze plaats des onheils.

Maar daar keerden uit het huis de twee heeren terug, die zooeven waren uitgestapt. En in hun armen droegen ze dekens. Waartoe? De menschen voor de ramen en de politie-agenten en de Middernachtzendingen keken verwonderd op. De laatsten echter begrepen al spoedig, wat het doel was. Ja, daar werd de derde man in die dekens gewikkeld en zóó, geheel voor aller blikken verborgen, door zijn twee vrienden naar binnengedragen. En waarlijk, de koetsier hielp daaraan mee, zelfs ook de man uit het „paleis”! . . .

Al zagen ze hem, die zoo het huis der schande werd binnengevoerd, nu niet, toch wilden de werkers hem niet ongewaarschuwd laten gaan. En kalm en bedaard klonk de waarschuwing, dat het ongeoorloofd was, hier te verblijven.

Om zijn: „Het is u niet geoorloofd”, werd eenmaal Johannes de Dooper gehaat door de vrouw, die dit woord niet wilde hooren. En haar haat bracht hem in den kerker en rustte niet, vóór ze het bloedig hoofd van dien dweper op een schotel zag.

Na het kalme: „’t Is niet geoorloofd”, van de Middernachtzendingen werden zij door de politie-mannen, die immers voor de orde en de nachtrust moesten waken, aangemaand om door te loopen. De man van ’t „paleis”, in de deur van zijn huis staande, uitte schorre overwinningskreten; zijn lach, hoorbaar tot op verren afstand, hoonde de mannen, die daar door de politie werden verdreven. . . . Maar toch, al mòesten ze zich verwijderen, omdat de politie de macht had krachtens wet en verordening om zóó op te treden; al heerschte in het „paleis” groote vreugde en klonk het spotgelach door de dikke muren en de dubbel geblindeerde vensters heen — ontmoedigd werden de werkers niet. En ze wisten,

dat ze 't zich zelf konden zeggen, dat nièt zij de overwonnenen waren. Overwonnen waren die drie mannen, die arme rijken, die daar op luiden toon de zedelijkheids-apostelen smaalden en prat gingen op de vindingrijkheid, welke ze hadden ten toon gespreid; zij waren de overwonnenen, de slachtoffers van den vorst der duisternis

Het was, of dominee Kruisman weder het uitstooten van zijn overwinningskreet door den wellust-demon hoorde:

Ik heb hem verwonnen

En hij hóórde de schaterende rei van helsche geesten in hun antwoord:

Vergeefs, vergeefs!
Gij trotsche, gij lichtzoon
Gij zijt verloren!

Als de nacht over de groote stad is neergedaald en de rusttijd is aangebroken voor de nijvere werkers, die dan nieuwe kracht kunnen vergaderen voor den arbeid van den volgenden dag, rust Satan niet, dacht dominee Kruisman, toen hij 's nachts op zijn kamer 't gebeurde nog eens naging. De hellevorst werkt rusteloos verder aan het plan, om den mensch van God af te trekken en van Hem te vervreemden. Hij is wèl een machtige geest! O, dat 't hem nog steeds gelukt, zooveler oog te verblinden! Wat weet hij niet duizenderlei middelen aan te wenden om doof te maken voor de waarheid van het Evangelie! Met kracht, met gróóte kracht, dienen Gods kinderen tegen hem en zijn trawanten op te trekken. Als het maar gevoeld werd, dat tegen zijn rusteloozen strijd een rusteloze tegenweer moet worden geboden; als de Christenen waakzaam waren en biddend en werkend heel den dag en heel den nacht; als door ieder Christen-geloovige met woord en daad de strijd werd aanvaard; als iedere duimbreed gronds hem werd

betwist; als om iedere ziel, die hij dreigt te verslinden, met hem werd gekampt... als het Evangelie van Gods Zoon, die Zijn macht hem toonde en hem verwon, werd gebracht aan oud en jong, aan rijk en arm — dàn zou Rotterdam méér zijn dan wèrkstad en wóónstad; dàn zou 't een stad zijn, waar de vreeze Gods haar heerlijk stempel zette op de inwoners, en vrede en liefde en blijdschap deed nederdalen ...”

XXV.

NOCH LEEFT EN WERCKT HY DIE DE MACHT DER DUYSTERNISSEN HEEFT

De werkers in den nacht, die mannen-van-de-daad als Evangeliepredikers, posteerden geregeld voor het grootste huis, dien sterksten burcht van de zonde. En uit de woede, waarmee ze bejegend werden, konden ze begrijpen, dat hun arbeid niet ijdel was. Inderdaad, ze zagen het ook, dat hun optreden aan deze plaats heilrijk werkte: steeds minder werd het aantal bezoekers; avonden aaneen verliepen er soms, dat niemand het huis binnenkwam.

Maar ook steeds grooter werd de vijandschap, die de Middernachtzendingen van de bewoners van het „paleis” ondervonden. Men huurde er, om zèlf niet in botsing te komen met de politie, een man, die in last had, dien dwepers op de vingers te zien en bezoekers binnen te lokken; maar het zwiepend rietje in zijn hand zei 't den broeders ook, dat zijn lastgeving nòg verder reikte.

Nog woedender werd men in het huis, toen men merkte, dat deze huurling na eenige avonden en nachten ophield met op de Middernachtzendingen toe te zien; ja, door zijn optreden hun arbeid nog voorspoediger maakte. En toen men hem betrapte in een vertrouwelijk gesprek, waarin hij door de broeders werd gewezen op het vernederende van zijn werk, en hem werd voorgehouden, hoe hij meehielp een schrikkelijk onrecht in stand te houden, werd de man voor zijn diensten bedankt en kon hij heengaan.

De bewoners kwamen nu zèlf weer naar buiten. Talloos waren

de beledigingen, die de broeders zich moesten laten welgevalen. En het bleef niet bij woorden. Eens, toen Willem van Noordwijk zich alleen voor 't huis bevond, wachtend op de anderen, ontving hij een stomp in de borst, die hem achteruitwierp. Meermalen ook gebeurde het, dat de bewoners naar buiten traden en de posteerende broeders in 't aangezicht spuwden.

Het was een goede tijd voor de Middernachtzending, al werd het door de Evangeliepredikers-in-den-nacht betreurd, dat hun daad van protest tegen den door de overheden gewettigden en gedulden gruwel niet meer bijval ondervond; dat de steun, door het Christelijk deel van Rotterdam geboden, zoo klein en zoo zwak was en bleef.

Om den laster, dien de Middernachtzending naar 't hoofd werd geworpen, als was het eenerzijds haar doel, zich in schunnige tooneelen te vermeien, en anderdeels, de orde te verstoren en het gezag tegen te werken, bekommerde ze zich niet. Stil, maar gestadig, werd er doorgewerkt.

En al maar door verminderde het bezoek aan het groote huis.

Toen gebeurde er iets, dat ernstige gevolgen na zich had kunnen slepen.

Op dominee Kruisman scheen men bijzonder gebeten. Als hij tegenwoordig was, schold en dreigde men van uit 't huis in dubbele mate. Men sarde en treiterde onophoudelijk, met 't kennelijk doel, handtastelijkheden uit te lokken. Daar dit nimmer nog gelukte — en ook nimmer gelukken zou! — nam men er zijn toevlucht tot een laffe en verraderlijke daad.

Terwijl de broeders voor 't huis heen en weer liepen, werd met geweld uit de hoogste verdieping een zware flesch naar beneden geworpen, die op dominee Kruisman neersloeg!

Een kreet van schrik ontsnapte aan de broeders, die zagen, hoe terstond daarna de getroffene hevig begon te bloeden. De flesch had met kracht den schouder geraakt en was toen in scherven uiteengesprongen. Enkele dier glasscherven hadden het gelaat en

den hals verwond; maar 't ergste was 't met zijn pols en zijn hand. Dominee Kruisman had, zoodra hij den schok voelde, den arm afwerend omhooggestoken en daardoor hadden de scherven diepe sneden kunnen veroorzaken.

„'t Is niets,” stelde de getroffene de broeders gerust. „'t Zijn maar een paar snijwondjes. 't Zal wel zoo dadelijk overgaan.”

Doch het was erger, dan hij misschien zelf dacht. In een oogwenk was een om den pols gewonden zakdoek doortrokken van bloed.

„Als er maar niet een ader geraakt is!” zei Willem van Noordwijk, die zich zeer bezorgd maakte. „Dominee, 't is beter, dat u nu naar huis gaat.”

„Waarom? Een soldaat mag toch niet voor een schampschot op de vlucht gaan?” schertste hij.

Doch ook de anderen drongen aan. Neen, wat Willem zei, was 't beste. En er was na dit voorval toch niet meer de zoo noodige kalmte. Allen zouden ze dan heengaan.

Dominee Kruisman voelde, dat ze gelijk hadden. De schrik had hun, al was 't niet geheel, dan toch voor een deel de tegenwoordigheid van geest ontnomen.

Onder 't naar huis gaan bloedde de hand nog hevig. Ze begon nu ook meer pijn te doen. Maar hij liet 't niet merken. Hij sprak met de broeders over den arbeid der Evangelisatie door het woord en door de daad. Voortgaan moesten ze. Deze daad der bewoners van 't huis was een goed teeken. 't Was een daad van wanhoop; een profetie van de laatste stuiptrekkingen.

„En,” zei hij, toen hij bij zijn woning was gekomen en de broeders dankte, „de gemeente zal het weten. Niet, dat ik er mij op beroemen wil, een martelaar te zijn. Wat er gebeurd is, beteekent feitelijk niet veel. Maar de gemeente moet het weten, dat ik in dienst van den Koning gewond ben en dat mij zulks heeft kunnen treffen, omdat er niet gebeden wordt en gewerkt; niet genoeg althans, zooals Hij dat wil.”

Willem van Noordwijk was zeer geschrokken. Zijn hart was vol bij de gedachte aan wat de zonde veroorzaakte. Nu weer had er, door de inwerking van den Booze, bloed gevloeid. 't Bloed van dominee Kruisman! Dat het nu juist dién treffen moest! O, hij wilde, dat de flesch hèm geraakt had. Want hij had 't wel gezien, al zei de dominee er niets van, dat hij hevige pijn leed.

Maar 't was toch ook een heerlijke zaak, om Christus' wil smaadheid en vervolging te lijden; ja, zelfs geslagen te worden om Zijntewil! Al mocht een Christen niet begeerig zijn naar het martelaarschap, als hij martelaar werd gemáákt, was dit toch een onwaardeerbaar voorrecht! Welk een genade was 't, volgeling, leerjongen te mogen zijn van Hem, die, als men Hem schold, niet wedschold, en als Hij leed, niet dreigde; om het kruis op te nemen, Hèm achteraan; om...

Een plotselinge schrik, veel heviger nog dan hij straks ontvangen had, stoorde zijn gedachtengang.

Dáár... vóór hem... zag hij... Eva!... En ze kwam uit dàt huis... uit... „Walhalla”!...

Willem van Noordwijk kende door den arbeid der Middernachtzending de dubbele bestemming van dit huis. En hij begreep...

Maar nú, nu hij ze daar voor zich zag, Eva, de dolende Eva, wilde noch kon hij 't laten, haar aan te spreken. Niet als vriend, maar als werker in den arbeid der Evangelisatie.

Ze had hem niet gezien. Langzaam liep ze de straat uit. Waar nu haar thuis mocht wezen? Neen, in dienst bij mevrouw Deelmout was ze niet; dan zou ze hier niet meer zoo bedaard loopen. En bij haar moeder? Ook vast niet, want die hield er niet van, dat haar dochter zoo laat op straat was.

Spoedig had Willem haar ingehaald.

„Eva!”...

Het meisje keek op, toen ze haar naam hoorde noemen. Maar toen ze zag, wie haar riep, verschrikte ze. Willem zag 't, omdat hij haar immers zoo goed kende. Wat 't hem pijn deed, dat ze voor hèm schrikte!

Ze wilde, zonder een antwoord te geven, hem ontloopen. Ze sloeg een zijstraat in en liep haastig nu.

Maar Willem bleef bij haar.

„Eva,” zei hij, en zijn stem klonk zóó in-droevig, dat ze nu opkeek en hem aanzag. „Eva, dat 'k je hier zóó moet ontmoeten! En je kwam uit dat huis, uit „Walhalla”! Zeg me, wat moest je daar doen?”

Voor een oogenblik hoopte hij, al was er in 't geheel geen grond voor die hoop aanwezig, dat ze een goede, eerlijke reden zou kunnen opgeven. Maar neen, ze zweeg, blééf zwijgen. En dat stilzwijgen was zoo ontzettend welsprekend.

„Eva,” vervolgde hij, „blijf hier even staan. 't Is hier rustig en stil. 'k Mòet je nu even spreken. Want dat huis is geen goèd huis voor je. Daar moet je niet komen... Eva, Eva! O, als je naar mijn raad had willen luisteren!...”

Willem kon niet verder. De smart overmande hem. Diepe deernis, innig medelijden vervulde hem met dit meisje. Ze was eens zijn Eva geweest. En, al was 't nu reeds weken, ja maanden geleden, dat hij haar gesproken had, hij vòelde, dat er in zijn hart nòg liefde voor haar was.

„Eva,” ging hij, nadat hij zijn aandoening bedwongen had, voort, „herinner je, wat ik je 't laatst geschreven heb. Toen heb 'k je geraden, niet voort te hollen op den weg naar 't verderf. En nú zeg 'k je dit nog eens. Toe, Eva, 't is nog niet te laat; nòg is 't tijd om terug te keeren...”

Het ongelukkige meisje had tot dusver niet geantwoord. 't Scheen wel, of Willem's woorden haar oor niet bereikten. Maar nu, bij deze laatste woorden, richtte ze zich eensklaps op. En, heftig bijna, hem in de rede vallend, antwoordde ze:

„Willem, laat me gaan; laat me met vreê; d'r is toch niks meer aan me verbeurd!”

En toen ging ze van hem vandaan. Ze sloeg den weg in naar de straten, waar 't ook 's nachts licht is, al is 't in de harten dergenen, die zich daar bevinden, somber en duister.

Willem, verplet door haar antwoord, had niet de kracht, haar te volgen

De woorden, die zeiden, dat zij, die hij lief had gehad, verloren was, voor hem en de wereld verloren, deden hem meer pijn en groeven dieper wonde in zijn ziel, dan de scherpe snijwonden der glasscherven het in zijn lichaam hadden kunnen doen

O, die zonde!

XXVI.

NAAR DE BINNENKAMEREN DES DOODS.

„D'r is toch niks meer aan me verbeurd . . .”

Wat had Eva Schoonberg er toe gebracht, dit vreeselijk antwoord te geven? Wat was de oorzaak van dezen wanhoopskreet, nadat er zoo liefderijk met haar was gesproken? Waarom weigerde ze, den weg des behouds nog in te slaan? . . .

Mevrouw Deelmout had aan Eva gezegd, dat ze op tijd thuis moest zijn. Ze mocht niet meer te laat binnenkomen. Of anders...

Dientje's veranderde houding jegens de jongere dienstbode, maar meer nog de mededeelingen van anderen gaven mevrouw Deelmout in dien tijd een vreeselijk vermoeden. Zou een harer huisgenooten zich op ongeoorloofde wegen begeven? En dat vermoeden werd zekerheid op een avond omstreeks Kerstmis. Toen kwam Eva thuis, veel later dan haar geoorloofd was, en in een toestand, die dicht aan dronkenschap grensde.

En . . . nog éénmaal zag mevrouw het door de vingers en joeg ze Eva niet op staanden voet weg, gelijk ze bedreigd had en waartoe ze het recht had.

Maar geen veertien dagen later gebeurde het toch.

't Meisje was dien morgen heel prikkelbaar. En Dientje, die vrouw met zooveel levenservaring, begreep, dat ze in een droevigen toestand verkeerde. Die kòn zich dan ook niet inhouden; ze moest 't haar zeggen, dat er wegen des grafs zijn en dat ze vreesde, dat Eva die bewandelde.

Woedend stooft Eva op. En, wat nog nimmer gebeurd was, ze vloog op Dientje toe en sloeg en beet naar haar.

Mevrouw kwam op het hierdoor ontstane tumult toeloopen. Nog juist bijtijds. Want Eva had een gloeienden strijkbout opgenomen en wilde dien de oudere dienstbode in 't gezicht werpen.

Onverbiddelijk werd nu mevrouw. Zij kòn noch wilde dezen toestand laten voortbestaan. En Eva stond een half uur later op straat!

Wáárhéén moest ze nu gaan?

Naar huis? Naar moeder? Neen, dat wilde ze niet. Zij had geen zin, zei ze zich zelf, om heel d'n dag, van d'n morgen tot d'n avond, de lamentaties aan te hooren van moeder over haar slechtheid. Daarbij: ze kon 't beter krijgen. Als ze naar huis ging, zou ze tevreden moeten zijn met een heel schralen kost, want moeder was arm. En al heel gauw zou 't haar gaan vervelen ook, dat ze al den dag in d'r oudste kleeren rond moest loopen Had Jonkheer 't haar al niet vaak gezegd, dat ze veel te goed was voor dienstbode en dat ze er echt als een dame kon uitzien?

Wáárheen moest Eva gaan?

Gek, dacht ze, dat ze nu gisteren juist die ruzie met Jonkheer had gehad. Maar wat was dat toch ook een zot voorstel van 'm, om zoo-maar op staanden voet met hem mee naar Brussel te gaan! Stel je voor, in d'r gewone door-de-weeksche plunje heelemaal naar Brussel. Er was hoegenaamd geen reden voor. Hoewel, ze zou Brussel, dat klein-Parijs, wel graag eens willen zien Ja, als ze 't goedgevonden had gisteren, zou ze nu hoog en droog in Brussel zitten. Daar zou ze ook heelemaal geen last van de kennissen hebben gehad, die nu vanzelf zouden vragen, waarom ze bij mevrouw Deelmout vandaan was Stil, wat ze gisteren botweg had geweigerd, kon ze immers vandaag best toestaan. Ze zou naar Jonkheer gaan en hem zeggen, dat ze nú wilde, dadelijk wel

Jonkheer's hospita, die Eva al kende, liet haar boven komen. En toen, in één adem, begon die vrouw te vertellen:

„Och mensch, wát 'n alterasie! Gisteravond, heel vroeg, kwam meneer boven stuiven. Haastig pakte-n-ie op z'n kamertje enkele dingen in z'n kleine handkoffertje — 'k weet 't zoo goed, zie je, want 'k sting d'r bij en hielp hem, omdat hij me dat vroeg, — en toen ineens zei hij: „Nou, besjoer, juffrouw, 'k ga d'r voorloopig tusschen uit.” Ik schrok, dat kan je begrijpen; want meneer Jonkheer was goed van betalen en heel royaal was hij soms ook. „Waarom?” vroeg 'k. Maar hij gaf me niet eens antwoord meer en weg was-t-ie”

Eva zat stil te luisteren; maar ze was heel bleek. De juffrouw zag 't niet. Die was misschien te opgewonden om 't te zien. Want wat ze vandaag had ondervonden, was wèl vreeselijk.

„En van morgen, 't was nog geen acht uur, werd er gebeld. 'k Dacht, dat 't de melkboer was, en trok open. Maar mensch, 't was 'n stille!”

„Een wat?” vroeg Eva.

„'n Stille; 'n agent in burgermanskleeren, begrijp je? . . . „Juffrouw,” zei-d-ie, „woont hier bij u geen meheer Jonkheer?” . . . „Die hééft bij mij gewoond,” antwoordde ik . . . „Zoo,” zei-d-ie toen weer, „wanneer is ie dan weggegaan?” . . . „Net gisteravond.” — En toen 'k dat gezegd had, vroeg de man me, of hij dan niet eens op de kamer van meheer zien mocht. Wat moest 'k doen, hè? Als je zoo'n stille tegenwerkt, krijg je 't later op je brood. En 'k zei daarom maar: ja. Maar 'k ging met hem mee, vanzelf. Och, och, wat snuffelde die man toen alles na! Overal stak hij zijn neus in. Net zoo'n hond. Hij keek onder 't bed, onder de dekens, in de kasten. Toen werd 'k nijdig. 'k Had hem toch gezegd, dat meheer weggegaan was? „Wat zoekt u toch?” vroeg 'k hem. „Gelóóft u dan niet, wat 'k u verteld heb?” . . . „Ja wel,” zei de man terug, „maar 'k zie, of 'k ook bewijsstukken vinden kan. Die mooie meheer moet 'n leelijk sujet wezen. Je hebt toch wel eens van blanke-slavinnenhandel gehoord? As 'k nou 'n korpes deliksie ontdek, neem 'k dat maar mee. Anders had hij-zelf mee naar 't

beroo gemoeten."... Je kan begrijpen, da 'k van die tijding vreemd opzag. Meheer Jonkheer 'n....!"

De babbelzieke, opgewonden juffrouw werd door een luiden schreeuw van Eva in haar woordenvloed gestuit.

„Wát!? Jonkheer zou dát wezen!? Da's niet waar, da's niet waar; 't kàn niet waar zijn! 'n Leugen is 't!"

De juffrouw haalde de schouders op.

„'k Zeg je niks anders as dat ie mijn zei. I k heb heelemaal geen reden om te gaan liegen, hoor!"

Eva antwoordde niet. 't Was een ontzettende slag voor haar. En ze moest zich geweld aandoen, om niet in tranen uit te barsten. Gelukkig, ze bleef zich meester en kon weer geregeld denken. En toen kwam in haar ineens een gelooven, ja, een zeker weten, dat 't waar was, wat de juffrouw verteld had. Jonkheer wàs wèg, gevluht naar 't buitenland. En hij had er zeker al van afgeweten, dat ie gezocht werd.... Háár had ie mee willen nemen.... O, die verleider!... Wát 'n schurk!...

Naar wat de juffrouw verder zei, luisterde Eva in 't geheel niet meer. Zoo spoedig als 't mogelijk was, verliet ze het huis, waarin Jonkheer wel nooit weer terug zou keeren. En zij óók niet. Nee, nóóit!...

Wáárheen moest ze nu gaan?

Eva dwaalde door de stad, zonder te weten schier, wat ze deed. Wat was 't vreeselijk, dat hij, aan wien ze zich had gegeven in volle vertrouwen, op wien ze meende te kunnen rekenen in tijden van angst en nood, haar zóó had kunnen misleiden! Nu hij was heengegaan, miste ze alles. Alleen stond ze nu in deze groote stad, alléén met haar bange gedachten voor de toekomst, alléén met haar wroeging en smart.

Hij had liefde gehuicheld; zijn mooie woorden, waarmee hij haar tot zich getrokken had, waren slechts klanken geweest. Ja, willens en wetens had hij haar in 't ongeluk gestort; hij, die zoo voornaam doende Jonkheer....

Waar ging ze heen? Ze wist 't niet. Ze bekommerde er zich ook niet om. Of ze liep in de stille buurten van het Westen, of langs de rivier met het drukke schepen-beween en het bedrijvige handels-verkeer, óveral achtervolgde haar de gedachte aan Jonkheer's afschuwelijke handelwijze; ja, maar ook het pijnigend zelfverwijt: „k Had naar Willem moeten luisteren; die meende-n-et goed; die hield werkelijk van me. . . . 't is m'n eigen schuld!”

Daar ineens hoorde ze luid een vrouwenstem roepen, en toen ze opkeek, merkte ze, dat dit geroep haar gold.

't Was Frau Gluck, van „Walhalla”, die Eva, toen ze voorbijliep, herkende en dadelijk uit haar gang en houding begreep, dat er iets haperde. Ze stond niet voor niets jarenlang aan 't hoofd van een zaak, waar ze dag aan dag de meest uiteenlopende karakters leerde kennen.

„Kommen Sie hier,” wenkte en riep ze Eva toe, die, haar ziende, wel weg had willen hollen, maar 't niet durfde. „Ich glaube, Sie haben keine fröhliche Gedanke heute, nicht? Vertellen Sie mir....”

„Och, 't is niks,” antwoordde Eva ontwijkend.

„Nein, nein!” lachte de Frau. „Ich sehe es sehr gut, mein liebes Mädchen. Komm, sei stärk! Ein jung Mädchen muss nicht traurig sein.”

„Maar as je geen dienst hebt en geen thuis, en as je ongelukkig bent en je wordt dan verlaten!” barstte Eva uit, zich niet meer kunnende bedwingen.

En nu zei ze alles . . . alles . . . aan de Frau, die ze meegenomen had naar haar eigen kamer en steeds met haar schijn-vriendelijke woorden het ongelukkige, ellendige meisje drong, al maar méér te vertellen. Ze moest zich maar uitspreken, het „junge Mädchen”, het „arm, lieb Kind”. Ja, ja, ze kon er zeker van zijn, dat de Frau een warm hart voor haar had.

Eva merkte niet, hoe de kleine oogjes van Frau Gluck flikkerden. Ze wist ook niet, dat de Frau, die met zooveel aandacht naar haar zat te luisteren, onderwijl begon te rekenen, hoeveel voordeel zij,

als haar plannetje gelukte, uit Eva's verlaten toestand kon slaan.

't Was toch een leelijke streep door haar rekening geweest, dat die Lize zoo maar op stel en sprong was heengegaan. Want toen moest zij, de Frau, zich weer geheel aan de zaak geven; wat ze al bijna ontwend was. Maar bovendien zag ze, dat de klanten teleurgesteld naar 't buffet keken, als ze er de buffetjuffrouw niet zagen, die altijd een snedig woord wist te zeggen. En die klanten vroegen er haar naar, of Lize ziek was, of buiten de stad, en wanneer ze terugkwam.

De zaak zou misschien wel gaan verloopen, vreesde de Frau, en zij zelf bovendien zou ook door de groote inspanning, die nu weer van haar gevergd werd, ziek kunnen worden; ziek en... hu... sterven misschien ook.

En nu kwam daar dit meisje als uit de lucht vallen. Een heel geschikt meisje om achter 't buffet te staan en onder haar toezicht te werken. Als ze 't nu maar een beetje handig aanlegde, zou 't best mogelijk een heel voordeeltje voor haar worden; want zoo'n alléénstaand meisje had geen eischen. Die mocht blij wezen, als ze den kost had en een onderdak.

Frau Gluck was handig. O, zonder dat Eva er iets van voelde, werd de haat tegen Dientje aangewakkerd, tegen die oude, pedante kwezel! En mevrouw Deelmout, nee, dat was geen mensch; die wist niet, wat een jong meisje toekwam; die meende d'n baas over anderen te kunnen spelen, omdat ze nu toevallig een paar centen had! En of Eva gelijk had, van niet naar haar moeder te willen gaan; zeker, de Frau zou in 'tzelfde geval evenzoo handelen; wat zou ze bij een oude vrouw, die bovendien nog knorrig en ziek was, moeten doen?

En al dieper en dieper zakte Eva in den put; steeds grooter werd haar moedeloosheid...

Wáárhéén, wáárhéén zou ze nu toch moeten gaan?

Toen, op dát oogenblik, dat door de Frau was voorzien en zorgvuldig voorbereid, kwam deze met haar voorstel:

„Ich weiss eine Stellung für Sie, mein liebes Mädchen. Sie müssen hier bleiben, bei mich in „Walhalla“!”

Eva sprong op.

„Wat? Wat zegt u? Kan 'k hier blijven? O, graag, heel graag. Ik dank u wel!”

Het vreeselijk, somber schrikbeeld, dat ze den nacht op straat zou moeten doorbrengen en honger en dorst zou moeten lijden, werd door deze woorden der Frau als weggevaagd. Heerlijk! Wat was dit een uitkomst!

„Ja,” vervolgde de Frau, „ich habe Mitleid mit Sie und darum habe ich so gedacht. Und die Arbeit ist auch ganz nicht schwer. Sie sollen mein Buffet-Fräulein sein.”

„Buf... fet... juffrouw?” stamelde Eva, die hiervan schrikte. Zij zou achter 't buffet moeten staan en moeten schenken en doen als die vorige juffrouw, die ze hier ontmoet had en die ze soms zoo vreemd kon aanzien?... Zij?...

De Frau werd ineens veel koeler.

„Sie müssen es selbst wissen,” zei ze. En al voegde ze er niets aan toe, Eva merkte 't uit den onverschilligen toon, waarop de Frau sprak, dat ze 't zich zelf dan te wijten zou hebben, wanneer ze straks niets had om van te leven.

Of buffetjuffrouw òf bedelares...

Wanneer 't meisje de Frau had gekend zooals ze was, zou ze teruggeschrikt zijn. Want 't was de klauw van een gier, die zich naar haar uitstreckte. En neen ook, de Frau was niet koel en onverschillig; in groote spanning verkeerde ze, of 't meisje al dan niet op haar voorslag zou ingaan. „Walhalla” zou een reuzenbezoek krijgen, als dit jonge meisje achter 't buffet stond, en zij zou weer meer geld, véél geld, naar haar notaris kunnen brengen...

„Ik doe 't,” zei Eva eindelijk.

„Sehr verständig!” roemde de Frau haar, al merkte ze 't heel wel, dat Eva's tegenzin groot was. Maar de lust en ambitie zouden

wel komen. Mocht dit niet 't geval zijn, welnu, wat mevrouw Deelmout gedaan had, kon zij óók doen.

.

 Frau Gluck had heel den dag op Eva gescholden. Ze deed d'r werk niet goed; ze stond te droomen achter 't buffet; als Jan aan de klanten 't bestelde bracht, bleek, dat Eva een verkeerden drank had ingeschonken . . . Wát dacht ze wel? Dat de Frau haar uit medelijden in huis genomen had? Geen sprake van! Een uit haar dienst weggejaagde meid moest blij wezen, dat ze in „Walhalla” zoo'n onderdak vond; op de knieën moest ze feitelijk de Frau danken . . .

En al door erger ging 't. De woede der Frau klom met de minuut. Grove beleedigingen werden Eva naar 't hoofd geworpen; ja, ten slotte ontzag de Frau zich zelfs niet, de toch al zoo ellendig zich voelende Eva ten aanhoore harer ruwe klanten te beschimpen.

De toch al zoo ellendig zich voelende Eva!

Al klonk er in „Walhalla” het luid gezang der door den alcohol verwaasden, al laaide er de vreugde hoog-op en schaterde er de lach langs de wanden, in Eva's hart was het somber en donker. Achter haar lag het droevige verleden, waarin door eigen-schuld mee de breuk met moeder en Dientje en mevrouw Deelmout en, ja, met Willem van Noordwijk óók! En vóór haar doemde de toekomst akelig en wreed, benauwend-bang; want zij wist voor een deel, hoe 't in de toekomst met haar zou zijn . . .

O, hoe die Frau dien dag haar had getreiterd, haar had gesard! Dat ze vloekte en schold, kon Eva nog uitstaan. Maar dat venijnige en giftige sarren, waartegen ze zich niet verweren kon, was niet om te verdragen!

En 't stond dien avond vast bij Eva, dat ze niet langer in „Walhalla” bleef. Ze moest en ze zòu weg. Onverschillig was 't haar, waarheen ze ging, als ze maar ver van dit onmenschen en dien hersenloozen bediende, die met de Frau méétierde, vandaan was . . .

En laat dien avond ontvluchtte Eva het oord, dat reeds vroeger een vloek voor haar werd en dat ze nu ook als een vloek beschouwde

Toen juist ontmoette Willem van Noordwijk haar.

Ze móest luisteren naar hem. En o, ze was zoo blij, naar hem te kùnnen luisteren, al had ze hem eerst nog willen ontvluchten, omdat ze wroeging voelde over haar misdaad jegens hem. Want Willem, dàt voelde ze in die oogenblikken, dacht nog aan haar en was nog haar vriend

Maar plotseling, terwijl hij sprak, zag ze weer vóór zich die angst-aanjagende toekomst, die een wreekster zou zijn van een lichtzinnig, roekeloos verleden. En met het Willem door de ziel snijdend woord: „D'r is toch niks meer aan me verbeurd,” ontvlood ze hem daarop.

Waarheen Eva tèn ging ?

Een bloem, die vertrapt werd,
zoo sterft het gebroken,
verbrijzelde hart!

Den lichamelijken, den geestelijken, den eeuwigen dood snelde ze te gemoet.

Op de wegen des grafs ging ze wandelen, die naar de binnen-kameren des doods voeren

Arme, ellendige, diep-beklagenswaardige Eva!

XXVII.

EEN ZONDAAR — EEN VERLOSTE!

„'k Moet u spreken, dominee. 'k Moet . . .”

Dominee Kruisman, die van een samenkomst in „Welkom” terugkwam en gereedstond zijn woning binnen te gaan, keerde zich om. Hij begreep niet, wie hem zoo laat nog in den avond noodig kon hebben.

De stem kwam hem niet vreemd voor, doch daar de vrager met zijn gelaat van het lantaarnlicht, vóór zijn huis, stond afgewend, kon hij hem niet herkennen. Bovendien scheen 't wel, of de man ook niet gekend wilde wezen; want zijn hoed had hij diep over de oogen gehaald en zijn hoofd hield hij voorover.

Zoo, in gebogen houding vóór hem staande, herhaalde de man:

„Ja, 'k moet u spreken. Al vele weken en maanden heb 'k geen rust gehad en nu van avond ben 'k u van „Welkom” af gevolgd . . .”

„Maar wie ben je dan?” viel dominee Kruisman hem in de rede. „Als je me spreken wilt, stel 'k je daartoe graag in de gelegenheid. Doch dan moet je me eerst je naam zeggen. En 'k heb liever ook, dat je dan morgen bij me komt. 't Is nu al zoo laat.”

„Nee, morgen kan 't niet meer. Dan moet 'k weer weg met m'n schip. En dan kan 't wel 'k weet niet hoe lang duren, vóór 'k weer in Rotterdam kom.”

„'k Weet niet,” aarzelde dominee Kruisman; na zijn ervaringen opgedaan in den middernachtelijken arbeid, had hij geleerd, voor-

zichtig te zijn, en deze ontmoeting was wel zeer onverwacht.
„k Weet niet, of 't nu wel de beste tijd is”

„Maar ik kan 't niet langer uithouden!” viel de onbekende hem bijna wanhopig in de rede. „'t Is, of de hel vóór mij brandt en of de duivel gereedstaat om mij voor eeuwig te pijnigen.”

In zijn ijver om den dominee te overreden, hief de man 't hoofd op en kon Kruisman hem even in 't gelaat zien. Toen, terstond, herkende hij hem. En op een toon van blijde verrassing riep hij uit:

„Nu zie ik 't, wie je bent. Je bent een paar malen in „Welkom” geweest en daar heb 'k met je gesproken. Kom binnen, man.”

Maar nu aarzelde de daareven nog zoo aandringende smeekeling.

„Nee, nee,” zei hij, „'k doe 't hier liever af.”

Doch dominee Kruisman hield voet bij stuk.

„Je wilt me spreken? Dat kan best. Maar niet hier op straat. Wèl in mijn huis.”

De man liet zich ten slotte overhalen en ging mee de woning binnen. Daar bracht de dominee hem op zijn studeerkamer.

„Ziezo,” zei hij, nadat hij hem eenige oogenblikken alleen had gelaten, om zijn vrouw gerust te stellen en op de hoogte te brengen met de oorzaak van dit ongewoon late onderhoud, „nu ben 'k tot je beschikking. Vertel me maar, wat je op je hart hebt, Hein.”

„U weet m'n naam?” riep de man, verschrikt opspringend. „Hoe weet u dien? Hoe komt u daaraan?”

Dominee Kruisman zag, hoe Hein, de voor niets vervaarde en door heel de stad en het gewest beruchte Mottige Hein, beefde. 't Angstzweet parelde op zijn voorhoofd.

„'k Ken je naam,” zei hij daarop zacht, om hem te kalmeeren. „En 'k weet ook misschien wel, waarom je bij me komt. Zal ik 't je eens zeggen?”

„D-dat kan n-n-niet,” stotterde Hein.

„Luister dan maar eens: Je wilt me de geschiedenis vertellen, die verleden jaar zomer is voorgevallen aan de Maashaven. Cornelis Muller en Bram, dien jullie den Sluiper noemt, was er ook bij en”

„Ja, ja! Ik hoor 't: u weet er alles van,” viel Hein hem, bijkans jammerend, in de rede. „En dāt is 't, wat me zoo ongelukkig en angstig doet wezen. 'k Weet, dat die Van Noordwijk is blijven leven; dāt heeft de Sluiper me verteld. Maar er kleeft toch bloed aan me vingers; menschenbloed. En 'k kan dat gezicht maar niet kwijtraken van dien man, die daar bloedend en als was ie dood op den grond lag. Eerst had 'k er geen last van. 't Kon me niet schelen, wat er van hem terecht kwam; of ie dood ging of leven bleef. Maar toen 'k bij u in die samenkomsten geweest ben, is 't begonnen . . . Nee, ik kan 't niet langer uithouden. Onophoudelijk is 't, of er mij toegeschreeuwd wordt: Te laat! En 'k heb nergens rust . . . 'k Ben uit de stad gevlucht; 'k ben ver weggegaan over de zee, wat in jaren niet gebeurd is. Maar waar 'k ook ben of wat weer 't ook is, overal en altijd hoor 'k dat geroep: „Te laat!” en: „Moordenaar, moordenaar!” . . . O, 'k ben 'n verloren man; verloren! . . .”

Dominee Kruisman had met klimmende belangstelling naar Hein geluisterd. Hier was een ontwaakt geweten. Die ruwe man, die voor niets terugdeinsde, die even weinig om 't leven van zijn medemensch gaf als om 't zijne, die ver-afgeweken zondaar, was klein geworden. Zie, hoe die man ontroerd was! Hij schreide als een kind. De angst voor dood en hel, waarmee hij vroeger spotte, stond op zijn gelaat te lezen.

„'k Ben 'n verloren man,” ging Hein, nu en dan haperend in zijn spreken, voort. „U meent, dat u me kent. Maar dat is niet zoo. 'k Ben een dief en 'n strooper, 'n inbreker; 'k heb me vrouw mishandeld en me kinderen; en eindelijk heb 'k ze verlaten. . . . Toen 'k vóór 'n paar dagen binnenkwam, wilde-n-ik ze op gaan zoeken. Maar Nellie is dood, heeft men me verteld, en m'n kinderen zijn weg, weggehaald door d'n Voogdijraad . . . O, 'k ben 'n ellendeling; 'k heb m'n eigen leven en dat van anderen verwoest . . . En nou zie ik 't. Maar 't is te laat. Nee, voor mij is er geen redding meer . . . Verloren ben 'k! O, als 'k maar dood was . . .”

Kruisman had Hein door laten spreken. Hij wist bij ervaring, dat dit goed was, dat dit lucht gaf. Maar nu Hein zweeg en niet verder scheen te kunnen gaan, vatte hij 't woord.

„Neen, Hein; luister eerst eens naar mij. Je wilde, dat je maar dood was? Je meent, dat je verloren bent? Wie zegt dat? Hoor eens: Heb ik niet al lang geleden aan de politie kunnen vertellen, wat ik wist? Al vóórdat je den tweeden keer in „Welkom” was, had ik dat kunnen doen. Want toen reeds wist 'k, dat jullie met je drieën den ouden Van Noordwijk hebt aangevallen. Toen wist ik 't al, dat je in „Walhalla” samen de plannen besproken hebt. . . . Maar 'k heb 't niet willen doen, Hein. En waarom niet? Omdat 'k voor je gebeden heb. 'k Heb God gevraagd, of die 't geven wilde, dat ik je door een daad kon laten zien, dat een Christen vergeeft. Niet, dat je mij mishandeld hebt. Maar de oude Van Noordwijk is mijn vriend. Die weet echter niet, nú zelfs nog niet, wie zijn aanvallers zijn geweest. En nu ben ik er zeker van, dat hij 't je zeggen zou, als hij hier was, dat hij je vergeeft. . . . En nu, Hein, bijna was je een moordenaar geworden. God heeft er je voor bewaard, dat je het geheel werd. . . . Weet je nog wel, wat 'k dien avond, toen 'k je in „Welkom” gesproken heb, vertelde? De geschiedenis van die twee moordenaren, die te gelijk met den Heere Jezus werden gekruisigd? Ja, je weet 't nog wel. Nu, die Jezus is nõg dezelfde. Nõg vergeeft Hij den dronkaard en den dief en den moordenaar de zonden, als die tot Hem vlucht, en bidt gelijk die ééne moordenaar aan 't kruis: „Heere, gedenk mijner! Heere, erbarm U, ontferm U over mij” Zuster Klok zong dien avond:

Zie heen naar Golgotha!
 Daar hangt aan 't kruis
 In angst des doods
 Uw Jezus
 Met uwe schuld beladen. . . .

„Weet je 't nog, Hein? Dåt zong ze. En 't is waar van iederen zondaar, die schreiend tot Hem vlucht. Wanneer je dàt doet, mag

ik zeggen: ook met úwe schuld, met úwe zonden beladen. . . . Dan is er vergeving voor je, Hein. Dat je „verloren” bent, dat ’t „te laat” is, fluistert Satan je toe. Luister daar niet meer naar. Vlucht tot Jezus. . . . Laat dien ellendigen drank staan, die altijd je ongeluk is geweest. Wees en blij nuchter. . . . Je bent nóg niet verloren! Je kùnt behouden worden. Ja, op dit oogenblik roept de Heiland van zondaren je: Kom! . . .”

„O, als ’k maar kòn, als ’k maar kòn,” zuchtte Hein, diep ge-roerd en onder den indruk van dit blijde Evangelie-woord.

„Bid dan om kracht, Hein.”

„Ja, maar ’k kan niet meer bidden. As ’k ’t doen wil, is ’t, of ze me van alle kanten vastgrijpen. Ik kan niet en durf niet.”

„Willen we ’t dan samen doen, Hein? Ja?”

En dominee Kruisman knielde neder. En zie, ook Hein boog zijn knieën . . .

Daar knielden ze, smeekend in ’t gebed tot God, die den godde-looze en den zondaar verdoet, maar hem, die zich verootmoedigt voor Zijn aangezicht, aanneemt, omdat Christus leed en stierf voor zondaren, voor ellendigen . . .

Toen ’s anderen morgens Hein de Rotterdamsche haven uitvoer, was de onrust uit zijn ziel geweken.

Lang was hij bij dominee Kruisman gebleven. De nacht was reeds voorbij, ’t was al morgen, toen eindelijk de dominee hem uitliet.

Maar óók was voorbij de nacht van zonde en dood, de nacht van helsche angsten en duivelsche kwellingen. De morgenschemering van een nieuwen dageraad gloorde aan de kimmen zijner ziel.

Dominee Kruisman had Hein nagezien. O, wat voelde hij zich rustig en verlicht! ’t Was duidelijk aan hem te merken. Opgewekt en veerkrachtig was zijn stap, toen hij naar boord ging.

Hij had de nabijheid van den Heiland, die Zijn Geest als een Trooster gaf, gevoeld. Nog zàg hij Hem niet. Maar hij wist ’t nu:

Christus leeft! En hij geloofde, hij, Hein, de moordenaar-bijna, dat tot zülken als hij de Heiland zich nederboog . . .

„O,” jubelde 't in Kruisman's hart, „als straks de Zonne der gerechtigheid ook voor dezen vermoeide en beladene zal zijn opgegaan, wát zal 't dan 'n hemel zijn in zijn ziel! Wát zal hij zich dan koesteren in de stralen van schuldvergeving, van Goddelijke genade, die hem zullen beschijnen!”

Neen, hij twijfelde er niet aan, of 't zou zoover met Hein komen. Die uren van alleen-zijn en gebed hadden hem een diepen blik doen slaan in dit door schuld verslagen hart. Ja, de geest van Mottigen Hein was verbrijzeld door de liefde Gods . . .

En 't zong in Kruisman's hart:

Verlosser, Vriend, o Hoop, o Lust
 Van die U kennen, neem het lied,
 Dat U in 't stof een sterv'ling biedt,
 Een zondaar, die Uw voeten kust;
 Een zondaar, een verlost, o Heer!

En nu geen zondaar meer:

O, neem het aan!

Gij laat geen bidder staan,

Gij hoort in hemelingen

Verloste zondaars zingen.

O, neem het aan!

XXVIII.

„GIJ BOODT, HEER' JEZUS, RUST MIJ AAN!”

Voor de tweede maal sinds dominee Kruisman het werk had aanvaard om, bijgestaan door zijn helpers en helpsters, aan arm en ellendig en verloren Rotterdam het Evangelie der genade en liefde Gods te verkondigen, was het Kerstfeest geworden.

Dien dag hadden de klokken geluid, om de Rotterdammers op te roepen naar de bedehuizen en voor een wijle te vertoeven bij het Kindeke in de kribbe. En gelukkig, velen waren er geweest, die behoefte hadden gevoeld, oprecht God te danken, dat Hij Zijn Zoon had gegeven tot behoudenis van ieder, die in Hem zou gelooven. Maar helaas, ook velen, z e e r velen, hadden niet eens naar die kerkkloktonen willen luisteren; veel minder dus nog naar de prediking, die er uitging van die kribbe en dat Kind.

Toch, deze laatsten wilden óók Kerstfeest vieren.

Er waren er, die naar een knus, gezellig feestje gingen, waar men zich groepte om een opgerichten Kerstboom en de daaraan ontstoken lichtjes, en zelfs enkele toepasselijke liedjes zong. Maar voor 't overige vonden deze brave, fatsoenlijke, eerbare menschen heel 't verhaal van die wondere gebeurtenis daarginds in Bethlehem niet meer dan een fabeltje. Een mythe noemden ze het met een mooi woord; evenals dat scheppingsverhaal en die andere wonderlijke dingen uit den Bijbel. Wat ze niet met hun verstand te omvatten wisten, was eenvoudig niet waar. Maar och, ze grepen deze gelegenheid maar eens aan, om met elkander vroolijk te zijn en

opdat de een den ander zou kunnen verrassen met een Kerstgeschenk.

Ook waren er, die zich overgaven aan de algemeene kroegjool in de tallooze helder-verlichte en voor 't Kerstfeest toepasselijk versierde restaurants en andere openbare plaatsen, waar men den avond luid-zingend en dansend en hossend doorbracht. Of men ging naar een schouwburg of variété, waar de directies zich hadden uitgesloofd om het publiek voor deze gelegenheid eens recht te vermaken.

O, zeker, deze rijke en goeode Rotterdammers wisten óók het Kerstfeest te vieren. Vanzelf op hùn wijze. Niet met scheeve hoofden en vertrokken gezichten. Maar vrij en ongedwongen. Wie zou op dit feest van dennengroen en hulstakjes niet vroolijk zijn? . . .

Ook in arm-donker-Rotterdam werd 't feest gevierd. Nòg voller dan andere avonden en nachten waren er de dans- en drankhuizen; luider dan gewoonlijk schetterde er de muziek, en woester dan ooit gedroegen zich de menschen.

Hier, in deze donkere buurten vooral, kwam het uit, hoe verwoed de helsche legermachten streden tegen den Vorst uit Davids huis. Al wisten ze zich met Satan, hun aanvoerder, overwonnelingen, toch trachtten ze in hun stuiptrekkingen nog vele kostbare menschenzielen te vangen en mee te sleuren naar de diepte. En schaterlachend zagen die helsche machten 't vast aan, hoe daar de eene mensch tegen den anderen opstond; hoe ze, verhit door den drank, op elkander aanvielen en eindelijk met het mes in de vuist elkander zochten te treffen . . .

Dominee Kruisman en Willem werden van dit Satans-feest in den Kerstnacht getuige, toen ze samen naar de nacht-samenkomst in „Welkom” gingen.

Terwijl ze daar in de nacht-sstraat liepen, hoorden ze plotseling in een der huizen een geweldig rumoer. Terstond daarop zagen ze, hoe de deuren werden opengeworpen en één kluwen van vechtende mannen naar buiten viel. In een oogenblik was het in de straat vol van mannen en vrouwen, die zich in een kring om de vechtenden

schaarden. Kruisman en Willem werden in dien kring ingesloten; ze konden er niet uit; allen drongen dicht opeen, om toch maar niets van 't schouwspel daar voor hun oogen te verliezen. En ze hitsten de vechtenden aan; schreeuwden luid van genoegen, als er één 'n geweldigen slag ontving.... En toen.... O, een schrille kreet klonk ineens boven het luide rumoer uit; een kreet van wanhoop, van pijn. En dominee Kruisman en Willem, die met ontzetting vervuld waren geweest, maar niets hadden kunnen doen, zagen, hoe plotseling het gevecht werd geëindigd, hoe er haastig twee, drie mannen van den grond opstonden, door den menschenkring heenbraken en verdwenen.... maar hoe er één machteloos bleef liggen, kermend, en wentelend in zijn bloed.

De door een mes getroffene werd nu ijlings door eenige mannen opgebeurd en naar 't Ziekenhuis gedragen, om daar te genezen, of.... te sterven!

„Das ist das Rotterdamische Leben in der Nacht....” hoorden dominee Kruisman en Willem op dit oogenblik een stem naast zich. En toen ze opzagen, keken ze in 't gelaat eener vrouw, die lachte. Zij was nog jong, deze Duitsche vrouw, maar toch reeds door de zonde en door de inwerking van den Booze op haar geest zóó ontmenscht, dat ze lachte.... lachte.... nu daar voor haar oogen menschenbloed had gevloeid!

Een poos waren beiden sprakeloos. Dit was nog wel het meest ontzettende, dat ze ooit hadden gezien of gehoord.

Doch in hun hart was een stil gebed, dat het God mocht behagen, deze ruwe, woeste menschen onder de macht van Zijn Woord te brengen, en om volk en overheid van Rotterdam te doen ontwaken, opdat aan den steeds wassenden invloed van Satan een einde mocht komen.

't Was goed, dat dominee Kruisman dezen keer niet alleen het woord behoefde te voeren; want, na wat hij pas had doorleefd, zou hem dit zeer moeilijk gevallen zijn.

Dien avond zou er een broeder spreken en een zuster zingen, die beiden uit den nacht van 't Jodendom tot het licht van den Zone Gods waren gekomen. Beiden dus konden getuigen, en ze brandden van begeerte om het te doen, dat het geloof in den Christus vrij maakt en zalig.

Willem van Noordwijk had post gevat bij den ingang. Indien het noodzakelijk was, zou hij reeds terstond bij het binnentreden dan den bezoekers kunnen verzoeken, rustig te zijn. En meer dan eens moest hij dit verzoek tot de binnentredenden richten, want de menschen waren dien avond zeer rumoerig. Gelukkig, als ze ééns binnen waren, bedaarden ze; ze begrepen, dat het hier zóó en niet anders moest.

Juist, toen dominee Kruisman het woord zou geven aan den broeder, hoorde Willem in de straat een luid gezang, dat nader kwam. Vermoedend, dat het bezoekers konden zijn, ging hij naar de deur, om zijn gewone verzoek te doen.

Ja, daar zag hij een rij van vier, vijf, zes vrouwen, die gearmd liepen en sprongen en dansten, terwijl ze met heesche stem een gezang uitstieten. Klaarblijkelijk verkeerden ze terdege onder den invloed van den alcohol.

Willem hoopte even, dat de vrouwen voorbij zouden gaan, opdat de samenkomst niet verstoord zou worden. Maar ze bleven voor het gebouw staan.

„Hier is het,” zei een van haar.

„Is dit dan een kerr'k?” werd er gevraagd.

„Wel nee, meid; maar ze willen je d'r toch wel evengoed bekeeren.”

Luid lachten de ongelukkigen om wat ze meenden, dat een grap was.

„D'r is van avond 'n Joden-dominee...” begon de eerste weer. Maar ze werd in de rede gevallen door twee, drie harer gezellinnen te gelijk, die verklaarden, dat de Joden geen dominees hebben.

„'t Is toch zoo!” bevestigde ze. „Kom, ga maar 's mee luisteren.”

„Nee, nee!” riepen er.

„Wel ja, laten we-n-et 's doen,” drongen een paar anderen aan.

Er werd nog even beraadslaagd, en toen zag Willem, dat de weifelachtigen overgehaald waren om toch maar mee naar binnen te gaan.

Nog steeds gearmd liepen de vrouwen op de deur toe, begonnen ze weer te zingen, te hossen . . . zóó kòn hij ze niet binnenlaten.

Hij stelde zich in de deur en zei beslist:

„Jullie moogt er wel in, maar niet op deze manier. Als je één voor één naar binnen wilt gaan en kalm blijft, heb 'k nog een paar mooie plaatsen open. Maar zóó gaat 't niet!”

„Wel, kijk 's an!” spotte een der vrouwen. „Dat jongetje wil ook 's baassie spelen. Nou, ga je gang, hoor! Maar niet over òns! Wij willen d'r in!”

„Néén, zóó niet!” herhaalde Willem. „Eerst bedaard wezen.”

Maar plotseling schrikte hij.

Dáár, die achterste! . . . Zàg hij 't wel goed? . . . Was dat . . . Eva niet? . . . Eva? . . . En dat bij déze menschen? . . . En zelf ook verre van nuchter? . . .

Ja, 't wàs zoo. Eva was bij dezen dollen, uitgelaten, goddeloozen troep. Eva had méégedaan dus met hun gejoel; ze was evenals deze ongelukkigen in een toestand, die iedereen zou moeten doen huiveren van deernis . . .

Willem verloor zijn beslistheid. 't Was, of hij wankelde. En hij kon de vrouwen niet meer tegenhouden, die tegen hem opdrongen en hem voorbij naar binnen sprongen. En Eva . . . Eva . . . ging mee met de anderen.

Gelukkig, ze had hem niet gezien. Anders was ze beslist buiten gebleven. Nu was Willem nog blij, dat die vrouwen hem op zij hadden kunnen duwen in het half-donkere portaal.

In de zaal verwekte deze binnenkomst inderdaad de door Willem gevreesde stoornis. Maar door het tactvol optreden van den broeder, die reeds met spreken begonnen was, werd erger voorkomen.

„'k Was al begonnen met mijn geschiedenis, meisjes,” voegde hij

Eva en haar gezellinnen toe. „'k Zal, omdat je die zeker óók graag hooren wilt, nog eens beginnen.”

De vrouwen grinnikten even om dat woord „meisjes”, maar zeiden niets, omdat ze 't aardig vonden, dat die meneer om háár zooveel moeite wilde doen. En een geschiedenis hooren, zeker, dat deden ze graag. Zelf hadden ze óók een geschiedenis. En daar vertelden ze elkander ook van, als ze samenkwamen

Vreemd! De daar straks nog zoo opgewonden vrouwen waren nu ineens heel stil en belangstellend geworden. En ze luisterden, voor zoover ze dat konden doen, met aandacht. Ja, omdat ze nu wilden luisteren, scheen het wel, of de invloed van den drank over haar minder werd.

De spreker vertelde van zijn leven als knaap, als jongeling. Hoe hij Joodsch werd opgevoed en ook dacht en leefde als een Jood; dat hij altijd met zijn stamgenooten nog uitzag naar dien Eénen, dien Messias, die het nu verachte oude Joodsche volk weer machtig en aanzienlijk zou maken; hoe hij echter begon te gelooven, nadat hij gelezen had, wat er in dat oude Boek, den Bijbel, stond over dien Messias, dat die Belofde of al gekomen was, of niet meer komen zou.

Toen had hij gezocht, vertelde hij, vele dagen en nachten en weken en maanden. Hij had aan de menschen om hulp en om raad gevraagd, maar 't werd al onrustiger in hem. Toen, eindelijk, vond hij, wat hij zocht rust en vrede voor zijn hart, omdat hij leerde gelooven, dat Jezus, die te Bethlehem geboren was, de lang Verwachte was.

Rust en vrede door Jezus!

Ademloos werd er geluisterd door al de aanwezigen, door de straks zoo rumoerige vrouwen niet 't minst. Dominee Kruisman had 't reeds vaak gemerkt, en hij zag 't ook nu weer, dat er van het Evangelie een zeldzame kracht uitgaat, die de ruwsten stil doet zijn en de ellendigsten doet verlangen en zuchten naar dat heil. Die indrukken, helaas, zag hij ook telkens weder vervluchtigen,

doordat er tallooze invloeden op deze zonde-slachtoffers inwerkten; maar het feit bleef, dat er onder het brengen van de Blijde Boodschap een sterke begeerte merkbaar werd om onder het slavenjuk der zonde vandaan te mogen komen.

Aangrijpend ook vertelde deze zoon uit het oude volk. Er lag een Oostersche gloed in zijn schildering van den stal en de kribbe, van de herders en de engelen. En met geestdrift, wegslepend, sprak hij van het Kind, dat geboren was!

Ja, dat was een Evangelisatie-avond bij uitnemendheid. 't Was, of de menschen het voelden, dat hier een wonder gebeurd moest zijn. Van een vijand een vriend, van een vervolger een volgeling worden, was geen geringe zaak. En deze man was toch een Jood geweest; één dergenen, die wel het felst dien Jezus haten. Van dat Hij als een Kindeke in de kribbe lag, totdat Hij aan het kruis hing, betoonden zich immers de Joden vijandig jegens Hem.

Toen de spreker eindigde, was 't den meesten aan te zien, dat ze nog wel gaarne langer naar hem hadden geluisterd.

Maar stil, neen, hij had nòg iets te zeggen.

„Ge hebt nu gehoord,” zei hij, „hoe 't met mij gegaan is. Ik heb rust gevonden, doordat ik heb leeren gelooven, dat de Heere Jezus de Zaligmaker is. Welnu, er zijn er meer, die dat gelooven. En zij allen zouden 't u wel willen toeroepen in uw eigen belang, dat ge niet langer wachten moogt met tot Hem te gaan . . . Een zuster, die eveneens vroeger geleden heeft onder veel onrust, óók omdat ze in den Joodschen godsdienst was opgevoed, zal nu door een lied tot u spreken.”

De zuster betrad daarop het podium. En weldra klonk klaar en helder door de zaal van „Welkom” haar heerlijk lied des geloofs. En ze zong zóó, dat ieder het voelen moest, dat ze doorleefd had, wat ze door haar lied meedeelde:

Gij boodt, Heer' Jezus, rust mij aan.
 Ik smeekte U: „Geef ze mij!
 „Ik ben vermoeid van 's werelds last,
 „Maak mij van zonden vrij!”

Het werd een worst'len in 't gebed,
 Een pleiten op Zijn Woord:
 „Och, Heer', och, wierd mijn ziel gered!”
 En . . . Hij heeft mij verhoord!

Ja, God is goed, dat Hij Zijn Zoon
 Voor mij op aarde zond.
 Nu juicht mijn ziel op hoogen toon,
 Dat ze in Hem ruste vond!

Willem was heel achter in de zaal gebleven. En machtig was de ontroering, die zich van hem had meester gemaakt en die hij niet te boven kon komen.

Eva was daar vóór hem, in zijn onmiddellijke nabijheid. O, hij begreep 't, dat ze diep, zeer diep gezonken was. Dàt gezelschap immers was 't hare, en welke vreeselijke uitdrukkingen had hij niet daar straks van hen gehoord!

En nu was Eva in de „Welkom"-samenkomst onder het bereik van de Evangelie-verkondiging! Och, dat ze nu getroffen mocht worden!

Was ze misschien onverschillig voor wat hier gebeurde? Zou ze spotten met het woord van dien bekeerden Israëliet? Loochende ze wellicht, terwijl ze de proef op de som zag, dat 't geloof in den Christus geen verbeelding was, dat er een leven was na den dood: een hel en een hemel, een dienen van Satan en een dienen van God . . . ? En luisterde Eva?

Willem trachtte dit te ontdekken, doch er zaten te veel mensen tusschen hem en haar. Maar naar voren gaan durfde hij niet. Ze mocht hem eens zien en herkennen. Zeker zou ze dan wegloopen, vluchten, evenals dien nacht, nu zoovele maanden geleden al.

O, wat moest ze al ver heen geweest zijn daar straks, toen hij tot haar en haar gezellinnen sprak! Niet eens zijn stem wist ze zich blijkbaar meer te herinneren!

En felle smart over zijn verloren Eva priemde hem door de ziel. Innig medelijden had hij met ieder, die een dienstknecht der zonde was geworden. Maar dit te moeten zien van háár, was een schier ondraaglijk leed.

Gelukkig, Willem kende zijn Toevlucht, en daarheen ging zijn smeeking uit ook in deze oogenblikken, een gebed voor allen, die in banden des doods lagen bekneld, een gebed inzonderheid voor Eva

Luisterde Eva?

In de eerste oogenblikken keek ze met onverschilligen blik voor zich uit. Ze was hier feitelijk tegen haar zin; de anderen hadden haar meegesleept. Veel liever was ze gebleven, waar ze was: te midden van die lachende en pratende en feestvierende mannen en vrouwen. En lachen en pret-maken had ze al lang nu gedaan. 't Was haar een behoefte geworden. Dàn kon ze vergeten, dàn hoorde ze niet meer de stem van het zelfverwijt . . . Akelig was 't hier. Als een kind, dat naar school gaat — zóó stil moest ze zitten.

Maar langzamerhand verdwenen deze gedachten. Er kwam opmerkzaamheid voor wat de man op 't podium te zeggen kon hebben. En die opmerkzaamheid ging over in belangstelling. Wat had die man veel ondervonden! Ze hadden hem geslagen en bespot; zijn vrienden hadden hem den rug toegekeerd; ja, zelfs zijn familie had hem verstooten!

Wat dat beteekende, veracht en verstooten te zijn, wist Eva zoo goed. Maar dien man trof die ellende, niet omdat hij slecht leven ging, maar omdat hij Jezus diende en liefhad.

Jezus! . . . Dien Naam had ze al zoo vaak gehoord: van Willem, van Dientje, van anderen. En altijd had ze gemeend, dat het gelooven maar kwezelarij was. Maar nu hoorde ze, dat die man in

vroeger jaren heel veel had moeten uitstaan om dien Jezus-dienst. Neen, maar dat geloof was dan toch bepaald iets anders dan zij 't zich had voorgesteld...

En toen zong die bekeerde Jodin. Eva luisterde, zooals ze nog nimmer te voren geluisterd had.

Wát werd er door die zuster gezongen? Dat ze vermoeid was, vermoeid van 's werelds last. En dat de Heere Jezus haar rust aangeboden had!

Vermoeid!

O, Eva voelde zich óók vermoeid. Kwam dat gevoel plotseling? Of had ze 't al lang, zonder 't te weten, met zich omgedragen? Ze wist 't niet. Maar vermoeid wàs ze. O, zoo vermoeid! Want dat leven, waarin ze nu verkeerde, waarin ze schijnbaar geheel bleek op te gaan, was zoo vreeselijk, zoo tegen de borst stuitend.

En er kwam een walging over Eva; een walging over dat zondeleven. Meer dan afschuwelijk, onzegbaar was 't!

Die zuster had gebeden. Hoor, ze had geworsteld, zong ze.

En toen kwam die juichkreet, dat heerlijk getuigenis, dat de Heere haar, die daar nu zong, had verhoord. Ze had rust gevonden, jubelde ze. Heerlijk: rust!...

O neen, Eva voelde niet den minsten lust op dat oogenblik in zich, om te gaan spotten met wat die twee menschen vertelden. Ze kon wel gaan schreien zelfs. Want die hadden rust en vrede gevonden. En zij, ach, zij was zoo vermoeid van alles. O, als ze maar geluisterd had vroeger naar wie haar hadden gewaarschuwd! Toen had ze nog kunnen doen, wat haar nu onmogelijk was. Nu, nee, nú was er geen uitkomst meer, geen redding. Altijd zou ze in dat afschuwelijk leven moeten blijven. Den weg, dien ze zèlf gekozen had, zou ze ten einde toe moeten bewandelen, totdat... o, totdat... de dood kwam. En die dood zou wel spoedig komen. Dagelijks zag ze kennissen naar 't ziekenhuis gaan, en er waren er al heel wat, die niet waren teruggekeerd. Dát was háár toekomst! Een plaatsje in 't ziekenhuis, een vroegtijdig graf op Crooswijk!...

Willem had gedurende de samenkomst een menigte plannen ontworpen om, nu Eva onverwacht gekomen was, haar niet meer los te laten.

Vaak had hij haar gezocht, 's avonds, 's nachts; nóóit had hij haar echter ontmoet. 't Was hem onbekend geweest, of ze nog leefde. En nu, plotseling, was ze weer op zijn weg gekomen.

Wát moest hij doen?

't Eene plan werd voor een ander, dat beter leek, verworpen. Eindelijk besloot hij, dominee Kruisman te vragen, wat deze het best oordeelde.

Toen er, voor 't zingen der zuster, een oogenblik gepauseerd werd, en dominee Kruisman even achter bij Willem in de zaal was, deelde hij hem mee, wie zich hier bevond.

„Wat vindt u 't best, nu te doen?” vroeg hij toen.

„Als 't mogelijk is, moeten we van avond nog met haar spreken,” was Kruisman's meening.

Ja, juist, dat geloofde Willem ook. Maar wie zou het meisje aanspreken? En hoe moest worden opgetreden tegen haar, wilde men voorkomen, dat ze ruw-weg de toegestoken vriendenhand van zich afstiet?

Na een oogenblik van nadenken zei dominee Kruisman:

„Zouden je zuster en zuster Klok straks na de samenkomst niet kunnen probeeren, met Eva in aanraking te komen?”

„'k Ga 't ze dadelijk vragen!” riep Willem uit, blij met dit plan, dat ook hem nu 't best leek.

En ze stemden toe, die twee helpsters, hoezeer ze ook tegen die ontmoeting en dit gesprek opzagen.

Als 't kon, zouden ze Eva dien avond nog trachten te redden uit de ellendige omgeving, waarin ze verkeerde en die haar vasthield . . .

XXIX.

NOCH LEEFT EN WERCKT HIJ OOCK, DIE KRACHT OM
OVERWINNEN GEEFT.

„'k Heb van morgen een brief ontvangen, die wel aan mij gericht is, maar waarvan de inhoud je stellig veel belang zal inboezemen.”

Dominee Kruisman, die dezen avond op een voor hem heel ongewonen tijd in de woning van Willem's ouders was gekomen, had al heel spoedig zich tot Willem alleen gewend. En nadat ze even over den arbeid hadden gesproken, die zoo kennelijk gezegend werd, zei hij Willem de boodschap, die hem blijkbaar naar hier gedreven had.

Willem nam den brief aan en zag het poststempel: „ZETTEN”. Hij verschrikte.

„Over háár? Is 't niet goed met háár?” vroeg hij angstig.

„De Heere bestuurt alle dingen,” was 't antwoord. „Lees zèlf maar, Willem.”

Willem las nu:

„ . . . 't Gaat niet goed met Eva Schoonberg. U weet, dat ze al „dadelijk hier naar de ziekenzaal moest. Ze scheen een hevige kou „gevat te hebben”

Ja, dát wist Willem ook al. De dominee had er hem mee in kennis gesteld. Maar hij had zoo gehoopt, dat 't weer beteren zou. En die hoop werd nu geheel verdreven. Want hij las verder:

„ . . . De dokter dacht al, dat we 't te boven waren. Doch Zondag

„werd ze plotseling door een hevige bloedspuwing overvallen. En „nu al twee dagen ligt ze in ijgende koorts. De dokter zelfs vreest „het ergste. Zoudt u haar moeder niet willen waarschuwen? Al kan „ze niet komen, omdat ze zèlf ziek is, dan weet ze toch, hoe 't met „Eva staat”

O, wat was dit vreeselijk! Eva doodziek! Sterven ging ze mis-
schien! Iedereen scheen er ginds van overtuigd te wezen.

De brief ontzong aan Willem's handen. En als wezenloos staarde hij voor zich uit. 't Was hem, als zàg hij haar: die vroolijke, onbezorgde, levenslustige Eva op het ziekbed, snakkend naar levensadem, moe, uitgeteerd

„Lees den brief gehéél uit, Willem,” wekte hem dominee Kruisman. „Wat je nú gelezen hebt, is droevig. Maar er is meer. En dat zal je misschien tot blijdschap stemmen.”

Willem nam den brief weer op.

„. . . . Ook wilde ik wel gaarne, dat u dit aan Willem van „Noordwijk zei. Want Eva heeft me vaak verteld, hoe 't haar spijt, „zóó met hem gehandeld te hebben. In haar ijlen ook noemde ze „telkens zijn naam en vroeg ze hem om vergeving. Toen ze bij „kennis was en ik haar dit vertelde, lag ze een oogenblik stil te „denken. En daarna verzocht ze me, of ik voor haar aan Willem „van Noordwijk vergeving wilde vragen.

„U zult die boodschap wel willen overbrengen, niet waar?

„Ik geloof, dat het meisje veel berouw heeft. Dat is zoo aan „verschillende uitlatingen te merken. Ook bidt ze veel”

Dàt was de brief.

Willem kon zijn tranen niet weerhouden. En 't waren niet alleen tranen van smart en medelijden. Dat Eva hem om vergeving zou vragen, had hij niet meer kunnen denken haast. Maar dat ze bad, dat ze — hij hóópte 't — tot den éénigen Schulduitdelger de toevlucht nam, dàt was een heerlijk bericht.

Lang liet dominee Kruisman hem niet aan deze gedachten over.

„'k Heb moeder Schoonberg van middag al gesproken, en haar verteld, hoe 't met Eva is. De arme vrouw is zeer onder den indruk. Jammer, dat ze onmogelijk die reis kan doen. Ze had Eva zoo graag nog gezien, vóór ze stierf. Als 't ten minste sterven wordt.”

Willem zag vragend dominee Kruisman aan.

„Ik zou haar óók graag nog willen zien en spreken in dat geval,” zei hij, eenigszins aarzelend, als vreesde hij, dat deze wensch verkeerd zou worden opgevat.

„'k Begrijp het,” was 't antwoord. „En 'k heb daarom van middag dadelijk al in dien geest geschreven. 'k Heb gevraagd, of je toegelaten kon worden en of ze me wilden telegrapheeren, als overkomst noodzakelijk was. Ook, of ze het wilden doen, wanneer 't afgeloopen mocht zijn. En nu verwacht ik morgen wel nader bericht.”

„'k Dank u wel,” was 't eenige, dat Willem kon antwoorden.

Dien nacht sliep Willem van Noordwijk niet. 't Werd een nacht van zwaren strijd en veel gebed.

Hij zag zich weer met Eva in de kerk, thuis bij haar moeder of bij zijn ouders; hij wandelde en sprak weer met haar en hoorde haar ontzettende betuigingen van ongelooft en weerzin tegen den dienst van God. Wederom doorleefde hij dien tijd, toen 't hem zoo zwaren zielestrijd kostte om van Eva af te zien; om te berusten in datgene, wat de Heere over hem had beschikt.

En toen, nadat hij in zoo lang niets van haar gezien of gehoord had, zag hij haar plotseling in de zaal van „Welkom”! Welk een ontmoeting was dat geweest! En ook, hoe had hij niet gevreesd, dat alles nog verkeerd zou afloopen, toen ná die samenkomst Cor en zuster Klok met haar gingen spreken!

Hij had van dat onderhoud gehoord, en 't was hem, of hij zuster Klok weer hoorde vertellen:

„Eerst was ze heel kort en deed ze onaangenaam. Maar we begrepen, dat ze opzettelijk zoo sprak en dat ze in haar hart heel

anders dacht. Dat bleek ook al heel spoedig, toen we met haar over 't verleden en over de toekomst gingen praten. Eerst over de toekomst. We hielden haar voor, hoe jong ze nog was en dat ze onvermijdelijk ziek zou worden, als ze zóó bleef voortleven. Toen we echter over de eeuwigheid na den dood begonnen, viel ze ons ruw in de rede, dat dit maar praatjes waren en dat ze daar niets van geloofde. Nu, we zwegen daarom verder over dit onderwerp. Ja, ik was al bang, dat alles mis zou loopen. Maar toen begon Cor te spreken. Ze zei, dat Eva vast er op aankon, dat wij haar vriendinnen wilden wezen en 't wáren ook. Dat kon ze niet gelooven, antwoordde ze. En van Cor vooral niet, omdat ze haar broer zoo min had behandeld. Maar Cor hield vol. 't Was werkelijk zoo: niet het gezelschap van straks, dat zong en dronk en in allerlei verschrikkelijk kwaad opging, meende het goed met haar; maar wij, omdat we haar eigen belang op 't oog hadden en haar lichaam en ziel beide wilden bewaren voor ondergang. Dit trof Eva. En toen, ineens, was 't, alsof de ijskorst om haar hart gebroken werd. Want ze begon ons te vertellen van alles, wat ze ondervonden had. En o, dat was zoo vreeselijk . . ."

Ja, Willem vond 't ook vreeselijk, wat hij toen van Eva te hooren kreeg. Nòg ijsde hij, als hij aan de verdere mededeelingen van zuster Klok dacht.

„ . . . Eva is een poos uit Rotterdam weg geweest. Toen ze bij Frau Gluck uit „Walhalla” vandaan ging, en niet wist, waarheen ze zou gaan, is ze door een vrouw, die daar geld voor opstreek, naar Amsterdam gebracht. En daar heeft ze vele weken doorgebracht in afschuwelijke huizen in de minste buurten. En daar, in Amsterdam, is ook haar kindje geboren! . . . Gelukkig, 't was gauw gestorven, vertelde Eva. Het arme kindje was bij een vrouw gebracht, die er van leefde om zulke vaderlooze kindertjes op te passen. Maar met dat „oppassen” is 't, geloof ik, heel treurig gesteld geweest. Bar was 't, wat Eva daarvan meedeelde. . . . Nu, haar kindje was dan dood. En toen is ze weer in Rotterdam gekomen. Ze zal ongeveer

een maand hier geweest zijn, toen ze bij ons in „Welkom” kwam . . .”

Ja, dàt had zuster Klok alles verteld. En meer nog dan zij 't zeggen kon, begreep Willem, hoe ellendig en hoe diep die arme Eva gezonken was.

Was 't niet om te sidderen?

Maar hij moest ook weer met blijdschap denken aan de goede tijding, die zuster Klok bracht: dat Eva wèl geholpen wilde worden, dat ze niet de hand, die haar tot redding geboden werd, afstiet.

Onder tranen had ze 't uitgeroepen, dat ze, o, zoo graag uit dat leven der ellende vandaan wilde.

Dominee Kruisman, die alweder met dáden geholpen had, was dadelijk na het verhaal van zuster Klok met de Middernachtzending gaan spreken, en mee door bemiddeling van deze vereeniging kon verder het plan tot redding worden uitgewerkt. Ginds, in een der Zettensche inrichtingen, waar in waarheid de Christelijke liefde beoefend werd, was een plaats voor haar.

Maar, zou ze dàt willen? — was toen de vrees. Zou ze Rotterdam willen verlaten, die wereldstad met de tallooze aantrekkelijkheden, voor een klein, stil dorpje in de Betuwe?

O, had Eva, toen ze er van hoorde, gezegd, graag! Alles, àlles was beter dan een leven te midden van zooveel gruwelijkheden en boosheden.

Daarna was ze weggegaan. Zuster Klok bracht haar naar Zetten. En toen die terugkeerde, sprak ze vol moed over haar. Ze had terstond beloofd, zich gewillig aan alles te onderwerpen. En nu ze vertoefde in een zedelijke, in een Christelijke levensatmosfeer, hoopte zuster Klok, dat Eva zou terugkeeren als een herboren mensch . . .

Ja, Willem had dat óók gehoopt. En hij had er om gebeden. En toen daarna het bericht kwam van haar ongesteldheid, waren zijn smeekingen verdubbeld. Och, of het den Heere behagen mocht, door Zijn liefde haar tot zich te trekken.

En nú kwam ineens die brief met dien verpletterenden inhoud!

Waartoe dit? Als een schaap, dat verdwaald was, den goeden weg om weer bij de kudde te komen, had ingeslagen, verhinderde toch de herder dit niet? En hij liet dat schaap toch niet alleen op het groote veld, om het straks, als de kudde in de schaapskooi was, buiten te sluiten?...

En wàs Eva niet reeds halverwege teruggekeerd? Had ze niet haar zondeleven vaarwelgezegd en was...

Maar Willem schrikte op. Waarheen voerden hem déze gedachten? Dit was opstand tegen God, afkeuren van wat Hij voor Eva noodig oordeelde.

En dit mócht niet!

Aan God moest hij 't overlaten. Diens Raad zou bestaan en Hij zou ál Zijn welbehagen doen! Bij den Heere waren alle dingen mogelijk. Hij kon Eva Hem doen vinden, als de menschen meenden dat ze in koortshitte lag te ijlen. Hij kon in één oogenblik, ja zelfs in het láátste oogenblik, deze zondares een gebed om genade op de lippen leggen, dat Hij verhooren wilde.

Willem wist, dat hij zich te onderwerpen had. En hij onderwierp zich.

Maar de angst voor Eva, dat ze sterven zou, dat ze, zònder genade gevonden te hebben, sterven zou, blééf... totdat hij door het gebed in den Heere zijn God zich had gesterkt en Eva — 'tzij ze leefde, 'tzij ze stierf — geheel had overgegeven aan den Vader...

XXX.

ALS EEN BRANDHOUT UIT HET VUUR.

„Zuster . . . zuster . . .”

„Hé, Eva, ben je wakker, kind? Je sliep daareven nog zoo rustig. Dan heb 'k bepaald te veel leven gemaakt.”

Een zwak glimlachje gleed over 't gelaat der zieke. Nee, dàt wist ze wel beter. Zóó stil als deze zuster steeds te werk ging, ook wanneer ze arbeid in de ziekenzaal verrichten moest, kon het geen ander.

„'k Ben al 'n heele poos wakker geweest. Maar 'k had me oogen toe. 'k Heb even stil liggen denken.”

„Dat kan geen kwaad, als je maar goede gedachten hebt gehad. Waaraan dacht je dan?”

„Over wat 'k doen zal, als 'k weer in de wereld kom . . .”

„Maar eerst moet je toch weer beter wezen, Eef,” viel de zuster haar, half-schertsend, half-ernstig, in de rede.

„Dat wòrd 'k. M'n pijn is al weg, heelemaal weg. 'k Heb me in geen weken zoo gezond gevoeld. 'k Zou wel kunnen opstaan, als 'k wilde . . . U gelooft toch óók, dat 'k gauw weer beter ben?”

De verplegende zuster vond 't blijkbaar moeilijk om op deze vraag een antwoord te geven. Ze deed, of ze bezig was met hier en daar iets op orde te brengen. Maar toen ze, buiten 't bereik van Eva's blik, naar de zieke keek, schudde ze zachtjes, medelijdend, het hoofd. Dàt kind weer beter worden? En 't was duidelijk te zien, dat zij dit niet geloofde. Ze had te veel zieken verpleegd, om niet

te weten, hoe 't met dit meisje stond. De dokter geloofde 't ook niet. Daarom was ook al naar Rotterdam, waar ze vandaan kwam, over haar geschreven. Dan konden ze er op het ergste voorbereid zijn. En nu was de pijn heelemaal weg? 't Arme kind dacht, dat dit beterschap was, maar zij, de zuster, wist het een veeg teeken.

Weer wierp ze een blik op Eva.

Och, wat was dat arme meisje in enkele dagen verminderd! Nu de koorts afgeloopen was en de oogen dien onnatuurlijken glans niet meer hadden, viel dit te meer op. Beter worden? Neen, neen, er was geen kruid tegen deze ziekte gewassen. Heel spoedig wel kon het einde komen . . .

Was 't niet verstandig, de directrice te waarschuwen? Die zou gaarne van dit oogenblik gebruik willen maken om nog eens met Eva te praten.

De zuster zond het meisje, dat haar bijstond in het verzorgen der zieke, naar het hoofdgebouw, om de directrice te zeggen, dat Eva wakker was en bij kennis. En deze kwam al na eenige oogenblikken.

„Hoe is 't?” vroeg ze zacht aan de zuster.

Die haalde de schouders op.

„Ik vrees,” gaf ze toen fluisterend ten antwoord. „Ze heeft geen pijn meer, zegt ze. En dat is in de meeste gevallen een slecht teeken.”

Een schaduw trok er over het gelaat der vrouw, die met zoo moederlijke zorg en zoo groote, toegewijde liefde zich aan de verpleegden gaf. Maar toen ze op het ziekbed toeschreed, trachtte ze een opgewekt gezicht te toonen. Dat hadden de meisjes zoo graag, wist ze, en inzonderheid Eva.

Ze ging op den stoel vóór Eva's bed zitten en bukte zich over haar heen.

„Hoe is 't, mijn kind?” vroeg ze haar, terwijl ze de wang der zieke streelde.

„Best, 'k ben al bijna weer beter!” antwoordde Eva, die op wilde rijzen, om de directrice te toonen, hoe goed ze wel was. Maar de directrice belette dit voornemen.

„Nee, nee,” zei ze, „blijf maar rustigjes liggen. 'k Ben er blij om, dat je je opgewekt gevoelt. Maar je moet je nu niet inspannen... Weet je wel, waarom 'k bij je gekomen ben?” vroeg ze vervolgens.

„Ja,” knikte Eva bevestigend. „Om me voor te lezen,” zei ze daarop zacht.

„En dat vind je wel goed?”

„Ja,” zei ze nog zachter en ze sloot de oogen.

De directrice aarzelde. Zou ze den Bijbel nemen? Zou 't Eva niet te zeer vermoeien?

Maar Eva had de oogen alweer geopend en zag nu verlangend de directrice aan. Deze had dien blik de laatste dagen méér opgemerkt. Heel den tijd van haar verblijf op Zetten was Eva aandachtig geweest, als er uit Gods Woord gelezen werd, doch tijdens haar ongesteldheid en vooral gedurende de heldere oogenblikken in deze ernstige ziekte scheen ze begeerig te zijn om naar het lezen te hooren.

De directrice aarzelde niet meer. Misschien zou ze niet vaak meer met Eva over de heilswaarheid kunnen spreken. Ze nam den Bijbel van de tafel en sloeg het twaalfde hoofdstuk van het Johannes-Evangelie op.

„Als je moe wordt, zeg je 't maar. En als je iets niet duidelijk is, óók,” zei ze nog, vóór ze begon.

En er waren sommige Grieken uit degenen, die opgekomen waren, opdat zij op het feest zouden aanbidden.

Deze dan gingen tot Filippus, die van Bethsaïda in Galilea was, en baden hem, zeggende: Heere, wij wilden Jezus wel zien.

De directrice liet den Bijbel in den schoot zakken en keek naar Eva, die, de oogen wijd geopend, nauwlettend te luisteren lag.

„Weet je, Eva,” vulde zij 't gelezene aan, „waarom die menschen dat aan Filippus vroegen? Omdat ze o, zoo verlangden, om den Heere Jezus te ontmoeten en te spreken. Hem zien konden ze

wel, zònder dat ze 't behoefden te vragen. Maar met Hem spreken wilden ze graag. Die heerlijke woorden, die Hij sprak, wilden ze uit Zijn eigen mond hooren. En daarom vroegen ze dit aan Filippus.”

Filippus kwam en zeide het Andreas; en Andreas en Filippus wederom zeiden het Jezus.

Maar Jezus antwoordde hun, zeggende: De ure is gekomen, dat de Zoon des menschen zal verheerlijkt worden.

Voorwaar, voorwaar zeg Ik u, indien het tarwegraan in de aarde niet valt en sterft, zoo blijft het alleen; maar indien het sterft, zoo brengt het veel vrucht voort.

Die zijn leven liefheeft, zal het verliezen; en die zijn leven haat in deze wereld, zal het bewaren tot het eeuwige leven.

„O, Eva, wat is dat een heerlijk woord! De Heere Jezus zegt hier, dat de ure komt, waarin Hij verheerlijkt zal worden. Nog maar even, en dan zou Hij lijden en sterven. Je weet, hòe Hij stierf? Aan het kruis. Maar je weet ook, waaròm Hij leed en stierf? Voor ònze zonden. Wanneer je gelooft, mag je zeggen: Voor mij ook, Eva! Als Hij niet gestorven was, zou heel Zijn komst hier op aarde nutteloos zijn geweest. De zaadkorrel, de tarwe, zei Jezus, moet eerst óók sterven, zal er vrucht van komen. Door Zijn dood heeft Hij het leven, het eeuwige leven, voor ons verworven. Dat is de vrucht van Zijn sterven. Is 't niet heerlijk? . . .”

Eva antwoordde niet. Ze had de oogen weer gesloten. Maar ze luisterde wel. Haar lippen trilden en haar handen waren gevouwen, als bad ze.

„Die zijn leven liefheeft, zal het verliezen; maar die het hier haat, zal het bewaren voor ginds,” ging de directrice voort. „Dat is óók een heerlijk woord. Wat bedoelde de Heiland hiermee? Eenvoudig dit: het aardsche leven heeft zonder Jezus geen waarde. Al wat de wereld buiten Hem biedt, is maar schijn en is zondig. De menschen, die dat inzien, tot den Heiland gaan, de wereld

verzaken en Hem aanhangen, die zullen eeuwig gelukkig zijn. Men moet zijn leven, zooals dat van nature is, haten, ophouden met de zonde en den duivel te dienen . . .”

Zoo iemand Mij dient, die volge Mij; en waar Ik ben, aldaar zal ook Mijn dienaar zijn . . .

Zoo begon de directrice verder te lezen. Maar nu werd ze door een uitroep van Eva gestoord. Het meisje was hevig ontroerd, zag ze. Handen-wringend en schreiend lag ze daar.

„Nee, nee,” klaagde ze, „dàt woord is niet voor mij, niet voor mij Ik heb Hem niet gevolgd; maar 'k heb d'n duivel gediend en gevolgd . . . U wéét 't toch!” ging ze, bijna wild, voort. „U kent m'n geschiedenis. Nee, nee, ik zal Jezus niet zien; ik zal niet zijn, waar Jezus is . . .”

„Eva, mijn kind,” troostte moederlijk de directrice, terwijl ze, om haar te kalmeeren, zacht de hand op haar hoofd legde, „denk je, dat ik iets zou zeggen tegen je, dat een leugen is? En denk je, dat de Heere Jezus iets zou zeggen, dat niet waar is? 't Staat hier duidelijk, dat wie Hem dient, dáár zal wezen, waar Hij is. Nu is Hij in den hemel. En dáár zullen ook komen allen . . .”

„Maar ik niet! Want ik heb Hem niet gediend.”

„Je kunt Hem nú nòg gaan dienen, Eef! Hòe dien je Hem? Als je in Hem gelooft; als je gelooft, dat Hij de Zoon van God is; als je Hem om vergeving van zonde bidt . . . Dat kun je nú nog doen. 't Is nog nièt te laat voor je . . . Luister nog één keer! Even verder lees ik hier, dat Jezus zegt, dat die in Hem gelooft, niet in de duisternis blijft. Geloof, Eva, geloof! En dan zal 't licht voor je worden.”

„Licht? Licht? . . . Voor mij?”

In Eva's stem klonk geen ongeloof meer, maar twijfel. Dat het heil óók voor háár was, kon ze en durfde ze blijkbaar niet aannemen.

„Ja,” bevestigde nog eenmaal de directrice, „wanneer je je maar geheel aan Hem overgeeft. Al heb je nòg zooveel zonden gedaan,

dan wil de Heere Jezus je aannemen. Hij wil je Vriend zijn. O, Eva, bid er Hem om. Bid nú nog. Waarom zou je 't niet doen? Aan Willem van Noordwijk heb je wèl om vergeving gevraagd. En doe je 't nu niet aan Hem, tegen Wien je nog veel meer gezondigd hebt en die — Hij hééft het beloofd! — aan wie met belijdenis van schuld tot Hem komt, gaarne alles vergeven wil? Bid Hem, Eva! Hij laat geen bidder staan!”

De directrice zag, dat ze niet meer spreken moest, want Eva lag hijgend, over-vermoeid, diep achterover in haar kussen. En ze behoefde ook niet meer te spreken. Hij, van Wien ze gesproken had, zou aan de verkondiging van Zijn Evangelie de nawerking niet onthouden. Dáárom bad ze althans, toen ze zacht de ziekenzaal verliet, waar de zuster nu weer met Eva alléén bleef.

De zieke bleef na het vertrek der directrice stil liggen; de oogen gesloten; de handen gevouwen.

Bad ze? De zuster durfde zich bijkans niet van haar plaats bewegen, want ze zag, hoe haar lippen bewogen.

Plotseling ontvlood een snerpende gil, een kreet van pijn de lippen van Eva.

De zuster schrikte. Doch ze had geen tijd om zich over de kracht van Eva's stem te verwonderen. Wild begon de zieke zich in haar bed heen en weder te wentelen. De wangen begonnen weder te gloeien en de oogen rolden woest in haar hoofd.

„Gauw, gauw!” riep de zuster haar helpster toe. „Zeg aan de directrice, dat de koorts er weer is. Dit kan niet lang zoo duren.”

En ze had gelijk, de zuster. Want een door de ziekte zoo verzwakte, als Eva was, zou onmogelijk dezen woede-aanval lang kunnen weerstaan. Reeds ook begonnen de heftige bewegingen te verminderen. Al zwakker werd het gekerm, tot het eindelijk geheel ophield. En toen de directrice haastig kwam binnenloopen, lag Eva weer stil.

„Wat is er?” vroeg ze, verwonderd, dat de zuster haar had laten roepen. 't Was toch niet noodig geweest. 't Meisje lag precies, zooals zij haar verlaten had.

„St!” waarschuwde de zuster met den vinger op den mond, terwijl ze op het dooreengewoelde bed wees, ten teeken, dat ze niet noodeloos gewaarschuwd had.

Ja, nu zag de directrice het ook. Maar ze zag méér dan dit . . . de doodsstrijd was ingetreden . . . En de stervende was buiten kennis.

Maar luister, stil! Ze sprak weer; ze sprak nog. Maar de stem was heel zwak, nauw hoorbaar. Doch duidelijk waren de woorden te onderscheiden.

„. . . Heer Jezus . . . rust . . . vermoeid . . . zonden . . . vrij . . . levenslast . . .”

„Dat begrijp ik niet,” zei zacht de directrice tot de zuster. „Wat beteekenen toch die woorden?”

De zuster haalde de schouders op. Zij ook begreep het niet.

„Misschien is 't wel de herinnering aan een lied of zoo, dat vroeger indruk op haar heeft gemaakt en nu haar geest bezighoudt,” opperde ze. „Dat gebeurt wel meer bij stervenden.”

Even was 't stil in de zaal. De beide vrouwen hoorden niets dan het zware hijgen van den adem der zieke.

Doch toen openden haar lippen zich weer. Over 't bed gebogen, luisterden de vrouwen. 't Werd al moeilijker, haar te verstaan. Soms bleef ze in een half-aangevangen woord steken. De levenskracht slonk zichtbaar.

Maar dat Eva's geest zich nú bezighield met de haar pas verkondigde Blijde Boodschap, was duidelijk. Een glans van innige blijdschap kwam er op het gelaat der directrice, toen ze, nauwlettend luisterend, de volgende woorden opving:

„. . . Ge . . . loof — licht — Je . . . zus — Vr . . . iend — daar . . . we . . . zen — ik . . . Je . . . zus . . . z . . . ien — i . . . k . . . zie . . .”

Toen hoorden ze niets meer, maar stil-verrukt zagen de beide vrouwen, hoe er een glans over het gelaat der stervende trok. Ze zágén, hoe de door de doodskoude reeds verstijfde vingers elkander zochten als voor een gebed.

In dit plechtige oogenblik hief luide een zangvogeltje zijn jubellied

aan. De vrouwen aan het sterfbed zagen elkander aan en zochten toen met de oogen den zanger. De zuster merkte het diertje het eerst. 't Zat op den boomtak, daar vlak bij het openstaande raam.

Toen het vogeltje zweeg, zagen beiden weer naar de stervende. Bijna schaamden ze zich, dat ze voor een vogelenlied de zieltogende Eva konden vergeten.

Heel langzaam, met groote tusschenruimten, ging de adem. Het einde van dit menschenleven naderde . . . Nog één snik . . . En nòg één . . . En Eva's ziel was ontvloten.

Wederom werd de aandacht der diep-ontroerde vrouwen getrokken van het sterfbed af naar buiten. Met luider slag nog dan daareven zong het vogeltje. Hóóg haalde het uit, als wilde het met inspanning van alle krachten den lof des Scheppers verkondigen. De klapwiekende vleugeltjes schenen de draagwijdte der jubelende klanken nog te willen verbreedden. En toen zweeg 't vogeltje voor de tweede maal.

De directrice drukte Eva de oogen dicht.

„O, Heere,” bad ze, „heb hare ziel! Gij laat geen bidder staan. Haar láátste woord was een gebed, haar láátste beweging een smee-king . . . Wij danken U, dat Gij ons dit sterfbed hebt doen zien” . . .

Toen, eenige minuten later, de directrice en de zuster door den tuin zich naar het hoofdgebouw begaven, konden ze niet zwijgen van de wondere daden des Heeren. Ze zeiden 't tot elkander, hoe opmerkelijk het was, dat even vóór en even ná den laatsten snik die vogel zijn gezang had doen weerklinken.

„Het diertje heeft gevoeld, eerder en beter dan wij, dat er iets groots, iets wonderlijks gebeurde,” zei de zuster. „Ik geloof, dat het mòest zingen, toen de hemelsche boodschappers kwamen om deze verlostte ziel naar het Paradijs te voeren . . . Hoe dat kan?”

De directrice wist er geen antwoord op. Ook zij peinsde hierover. En 't stond vast bij haar, dat geen bijgeloof haar acht had doen slaan op dat heerlijk vogelenlied.

Maar ze had nog een andere gedachte. En ze sprak die óók uit.

„Weet je, wat ik geloof, zuster? Dat het geen nieuwe koortsaanval is geweest dezen laatsten keer. Toen ik wegging, zag ik, dat Eva over de Boodschap nadacht”

„Ja, en ik heb gezien, dat ze bad,” viel de zuster haar in de rede.

„Nu, toen zal er een zware strijd door haar gestreden zijn, al zijn we daar onkundig van gebleven. En die strijd heeft haar lichaam geschokt. Ja, misschien ook is aan Satan, evenals bij Job, even toegelaten, zijn macht te doen gelden Maar toen is er vrede gekomen. Dat was toch kennelijk, niet waar? Die woorden, die ze buiten kennis sprak, zijn daarvan een levend bewijs. Geloof je 't ook niet, zuster?”

„Ja,” antwoordde deze uit den grond haars harten.

„Nu, dan mogen we van Eva wel zeggen, dat ze als een brandhout uit 't vuur is gerukt!” eindigde de directrice.

XXXI.

OP DEN VLUCHTHEUVEL.

Willem van Noordwijk had Eva kunnen overgeven aan den Vader.

Verruimd ging hij den morgen, volgende op dien nacht van waken en bidden, aan den arbeid. Er zou vandaag wel bericht komen uit Zetten. Misschien wel een telegram, dat hij over mocht komen. Maar als dat gebeurde, was 't vanzelf ook heel erg met de zieke. Neen, hoe gaarne hij ook Eva wilde zien en spreken en 't haar zeggen, dat hij haar vergaf — o, van heeler harte! — naar 't telegram verlangde hij toch niet.

Hij hoopte, dat ze herstellen mocht, om later door een leven van boete en berouw te kunnen toonen, dat haar vraag om vergeving ernstig was geweest.

En dan? Dan...?

Willem dwong zich, niet verder met zijn gedachten te gaan. Al vergaf hij, al wilde zijn liefde voor haar over 't hoofd zien wat anderen een onoverkomelijk bezwaar misschien toescheen, hij mocht immers niet een eigenwilligen, een zèlfgekozen weg bewandelen. De Heere had voor hem het levenspad afgebakend.

En aan Hem wilde hij zich óók overgeven, aan Zijne leiding met hem zich onderwerpen...

Toen hij 's middags van zijn werk thuis kwam, vond hij er een brief van dominee Kruisman.

„Dien heeft de dominee straks laten brengen,” zei zijn moeder.

Willem begreep. 't Zou een bericht uit Zetten zijn, dat de ziekte

was toegenomen en dat hem toestemming gegeven werd om Eva te bezoeken. Haastig verscheurde hij het couvert. Er viel een briefje uit en ook een telegram. Dat telegram was 't voornaamste op dit oogenblik.

„Eva van nacht heengegaan; wordt Maandag begraven.”

Ja, dàt stond er.

Willem stond even als versuft. Hij kon 't zich niet voorstellen, dat het nu al voorbij zou zijn. Maar terstond ook kwam hem de werkelijkheid voor oogen. En toen perste zijn hart deze woorden over zijn lippen:

„O moeder, moeder, 'k heb Eva zóó liefgehad!” . . .

Eva gestorven! Eva voor altijd van hem weg! O, wat was het een groote smart, die zijn hart nu doorvljimde!

„Eva heengegaan,” herhaalde hij zacht voor zich heen, terwijl hij aldoor op die letters van het telegram bleef staren.

Moeder Van Noordwijk begreep zijn smart en voelde die mee. Dat had ze óók gedaan, toen die wreede afscheidsbrief was gekomen. Maar evenals in die oogenblikken ging ze ook nu hem troosten.

„De Heere is Meester over leven en dood, Willem. En nu lijkt 't vreeselijk, dat Eva, zoo jong nog, dood daar nederligt. Maar je moet ook inzien, dat het een bewijs van Gods genade is, dat ze niet in de zondige omgeving, waarin ze hier geleefd heeft, gestorven is. Nog vóór haar dood heeft ze van Zijn trouwe, zoekende liefde gehoord. Ze heeft geweten, dat Christus voor zondaren in de wereld kwam en voor hen stierf.”

„Ja, dat is zoo,” stemde hij toe. „Maar 'k zou zoo graag willen weten, hoe haar einde is geweest. Wat zou 't heerlijk zijn, als ze nu juichen mocht!”

„Zeker, dat ben ik met je eens. En 'k hoop om Eva, dat we daarover nog goede berichten mogen hooren. Maar als we daaromtrent in 't onzekere moeten blijven, mogen we toch niet tegen Gods wil ingaan. Zijn doen is enkel majesteit en aanbiddelijke heerlijkheid.”

Willem moest dit van heeler harte beamen. Ja, zóó was het. En al viel 't zwaar, haar in een vroegtijdig graf te zien nederdalen, véél zwaarder, véél meer pijnlijk was 't, haar als een zondares een ellendig leven te zien voortsleepen . . .

Willem herinnerde zich nu, bij het telegram ook een briefje te hebben gezien. Ja, dáár lag het. 't Was van dominee Kruisman en heel kort maar.

„Dit bericht zal je ontroeren. 't Overviel mij zelfs. Maar een „kind des Heeren heeft dit voorrecht, dat hij in alles tot Hem „mag gaan.

„Lees maar veel Psalm 27 en ook Psalm 32, Willem.

„Misschien heb je begeerte om Maandag naar Zetten te gaan.
„Me dunkt, dat daar niets tegen is.

„Ik hoop je nog wel even vóór dien tijd te spreken.

KRUISMAN.”

's Avonds, op zijn kamertje, las Willem de door dominee Kruisman aangegeven psalmen.

En toen mocht hij 't ondervinden, dat, béter nog dan een moeder troosten kan, Hij troost, die David jubelen deed te midden van benauwdheden en den koninklijken zanger de opwekking tot al Gods kinderen in 't hart gaf, om zich in Hem te verblijden.

Willem ervoer het, dat Hij hem raad gaf en dat Zijn oog op hem was.

's Maandags was Willem te Zetten.

Langs de golvende, gouden korenvelden vond hij er den weg naar het huis, waar Eva de laatste weken had geleefd. Maar de velden lachten hem niet toe, en het gezang van den leeuwerik hoog in de lucht bekoorde hem niet, en het hier zoo heerlijk-onbelemmerd uitzicht op den wolkloozen, blauwen hemel gaf hem geen gevoel van vrijheid.

Eva! Eva!...

't Denken aan háár had hem geheel in beslag genomen.

Hoe zou 't geweest zijn? Vrede in 't eind? Of was ze gestorven in starre onverschilligheid?

Ja, dominee Kruisman, die in deze droeve dagen zich méér dan een vriend had betoond, had getracht hem op te beuren. „Willem,” had hij gezegd, „let op de bewoording van het telegram. Me dunkt, die is opzettelijk zóó gekozen. Er staat niet „overleden” of „gestorven”, maar „heengegaan”. Nu hebben ze geen nader schrijven gezonden, waarin alles omtrent de laatste oogenblikken wordt medegedeeld. Maar dat zullen ze niet hebben gedaan, omdat je je komst hebt bericht... Wees nu niet tè vreesachtig. Wacht tot Maandag!” — Maar 't was hem onmogelijk geweest, rustig te zijn. De zorg omtrent haar zieleheil drukte hem te zwaar.

En nu zou hij zoo aanstonds alles weten!

Zijn stap vertraagde. De vrees, dat de stille hoop, die in hem was, niet verwezenlijkt zou worden, deed hem bijna aarzelen verder te gaan. O, als hij eens hooren moest, dat men niet de minste hoop koesterde. Dan was 't toch beter nog, in 't onzekere te blijven.

Doch de begeerte om Eva nog éénmaal te zien, deed hem weer voortgaan, tot hij kwam bij 't huis, waar ten teeken van rouw alles gesloten was.

De directrice ontving hem en gaf hem haar deelneming te kennen.

„Wil u haar zien?” vroeg ze.

„Ja... nee!”...

Willem's stem begaf hem.

„Vertel u mij eerst, als u wilt, van haar sterven,” verzocht hij toen.

De directrice voldeed aan zijn verzoek. En alles, wat er gesproken was, deelde ze hem mee. Ook wat de zuster en zij gezien en gehoord hadden.

Willem luisterde met tranen in de oogen; tranen van vreugde, dat het zóó was geweest. Maar hij zei niets, vroeg niets, totdat hij alles wist.

„Nú wil ik haar graag nog zien,” zei hij toen slechts.

In de zaal, anders de catechisatiekamer, stond de kist. De directrice bracht er hem heen.

Ja, dat was Eva! Zijn Eva vroeger — zijn Eva niet meer. Maar ze behoorde óók niet meer aan de wereld, aan den Satan, aan de zonde... Zie, de glimlach, waarvan hem was verteld, dat ze er mee ontslapen was, lag nog op haar gezicht... Zóó stierf niet, kòn niet sterven, de door schuld en angst gefolterde ziel...

Ja, dat was Eva!

Maar neen, het was Eva niet. Hier was het lichaam alleen, het stof. Maar Eva — Eva was Bóven!

O, het gevoel van blijdschap, dat daar bij die kist zijn borst doortrilde, was niet met woorden weer te geven. En hij wist niet genoeg den Heere te danken, dat Hij zoo groote genade aan deze verdoolde had willen betoonen. Heel zijn leven zou hem de heugenis aan dit uur bijblijven, waarin hij het gehoord en gezien had, dat Christus zondaren zaligde...

Een uur later werd Eva begraven.

In de zaal schaarden zich de meisjes om de kist. En de grijze dienstknecht des Heeren, die tientallen van jaren zich voor den arbeid onder de „verlorenen” had gegeven, plaatste zich aan het hoofdeinde. Zóó kon hij heel de rij der verpleegden overzien; zóó kon zijn doordringende blik één voor één op de meisjes rusten.

Willem stond naast hem, het oog gericht op het stoffelijk overschot.

De grijze prediker sprak een kort, aangrijpend woord. Gelijk het gras was ook dit kortstondig leven geweest; gelijk een bloem. Maar God had aan dit leven een einde doen komen. Hij had haar ontrukkt aan een leven van wreede ellende.

„En nu?” Hij richtte zich vragend tot de meisjes, doorliep heel de rij, zoodat 't was, alsof hij ieder persoonlijk die vraag stelde. „Hoe staat gij met uw ziel voor God? Ge weet, hoe zij gestorven is. Durft, kunt gij sterven? Beantwoordt die vraag! Die vraag en die beantwoording zijn van het hoogste gewicht... Ik spreek

haar, die nu naar 't graf gedragen zal worden, niet zalig. Maar Jezus doet dat. Hij hééft het gedaan. „Zalig zijn die honger en dorsten naar de gerechtigheid, want zij zullen verzadigd worden.” Dàt heeft de Heiland gezegd. En ge weet het allen, dat deze doode in haar laatste oogenblikken dien honger en dien dorst had”

Hier en daar klonk een zacht snikken, toen de korte toespraak geëindigd was.

En toen een lied gezongen werd, het danklied voor de verlossing in Christus Jezus, weigerde bij meer dan één der verpleegden de stem haren dienst.

Doch Willem kon zingen, dankend zingen:

Jezus neemt de zondaars aan!
 Roept dit troostwoord toe aan allen,
 Die van 's levens rechte baan
 Op den dwaalweg zijn vervallen.
 't Rechte pad leert Hij hen gaan:
 Jezus neemt de zondaars aan!

Komt, gij allen, komt tot Hem!
 Zondaars, komt, wat zou u hind'ren?
 Jezus roept u, hoort Zijn stem,
 Hij maakt zondaars tot Gods kind'ren.
 Vrij moogt gij tot Jezus gaan:
 Jezus neemt de zondaars aan!

En toen werd door de mannen van het dorp de kist heengedragen naar het graf.

De grijze prediker liep voor de kist uit. Willem ging naast hem. Achter de lijkbaar volgden de meisjes. Straks schaarden zij zich allen om 't graf, om daar, na het aanhooren van nog een korte toespraak, met den prediker te danken.

En toen was het voorbij.

V o o r b i j !

Maar dat woord miste den vreeselijken klank, dien het eerst voor Willem had gehad. Hij zei 't den dominee en de directrice, met wie hij nog over de gestorvene sprak.

En nogmaals luisterde hij naar de mededeelingen, die de directrice kon doen omtrent Eva's verblijf in het huis. Nú wist hij alles, nú kon hij heengaan.

Doch nog éénmaal ging hij naar het kerkhof, naar het pas gedolven graf. Zie, dit graf was gedolven aan den voet van een heuvel, daar opgeworpen, opdat de bewoners van het lage Betuwsche land de verdelgende watervloeden zouden kunnen ontvluchten. En Vluchtheuvel noemden de dorpingen deze plaats ter ontcoming.

Bij dien Vluchtheuvel rustte nu het stoffelijk overschot van Eva. Maar haar ziel? Haar ziel had ook een Vluchtheuvel gevonden. En dáár rustte zij nu van smart . . .

En in zijn ziel zong thans een lied der liefde, een gedicht van den Koning:

Straks leidt men haar in staatsie uit haar woning;
 In kleeding, rijk gestikt, tot haren Koning;
 Zoo treedt zij voort met al den maagdenstoet,
 Die haar verzelt, U vroolijk te ontmoet.
 Zij zullen blij, geleid met lofgezangen,
 De vreugde voên, die afstraalt van haar wangen,
 Tot zij, daar elk gewaagt van haren lof,
 Ter bruiloft treên in 't Koninklijke Hof.

VIERDE GEDEELTE.



DE ROEPING VERSTAAN.

XXXII.

WAT NOODT OF ONS EEN STERCKE VYANDT MOET,
ALS EEN VEEL STERCKER VRIENDT ONS HULPE DOET?

Dominee Kruisman wist, dat er op hem gewacht werd, ginds, in het nieuwe gebouw. Maar hij kòn zich niet losmaken schier van het oude „Welkom”, waarheen hij in gezelschap van Willem van Noordwijk voor de láátste maal zijn schreden had gericht.

Dáár, op die rijen, hadden ze vóór hem gezeten, die armen, die beklagenswaardige mannen en vrouwen en kinderen uit de donkere buurten, waar zedelijk verval en lichamelijke ellende heerschten.

Wat had men ook weer gezegd in Rotterdam, toen met de samenkomsten een aanvang werd gemaakt? Dat het een onbegonnen werk was, een nuttelooze arbeid, een op de spits drijven van een methodistisch beginsel, en nog veel meer. En had men niet gespot met hem als den achterbuurts-dominee? Had men hem niet met den vinger nagewezen als de man, die met 't plebs omgang zocht en had?

Ja, dat alles was gebeurd. Maar welke waren nu de uitkomsten gebleken?

Had ginds niet een Lize gezeten, de na haar misleiding zoo diep gezonkene; een Hein, de opzettelijke en moedwillige bedrijver van allerlei gruweldaden; een Eva, de verdwaasde en door eigen roekeloosheid zoo ver afgedwaalde? Mocht niet gehoopt worden op de volkomen vergeving der zonden bij de eene, en bleek niet uit de levensopenbaring bij de anderen, dat er een volslagen ommekeer in hun binnenste tot stand was gekomen?

En was 't uitgesloten, dat het hier uitgestrooide zaad ook bij de tientallen overige bezoekers vruchten des levens zou voortbrengen? Wie wist, in hoeveel harten Gods Geest wellicht reeds werkte tot verbrijzeling?

O, ze waren zoo rijk gezegend geworden, deze samenkomsten! Want één menschenziel te behouden was meer dan het gewinnen van alle aardsche schatten!

Toen het bekend ging worden, dat tallooze helen van ongerechtigheid zouden ontruimd moeten worden, doordat de overheden, eindelijk ontwakend uit den diepen sluimer van jaren, acht gingen slaan op de stemmen van plicht en van recht, was de arbeid der Evangelisatie door het woord en door de daad spoedig het onderwerp van veler gesprekken. Hoe dit kwam? Doordat de officieele overheidsbemoeiing de geesten wakker schudde? Of doordat er gevreesd werd, dat het kwaad, 'twelk zich geconcentreerd had in enkele buurten, zich uitbreiden zou en verbreiden door heel de stad? Om het even: de belangstelling voor den Evangelisatie-arbeid wàs er. Men spotte en lachte niet meer, maar men sprak met waardeering over den ijver en den moed der stille werkers

En toen 't door den steeds zich uitbreidenden arbeid noodzakelijk bleek, dat het oude gebouw „Welkom” vervangen werd door een nieuw, was die belangstelling ook kenbaar geworden. Hij, dominee Kruisman, had het maar te zeggen gehad, hoeveel hij moest hebben: tien, twintig duizend gulden, méér nog werden beschikbaar gesteld voor den aankoop van „Nieuw-Welkom”, opdat toch de Evangelisatie-arbeid breed-uit zijn vlucht nemen zou.

En nu wachtten ze hem daarginds Maar hier had hij de macht gezien, die nog immer uitging van de Blijde Boodschap des heils; hier, waar zuster Klok in jubelende liederen Gods lof had gezongen of, klagend over der zonden straf, genood had om tot Jezus de toevlucht te nemen; hier had zijn woord mogen uitgaan tot de geestelijk blinden en dooven en geraakten, en had hij van den Eénige kunnen spreken, die genezing en hulp bieden wilde;

hier was het getuigenis gehoord van Willem van Noordwijk, dat Satan's dienst geen bevrediging schonk, maar wroeging en leed en ellende; hier was, in één woord, gepredikt en gezongen en door daden getoond, dat 's Meesters juk zacht en Zijn last licht was.

Aan dit alles moest dominee Kruisman denken. En dank aan God, die het zoo wèl gemaakt had, klom op in zijn hart; een dank, die hem zich klein deed gevoelen en God groot; een dank, die zich uiten moest in woorden van lof en aanbidding.

En in het oude „Welkom”, dat niet meer door de werkers der Evangelisatie zou worden betreden, knielden beiden toen neer, dominee Kruisman en Willem van Noordwijk, om den Heere den dank te brengen van hun hart, en om Hem te bidden, dat Zijn genade en liefde steeds blijken mocht over den arbeid, in Zijn Naam begonnen

De eerste bijeenkomst in „Nieuw-Welkom” zou een zeer intiem karakter dragen, was er besloten. Alleen de broeders en zusters en zij, die op de een of andere wijze een werkzaam aandeel in den arbeid hadden gehad, waren er tegenwoordig.

Wachtend op dominee Kruisman en Willem van Noordwijk, van wie men wist, dat ze te zamen zouden komen, hadden er zich verschillende groepen gevormd, die voor het meerendeel de groote gebeurtenis van den dag, de opening van „Nieuw-Welkom”, bespraken en de inrichting van het gebouw prezen.

In een paar groepjes evenwel, die zich opmerkelijk ver van de anderen teruggetrokken hadden, werd over geheel andere dingen gesproken.

Willem's zuster, Cor, en zuster Klok, die deel uitmaakten van één groep, waren in een ernstig gesprek gewikkeld met Lize Bolsen. Met Lize, die dringend verzocht had, bij de opening van het nieuwe gebouw tegenwoordig te mogen zijn.

Zuster Klok vertelde de lijdensgeschiedenis van Eva Schoonberg, en Cor sprak daarop van het sterfbed, 'twelk zooveel hoop deed koesteren, dat Eva behouden was.

Toen deelde Lize mede, onder zelfbeschuldiging harerzijds, wat zij wist van het meisje. Want de naam van Jonkheer, dien zij herhaalde malen in „Walhalla” had gezien, bracht haar op de gedachte, dat zij Eva óók had gekend.

„Had ik ze maar tegengehouden!” zuchtte ze. „Want ik wist zoo ongeveer wel, wie Jonkheer was. . . Maar ik kon niets doen toch ook. Want dan had ik de zaak, die 'k diende, benadeeld en. . .”

„Dat is zoo,” viel zuster Klok haar in de rede. „Doch vergeet niet, dat God alles bestuurt. Ze is langs diepe afgronden gegaan, ja, ik mag wel zeggen, dat ze daarin is nedergestort. En toen heeft de Heere haar gang naar „Welkom” geleid, waar ze onder andere invloeden gekomen is.”

„Ja,” stemde Lize toe, „dat kan wel zoo zijn. In ieder geval blijkt ook hier weer uit, hoe wonder-groot Gods genade is. Evenals uit mijn geschiedenis! Want wat was 't ook met mij niet treurig gesteld! Naar den mensch gesproken, was mijn opheffing onmogelijk. Ja, de opheffing van ieder, die men gevallen en verloren noemt, is onmogelijk! Alleen door te komen tot het Kruis en in Jezus te gelooven, is het mogelijk, dat men het zonde-leven verlaat. En daarom, o, ben ik zoo blij, dat er in Rotterdam meer en meer gevoeld wordt, dat er geëvangelizeerd moet worden onder de afgedwaalden. . .”

In de andere groep stonden in stil-vertrouwelijk gesprek gewikkeld de oude Van Noordwijk, Wilson, zijn vriend, en Hein. De laatste was net deze week met zijn schip in de Rotterdamsche haven gekomen en had van dominee Kruisman de uitnoodiging ontvangen om heden in „Nieuw-Welkom” te zijn. En de tweede, Wilson, was er, omdat hij in het stadsdeel, waar hij woonde, ijverig werkte om de Evangelisatie-idee baan te doen breken.

De drie mannen hadden reeds geruimen tijd met elkander

gesproken. Blijkbaar hadden ze 't gehad over den overval, waaraan de oude Van Noordwijk had blootgestaan. Hein ten minste zeide:

„Ik kon eerst, toen dominee Kruisman me vertelde, dat hij alles wist, niet begrijpen, waarom hij dan niet naar de politie was gegaan om mij aan te klagen. Maar dien nacht, bij den dominee aan huis, heb ik 't leeren begrijpen. Wat is dat een nacht geweest! Om nooit te vergeten! Toen ik bij hem vandaan ging, was 't wel veel ruimer voor me, maar rust en vrede had 'k nog niet. En 'k heb niet eerder rustig kunnen worden, vóór 'k u vergeving had gevraagd en van u dien geruststellenden brief terug ontving.”

„k Was er heel blij mee,” zei Van Noordwijk. „'t Speet me, dat die brief u eerst weken later in handen zou komen . . .”

„k Ontving hem in Odessa; 'k weet 't nog, als was 't de dag van gisteren, want 't was een pak van m'n hart,” viel Hein hem in de rede.

„Ja, God leidt den mensch langs wonderlijke wegen, om tot Zijn eer te komen,” zei nu Wilson. „'t Is waar, wat de Psalmist zegt: „Niets kan Zijn hoog besluit ooit keeren.” De duivel hoopte Van Noordwijk te treffen, en in den grond der zaak is een gevolg van zijn list geweest, dat hij een dienstknecht minder kreeg.”

Van Noordwijk zag, hoe diep bewogen Hein geworden was, nu al de gebeurtenissen van de laatste maanden werden besproken. En 't was met een trilling van blijdschap in zijn stem, dat hij, op Hein toetredend, zeide:

„Eertijds was je een vervolger, nú ben je een volgeling; vroeger heb je mij gehaat, omdat ik God diende, nú dien je Hem zèlf. De Heere heeft ons tot broeders gemaakt, Hein! Zijn Naam zij geloofd!”

Zoo bleven de drie mannen nog langen tijd met elkander in gesprek. Over veel werd er gesproken; ook over de kinderen van Hein en Nellie, over Henk en Mietje en de twee anderen.

Juist had Hein verteld, dat hij bij den Voogdijraad was geweest en dat deze, mede op voorspraak van dominee Kruisman, stappen zou doen, dat de rechtbank hem weer in de ouderlijke macht zou

herstellen, en dat hij dan in Rotterdam wilde blijven, om voor ze te werken, toen de lang verwachten, dominee Kruisman en Willem, binnenkwamen.

Maar ze waren niet alleen. Met hen kwamen nog drie mannen binnen. De broeders en zusters kenden ze wel. Die ééne, met het lange grijze haar, was een ambtgenoot van den dominee, en de twee anderen waren kerkeradsleden, ouderlingen. Maar wat moesten die hier doen? Als ze 't goed gehoord hadden, de broeders en zusters, waren deze drie mannen juist de grootste tegenstanders van dominee Kruisman geweest in den Kerkeraad, toen hij indertijd zijn voorstel bracht om aan het arme en ellendige donker-Rotterdam een Evangelisatie-dienaar te geven, gelijk men ook aan de heidenen in de verre overzeesche gewesten een Zendingdienaar had geschonken. Wát kwamen ze nú doen, nu „Nieuw-Welkom” geopend zou worden?

Dominee Kruisman glimlachte, want hij begreep de verwondering, die hij allerwegen zag. Maar hij zei niets. 't Oogenblik, dat de nieuwsgierigheid der broeders en zusters zou bevredigen, was nog niet gekomen. Alles ging eerst den van te voren vastgestelden gang.

Maar toen, nadat dominee Kruisman gebeden had en hij, gelijk allen dachten, de openingsrede zou uitspreken, stond zijn ambtgenoot op.

Even leek 't den broeders en zusters toe, dat er verlegenheid bij hem was. Het hoofd hield hij voorover gebogen en de grijze lokken schudden, alsof zenuwachtige trillingen zijn lichaam beroerden.

Doch dit was ook maar heel even. Dadelijk daarop begon de grijsaard te spreken.

„Ge zult verwonderd zijn, broeders en zusters, dat niet dominee Kruisman opstaat om tot u te spreken, maar dat ik allereerst het woord tot u richt. Dit heeft zijn oorzaak. Want de Kerkeraad heeft mij opgedragen, hem bij de opening van „Nieuw-Welkom” te vertegenwoordigen . . .”

De broeders en zusters konden bij deze woorden een beweging

van verrassing niet onderdrukken. Hoe? Wat? De Kerkeraad had den ouden dominee zulks opgedragen? En de Kerkeraad had indertijd het voorstel tot Evangelisatie verworpen!

Sommigen begrepen het niet en zagen naar dominee Kruisman, die met een lach van innige blijdschap op het gelaat zat te luisteren. Anderen keken in gespannen verwachting naar den spreker, om het vervolg zijner rede te hooren.

Deze ging voort:

„Ja, de Kerkeraad droeg mij dit op. Maar laat me er terstond bijvoegen, dat dit op eigen verzoek gebeurde. En dat de broeders ouderlingen, die hier zijn, óók verzocht hebben, afgevaardigd te worden, toen er sprake van was, dat de Kerkeraad officieel zich zou doen vertegenwoordigen . . .”

Toen, zichtbaar ontroerd was hij, zweeg de grijsaard eenige oogenblikken. Maar nadat hij zich hersteld had, vervolgde hij op krachtigen toon:

„Er is een tijd geweest, dat ik, dat wij drieën hier, dat de Kerkeraad zeide, dat het niet goed was, den Evangelisatie-arbeid aan te vatten. Waarom niet? Omdat er nog zooveel in eigen kring te doen was. Omdat er zooveel financieele bezwaren waren. Omdat er . . . ja, er zijn vele vonden gezocht door mij en door anderen. Ik schaam mij, dit te moeten erkennen. Ik belijd het met schuldgevoel in mijn hart . . . Hoe dat zoo kwam? Wij voelden niet den nood van arm en verwaarloosd en donker en ellendig Rotterdam, zooals dominee Kruisman dien voelde en zag; zooals gij met hem dien hebt gevoeld . . . Maar nu hebben we ingezien, dat het groote arbeidsveld, dat Rotterdam buiten de Kerk biedt, nog zoo braak ligt. Nu hebben we ingezien, dat we te werken hebben dag en nacht óók op het terrein buiten de Kerk . . . Dit danken we u, broeder Kruisman,” ging hij, zich tot dezen wendend, voort, „want gij hebt in de gemeente, in onze vergaderingen, in de prediking des Woords niet het minst, de noodzakelijkheid van Evangelisatie-arbeid bepleit; gij zijt uitgegaan, als wij rustten; gij hebt rusteloos gearbeid;

gij hebt met dáden uw wóorden gepaard doen gaan . . . En dat danken wij u, broeders en zusters, omdat gij de zijde hebt gekozen van hem, die alléén stond in zijn overtuiging, en daardoor getoond hebt, dat gij benevens geloof ook moed bezat . . . Wij hebben het ingezien. Dit te erkennen, is géén vernedering! . . .”

Weer zweeg de grijsaard, om dan op zachteren toon te vervolgen:

„In stilte zijn we uw arbeid nagegaan; eerst met tegenzin, daarna met achting en belangstelling. We hoorden van uw samenkomsten in het oude „Welkom”; van uw arbeid onder ouderen en onder kinderen; van uw huisbezoek; van heel uw arbeid, die een getuigend en reddend karakter droeg. Gij hebt dien arbeid in stilheid verricht en alle luidruchtigheid en schreeuwerige reclame vermeden. Maar desniettemin is uw werken gezien . . . En nu, gisteravond, is die arbeid in den Kerkeraad ter sprake gekomen. Wie het onderwerp ter sprake bracht, doet er niets toe. Alleen zeg ik, dat het dominee Kruisman niet was. Die hééft het gedaan, vroeger! En tóen is er lang gesproken, gelijk gij misschien weet. Gisteravond echter niet! 't Was, of door allen gevoeld en begrepen werd, dat het voorstel, om den arbeid der Evangelisatie van de Kerk te doen uitgaan, geen verdediging behoefde. Ja, ook, dat het als vanzèlf-sprekend was, dat die arbeid door de Kerk zou geschieden op déze wijze: dat er een dienaar des Woords moest zijn, een Evangelisatie-dienaar voor dát Rotterdam, dat buiten den Christus en Zijn Woord leeft . . . En nu is dan gisteravond door den Kerkeraad besloten, den Evangelisatie-arbeid in Rotterdam ter hand te nemen. En dominee Kruisman, uw leider, verklaarde, overtuigd te zijn, dat gij allen in dit besluit u verheugen zoudt. Neen, de Kerkeraad zet u niet op zijde; hij vat niet den arbeid aan, omdat hij, nu uw persoonlijk werken geslaagd mag heeten, het óók wel aandurft; — maar de Kerkeraad gaat staan op de plaats, waar hij behoort te staan. En hij neemt het bezielend woord over, dat u en dominee Kruisman steeds voor oogen stond: dat men zien moet op 't gebod en blind zijn voor de uitkomst . . . Thans is het niet meer dominee Kruisman,

die u oproept tot den strijd tegen den Satan en de wereld, maar 't is de Kerkeraad, het is de Kerk! En uit naam van den Kerkeraad verklaar ik, dat „Nieuw-Welkom” geopend is! Uit naam van den Kerkeraad vraag ik u, broeders en zusters: blijft als krijgsknechten van Koning Jezus op uw post, blijft — gedrongen door de liefde van Christus — medearbeiden in den Evangelisatie-arbeid der Kerk, opdat velen in onze stad onttrokken mogen worden aan de macht van Satan.”

De oude dominee had hiermede het hem opgedragen werk verricht. „Nieuw-Welkom” was geopend . . .

Was het wonder, dat na dit indrukwekkend woord een stem — de broeders en zusters meenden die van Willem van Noordwijk te herkennen — het

„Zijn Naam moet eeuwig eer ontvangen”

aanhief? En dat dit woord van lof en aanbidding en opwekking overgenomen werd door alle aanwezigen, omdat er zoo heerlijke éénheid heerschte in denken en in gelooven?

Daarna stond dominee Kruisman op. Er klonk blijdschap en dankbaarheid in zijn stem, maar ook ontroering, toen hij sprak:

„'k Heb de heerlijke tijding, die ge daareven gehoord hebt, vóór me kunnen houden, omdat pas gisteravond aldus besloten werd. Had ik 't eerder geweten, ik had er dan niet van kunnen zwijgen, omdat ik weet, dat het uw innige wensch is, evenals de mijne, dat er een krachtige opwekking komen mag onder de Christenen van Rotterdam, om te arbeiden. Nu hebt ge gehoord, hoe bij monde van den Kerkeraad de Kerk het uitspreekt, dat ze tot arbeid geroepen is. Tot arbeid geroepen voor onze naasten om en bij ons. Tot arbeid geroepen onder jongen en ouden, rijken en armen, zoo ze den Heere Jezus Christus niet kennen en den Vader, die Hem gezonden heeft. Tot arbeid geroepen, dag en nacht en overal . . . Nòg is de Evangelisatie-dienaar er niet. Er zal eerst

nog zeer veel te regelen vallen. Onze arbeid is in den loop van enkele jaren zóó gegroeid, dat de overneming daarvan door den Kerkeraad veel moeilijkheden met zich meebrengt. Maar gij allen, en ik, wij zijn er van overtuigd, dat we nu principieel zuiver gaan staan en dat de handhaving van het beginsel gaan moet boven wat we misschien persoonlijk zouden wenschen Die Evangelisatie-dienaar is er nog niet. Maar hij zàl komen! En dan heeft hij uw aller steun noodig, broeders en zusters. En dien wilt gij hem geven, gelijk ge dien mij geboden hebt! Dat wéét ik. Want niet mijn roepstem hebt ge indertijd opgevolgd — God was het, die u riep. En Hij blijft u roepen! Want Hij komt, Hij komt om de aard te richten. En nu mòet aan de duizenden in onze omgeving door den Evangelisatie-dienaar, als den dienstknecht des Heeren, en door u, omdat gij het ambt der geloovigen ontvangen hebt, de Blijde Boodschap des heils worden gebracht. En het mòet worden gezegd, dat wie niet in Hem gelooft, eenmaal Hem ontmoeten zal als een vertoornd Rechter Maranatha! Jezus komt!”

Zóó werd „Nieuw-Welkom” geopend!

En de broeders en zusters?

Als opnieuw verbonden ze zich aan den Evangelisatie-arbeid, ook al spraken de lippen geen belofte uit.

Maar de oogen glansden; er straalde een licht uit van vrede en blijdschap.

En 't was hun, als zagen ze het Koninkrijk der hemelen naderbij; het heerlijk Rijk, waarin Christus àlles zal zijn en in àllen. . . .

N A S C H R I F T.

In een woord-vooraf van zijn „Stichtelijcke Rymen” schreef Camphuysen deze kernachtige zinsnede:

„Het is my (beminde Leser) vry wat teghen, dat ick juyst mede een Boeck in de werelt moet brengen, ende (ten minste nae schyn) oock deel hebben aan de algemeyne sotheyt van Boeck-maeck-lust, insonderheyd in deze tijden, waer in dagelijks de werelt met Boecken, en voor al met Rymeryen, soo ghepropt wordt, dat het eenen verveelen moghte, alleen maer de tytels en opschriften, 'k zwijghe de Boecken selfs, te lesen. En evenwel (hoe wel onwilligh) moet ick, en vinde my (om verscheyden redenen) so veel als gedwongen.”

In alle bescheidenheid meen ik te mogen zeggen, dat ik mij volkomen aansluit bij wat de dichter Camphuysen nu bijna driehonderd jaren geleden gemeend heeft te moeten schrijven. Ik zal gaarne straks recensenten en lezers gelooven, die „*Tot arbeid geroepen*” geen „kunst” zullen noemen. Maar men geloove mij ook, als ik zeg, dat het beschrijven van zooveel treurige toestanden mij „vry wat teghen” was, doch dat ik me er „om verscheyden redenen so veel als gedwongen” toe gevoelde.

Want de toestanden, zooals die in Rotterdam onder alle standen en in alle wijken worden aangetroffen, zijn diep-treurig. Rotterdam bezit naar buiten de vermaardheid van te zijn een rijke stad, waar enkel nijveren wonen, waar volop werk te vinden is voor wie

elders broodeloos staat. En in Rotterdam-zelf droomt men een grootschen toekomstdroom van eerste wereldstad van 't Europeesche vasteland, met havens, zich uitstrekkend aan weerszijden van de rivier tot aan de zee . . . en straks over twintig, vijftig, honderd jaar zal het grondgebied der stad zich uitstrekken van de Rotte tot daar, waar de Delflandsche hoofden de kracht der golven breken . . .

Maar is Rotterdam rijk en zijn de inwoners nijver, belooft de toekomst ook te doen zien een woonstad naast en om de werkstad — de armoede, die er heerscht, is helaas onzegbaar groot, de stoffelijke, maar ook de geestelijke armoede. Daarvan getuigen de krotwoningen in de oude stad, de talloze hofjes en achterbuurtjes — daarvan óvertuigt een wandeling door de straten, hetzij bij dag of bij nacht.

En 't is de wetenschap, dat er is een, o, zoo arm Rotterdam, die tot schrijven noopte, al „moghte het eenen verveelen”. Doch inzonderheid deed me dit naar de pen grijpen, dat men nog wel zich bemoeit met de vraag: „hoe woont en leeft arm-Rotterdam?” maar zich weinig bekommert over die andere vraag, welke beantwoording van oneindig meer belang nog is: „hoe sterft arm-Rotterdam?”

Tot arbeid hebben zich geroepen gevoeld: dominee Kruisman, Willem van Noordwijk en al de anderen, die met hem medewerkten.

Men zal mogelijk vragen: wie is die Kruisman? en wie is die Willem? Onmogelijk is het ook niet, dat men dezen en genen zal aanwijzen als te zijn de „helden” — mag 'k zoo even hen noemen? — van mijn verhaal.

Om mogelijke misvattingen te voorkomen, grijp ik gaarne de gelegenheid aan, om te zeggen, dat ik ten opzichte van de toestanden wèl, doch ten aanzien van de personen nièt mij van de „donkere kamer” heb bediend. Het zou zelfs alleszins te laken zijn en geen getuigenis geven van eerbied jegens de nog levende personen, wanneer ik mij de vrijheid had veroorloofd, hun geschiedenis te beschrijven met enkel een naamsverandering.

Doch de toestanden in „Tot arbeid geroepen” zijn, als ik 't zoo

zeggen mag, naar het leven. Ik heb „Walhalla” gezien. En Frau Gluck en Bram den Sluiper en Cornelis Muller en Lize en Nellie en al die andere ongelukkigen heb ik gekend. Alleen: men zoekte nu ook weder niet naar hen, die als Frau Gluck en Nellie en als die anderen in 't verhaal voorkomen.

De toestanden zijn naar 't leven! Neen, toch ook weer niet! Want mij ontbrak het vermogen, alsmede ook de gelegenheid, om het precies te zeggen zooals het was. Wanneer men vraagt: hééft die Nellie werkelijk zóó geleefd, en behandelde ze zóó haar kinderen, en verkeerden dezen allen inderdaad in zúlk een ellendige omgeving, dan is mijn antwoord: het was nóg erger, maar 'k heb 't niet kúnnen beschrijven, als het in werkelijkheid was.

Tot arbeid geroepen!

Dominee Kruisman en zijn getrouwen hebben gearbeid.

Inderdaad, ook die arbeid is „naar het leven”. Alleen wederom: het is niet zóó beschreven geworden als het in werkelijkheid is, omdat ik me heb willen onthouden van 't photographeeren van menschen.

Dit is waarheid: er wòrdt gearbeid in arm en ellendig Rotterdam. Het Evangelie wòrdt gebracht in de donkere buurten, waar de macht van zonde en ongeloof heerscht.

Maar er wordt nog nièt genòeg gewerkt. 't Christelijk Rotterdam laat zich veel te weinig nog gelegen liggen aan 't afgedwaald en afgeweken Rotterdam.

Dat dáaraan toch eens een einde kome!

Er is een opwaking — met dankbaarheid moet het worden erkend. Maar die opwaking heeft nog niet de massa getroffen. Slechts zéér enkelen onder de tientallen duizenden werken, arbeiden, omdat zij hun roeping hebben verstaan.

Inzonderheid de Kerk moet arbeiden.

In mijn verhaal noemde noch bedoelde ik eenige kerkelijke gezindte. Men leze niet: de Kerkeraad der Gereformeerde Kerk of die van de Ned. Hervormde Kerk.

En voorts: men kan voor Rotterdam lezen: Amsterdam, Den Haag, of welke stad ook van ons vaderland. Ja, immers overal, tot zelfs op het platteland, is er een diepe afval en een ver-afge-dwaald-zijn van God.

Doch vooral in onze groote steden wordt het gevoeld, dat er een schreiende nood is aan prediking van het Evangelie in alle kringen van ons volksleven, zoo hoog als laag. Dáárom: een iegelijk, die van God genade en gave heeft ontvangen, geldt de roepstem: „De Meester is daar, en Hij roept u!”

Ook u!

ROTTERDAM, Februari 1912.

I N H O U D.

EERSTE GEDEELTE.

Vorbereiding.

	Bladz.
I. Drie vrienden	5
II. Dominee Kruisman	15
III. Nieuwe wegen	28
IV. Een braak liggende akker	32
V. Visschers van menschen.	36
VI. Geroepen en gehoorzaamd.	43

TWEEDE GEDEELTE.

Het arbeidsveld.

VII. In „Walhalla”	49
VIII. De aanval	64
IX. In den smeltkroes	75
X. In de macht van den brieschenden leeuw	81
XI. Een werk der duisternis	88
XII. Ellendigen	101
XIII. Eva Schoonberg	111
XIV. Willem van Noordwijk	126
XV. De verblinde.	133

DERDE GEDEELTE.

Het werk aanvaard.

	Bladz.
XVI. Op eigen kracht aangewezen	141
XVII. Lize	152
XXVIII. De samenkomst in „Welkom”	162
XIX. Het Kruis omklemd.	171
XX. Dominee Kruisman en Lize	176
XXI. Mottige Hein.	183
XXII. Een fout van Dominee Kruisman?	193
XXIII. In haar zonde gestorven	203
XXIV. Zich haastende naar den strik	209
XXV. Noch leeft en werckt hy die de macht der duyster- nissen heeft.	216
XXVI. Naar de binnenkameren des doods	222
XXVII. Een zondaar — een verlostel!	231
XXVIII. „Gij boodt, Heer' Jezus, rust mij aan!”	237
XXIX. Noch leeft en werckt hy oock, die kracht om over- winnen geeft	248
XXX. Als een brandhout uit het vuur.	254
XXXI. Op den Vluchtheuvel	263

VIERDE GEDEELTE.

De roeping verstaan.

XXXII. Wat noodt of ons een stercke vyandt moet, als een veel stercker vriendt ons hulpe doet?	273
NASCHRIFT	283